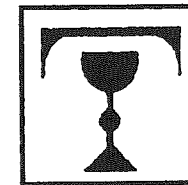

HUSITSKÝ TÁBOR

16

SBORNÍK HUSITSKÉHO MUZEA

TÁBOR 2009

Obsah

I. Dějiny české reformace

Jiří Kejř: Konfiskace majetku katolických měšťanů v husitských městech ...9

II. Druhý život husitství

Milada Krausová: Konec draka z Čech 59

Jaroslav Hrdlička: F. M. Bartoš o Z. Nejedlém 79

Ludmila Pavlovna Laptěva: Akce oddělení Sankt-petěrburgského
Slovanského dobročinného výboru u příležitosti 500. výročí
narození Jana Husa v roce 1869 89

III. Starší dějiny

Václav Štěpán: Jana z Arcu a České země 105

Kamila Sladkovská: Česká účast ve válce o dědictví landshutské
roku 1504 147

IV. Kulturní dějiny

Jana Svobodová: Stavebně historický průzkum tvrze Liderovice 247

Vladimír Červený: Církev československá husitská a památka
Jana Žižky 303

V. „Vloženo pro paměť“

David Novotný: Chlumecká nadace a město Chrudim od poloviny
16. do 2. poloviny 17. století 309

Rudolf Tecl: Palná výzbroj města Tábora v 15.
a první polovině 16. století 343

VI. Literatura – recenze – diskuse

Ždeněk Žalud: František Šmahel, Cesta Karla IV. do Francie 1377–1378
(recenze) 349

Ad Supplementum 3

Když v roce 2004 Husitské muzeum v Táboře připravovalo mezinárodní sympozium o Janu Žižkovi a husitském válečnictví v evropském kontextu, bylo obtížné předpokládat, jak velkému zájmu účastníků museli nakonec organizátoři sympozia čelit. Předsevzetí seřadit do jednoho svazku všechny referáty a diskusní vystoupení, jež na sympoziu zazněly, se ukázalo náročnou povinností z hlediska technického i organizačního. Sborník ze sympozia, jenž představuje svazek Supplementum 3 časopisu Husitský Tábor, přesáhl devět set stran. Přesto se v něm ze zvláštních příčin neobjevily dva texty, jejich autoři na sympoziu také promlouvali. Příspěvek Rudolfa Tecla redakce obdržela bohužel až po tragickém skonu autora. Dědicové svolili k publikování textu tak, jak se dochoval v autorově pozůstalosti. V případě příspěvku Vladimíra Červeného došlo ke změně původního programu sympozia a text se z technických důvodů nepodařilo včas zařadit do tisku sborníku. Protože oba zmiňované příspěvky tvoří součást jednání sympozia, neměly by zůstat před veřejností utajeny. Redakce Husitského Tábora alespoň dodatečnou publikací příspěvků usiluje svůj dluh vůči oběma autorům vyrovnat.

Konfiskace majetku katolických měšťanů v husitských městech

Jiří Kejř

Abstract: *The paper researches in detail the introduction and development of the phenomenon of property confiscations during the Hussite movement. As soon as Hussites gained the upper hand over Catholics, they started confiscating Catholic property. This process is best apparent in Prague, but also in Kutná Hora and in other Czech provincial towns of that time. The author analyses the legal base of confiscations, the influence of political events on the property situation of the Hussites and Catholics and the efforts to get back the confiscated property. It also assesses the scope of confiscation and the amount of property seized by the Hussites. The confiscation contributed to social and national changes in Czech towns during the Hussite times. A new ruling class developed and it comprised fairly rich burghers, mostly craftsmen, who spoke Czech and supported the Hussite belief.*

Key words: *Hussite movement, Prague, Tábor, Sigismund of Luxemburg, Žikmund of Korybut, the Bohemian provincial towns at the time of the Hussite movement, confiscations*

Vznik tohoto článku je dosti neobvyklý. Již před šedesáti lety, v r. 1946–47, jsem jako horlivý návštěvník semináře z českých právních dějin profesora Václava Vaněčka přijal jeho návrh, abych se zabýval dějinami práva v době husitské. Zaujalo mě dílčí thema husitských konfiskací katolického majetku a pokusil jsem se je podle svých tehdejších možností zpracovat, ale nedokázal jsem je dovést do konečné formy. Po celou dobu mé další činnosti na poli právních dějin však zůstával tento námět v mé mysli jako výčitka nedokončené práce. Na sklonku svého života i vědecké dráhy se proto vracím k starému dluhu a pokouším se jej splatit, když ne detailní monografií, aspoň povšechným článkem. Mohu aspoň s jistou sebeironií říci, že jsem po šedesáti letech dokončil svou seminární práci.

Autor

I. Vznik husitských konfiskací

1. Útěk katolíků z Prahy po smrti krále Václava IV. – 2. Jednání s králem Zikmundem. – 3. Návrat katolíků do Prahy a nový útěk na jaře 1420. – 4. Příprava Prahy k válce a příchod Táborů – 5. Vypovídání katolíků z pražských měst a zabírání jejich majetku. – 6. Stížný dopis pražských katolíků králi Zikmundovi, – 7. Dekrety konfiskační z 26. července 1420. – 8. Tábořské články z 5. srpna 1420. – 9. Právní povaha husitských konfiskací – 10. Husitské a protihusitské hodnocení konfiskací. – 11. Vliv tábořský na průběh konfiskací. – 12. Zájem Táborů na konfiskacích v Praze.

1.

K horlivým odpůrcům tvořícího se husitského hnutí ve městech patřili od jeho počátků katoličtí měšťané, z větší části zámožní Němci. Jejich postavení se stalo velmi nejistým ve chvíli vzplanutí revolučních bouří. Všude, kde se zmocnili vlády husité, zbývala katolickým měšťanům dvojí možnost: buď přistoupit ke kalichu, připojit se tak k revoluci a nésti spolu s husity hrozné riziko války a vzpoury, nebo uprchnout z města v naději, že se budou moci po zdolání vzpoury vrátit ke svým domům a majetkům.

Pražští měšťané, věrní církvi, se museli k takovému rozhodnutí odhodlat již v létě 1419. Krvavé události z 30. července dávaly tušit, že zmizela veškerá moc, která by ještě mohla zdržet pražský lid od povstání, jakmile se k tomu naskytne vhodná příležitost. Ta na sebe nedala dlouho čekat. Smrt krále Václava byla signálem ke všeobecným bouřím v Praze. Ihned nazítří potom, tedy již 17. srpna 1419 nastal útěk katolíků z Prahy. Byli to, jak zpravuje analista,¹ jednak příslušníci kněžského stavu, jednak bohatí měšťané a kupci. Cílem jejich útěku byly především oba pevné a bezpečné pražské hrady.

1 Staří letopisové čeští, vyd. F. PALACKÉHO, 1829, s. 27, vyd. F. ŠIMKA, 1937, s. 21: „A tak velmi veliká bůřka byla v Praze, že kanovníci, mniši, kupci a měšťané bohatí běželi z Prahy a druzí na hrad k svatému Václavu a na Vyšehrad; a potom jim všem truhly byly vybity a statky jim veliké pobrány.“ Vavřinec z Březové, FRB V, s. 347, má jen neurčitou zprávu, že se kněží a mniši dali na útěk před lidem ze strachu, nemluví však o měšťanech. Ze starší literatury J. LIPPERT, *Die Čechisirung der böhmischen Städte im XV. Jahrhundert*, MVGD 5, 1867, s. 178; S. BINDER, *Die Hegemonie der Prager im Hussitenkriege*, Prag, 1901–1903, I, s. 10, II., s. 71. K této práci viz kritiku J. GOLLA, VKČSN 1901, č. X. Kromě dále citovaných prací se novější studie zabývaly otázkou měšťanů německé národnosti a katolického přesvědčení poměrně málo. Lze poukázat především na kapitolu Domácí Němci ve víru revoluce v knize Františka ŠMAHELA, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000, s. 118–124, kde není otázka konfiskací zanedbána.

2.

Pohnuté události pražské z léta a podzimu 1419 našly svůj ohlas i v nepříznivém průběhu vyjednávání s předurčeným nástupcem českého krále Václava, s římským a uherským králem Zikmundem. Byl nejdůležitější osobností evropské politiky té doby, narazil však při vyjednávání o český trůn na tvrdý odpor českých zástupců.

Strana husitská prosadila, že do podmínek, podaných příštím králi, byly pojaty i náboženské požadavky, především přijímání pod obojí způsobou a úcta k památce M. Jana Husa a M. Jeronýma, které husité uctívali jako mučedníky a světce.² Kdo by se proti tomu provinili nebo uráželi Wiklefy neb Husy, „aby v městě nebyli trpieni“. Už zde se ukazují tendence k vypovídání odpůrců z měst.³ Tato žádost vyjadřuje již hluboký rozpor mezi husitským hnutím a stranou katolickou. Ovšem ještě uplyne dlouhá řada měsíců, než se husité dočkají splnění tohoto svého požadavku, vyvolaného tehdy spíše potřebami chvíle než záměrnou do budoucna propočítanou akcí. Okolnosti, za kterých se tak stane, jsou proti podzimu 1419 dokonale změněné a není to moc královská, která k tomu dopomůže.

Kromě náboženských požadavků patřila ke sporným bodům mezi husity a králem Zikmundem i otázka katolických uprchlíků z měst pražských. Straně králově záleželo na tom, aby měla ve městech pražských co největší počet svých přívrženců, a proto již v době vyjednávání se snažila dosáhnout vhodných podmínek pro návrat uprchlých. V provolání krále Zikmunda, královny Žofie i českých pánů, adresovaném Pražanům, je vysloven příkaz, aby nezdvihali bouří a nepokojů ve městech⁴ a aby umožnili návrat všech osob duchovních do jejich klášterů. Zvláště je zdůrazněno přání, aby se mohli odešlí měšťané bezpečně vrátit a ve městě pobývat až do příjezdu krále Zikmunda.⁵ Jak se zdá, podporoval Zikmund některé uprchlíky i finančně, zcela jistě aspoň

2 *AC III*, s. 206–208. Německou, poněkud odchylnou versi obsahují *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, ed. Wilhelm ALTMANN, Berlin 1893, s. 121–124. Ke srovnání obou versí Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 216.

3 K okolnostem požadavků podaných králi Zikmundovi Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, Praha 1930, s. 19–21; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce I*, Praha 1965, s. 72–73; Jaroslav MEZNÍK, (Jako pozn. 2), s. 217–218, a již podrobněji *Dva problémy z počátků husitské revoluce*, ČsČH 15, 1967, s. 193–203, o něž se opírá i František ŠMAHEL, *Die hussitische Revolution II*, Hannover 2002, s. 1014–1016.

4 *AC III*, s. 209.

5 Tamtéž: „... měšťany, kteří sú z vašeho města pro některé utištění museli vyjiti, abyšte je také zase navrátili a jim všem nepřekáželi, než s nimi v pokoji byli až do příjezdy pána našeho i vašeho milostivého.“

řeholníky kartuziánské, uprchlé z Prahy.⁶ O pomoci měšťanům však zprávy nemáme.

3.

Tentokrát se katolíkům, oddaným spojencům krále Zikmunda, jejich naděje na návrat ještě splnily. Stalo se tak v prvních dnech roku 1420, po návratu pražského poselstva z Brna, kde jednalo s králem. Na důkaz povolnosti odstranila Praha řetězy z ulic a připravované opevnění a svolila k návratu uprchlíků.⁷ Jejich návrat a radost z blížící se porážky husitů⁸ neměla však dlouhého trvání.

Průběh nejbližších týdnů ukázal, že je zmařena jakákoli naděje na smírné vyrovnání rozporů a slavnostní vyhlášení křížové výpravy proti Čechům bylo již výrazem nevyhnutelného boje. Pro pražské katolíky to však znamenalo i nový útek na bezpečný pražský hrad a na Vyšehrad, ale vyvolalo to v nich naději, že tentokrát vojenská moc Zikmundova již definitivně zlomí jejich odpor.⁹ Motivem jejich opuštění města mohla být sice obava, aby nebyli zahubeni spolu s kacíři,¹⁰ ale uprchnout je nutil jistě i strach před husity. Poměry ve městě jim asi byly krajně nepříznivé, zejména po odmítnutí přijmout krále Zikmunda¹¹ a po výzvě Pražanů k odporu proti křižákům.¹² Uprchlíci¹³ se zavázali královské šlechtě, že pomohou dobýt město a vyhubit utrakvisty. Avšak jejich naděje v brzkou pomoc byly trpce zklamány.

6 List neznámého kartuziána ze 7. ledna 1420, adresovaný neznámému vyššímu církevnímu hodnostáři, kterého nazývá „*vestra paternitas*“, *UB I*, s. 14.

7 Vavřinec z Březové, *FRB V*, s. 354–355. Zpráva potvrzuje, že útek nastal po smrti krále Václava: „... *qui post mortem regis Wenceslai propter hussitarum timorem de civitate fugerant*.“ Pro většinu dále sledovaných událostí je Vavřinec naším hlavním zpravodajem.

8 *Tamtéž* o výsměchu a nadějích odpůrců, zvláště Němců, že budou husité poraženi.

9 *FRB V*, s. 360–361. Zde i zpráva, že utekli někteří konšelé. Za pozornost stojí konstatování, že odchod se stal „*seniorum civitatis cum consensu*“. K situaci Bedřich MENDL, *Ž hospodářských dějin středověké Prahy*, SPDMP V/2, 1932, s. 161.

10 Vavřinec z Březové, *FRB V*, s. 361. F. ŠMAHEL, *Idea národa*, s. 120, interpretuje toto místo tak, že uprchli ze strachu před křižáky. Do jisté míry to je správné, protože se obávali, aby nezahynuli spolu s husity, ale starší zprávy o útěku z Prahy svědčí o obavě před husity, viz výše, pozn. 7. Je zřejmé, že byli ohroženi z obou stran.

11 *AC III*, s. 210.

12 *AC III*, s. 212.

13 *FRB V*, s. 361. Jejich počet je udáván různě. Vavřinec udává dvě stě (ducenti) a tolikéž z Nového Města, český překlad kroniky Vavřincovy má číslo 1200 a výtah z kroniky, *FRB V*, s. 540, mluví o 700 odběhlých z každého města. Tato čísla budou jistě přehnaná.

Nejvyšší purkrabí pan Čeněk z Vartemberka, který sledoval svou osobní prospěšnou politiku, se přiklonil ke straně husitské a obsadil hrad svojí posádkou. Vyhnal veškeré protivníky kalicha, neopomenuv ovšem pobrat jejich jmění.¹⁴ Uprchlíkům nezbylo nic jiného, než se utéci pod ochranu svých souvěrců do okolních měst, zejména do německé Kutné Hory.¹⁵ Větší část německých měšťanů však v Praze ještě setrvala a teprve další události přinutily i je, aby město opustili.

4.

Co se v této době dalo v Praze mezi husitsky smýšlejícím obyvatelstvem? Jestliže chiliastická vlna proměnila pokoru a mírumilovnost venkovských obcí v nelibostnou válečnou náladu, cítila nyní také umírněná strana pražská nutnost podpořit teoretickými vývody dovolenost spravedlivé války.¹⁶ Projevy mistrů a university se brzy rozšířily i na jiné pole a řeší další otázku související s válkou, totiž dovolenost válečné kořisti. Zásadní schválení práva ke kořisti obsahuje projev Jakoubka ze Stříbra *De prediis et potestate coactiva*,¹⁷ adresovaný na venkov. Pražská universita mezi jinými úvahami o dovolenosti boje stanoví i podmínky pro „*lúpeže nepřátelské*“.¹⁸

14 O této události Vavřinec z Březové, *FRB V*, s. 363, a shodně i tzv. *Kronika University pražské*, *FRB V*, s. 582, která je však na Vavřincovi závislá. *Staré letopisy české*, ed. P. ČORNEJ aj., *FRB Nová řada II*, s. 105, 131 a podobně s. 168, rovněž prozrazují, že pan Čeněk po odevzdání hradu Pražanům „*mnoho lidí, kteříž byli vyšli z města na Hrad, zlúpil jest*.“

15 Uprchlíci prý v Hoře i jinde trpěli velikou bídou. O tom *Magdeburger Schöppchenchronik*, *Chroniken der deutschen Städte VII*, Leipzig 1869, s. 353. Někteří vyhnaní přišli o všechn majetek, takže se rozešli do různých míst a museli dokonce žít z almužen, jak na to naráží *Tractatus de origine hussitarum M. Ondřeje z Brodu*, ed. Jaroslav KADLEC, Tábor 1980, s. 18. K uprchlíkům v Kutné Hoře Jiří KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 22. Josef PEKAŘ, *Žižka III*, s. 48, připouští, že uprchlíci pobývající v Kutné Hoře spolupůsobili na příkré požadavky krále Zikmunda při vyjednávání s pražským poselstvem v květnu 1420.

16 Otázkou spravedlivé války v husitském učení se zabývalo již tolik statí, že stačí zde uvést jen pro základní orientaci: F. SEIBT, *Hussitica*, Köln – Graz 1965, kapitola II. *Bellum iustum*, s. 16–57.

17 Ed. F. M. BARTOŠ, *Do čtyř pražských artikulů*, SPDMP V/2, 1932, s. 580. Registrováno v soupisu díla Jakoubka ze Stříbra: F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra*, Praha 1925, č. 82, s. 58; Pavel SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum proventum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*, Studia Copernicana XXV, Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani – Lodziae 1985, č. 628, s. 234. Dílo vzniklo r. 1420. V literatuře mu podrobnější pozornost věnována nebyla.

18 Ed. F. M. BARTOŠ, (jako pozn. 17), s. 581.

Mocná mobilizace mravních sil nebrání Praze, aby ještě v poslední chvíli se pokusila odvrátit válku a tím nepřímou i revoluci¹⁹ přímým vyjednáváním s králem Zikmundem. Leč nezdar mírového pokusu pražského poselstva u krále v Kutné Hoře²⁰ dal jasnou odpověď i konservativním husitům, kteří si válku nepřáli a toužili po smíru s církví i se Zikmundem. Příchod pomocných vojsk z Tábora i z jiných venkovských obcí do Prahy k boji proti křižákům²¹ je konečnou fází válečných příprav. Táboři hned první den svého pobytu v Praze byli zásobeni potravinami, nalezenými v domech odběhlých.²² Pro pražské katolíky, kteří dosud neopustili své příbytky, je to chvíle kritická.

5.

Správa Starého i Nového Města byla svěřena novým konšelům, které dosadili táborští a ostatní venkovští hosté ve shodě s Pražany *propria auctoritate*.²³ Svrchovanou moc ve městě tedy vykonávaly revoluční orgány, jak bylo dotvrzeno i ustanovením o odporu proti králi Zikmundovi. Dále bylo ustanoveno, že má být bedlivě pátráno po odpůrcích kalicha, který byl zjevným znakem příslušenství k husitství. Všichni, kdo setrvávají v odporu proti přijímání pod obojí, mají být vyhnáni z města. Utrakvističtí kněží navštěvovali příbytky katolíků a nabádali je k přistoupení k husitství. Mnozí přijali poučení a přijímali tělo a krev Páně pod obojí způsobou, jiní setrvali v odporu a z města odešli. Uprchlíci prý zanechali sedmdesát opuštěných domů na Starém Městě a stejný počet na Novém.²⁴ Věci a potraviny, nalezené v opuštěných příbytcích byly pak obráceny k obecnému užitku pro vydržování armád.

19 K vnitřním poměrům v Praze zvláště J. MEZNÍK (jako pozn. 2), kap. VII: K revoluci, s. 211–249.

20 Setkání poselstva s králem v Kutné Hoře kladou F. M. BARTOŠ, *Manifesty města Prahy z doby husitské*, SPDMP VII, 1933, s. 257, a Josef PEKAŘ, *Žižka III*, s. 47, k 15. květnu. Toto datum přijímají též Jiří KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, s. 27, a Jaroslav MEZNÍK, (jako pozn. 2), s. 245. Friedrich v. BEZOLD, *König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten I*, München 1872, s. 40, stanoví datum jednání Mitte Mai.

21 FRB V, s. 371–373, líčí škody, které utrpěli od tábořských někteří zámožní měšťané pražští.

22 FRB V, s. 371.

23 *Kronika University pražské*, FRB V, s. 584. Podrobněji o těchto událostech Vavřinec z Březové, FRB V, s. 374–375.

24 Tento údaj nelze přijímat jako přesný počet, neboť sám Vavřinec, s. 375, jej uvádí jako pověst: „*communis fama dicebatur*“. *Kronika University pražské*, s. 585, uvádí počet zcela jiný, totiž 720 domů jen na Starém Městě. Číslo domů jí udané, nelze brátí vážně, zejména již v této fázi zápasu. S. BINDER (jako pozn. 1), s. 59, přijímá nekriticky údaj Kroniky University pražské aniž rozeznal, že kromě čísla samého je její znění

Další zprávy o pražských odpůrcích husitů jsou zachovány asi z polovice června. Patrně z iniciativy tábořských kněží a hejtmanů bylo ve společném shromáždění ustanoveno,²⁵ aby z města byli vypuzeni všichni rodinní příslušníci odběhlých, dále aby z Pražanů i hostů venkovských (*ex incolis et adventis*) byly utvořeny společné komise, které měly pátrat po nepřátelích kalicha. Každý, kdo přijímal pod jednou, měl být z obce vypovězen a vyveden biřící z města. Veškerého jejich jmění se zmocnila ihned obec.²⁶

Uvolněné domy byly obsazeny vojskem venkovských obcí, zejména Táborů,²⁷ jejichž provizorní ubytování na ostrově před Poříčskou bránou, na nynější Štvanici, bylo jistě nedostatečné. Zásoby byly určeny pro vyživování Táborů a nalezené nápoje byly prodávány za tak nízké ceny, že se bratři a sestry často zpili.²⁸

Důvody, proč husité vypovídali z města katolíky, byly dvojího druhu, pomíneme-li ovšem prostou národnostní a náboženskou nenávist. Byl to zájem hospodářský na majetcích odběhlých měšťanů, jak svědčí o tom zejména pozoruhodná zmínka, že velmi mnoho Němců, kteří se slavnostně přiznali ke kalichu, bylo přece jen nuceno odejít z města, protože v jejich domech byly nalezeny značné zásoby.²⁹ Druhou příčinou byly obavy před zradou, které vedly husity k takovému jednání, jak o tom vypovídá rozhodnutí, že mají z města být vykázáni i blízcí příbuzní odběhlých měšťanů, neboť jsou podezřelí ze zrádných úmyslů.³⁰

Nečinně si iluze, že při takových represích nebylo zneužito moci někdy k přímé zvlí, vždyť Vavřinec z Březové prozrazuje, že komise na radnici vyšetřovala skoro denně ty, kdo byli udáni nebo podezřelí. Hospodaření a zacházení s uvolněnými a Táborů obsazenými domy nebylo nijak šetrné, neboť čteme přímo, že na domech byly způsobeny značné škody.³¹

pouhou variací kroniky Vavřincovy. Je tedy vyloučeno vztahovat údaj Vavřincům již na dřívější události, jak činí S. BINDER, *tamtéž*, pozn. 23.

25 Vavřinec z Březové, FRB V, s. 378–379.

26 *Tamtéž*, s. 379: „... *de quorum domibus et rebus se communitas intromittebat*.“

27 FRB V, s. 378. Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských*, SPDMP I/2, 1921, zvl. otisk, s. 59. *Kronika University pražské*, FRB V, s. 585, sděluje, že takové domy „*scabini advenis et aliis locaverunt*.“

28 FRB V, s. 279.

29 FRB V, s. 379: „... *promptuaria habuere plena*.“ Všiml si toho již Friedrich v. BEZOLD, *K dějinám husitství*, přel. A. CHYTIL, Praha 1915, s. 106, nebo Bedřich MENDEL (jako pozn. 9), s. 161.

30 FRB V, s. 378.

31 *Tamtéž*, s. 379.

6.

Asi koncem června se obrátili vyhnaní pražští měšťané o pomoc ke králi Zikmundovi stízným dopisem,³² ve kterém uvedli jako důvod svého vyhnanství věrnost panovníkovi, jehož považují za jediného pravoplatného svého pána. Popisují pak události v Praze, kde husitské komise chodí dům od domu a žádají od každého slib věrnosti. Domy uprchlých pak byly odevzdány k obývání Táborům. Tyto údaje jsou ve shodě s tím, co potvrzují i ostatní známe prameny, zejména Vavřinec. Jak málo oprávněna byla důvěra v krále Zikmunda, ukazuje příznačně skutečnost, že král dal po porážce křižáckého vojska obsadit vojensky pražské hrady a vyhnat z nich ženy, které uprchly z Prahy.³³

7.

Třebaže musíme počítat po celou dobu obležení Prahy s dalším vyháněním nebo odchodem katolických měšťanů, není o nich jiných podrobnějších zpráv. Nejdůležitější starostí obcí byla zajisté obrana města, ale když již nebezpečí pominulo a bylo zjevné, že Praha obstála v boji vítězně, vrátil se zájem o hospodářské záležitosti a majetky odběhlých byly první na řadě.

Dne 26. července 1420 se velká obec rozhodla konfiskovat statky odběhlých. Tento výnos se zachoval na Starém Městě ve znění latinském,³⁴ na Novém Městě ve znění českém.³⁵ Textace ani obsah se plně nekryjí a obě znění se odchyľují od sebe v některých závažných částech. Text staroměstský – latinský jest daleko obsáhlejší a je také přesněji formulován. Přesněji jsou vypočteny předměty, které podléhají konfiskaci,³⁶ a určena jsou také právní jednání, která bude obec o takových konfiskátech uzavírat.³⁷ Usnesení se při tom odvolává na boží zákon i na právo kanonické.³⁸

32 Text dopisu zachoval Eberhart Windecke, ed. W. ALTMANN, s. 149–150.

33 *FRB V*, s. 396–397.

34 *UB I*, s. 44–45.

35 *AČ III*, s. 217.

36 Skutečnost je ovšem taková, že konfiskaci podléhá veškerý majetek movitý i nemovitý.

37 „*Quorum bonorum universitas ... vendi, alienari, distribui et donari poterit...*“

38 Husité se často ve svých manifestech i jiných ustanoveních odvolávají na kanonické předpisy. Stačí připomenout, že v samém revolučním programu, čtyřech pražských artikulích, je řada citátů z Dekretu Gratianova i z papežských dekretálů, Místo z konfiskačního dekretu zní: „...*omnia et singula bona ... ex lege divina ac humanarum legum et sanctorum canonum sanctione legitime et canonice devoluta* ...“ Je to zjevná snaha vzbudit dojem, že revoluční akt je založen ve všech směrech na právních zásadách.

Základní obsah obou znění je shodný v tom, že veškeré majetky měšťanů odešlých z města jsou konfiskovány a spadají na obce pražské. V jednotlivostech a ve způsobu provedení se projevují odchylky dosti značné. Nejnápadnější difference obou textů jsou tyto:

A: České znění novoměstské vykazuje tyto samostatné body:

1. Ustanovení o výmazu práv odběhlých z městských knih a zápisu nových majitelů.

2. Ustanovení, že správa konfiskovaných domů se řídí právem městským.

B: Staroměstský latinský výnos má samostatná ustanovení:

1. Měšťané z města odběhlí nemají být přijímáni zpět, leč s jednomyslným souhlasem obce.

2. Kdo by se z měšťanů pražských přimlouval za někoho z odběhlých nebo žádal pro něj milost, bude sám pokládán za psance.

Nové Město, vlivem Želivského daleko radikálnější a Táborům bližší, postoupilo v otázce konfiskací dále než Staré Město. Na Starém Městě je nutno řešit otázku, zda bude dovolen uprchlíkům návrat. V novoměstském usnesení nečteme o této věci ani zmínky. Novoměstští byli od počátku pevně rozhodnuti uprchlé zpět do města nepřijímat a zabývali se ve svém usnesení jen otázkou, jak budou konfiskované statky spravovat, tedy věci, ke které staroměstští měšťané dosud nedospěli. Toto ustanovení má svůj význam v tom, že Nové Město prodává a rozdává zabavený majetek hned od roku 1420, zatím co Staré Město až od roku 1424.³⁹

Praha se mívá zbavit nespolehlivých katolických měšťanů, převážně Němců, definitivně. Usnesení staroměstské tu je charakteristické. Nejen že je předem vyloučeno opětné přijetí uprchlíků do obce; dokonce i jinak povolená možnost přijmout některého z nich zpět se souhlasem celé obce je téměř znemožněna zákazem přímluvy za ně.⁴⁰ Touto dvojí závorou se stávají bývalí zámožní měšťané pražští jen psanci, s nimiž nemíní Praha mít již nic společného. To se jasně prokazuje v glejtu, který Pražané dávají v říjnu 1423 pánům a městům, příslušníkům katolického landfrídu plzeňského, aby se mohli zúčastnit svatohavelského sněmu, ovšem s výhradou, „*aby žádného měšťana našeho vyběhlého nebo pro dobré příčiny od nás vyhnaného s sebou nepojímali, neb takového glejtu nedáváme*“.⁴¹

39 J. ČELAKOVSKÝ (jako pozn. 27), s. 62, pozn. 29; B. MENDEL, *Ž hospodářských dějin*, s. 162.

40 S. BINDER, *Die Hegemonie*, s. 84, II, s. 74.

41 *AČ VI*, s. 411.

8.

Novou zprávu o odběhlých čtete ku podivu velmi brzy po vydání dekretů konfiskačních. Dne 5. srpna předložili táborští kněží a hejtmané Pražanům dvanáct článků,⁴² jdoucích daleko za požadavky čtyř pražských artikulů. Jejich přijetí Prahou bylo podmínkou pro další setrvání a spolupráci Táborů. Nové Město je přijalo ihned, Staré naproti tomu váhalo. Zásady předložených požadavků se shodovaly s řadou tábořských idejí a byly dokladem radikálního směru. Mezi články, obsahujícími v kostce politický program tábořský, ať se týkaly horlení proti neřestem a hříšné nádheře, snahy po zavedení zákona Božího, či obrácení kněžského majetku k obecnému dobrému, stojí i požadavek, aby protivníci pravdy Boží byli vypověděni a ti, kteří odešli, aby nebyli přijímáni zpět do města, protože jim nelze věřit.⁴³ I když tu není řeč přímo o jejich majetku, přece jen cítíme v této stylizaci také odmítnutí vrátit jim jejich jmění. Proč se však ocitá tento článek mezi tábořskými požadavky? Odpověď bude podána na svém místě v závěru této kapitoly.

9.

Je na čase, aby byl podán výklad, jaké předpoklady vedly ke vzniku nového konfiskačního práva husitského. Konfiskace nemovitého majetku je starý institut českého práva trestního.⁴⁴ Je pravidelným trestem za zradu, vzbouření a odboj právu. Majetek šlechty, která se dopustí takových činů, spadá na panovníka,⁴⁵ majetek ostatních obyvatel na příslušnou vrchnost, tedy jmění poddaných královských na komoru.⁴⁶ Jak se tedy stalo, že konfiskují města pražská? Nestačí tu prostá odpověď, že jde o akt povahy revoluční. Je nutno podat vysvětlení, jak takové revoluční právo vzniká.

Bylo již ukázáno, že většina konfiskovaného majetku spadá na panovníka. V očích husitů však nebylo oprávněného panovníka. Není jím především král

42 FRB V, s. 397–399.

43 „Item ut adversarios veritatis dei ex se eiciant et profugos et bannitos ne suscipiant, ex quo deo et sibimet fidem non tenuerunt, ut illis similiter non credatur ex ullo favore.“ Tento požadavek v souvislosti se staroměstským usnesením zřejmě ukazuje, že musela být v konservativních kruzích pražského měšťanstva překonána tendence po dohodě s uprchlými a jejich přijetí zpět. Jinak nelze vyložit tak přísné zákazy přímluv za vyhnance.

44 Václav VANĚČEK, *Konfiskace a plen v nejstarším českém právu*, in: Naše právo a stát, Praha 1928, s. 54–67.

45 RTT I, s. 461 (r. 1321): „Když kdo také jakú nešlechtnost nebo svévolnost proti zemi nebo moc proti právu učiní, takového každého zboží na K. Mt. přichází.“

46 V. VANĚČEK, s. 61–62.

Zikmund, který byl z nejvážnějších příčin sesazen⁴⁷ a je pokládán dokonce za nejkrutějšího nepřítele království českého. Není pochyb, že se v tom projeví i tábořské protimonarchistické názory.⁴⁸

V době přímé vzpoury proti panovníkovi a odmítání uznat krále Zikmunda jako českého panovníka, jak ohlas toho cítíme ve stížnostech vyhnaných pražských měšťanů,⁴⁹ a jistě i pod vlivem přítomných tábořských radikálů, se snadno upevnilo sebevědomí měst pražských, která se pokládala za naprosto nezávislou mocnost.⁵⁰ Vystupují jako výsostná moc, která nastupuje na místo panovníkovo. Vykonnávají fakticky pravomoc královskou a z této epochy vyrůstá i proslulé období hegemonie pražských měst v prvním období revoluce.⁵¹

Staví-li se pražská města na panovníkovo místo, vyplývá z této jejich pravomoci i oprávnění konfiskovat majetek „zrádců“. Němečtí měšťané, kteří zachovali věrnost církvi a králi Zikmundovi a byli zapřísáhlými nepřáteli husitství, byli ovšem pokládáni za zrádce.⁵² U velikého počtu z nich vysvítá jejich zrada tím zřetelněji, že na oko přistoupili k husitství a přijímali oltářní svátost pod obojí způsobou, později však přece uprchli k Zikmundovi. Jevilo se tedy z hlediska obcí pražských zcela oprávněno, jestliže samy a později i jiná města sáhnou na jejich majetek,

Není tedy husitská konfiskační praxe vznikem zcela nového institutu právního, nýbrž novou náplní již stávajícího práva. Převrat tkví především v tom, že nastává zásadní změna v osobě držitele výsostné moci, kdy místo panovníka nastupují husitské obce. Stíhaným trestným činem je jako dříve zrada, jenže tentokrát zrada spáchaná na pražských a později i jiných městech. Nové je i upotřebení konfiskovaného majetku, jak ještě uvidíme na svých místech, zejména v kapitole o hospodaření zabavenými statky.

Právní zabezpečení je dáno prostředkem, který je městům k dispozici, totiž zápisy v knihách městských. Tohoto postupu si žádá bezpečnost obchodu nemovitostmi. Již na tomto místě je vhodné upozornit, že většina zabraného

47 AČ III, s. 210–212.

48 Jiří KEJŘ, *Boj o státní formu v husitském revolučním hnutí*, PhS 2, 1956, zvl. s. 144–147.

49 Viz pozn. 32.

50 Viz terminologii: *propria auctoritate*, FRB V, s. 584, nebo z pozdější doby z *moci nám od Boha půjčené*, CIM III, s. 65, 86, 104.

51 K tomu již Friedrich v. BEZOLD, *K dějinám husitství*, s. 46–47, nově Ferdinand SEIBT, *Communitas primogenita. Zur Prager Hegemonialpolitik in der hussitischen Revolution*, in: F. SEIBT, *Hussitenstudien*, München 1987, s. 61–77.

52 Husitské prameny je tak označují přímo nebo opisují v ten smysl, že uprchlým katolíkům nelze věřit, protože nezachovali sliby. Srov. FRB V, s. 378, 388; AČ III, s. 217; AČ IV, s. 382–383.

jmění přechází do soukromého vlastnictví a jen menší část zůstane v majetku obce. Soukromí nabyvatelé domů a jiných městských nemovitostí si přejí, aby jejich vlastnictví bylo pevně právně zabezpečeno, a proto si své statky a domy dávají zapisovat do městských knih. Je však třeba také dodat, že škody na majetku byly po válečných zmatcích někdy značné a že ceny tedy různě kolísaly.

10.

Vypuzení měšťané arci pokládali postup husitů za krajní bezpráví, ba přímo za zločin. Ohlas tohoto sporu se jeví i v soudobé literatuře. Katoličtí uprchlíci si v dopise králi Zikmundovi, o němž byla již učiněna zmínka, stěžují, že byli mocí vyhnáni proti právu lidskému i božskému.⁵³ Stejným tónem zní též místo z polemického katolického spisu *Planctus super civitatem Pragensem*,⁵⁴ jehož autor po některých nejistotách je hledán v M. Ondřeji z Brodu.⁵⁵ Obviňuje Pražany, že pravověrné měšťany pobili nebo, pokud se jim podařilo uniknout, oloupili o jejich jmění.⁵⁶ Ondřej z Brodu v jiném svém díle *Tractatus de origine hussitarum*, hledí na konfiskace jako na loupež,⁵⁷ kterou byli mnozí vážení a zámožní měšťané zcela ochuzeni. Naproti tomu publicista husitský pokládá všechny zásahy za zcela oprávněné a bez výhrad schvaluje odnětí majetku duchovenstvu i katolickým měšťanům. Nepřátelé prý ztratili veškeré právo ke svým pozemkům *coram deo*.⁵⁸

53 E. Windecke (jako pozn. 32): „... *ie daz sie uns vertriben habent von dem unsern und habent das besessen wider got und wider recht und ouch mit gewalt...*“

54 C. HÖFLER II., s. 311–319.

55 Údaje o literatuře P. SPUNAR, *Repertorium*, č. 771a, s. 283–284. SPUNAR opatrně řadí dílo mezi dubia. Autorství M. Ondřeje z Brodu přijímám jako pravděpodobné. Zmínka o konfiskacích majetku katolických měšťanů se mohla snadno objevit u M. Ondřeje, který sám byl postižen ztrátou svého dvora ve Kbelích, případného jakémusi Petru Krziwy, *AČ XXVIII*, s. 673. Je to podpořeno i tím, že také v Brodově traktátu *De origine hussitarum* se čte podobné místo, jež bude uvedeno v poznámce 57.

56 C. HÖFLER II., s. 313: „*Nunc autem opulentos incolae et subsidia necessitatem vitae habentes congruam, quia tuis iussionibus contra ritum ecclesiae catholicae dispositis et editis (parere noluerunt), quosdam nece crudeli peremisti, quosdam vero, licet aufugerint, rebus temporalibus, quas reliquerant, perperam spoliasti, heu, heu!*“

57 Ed. J. KADLEC, (jako pozn. 15), s. 18: „... *Nam aliena rapere non esse peccatum, sed meritum, non illicitum, immo licitum esse publice predicabant. Prebendas canonicorum, collegiaturas magistrorum, parochias plebanorum, altaria vicariorum, domus civium proborum et agros rusticorum cum rebus domesticis et suppellectilibus, censibus et cum pecuniis occupaverunt, propter que spolia plurimi cives honesti, matrone venerabiles, presbiteri, monachi mendicare vel eleemosinam petere in extraneis partibus cogebantur...*“

58 F. M. BARTOŠ, *ČČM* 98, 1924, s. 101, cituje z rukopisu Jakoubka ze Stříbra: „*Clerus nullo iure divino divicias tenuit. Et sicut nunc currit, quod contra inimicos equitant et*

Je svým způsobem paradoxní, že se obě strany dovolávají ideových důvodů. Proti katolické stížnosti v listu králi Zikmundovi, že vyhnání se stalo proti právu božskému a lidskému, stojí tvrzení z konfiskačního dekretu z 26. července 1420, že se tak děje podle božího zákona a kanonického práva.

11.

Již bylo ukázáno, že husity vede k vyhánění odpůrců z města obava před zradou i nutnost hospodářská. Obojí tato potřeba se spojuje na jedné linii s projevy národnostní nenávisti a náboženského fanatismu a vrcholí vydáním konfiskačních dekretů. Konečným výsledkem je podstatný příspěvek pro fiskální potřeby Prahy a zabezpečení před vnitřním nepřítelem. Nezakrýváme, že při tom došlo nepochybně i k hrubému kořistnictví. Kdy však se sáhne poprvé na majetek vyhnaných a zejména na jejich nemovitosti? Odpověď na tuto otázku mnoho vysvětlí.

Někteří katoličtí měšťané opouštěli Prahu již bezprostředně po smrti krále Václava IV. Není sice přímého dokladu o jejich nemovitostech, ale z mlčení kronik lze soudit, že s městskými domy nebylo změn. Dozvídáme se totiž skoro výhradně o ničení budov církevních, jednak v bouřích v srpnu po smrti králově,⁵⁹ jednak na podzim od venkovských příchozích, prodlévajících po schůzce na Křížkách v Praze.⁶⁰ Ani podmínky předložené Zikmundovi,⁶¹ se nezmiňují o zabírání majetku, nýbrž mluví jen o tom, že odpůrci utrakvismu nemají být trpěni ve městě. Ostatně zůstal tento požadavek na papíře a teprve červen 1420 přinesl v jistém smyslu jeho splnění. Ani na jaře 1420, kdy odcházejí katolíci z Prahy ze strachu před pobouřeným lidem, nevíme o nějakých konfiskacích jejich majetku. Nejdříve je sáhuto na majetek odběhlých až při příchodu Táborů do Prahy, kteří byli zásobeni potravinami nalezenými v domech.⁶² Domy byly zabrány pro potřebu táborských vojsk v polovici června.⁶³

Je tedy příchod Táborů do Prahy kritickým okamžikem, od kterého nastávají zásahy do majetkoprávních poměrů uprchlíků. Než ještě v jednom směru

illorum bona recipiunt, dicitur, quod qui ex caritate contra inimicos dei equitant, illi inimici iam omne ius ad hereditatem, quam tenent, perdiderunt coram deo. Ideo illis possunt auferrí divicie pro communi bono, non pro questu proprio, ymo et illis homo in necessitate bene potest uti.“

59 Příklady: *FRB V*, s. 347; *Kronika Bartoška z Drahonice*, *FRB V*, s. 591; *Magdeburger Schöppenchronik*, s. 348; *UB I*, s. 4.

60 *FRB V*, s. 348.

61 Viz výše pozn. 3.

62 Výše pozn. 22.

63 Výše pozn. 27.

dochází s příchodem tábořského vojska k zásadní změně. Až dosud opouštěli katoličtí měšťané Prahu z obavy před husity, přece však v rozhodné většině případů šlo o útěk dobrovolný. Avšak ihned po ustanovení nové správy Prahy, na níž se zúčastní i venkovské obce a projevuje se zejména mocný vliv Tábora, dochází k pravidelnému vypovídání katolických měšťanů. Tato praxe pak vrcholí oficiální konfiskací statků odběhlých.

Tyto skutečnosti nenechají na pochybách, že zásahy proti katolické menšině byly posíleny zejména tábořskými radikály. Půda k tomu byla připravena jednak hrozícím nebezpečím nepřátelského útoku i rozjitřeným hněvem proti králi Zikmundovi, jednak též teoretickými projevy, hájícími dovolenost válečné kořisti.

Před příchodem Táborů Praha sotva pomýšlela na podobné opatření. Spíše by se byla stáhla podobné výnosy vydat, aby si ještě více nezahrazovala jednání se Zikmundem. Avšak ztroskotání posledního mírového pokusu v Kutné Hoře vhnalo Prahu do spojenectví s Tábořem a otevřelo cestu tábořskému politickému vlivu v samých městech pražských. Vzpomeneme-li si, že v době první křížové výpravy je vláda v Praze nikoli v rukou pražských městských orgánů, nýbrž představitelů všech složek přítomných bojových obcí, pak již nezapochybujeme, že iniciativa ke stále přísnějším opatřením proti katolíkům pochází ze strany tábořské. Tím se nabízí i odpověď na otázku, jak se dostal mezi tábořské artikuly požadavek nepřijímat protivníky do měst pražských. Vypovídání protivníků a odnímání jejich majetku je kusem tábořského programu a stává se tak i kusem tábořství v Praze.

Tuto domněnku lze podepřít důkazy historickými. Pro Táboř není totiž vypuzení protivníků a zabránění jejich statků novinkou. Sami totiž tak učinili již v únoru 1420, když se zmocnili města Ústí. Tehdy některé protivníky vyhnali a zabrali jejich majetek.⁶⁴ Tato praxe je vlastní samotnému tábořskému programu, který hlásá, že zboží protivníků, kteří nezachovají tábořské články, má být od bratří pobráno nebo zkaženo.⁶⁵

64 FRB V, s. 357: „...quosdam vero de civitate expellunt se de eorum bonis intromittendo.“

65 AČ III, s. 220: „...a všechno jeho zboží aby ot bratří těch bylo pobráno nebo zkaženo.“ Srov. FRB V, s. 456: „et bona eius diripiantur.“ Stejně i FRB V, s. 415: „Item quod adversariorum legis Christi omnia bona temporalia per fideles predictos debent tolli, auferri et vastari, destru vel comburi.“

Táboři tuto svou nauku, kterou prakticky provádějí, rozšiřují i v Praze a nacházejí pro její prosazení živnou půdu především na Novém Městě. Její hospodářský záměr je tak zjevný, že není třeba se o tom již dále zmiňovat. Otázku, jaký zájem mají Táboři na konfiskacích v městě jim přece cizím, lze zodpovědět úvahou, jak za to mám, uspokojivou.

Táboři se jistě snaží propagovat celý svůj program, pro umírněné pražské utrakvisty nepřijatelný, avšak dobře vědí, že svůj krajní radikalismus v Praze neprosadí. Snaží se tedy posílit aspoň sobě blízkou pražskou levici a tím zvýšit i v samé Praze naději na provedení převratu směrem k radikalismu, o který se později skutečně pokusí.⁶⁶ Konfiskace jsou k tomu vhodnou příležitostí, když zabrané domy i jiné majetkové hodnoty obdrží spíše drobní řemeslníci a podruzi.⁶⁷ Proto tábořský tlak na ostré zákroky proti katolíkům, proto jejich ovlivnění dekretů konfiskačních, proto i požadavek z 5. srpna o nepřijímání odběhlých. Očekávané hospodářské posílení tábořských spojenců v Praze znamená politické výhody,⁶⁸ které jednou možná pomohou Tábořům posílit vliv v Praze. Konfiskační praxe, jak se v příští době vyvíjela v Praze,⁶⁹ nese stopy politických vztahů k obci tábořské. To, co bylo zprvu jen výrazem politické nejistoty, tj. dobrovolný odchod protivníků z Prahy, a povahu má faktickou, stává se od okamžiku příchodu tábořských vojsk již vynuceným pravidlem a vrcholí konfiskačními dekrety jako účinnými právními předpisy.⁷⁰

66 Poprvé se tak stane již v listopadu 1420, FRB V, s. 449, vážnější je pokus z 1. října 1422, o kterém bude ještě zmínka v kapitole II, č. 4.

67 Srov. výnos veliké obce z 13. března 1421, AČ IV, s. 382, o němž více ve druhé kapitole a zejména v kapitole IV, kde úvaha o sociálním postavení nabyvatelů zabraných statků.

68 Správně to vytyčil Jan SLAVÍK, *Husitská revoluce*, Praha 1934, s. 66: Tento majetkový převrat byl na dlouhou dobu podporou radikalismu v Praze.

69 V dokladech o konfiskacích v Praze, které jsou shrnuty ve II. kapitole, lze zřetelně sledovat, jak nařízení velké obce o konfiskacích následují často vzápětí za některým významným momentem určujícím vztah Prahy k Táboři.

70 O rozhodném významu tábořských zásahů do poměru k pražským katolíkům a o jejich ovlivnění konfiskační praxe opětovně mluví Josef MACEK, *Tábor v husitském revolučním hnutí II*, Praha 1955, kapitola IV. Táboři v Praze, např. s. 187 v souvislosti s jednáním venkovských obcí s Pražany z poloviny června, nebo s. 230, při pojednání o tábořských člancích z 5. srpna 1420. Také F. ŠMAHEL, *Idea národa*, s. 121, hledá v červnové dohodě začátek záměrného vypovídání.

II. Konfiskace ve městech pražských

1. Jednání o český trůn s Polskem a Litvou. – 2. Usnesení veliké obce z jara 1421. – 3. Příchod knížete Korybuta do Prahy. – 4. Pokus Táborů o převrat v Praze. – 5. Jmenování podkomořího. – 6. Sněm svatohavelský. – 7. Návrat Korybutův do Čech a obnova dekretu z 26. července 1420. – 8. Mír vršovický. – 9. Jednání s císařem Zikmundem a jeho privilegium z 22. července 1436. – 10. Tzv. Práva soběslavská.

1.

Pražané si ani v době, kdy byli první mocí v zemi, nemohli činit přehnaných nadějí na trvalost svého výsostného postavení. Realistická politická úvaha je nutná, aby byl co nejdříve obsazen „uprázdněný“ český trůn. Ani snahu po oslabení mocného Tábora nelze vyloučit z výpočtů umírněné strany, která by se silným panovníkem, nakloněným utrakvistu, získala odolnost jak proti vnějšímu nepříteli tak i převahu uvnitř českého státu. Husité obraceli své zraký jediným možným směrem – do Polska ke králi Vladislavovi nebo až na Litvu k obratnému diplomatu velkoknížeti Vitoldovi.

Již po bitvě na Vítkově odchází husitské poselstvo do Polska.⁷¹ Po jeho návratu, patrně v říjnu 1420, připravují Pražané spolu s husitskými pány nové poselstvo ke králi polskému a v případě neúspěchu vyjednávání až k velkoknížeti Vitoldovi.⁷² Svou dalekou cestu nastoupilo české poselstvo pod vedením pana Hynka z Kolštejna 25. prosince 1420.⁷³ Vybaveno bylo přesnými instrukcemi, jak postupovat při vyjednávání s králem i s velkoknížetem. Pražané žádali uznání čtyř artikulů⁷⁴ a kromě jiných požadavků i svolení, aby veškeré církevní statky byly obráceny ve prospěch obce pražské na úhradu válečných nákladů a k obecnému dobrému. Konečně obsahuje instrukce i podmínku: „... aby zbožie všechna vyběhlých a vyhnaných měšťan bez jich navracovanie k obecnému dobrému byla přichýlena“.⁷⁵

Důvody, proč je tento požadavek k budoucímu králi vznesen, jsou jasné. Příští český panovník má ze své moci potvrdit změny v právním řádu. Husité

71 Václav NOVOTNÝ ve *Sborníku Žižkově*, Praha 1924, s. 103. O prvním náběhu k vyjednávání s Polskem v dubnu 1420 Josef PEKAŘ, *Žižka III*, s. 42.

72 Porady o poselství se konaly dle Vavřince, *FRB V*, s. 447, 14. listopadu a přes odpor Mikuláše z Husi připojil svou pečť za tábořskou stranu Jan Žižka.

73 *FRB V*, s. 465.

74 V instrukci jsou artikuly uvedeny ve znění téměř plně shodném s textem v *AČ III*, s. 213.

75 Ed. V. NOVOTNÝ, (jako pozn. 1), s. 133.

tímto způsobem chtějí zachovat výsledky svého převratu i v době pozdějšího uklidnění. Také pozdější vyjednávání budou nesena touto snahou, která se projeví též o patnáct let později při přijetí krále Zikmunda. Zájem o legalizování změn přivozených husitstvím je odůvodněn i nutností hospodářskou, neboť je nutno v majetkoprávních vztazích pro pozdější dobu předejít zmatkům. Je třeba se zmínit, že konfiskacím podlehly nejen městské statky vypuzených a uprchlých měšťanů, nýbrž i jejich statky venkovské.

2.

Vzrušená doba, plná překotných událostí, se projevuje změnami právních ustanovení. Některé zásahy do právního řádu, vyvolané politickými poměry, se dají sledovat i v právní úpravě o konfiskovaných nemovitostech. Dekrety z 26. července 1420 nebyly zdaleka posledním slovem o tomto ekonomicky i politicky citlivém problému. Nedlouho potom se objevila řada nových ustanovení.

Počátkem roku a na jaře 1421 se veliká obec usnesla na nových výnosech o domech odběhlých měšťanů. Praha se v té době věnovala upevnění finančních poměrů a jednou z prvních otázek, kterými byla nucena se zabývat, byla úprava rent a platů⁷⁶ zapsaných na domech. Majetku kdysi katolických měšťanů se týkal výnos veliké obce ze dne 30. ledna 1421. Obec zapovídá placení dluhů ze zboží odběhlých bývalých majitelů, pokud nejde o takové dluhy, které byly na domech zajištěny již „před odběžením“.⁷⁷ Význam tohoto ustanovení je nasnadě. Ti, kdož se měli domů ujmout, byli často velmi chudí a neměli potřebných hotovostí k výplatám vázoucím na domech. Je to ostatně i jeden z prvních kroků vedoucích k odstranění věčných platů na domech,⁷⁸ jak je provedla husitská doba a jak bylo také z ideových důvodů žádáno.

Další ustanovení o majetku odběhlých bylo vydáno rozhodnutím veliké obce 13. března 1421 o prodeji tohoto jmění.⁷⁹ Bylo usneseno, aby nemovitosti získané po katolických měšťanech i zabrané církevní statky byly prodávány věrným husitům za ceny podle jejich majetkových možností.⁸⁰ Přednostně se má přihlížeti k těm, kdo vynikli v bojích.⁸¹ Výhody pro osvědčené bojovníky jsou jistě v duchu revoluce, která odměňuje své věrné, a jsou nepochybně

76 O tom B. MENDL, s. 164.

77 *AČ IV*, s. 382.

78 Více o tom B. MENDL, jako pozn. 6.

79 *AČ IV*, s. 362; *AČ XXVIII*, s. 682.

80 „... ktož seč muož býti...“

81 „... a zolášťe, kteříž více v boji božiem a k obecnému dobrému v prolévání krvi pracovali, těm vedle většie milosti buď prodáváno.“

i ústupkem tlaku Táborů,⁸² kteří ani nyní nepřestávají sledovat politiku posílení pražské levice. Ustanovení, že ceny mají být vyměřeny dle možností kupce, ulamuje totiž hrot případné finanční převaze pražského konservativního měšťanstva. Stejně tak i zajištění přednostního práva k nákupům pro bojovníky míří nepřímě proti zámožné vrstvě měšťanů a kupců, mezi nimiž bylo jistě méně vojáků než mezi drobnými řemeslníky, kteří tímto usnesením získávají přednost.

Několik týdnů po tomto rozhodnutí, již 5. dubna 1421, došlo k dalšímu usnesení veliké obce.⁸³ Kromě zákazu rozhlašování nových politických či náboženských názorů bez předchozího schválení od konšelů⁸⁴ a zákazu německého⁸⁵ pozemkového vlastnictví v Praze, se znovu opakuje v nejpřísnější formulaci postup proti odběhlým.⁸⁶ V tomto doplnění konfiskačních dekretů se objevuje pozoruhodné novum v tom, že pozemkový majetek nesmí být vrácen bývalým vlastníkům, ale ani jejich dědicové nemají práva se ho domáhat. V tom se zřejmě uplatňuje tábořský vliv. Strohost a přísnost v tomto rozhodnutí obsažená je snadno vysvětlitelná dobou, ve které bylo usnesení velké obce vydáno. Na jaře 1421 se totiž Praha ve spojení s Táborem chystala na slavnou výpravu do severovýchodních Čech, a není to jen Praha Jakubkova, je to i Praha – Želivského!

3.

Další vývoj správy měst pražských se dál ve znamení častých zmatků, způsobených převraty Želivského nebo bouřemi po jeho smrti. Zejména jaro 1422 bylo obdobím vlády radikálů, kteří se dostali k moci převratem po popravě Želivského. Teprve příjezd knížete Zikmunda Korybuta jako zástupce postulovaného krále Vitolda do Prahy dne 17. května 1422 znamenal jednak upevnění vlády ve městě, jednak odklon od radikálních husitských směrů. V řadě zásahů do městské správy je nejdůležitější jmenování nových konšelů, kteří

82 Tak soudí již J. ČELAKOVSKÝ, SPDMP I/2, zvl. otisk s. 187, a shodně s ním i Miloš KRATOCHVÍL, *Šestipanské úřady v Starém i Novém Městě pražském*, SPDMP VI, 1930, s. 160.

83 *AČ IV*, s. 382–383; *AČ XXVIII*, s. 671.

84 Tento výnos znamená vlastně zřízení censury. Projevuje se tím asi ústupek tábořským, kteří podobný požadavek vznesli již mezi články z 5. srpna minulého roku, *FRB V*, s. 398.

85 Slovo německý tu znamená tolik, co katolický, neboť ze zákazu jsou vyňati Němci, „kteří s námi v pravdách božích do sie chvíle setrvali.“

86 „...aby vyběhli měšťané a přebyvatelové, kteříž jsú z města proti svým slibóm a přísahám utekli, zase nikoli nebyli přijímáni, ani jich dědicové k kterému zboží navracováni; než aby byli jmění a držení věčně za bezectné a za přisežníky křivé a za ztracence vše obce toho města.“

v několika dnech koncem května vydali řadu opatření, směřujících především k obnovení klidu ve městech. Než i otázka stále živá, domy uprchlých měšťanů,⁸⁷ se opět objevuje a výnos obecný ze 30. května 1422 opakuje dřívější ustanovení.⁸⁸ Lze soudit, že opakování konfiskačního dekretu je vyvoláno potřebou zamezit pokusy dřívějších vlastníků dosáhnout opět svých majetků. Nástup Korybutův k vládě se jim asi zdál vhodnou příležitostí k novému pokusu o návrat.

Úzce se správou tohoto velikého majetkového komplexu souvisí ustanovení z téhož dne, „aby nižádný kněze MTi za iżádné zboží neprosil, leč by to prové na konšely i na obec vznesl“. Vysvětlení je nejspíše takové, že v knížeti Zikmundovi Korybutovi se objevuje nová ústavní veličina, která přebírá velkou část dosud pražské vlády. Dalo se proto čekat, že bude k němu leckde vznášena prosba o přiděl konfiskovaného majetku (pokud se tak už nedálo hned po jeho příjezdu). Města pražská si vyhrazují nadále dispozici tímto majetkem⁸⁹ a míní si zachovat, i přes různé ústupky knížecí vládě, co nejdříve svou kompetenci v majetkových záležitostech.⁹⁰

4.

Příští konfiskace nezasáhla již katolíky, nýbrž naopak radikální husity, pražské přívržence Tábora. Tábořští, využivše zaměstnání knížete Korybuta při obležení hradu Karlštejna, vtrhli na den sv. Michala do Prahy a pokusili se o násilný převrat.⁹¹ Jejich porážka však znamenala i zkřížení záměrů jejich pražských příznivců, kteří v obavě před tresty z města utekli, podobně jako kdysi katolíci. Kníže Korybut zasáhl rázně. Již 3. září se sešla veliká obec a usnesla se na stejném postupu jako kdysi proti katolíkům, tedy na zabavení jejich majetku a zákazu jejich návratu.⁹² Pohrozila vypověděním i těm, kdo by reptali proti Vitoldovi a jeho zástupci Zikmundu Korybutovi, a zakázala tajné scházení. Využila této příležitosti k novému varování, aby se nikdo

87 Je asi vhodné poznamenat, že první soustavnou pozornost věnoval statkům odběhlých měšťanů Friedrich v. BEZOLD, *K dějinám husitství*, zvl. s. 85–88.

88 *AČ I*, s. 215: „Item všichni mistři, kněže i jiní obecní lidé, kteříž sú z dávna před zákonem božím ku králi uherskému utekli, taková všichni aby nikoli zasie do města nebyli přijímáni ani k svým statkóm movitým i nemovitým byli zasie navracováni vedlé nálezu a výnosu prvnějšího obecního.“

89 Josef TEIGE, *O statcích obcí pražských v l. 1420–1547*, SPDMP III, s. 118.

90 Svědčí o tom i ustanovení čtyřčlenné knížecí rady, *AČ I*, tamtéž.

91 Posledně o tom F. ŠMAHEL, *Die Hussitische Revolution II*, s. 1269, kde též o nesrovnalostech v datování. Různé rukopisy Starých letopisů se neshodují v údajích dne.

92 *AČ I*, s. 216–217: „O těch, kteříž sú nyní ven vyběhli, aby jich zase nepřijímali a jich statkové aby na obecné dobré byli obráćeni.“

neodvažoval mluvit proti přijímání pod obojí pod obvyklým trestem vyhnanství a tím i ztráty majetku.

5.

V témže výnosu obec ustanovila, uváživši patrně smutné dosavadní zkušenosti, aby se nikdo svémocně neujímal žádného majetku movitého či nemovitého připadlého obci.⁹³ Nesvědčí však toto usnesení o lehkomyšlnosti a neopatrnosti, s jakou se až dosud hospodařilo s lehko nabytými statky?

Nutnost upravit lépe správu a hospodaření konfiskáty vedla ke zřízení úřadu podkomořího,⁹⁴ kterým se stal pan Vilém Kostka z Postupic. Jeho jmenování městem Prahou se stalo, jak pramen výslovně poznamenává „*s bedlivú radú osvíceného knížete kněze Sigmunda Litevského*“. Také uvedení podkomořího v úřad se stalo za spolupůsobení knížete.⁹⁵

Podkomořímu byl uložen nesnadný úkol, totiž správa veškerého majetku,⁹⁶ který drželi „*jeptišky, mnišie, kanovníci i jiné duchovníe a světské osoby, a zvláště měšťané pro zákon boží od nás uteklí a vyběhlí*“. Mimo to je mu svěřena další významná povinnost. Měl napravit příliš levné prodeje konfiskovaných statků a doměřit přiměřené ceny.⁹⁷ Při této činnosti však neměl jednat sám, nýbrž za spolupůsobení úředníků městských.⁹⁸ Kdo by však z nových vlastníků přiměřenou cenu doplatit nemohl, tomu mají být vráceny náklady učiněné bona fide a podkomoří a městští úředníci mohou takový statek prodat jinému spolehlivému husitovi. Účelem tohoto rozhodnutí je sice posílit především městské finance, ale v pozadí můžeme tušit též pokus oslabit pražskou levici. Doměřením cen budou postižení chudší nabyvatelé konfiskovaných statků,

93 AČ I, s. 217: „*V dvory, v domy a v jiné věci, v pivu v uobilé na obec spadlé, aby sie ižádný sám od sebe neuvazoval.*“

94 AČ I, s. 218. Jmenování není datováno, ale je nutno je klást do podzimu 1422. V úvodu listiny se zdůrazňuje, že jmenování podkomořího je vyvoláno nutností řádně hospodařit církevními statky, které „*skrze neřádná drženie od rozličných osob*“ nepřinášejí obci žádný užitek. Zřejmě se tu sleduje též směr jako v předchozím výnosu veliké obce, totiž zamezení svémocnému ujímání statků. Jmenování podkomořího nebude tedy časově příliš vzdáleno od tohoto výnosu a bude spadat patrně již do října 1422.

95 „*... podkomoříe od napředpsaného knížete a od nás usazený a vyvolený...*“

96 „*... ta všechna zbožie duchovníe, mnichovská i jeptišská v království českém, kterýchž jsme byli v držení až do nynější chvíle...*“

97 Zřejmě se tímto rozhodnutím upouští od dřívějšího vyměření cen podle možnosti nabyvatele a hledá se vyšší prospěch pro obec: „*ježtoby z těch dvoruov hojnější a znamenitější puožitek k obecnému dobrému mohl jíti...*“

98 „*...úředníky našimi k němu na to vydanými...*“

kteří koupili své nemovitosti za ceny dle svých možností⁹⁹ a nyní nebudou moci cenový rozdíl doplatit. Znamená to tedy ve skutečnosti omezení platnosti dekretu veliké obce z 13. března 1421, vydaného právě ve prospěch těch skupin pražského obyvatelstva, které nyní jsou postiženy.

Podkomoří se má řídit při správě statků „*obyčeji dříve od králův českých zjednanými a usazenými*“. Tento pasus má svůj význam v tom, že vláda, představovaná knížetem Korybutem jakožto zástupcem oprávněného panovníka Vitolda a spolu s ním též městy pražskými, navazuje na staré právo, čímž je dána jistota právní a bezpečnost obchodu nemovitostmi. Je to příklad, jak staré instituty právní jsou při zachování tradičních forem naplňovány duchem převratu. Korybutův odchod z Prahy¹⁰⁰ učinil konec jeho podílu na vládě a Praha se znovu ujala svých veškerých práv.¹⁰¹

6.

V průběhu roku 1423 si Praha udržovala význam jedné z prvních mocí v husitském hnutí, i když již poněkud omezený.¹⁰² Jako organizátor sněmu svatohavelského v Praze,¹⁰³ na kterém se sešli zástupci strany katolické i utrakvistické, spolupůsobila k obnovení zemského pořádku a k jmenování dvanácti správců zemských.¹⁰⁴ V úmluvách sjezdových byla ustanovena i sankce proti těm, kdo by se zdráhali přistoupit ke sněmovním usnesením a nechtěli pomáhat proti zhoubcům země. Jejich zboží, bude-li ho dobyto, má být obráceno k obecnému prospěchu, stejně jako statky jiných nepřátel.¹⁰⁵ Než, jak všechno nasvědčuje, nebyla sjezdová usnesení respektována, tedy ani stanovené sankce provedeny. Na sněmu byly dále stanoveny dohody o statcích dobytých ve válce od obojí strany, směřující k obnově dřívějšího stavu, připojena však výslovně výjimka „*vynímajice měšťany vyšlé*“. Tato výhrada byla nejspíše vyžádána stranou husitskou, jejíž zisky z konfiskací byly daleko větší

99 Srov. výše pozn. 10 a 11.

100 Kronika Bartoška z Drahonice, *FRB V*, s. 692.

101 Výše citovaní J. ČELAKOVSKÝ, s. 204, a M. KRATOCHVÍL, s. 161. Nově k politické situaci Prahy po odchodu Zikmunda Korybuta F. ŠMAHEL, *Die husitische Revolution II*, s. 1279.

102 O tom svědčí zápis sněmu svatohavelského, kde již není Praha jmenována v čele jako kdysi v Časlavi.

103 AČ III, s. 240–245. Již v jiné souvislosti byla řeč o tom, že Pražané odmítli jako sjezdové delegáty odběhlé měšťany, viz v kap. I, odst. 7, pozn. 41.

104 J. PEKAŘ, *Žižka III*, s. 234, se domnívá, zdá se právem, že usnesení směřovalo proti Táborům. F. ŠMAHEL, *Die husitische Revolution II*, s. 1305, naznačuje, že míněn byl Žižka.

105 AČ III, s. 242.

než strany katolické.¹⁰⁶ Jestliže k této výhradě přistoupila i strana katolická, učinila tak nepochybně s vědomím, že restituce tohoto majetku by asi nebyla již možná. Tím byl ve skutečnosti učiněn první krok k uznání husitských konfiskací ze strany katolické a tím i k uznání nově vytvořeného práva na konfiskace majetku odpůrců.

7.

Návrat knížete Zikmunda Korybutoviče do Prahy 29. června 1424 přinesl novou změnu v hospodaření církevními i jinými statky, které byly dosud v rukou Pražanů.¹⁰⁷ Město svěřilo do rukou knížete daleko rozsáhlejší správu než při jeho prvním pobytu v Čechách,¹⁰⁸ odevzdalo mu město Litoměřice jakož i jiná města a církevní statky. Vedoucímu postavení Prahy byl v té době již konec. Nestírá se podezření, že ochota Prahy vůči knížeti měla svou příčinu též v katastrofálním oslabení Prahy po porážce od Žižky v bitvě u Malešova o několik dnů dříve.¹⁰⁹ Jejím důsledkem byla i změna konšelů, kteří byli vstřícnější Žižkovi.

Projevem oslabení Prahy je i další dekret, vydaný obcí staroměstskou¹¹⁰ 23. září 1424 o domech a pozemcích, patřících dříve katolíkům.¹¹¹ Nelze si nepovšimnout, že předcházela smír se Žižkou ze dne 14. září, který posílil opět vliv radikálů v Praze. Jeho výsledkem bylo patrně vydání obnoveného konfiskačního dekretu,¹¹² dle kterého všichni, kdo odběhli ke králi Zikmundovi, byli zbaveni svého majetku, pokládání za psance a stejně tak i přímluvci za ně z řad husitů. Tento dekret je, až na bezvýznamné odchylky, doslovným opakováním listu z 26. července 1420, o němž byla řeč již výše.¹¹³ Že byl obnoven

právě v této době, kdy se Praha sotva ubránila úplné porážce, je novým potvrzením domněnky, že vliv radikálních skupin husitských hraje významnou roli při konfiskační praxi.¹¹⁴

Opakováním konfiskačního dekretu byla již, jak vše tomu nasvědčuje, dovršena pravidla pro husitské konfiskace. Prameny, jak jsme se s nimi dosud seznámili, napříště umlkají.¹¹⁵ Na jejich místě nastupují zmínky o vleklých sporech obcí pražských o nemovitosti, zprávy o prodejkách a darech domů konfiskovaných, o pokusech uprchlých nebo jejich dědiců získat zpět ztracené majetky. O všech těchto věcech bude podána zpráva v kapitole o správě a hospodaření konfiskovanými statky, kam svou povahou patří.

Nedochází-li již ke změnám v právní úpravě konfiskací ve městech pražských, neznamená to ještě stabilitu, jak se s tím setkáme dále.

8.

Nejen katolíci byli postihováni konfiskacemi a vyhnanstvím. Také husitské obce, které se ocitaly ve vzájemných rozporech či dokonce ve válkách, užívaly tohoto prostředku proti sobě a vypovídaly příslušníky odpůrcova tábora. Viděli jsme to již na případu vyhnání přívrženců Tábora z Prahy,¹¹⁶ podobný případ nastal také v Kutné Hoře.¹¹⁷ Tento stav, pro husity jistě škodlivý, bylo nutno odstranit v zájmu spolupráce. Stalo se tak při ujednání smíru mezi Pražany a Táboři v říjnu r. 1425.¹¹⁸ Kromě odstranění jiných sporů bylo v ubrmanské výpovědi ustanoveno, že měšťané, vyšlí z měst, pokud přísluší k husitskému hnutí, mají být zase přijati zpět a vráceno jim jejich jmění.¹¹⁹

106 O konfiskacích husitských majetků, prováděných stranou katolickou, viz exkurs.

107 *FRB V*, s. 592. Mimochodem řečeno, Korybut se vrátil do Prahy proti vůli velkoknížete Vitolda i krále Vladislava, který za trest zkonfiskoval jeho statky.

108 Viz citovaná díla: J. ČELAKOVSKÝ, s. 80–81; J. TEIGE, s. 118; M. KRATOCHVÍL, s. 161.

109 *AC I*, s. 219. Kníže si kromě toho vymohl své zástupce také v úřadu šestipanském, M. KRATOCHVÍL, *tamtéž*.

110 Obce pražské, spojené od června 1421, se v lednu 1424 opět oddělily, takže dekret proti odběhlým vydává samostatně jen Staré Město.

111 *UB I*, s. 360–362.

112 J. ČELAKOVSKÝ, s. 81–82, vidí vydání dekretu jako důsledek sblížení Pražanů s Táboři. Josef MACEK, *Úmluvy zdické*, in: AUC, *Philosophica et historica II*, Sborník prací k počtě 75. narozenin akademika Václava Vojtíška, Praha 1958, s. 209, také soudí, že se v Praze ujali moci lidé naklonění Žižkovi.

113 Viz kapitolu I, č. 7.

114 Rok 1424 je mezníkem, od něhož také Staré Město prodává konfiskované statky, jak na to bylo upozorněno již v kap. I, pozn. 39.

115 Úmluvy zdické z října 1424, *AC III*, s. 248–251, nemají o zboží odběhlých nejmenší zmínku.

116 Viz výše v této kapitole, č. 4.

117 Privilegium tábořských a sirotčích hejtmanů z 25. června 1428, *CIM III*, s. 65, zaručuje Kutné Hoře, že nikdo není povinen vracet žádný majetek uteklým měšťanům, s výjimkou těm, kdo byli spojenci Pražanů.

118 Ve starší literatuře tzv. mír vožický, byl uzavřen 17. října 1425 ve Vršovicích, ed. Josef PEKAŘ, *Žižka IV*, s. 212 ns. z rkp. T Starých letopisů českých.

119 Týkalo se především měšťanů pražských, Navrácení majetku mělo být vzájemné: „aby všecka zboží s uobou stranú ... odjatá nebo holdovaná ... hned byla zase navrácena a sstoupena.“ To se však vztahuje na jakýkoli majetek, nejenom na statky zabavené ve městech.

9.

Blížící se ukončení vleklého sporu Čechů s církví a se svým panovníkem vyvolalo mnoho vážných problémů, spojených s opětným zavedením královské vlády. Nejdůležitějším požadavkem ze všech bylo zabezpečení husitských zájmů i pro budoucí dobu. Náboženské novoty měly být uznány na základě dlouhého jednání s koncilem basilejským v kompaktátech. Stavovské a hospodářské změny bylo nutno zajistit jednáním s panovníkem. Jediná cesta, jak dosáhnout uznání revolučních proměn, byla obdržet jejich potvrzení, jinak řečeno, právo, vytvořené revolučními převraty, mělo se stát se svolením krále a císaře Zikmunda uznaným platným právem.

Města měla za nutné, požádat i za potvrzení platnosti provedených konfiskací katolického majetku. V žádostech, podaných císaři Zikmundovi před jeho přijetím do země, položila města hned na druhém místě za žádostí o zárukách mravného života ve městech podmínku,¹²⁰ aby nikdo, kdo není vyznání pod obojí, nebyl přijímán do měst. Jako výraz svých hospodářských zájmů vyslovují zástupci měst v článku ihned na to následujícím, aby nebyli nuceni přijímat vyhnané a vyběhlé zpět a vracet jim jejich jmění.¹²¹ Je to podobný postup, jaký kdysi město Praha zvolilo při jednání s králem Vladislavem a velkoknížetem Vitoldem ve snaze zajistit majetkové zisky nabyté konfiskacemi.¹²² Tentokrát je však připojen dodatek, že milostí obce se tak může stát. Zikmund měl ze své pravomoci českého krále zaručit platnost majetkových zásahů, které města provedla, a legalizovat tak jako svrchovaný ústavní představitel revoluční právo.

Císař Zikmund, vida nezbytí, tak učinil 22. července 1436 majestátem vydaným v Jihlavě.¹²³ V něm zaručil Pražanům i jiným městům, že nemají být nuceni k přijetí odběhlých a k navrácení jejich někdejších majetků. Právo vytvořené revolučními zvraty se tak stalo uznanou součástí českého právního řádu.

10.

Převratem vytvořená pravidla i praxe konfiskační proti těm, kdo se neshodovali ve vyznání s vládou většinou ve městech, měla svůj ohlas ještě po řadu let dalších. Dokladem toho jsou tzv. Práva soběslavská, do nichž jsou

120 *AČ III*, s. 420.

121 Tamtéž: „*It. ktož sú vyšli neb vyhnáni z měst, nechtiecie těla krve božie přijímati, aby zase přijati nebyli, lečby jim obec toho města milost dala; také k statkóm aby zase navráceni nebyli, lečby jim obec povolila.*“

122 Viz v této kapitole, č. 1.

123 *CIM I*, č. 136, s. 220.

převzaty, byť ve značně oslabené formě, zásady trestů za zradu zaviněnou útekem z města.

Právní soubor, sestavený z platných právních pravidel i ze zcela podvržených článků, zvyšujících prestiž i kompetenci pražských městských orgánů, vznikl v době po doznění hlavních revolučních bojů po smrti krále Albrechta.¹²⁴ Dle ustanovení tohoto sepsání práva pražského nemá být ten, kdo utekl z obce pro zradu nebo pro válku, do obce přijat zpět a je povinen nejpozději ve lhůtě jednoho roku prodat své zboží, jinak jeho veškerý majetek propadne ve prospěch obce.¹²⁵ V případě, že by utekl před trestem za zločin, jsou dána pravidla, jakým způsobem je postížen majetkovými tresty.¹²⁶ Opustí-li někdo město jen proto, že nechce trpět s obcí, zůstane třetina jeho zboží manželce, pokud je obci věrna, a zbývající dvě třetiny spadnou na obec. V tom případě je však dána možnost požádat o milost. Je-li milost opravdu udělena, má uprchlík právo své bývalé zboží vyplatit buď od obce nebo od toho, komu je obec mezitím postoupila.¹²⁷ Je nepochybné, že tato ustanovení mají svůj počátek v husitských konfiskacích. Zmírnění, která jsou v nich obsažena, jsou výrazem doby přece jen již klidnější.¹²⁸

124 Vydal Rudolf SCHRANIL, *Die sogenannten Sobieslawischen Rechte*, München und Leipzig 1916, který se v datování přidržel výkladů Jaromíra ČELAKOVSKÉHO, *Povšechné české dějiny právní*, Praha 1900, s. 635 ns. Podle nich vznikl právní soubor mezi léty 1439 a 1447 za purkmistra Pešíka z Kunvaldu. Starší literatura kladla památku do let dřívějších, V. BEZOLD, *K dějinám husitství*, s. 82–83, do roku 1421, Augustin NEUMANN, *Církevní jmění za doby husitské*, Olomouc 1920, s. 75, do doby Zikmunda Korybuta. Závažné datování prvních šesti článků, které obsahují domnělá pravidla z doby Soběslavovy, podal Ferdinand SEIBT, *Communitas primogenita*, in: F. SEIBT, *Hussitenstudien*, s. 71–74, který viděl jejich původ v době mezi odmítnutím krále Zikmunda a pokusy o získání krále v Polsku nebo na Litvě, tedy v letech 1420–21.

125 Čl. B 85, u R. SCHRANILA, s. 74.

126 Čl. D 33 a 35.

127 Čl. D 36, u R. SCHRANILA, s. 97, srov. i tamtéž, s. 19.

128 Přiznáme-li oprávněnost SEIBTOVA datování sporných šesti článků do r. 1420 a není-li pochyb o sestavení městských práv někdy po skončení revolučních bojů, pak docházíme k závěru, že Soběslavská práva vznikala postupně v různých dobách. Jejich nová kritická edice na základě všech rukopisů by byla vítána.

III. Statky katolíků ve městech venkovských

1. Hradec Králové. – 2. Kouřim. – 3. Klatovy a Písek. – 4. Dvůr Králové, Jaroměř, Prachatice a Mladá Boleslav. – 5. Kutná Hora husitská. – 6. Kutná Hora po návratu krále Zikmunda a za krále Ladislava. – 7. Husitská praxe konfiskační a její výsledky.

1.

Pro rozsáhlé přesuny majetkové v husitských městech byly vzorem a podnětem poměry ve městech pražských. V jiných českých městech docházelo k podobnému vývoji. Doklady o tom máme z několika měst, pokud se mi je podařilo zjistit, ale jistě také v dalších městech, které byly v rukou husitských stran, došlo ke stejnému vyhánění katolických měšťanů a k zabavování jejich jmění. Zcela zvláštním případem je však Kutná Hora, které bude věnována zvýšená pozornost dále.

Téměř současně s Prahou zjišťujeme stejný postup proti nepřátelským měšťanům i v Hradci Králové. Po přechodné ztrátě tohoto významného města, které padlo do rukou křižáckého vojska, získali je husité zpět náhlých přepadem 26. června 1420 a sami je obsadili.¹²⁹ Všechny protivníky vyhnali z města, rozdělili si jejich majetek mezi sebe a opuštěné domy připadly těm, kdo se osvědčili jako spolehliví v dodržování zákona Kristova.¹³⁰ Město zůstalo pak pevně v husitské moci až do konce válek.

Události v Hradci Králové jsou kopií toho, co se dalo v těch dnech v Praze. Vůdce úspěšného útoku husitů na město, kněz Ambrož, se vrátil podle výslovného svědectví k Hradeckým z Prahy krátce před útokem.¹³¹ Můžeme předpokládat, že jednal po dobytí města stejně, jak to viděl ještě před několika dny v Praze, to jest dal vyhnat katolíky a pobrat jejich majetek ve prospěch husitské strany. Lze tedy to, co bylo řečeno o vzniku konfiskací v Praze, vztažovat i na Hradec Králové, stejně jako na ostatní města, o kterých se stane ještě zmínka.

129 O těchto událostech Vavřínc z Březové, *FRB V*, s. 382, 383.

130 Události líčí celkem správně již Karel Josef BIENER z BIENENBERGA, *Geschichte der Stadt Königgrätz*, Prag 1780, s. 266 ns., nezmiňuje se však o konfiskacích.

131 Vavřínc z Březové, *FRB V*.

2.

Jiným městem, kde došlo ke konfiskaci statků odběhlých měšťanů, byla Kouřim.¹³² Jsou zachovány dvě listiny, jež o tom svědčí. První z nich je list Pražanů ze 4. listopadu 1422,¹³³ adresovaný purkmistru, konšelům a obci kouřimské, ve kterém se přimlouvají za tři odběhlé měšťany kouřimské, jimž byly jejich statky zkonfiskovány, aby byli opět navraceni ke svému majetku. Měšťanům těm odpustil kníže Zikmund Korybut jejich viny i to, že se přidrželi krále Zikmunda. Slíbili, že budou uznávat knížete Korybuta za správce zemského a zachovávat čtyři artikuly pod ztrátou hrdel i statků. List končí výzvou ke Kouřimským, aby tyto tři měšťany opět přijali a nevzpomínali jim ve zlém jejich vinu.¹³⁴

Druhý list je podobného obsahu. Je datován 4. ledna 1430 a obec kouřimská v něm přijímá na milost svého rychtáře Prokopa, který se přidržel krále Zikmunda.¹³⁵ Protože svého činu lituje a prosí o milost, přijímají jej Kouřimští zpět do obce navracejíce mu jeho majetek a odpouštějíce jeho vinu. Obec mu však nevrací rychtu, kterou bude držet sama.

3.

Vypuzení katolíků z města Ústí, o němž se již stala zmínka,¹³⁶ nebylo jediné na území jižních Čech v dosahu tábořské moci. Mezi prvními městy, odkud byli katolíci vyhnáni, byly patrně Klatovy. Odtud uprchli němečtí katolíci již asi v roce 1419, když došla zvěst o bouřích v Praze.¹³⁷ Čeští katolíci, kteří na oko přijali husitství, opustili město po vyhlášení křížové výpravy.¹³⁸ Část bývalých klatovských měšťanů žila v Plzni, mezi nimiž byli i dva členové

132 Pražané se při obsazení města zachovali velmi laskavě, když dovolili, aby všichni, kdo nechtějí přistoupit k husitství, směli během 14 dnů svobodně odejít i se svým majetkem, *AC I*, s. 204.

133 *AC I*, s. 217.

134 Lze soudit, že Kouřimští, třebaže není známa jejich odpověď, tomuto přání Pražanů vyhověli.

135 *AC VI*, s. 423.

136 V kapitole I, č. 11.

137 Jindřich VANČURA, *Dějiny města Klatov I,1*, Klatovy 1927, s. 162.

138 J. VANČURA, *tamtéž*, s. 165. Dějepisec města Klatov tu neuvádí přímé prameny, které nebyly zjištěny, a jen pravděpodobně kombinuje podle analogie s městem Pískem. Kdy byly tyto poměry petrifikovány zápisem do knih nebo jiným způsobem, nevíme.

rady, a dokonce sestavili i protiradu, která ovšem sotva mohla ovlivnit život ve městě, které zůstalo věrně husitské.¹³⁹

Naprosto bezpečné zprávy o zabrání statků odběhlých měšťanů se zachovaly o jiném tábořském městě, o Písku. Nejstarší kniha městská, založená v kritickém roce 1420, obsahuje na prvních stránkách zápisy o konfiskacích. prodejších a darech nemovitostí dříve katolických. Zápisy tu počínají rokem 1421 a postupují po několik dalších let. Jde tu vesměs o stejné případy jako jinde. Obec písecká konfiskuje nemovitý majetek svých měšťanů, kteří porušili své sliby věrnosti, uprchli k nepříteli a radou i pomocí bojují proti svému městu. Zabavené statky obec buď prodávala věrným husitům nebo, v roce 1424, darovala husitským měšťanům v náhradu za jejich domy, vypálené od vojska Zikmundova.¹⁴⁰ Protože to pak jsou v nově založené knize nejstarší zápisy, lze soudit, jakou asi důležitost přikládali Písečtí pevnému právnímu zajištění majetkových změn. Snad lze dokonce připustit domněnku, že konfiskace a prodeje konfiskátů patřily k hlavním důvodům založení městské knihy.

4.

Některá města se nespokojila s obecně platným privilegiem Zikmundovým z 22. července 1436, zaručujícím změny ve vlastnictví nemovitostí, a vyžádala si ještě zvláštní potvrzení panovníkem nebo vlastní vrchností. Takové privilegium vydal král Zikmund společně měšťům Dvoru Králové nad Labem a Jaroměři, jak o tom svědčí znění listiny,¹⁴¹ v níž se obě města umlouvají, jak a kde má být uložena a uschována listina Zikmundova, ve které jim potvrdil svobody zaručené v Jihlavě.¹⁴² Lze přisvědčit domněnce, že císař Zikmund udělil též jiným měšťům majestáty na kompakтата i ostatní svobody.¹⁴³

¹³⁹ Podle J. VANČURY shrnul přehledně zprávy o odběhlých v Plzni Jaroslav MEZNÍK, *Die Entwicklung der hussitischen Städte vor der hussitischen Revolution*, in: *Folia diplomatica I*, Brno 1971, s. 231–232.

¹⁴⁰ Jan MATZNER, *Královské město Písek*, 1898, s. 50–51; August SEDLÁČEK, *Dějiny královského krajského města Písku*, 1911, s. 38; nejpodrobněji Josef MACEK, *K počátkům táborství v Písku*, JSH 12, 1953, který na s. 124 ns. otiskl seznam zabavených objektů a právních dispozic s nimi. K píseckým poměrům též Jaroslav MEZNÍK, (jako v pozn. 11), s. 230–231.

¹⁴¹ *CIM III*, s. 118, v poznámce k č. 74., Listinu otiskl již K. J. BIENER z BIENENBERGA, *Versuch einer kurzgefassten Geschichte der Stadt Königinhof*, Praha 1782, v příloze s. 12.

¹⁴² K. J. BIENER z BIENENBERGA, *tamtéž*, s. 34; A. K. VITÁK, *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem*, Praha 1897, s. 27 ns., kde opakován i text listu.

¹⁴³ Tak soudí vydavatelé *CIM III* Jaromír ČELAKOVSKÝ a Gustav FRIEDRICH, s. 118.

Pro Jaromeř máme i další svědectví v listu královny Barbory ze 4. ledna 1445,¹⁴⁴ která potvrdila Jaromeřským staré výsady i list císaře Zikmunda, aby nebyli povinni přijímat zpět do města osoby odběhlé a vracet jim jejich jmění.

Podobně si dalo potvrdit své svobody město Prachatice od svého nového pána Oldřicha z Rožmberka. Ten, koupiv Prachatice, zavázal se výsadou z 1. května 1444 zachovat měšťany při svobodách náboženských, stanovených kompakťatými.¹⁴⁵ Nedopustí pak ani, aby staří měšťané tiskli nové od domů či jiných objektů, a nedovolí, aby byl někdo ze starých přijat do města nebo mohl koupit pozemky bez svolení nových měšťanů a celé obce.

Mladá Boleslav si dala své svobody zajistit od svého pána Petra z Michalovic. Krátce po vydání privilegia císaře Zikmunda, již 19. listopadu 1436, slíbil pan Petr z Michalovic, že ponechá Boleslavské při svobodném kázání a přijímání pod obojí způsobou stejně, jako to zaručil král Zikmund měšťům pražských i jiným.¹⁴⁶ Nebude ani uvádět do města odběhlé, leč by se upřímně srovnali ve víře. Odběhlí pak nemají právo postihovat nikoho pro statky jim odňaté.

5.

Shledáváme-li postup proti katolickým měšťanům v husitských městech skoro všude stejný, stane se nápadným zcela odlišné jednání v podrobené Kutné Hoře.¹⁴⁷ Zde se zachovalo sdostatek zpráv, takže lze sledovat pohnuté osudy města v nečekané podrobnosti. Město Kutná Hora, po Praze největší v Čechách a hospodářsky nejdůležitější pro své doly a mincovnu, prožívalo v době husitské nejdramatičtější a nejtragičtější úděl. Nepřátelství a krutost Kutnohorských vůči husitům je dostatečně známa. Tato bašta katolictví a protihusitských násilností se poddala spojeným husitským vojskům při jejich jarním tažení r. 1421. Známe-li nelítostnost husitů, jak ji leckde ukazovali v dobytých městech a jak krátce předtím prokázali v Českém Brodě,¹⁴⁸ očekávali bychom nejostřejší postup i proti Kutnohorským, až dosud zapřísáhlým nepřátelům husitství. Návist husitů by zde byla více než odůvodněná.

¹⁴⁴ *CIM III*, č. 140, s. 240–242. O událostech při dobytí města husity r. 1421 *Vavřinec z Březové, FRB V*, s. 482.

¹⁴⁵ *CIM III*, č. 137, s. 235–236.

¹⁴⁶ *CIM III*, č. 87, s. 136–137.

¹⁴⁷ Kutné Hoře v době husitské revoluce byla věnována monografie Jiří KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, takže zde postačí jen stručnější shrnutí v rámci studovaného tematu. Tato práce je v dalším průběžně sledována, takže nebudou všude uváděny podrobné odkazy.

¹⁴⁸ O událostech při dobytí Českého Brodu *FRB V*, s. 478.

Leč skutečnost byla naprosto jiná. Po slavnostním pokoření Kutné Hory jí byly stanoveny podmínky nečekaně mírné. Horští se zavázali přistoupit ke straně pod obojí¹⁴⁹ a současně, tj. 22. května 1421, byla učiněna úmluva mezi nimi a Pražany,¹⁵⁰ že ti, kdo by nechtěli přistoupit ke čtyřem pražským artikulům, mají ještě čtvrt roku volný pobyt ve městě. V té době se mohou volně a bezpečně vystěhovat se svým majetkem movitým, ale ani jejich dispozice majetkem nemovitým není omezena, neboť je jim volno jej prodat nebo darovat.¹⁵¹ Co však nejvíce překvapuje, je skutečnost, že táž lhůta i možnosti byly dány také měšťanům pražským, uprchlým již dříve do Kutné Hory, kteří jsou jinak přece pokládáni za psance.¹⁵²

Proč vítězní husité tak nečekaně mírně nakládají poraženými nepřáteli z Kutné Hory? Na to dávají prameny dosti bezpečnou odpověď. Text úmluvy ukazuje na pochopení mimořádné hospodářské důležitosti Kutné Hory pro celé království české.¹⁵³ Zejména pováživý byl v té době nedostatek peněz,¹⁵⁴ jemuž měla Kutná Hora svou mincovnou a svými doly odpomoci. Ze zprávy Vavřincovy, že Kutnohorští žádají za mincmistra pana Petra Zmrzlíka ze Svojšína, že pak budou pilněji pracovat a neopustí Hory,¹⁵⁵ je zjevný nejvyšší zájem hospodářský Pražanů, totiž nejen uchování možnosti provozovat nadále v Kutné Hoře mincovnictví i hornictví, nýbrž též potřeba vyškolených řemeslníků obou oborů, kterými ovšem byli němečtí katolíci.¹⁵⁶ Před tímto zájmem musila ustoupit i zášť náboženská a pomstychtivost. Uzavření úmluvy ukazuje na vysoký hospodářský smysl husitů, jimž byla Kutná Hora jinak vydána na milost a nemilost. Pražané zde nejednali jako svévolní dobyvatelé, nýbrž využívali svého vítězství takticky k získání pokud možno nejvyšších

149 AČ I, s. 201–202.

150 AČ I, s. 198–200.

151 Tamtéž, s. 199: „...ten muož v tom času v smlúvě uloženém s svým se vším statkem movitým (nemovitého trhem nebo vzdáním odbuda) i svú se vši čeledi svobodně, dobrovolně a bezpečně se vybrati a vystěhovati.“

152 Stačí připomenout pobití uprchlých pražských měšťanů při dobytí Berouna Žižkou krátce předtím, FRB V, s. 478.

153 Tamtéž: „...pro zachování tohoto klenotu mimo záhubu ... ostaveného a mezi tělesnými požitky k rozšíření zákona božieho a opatření obecného dobrého najužitečnějšího...“ Užití výrazu klenot odpovídá žádosti Horských, kteří prosili, aby Pražané „hoc clenodium regni non destruant“, FRB V, s. 480.

154 FRB V, s. 281.

155 Poukázal na to již V. BEZOLD, *K dějinám husitství*, s. 88–89. Znehodnocení měny falešnými ražbami líčí *Staré letopisy české*, vyd. František ŠIMEK, s. 37.

156 Tak vysvětluje události kutnohorské již J. LIPPERT, *Die Čechisirung* (jako kap. I., pozn. 1). Je to vlastně odpověď na otázku PEKAŘOVU, *Žižka III*, s. 93: „Také na otázku, která se stalo, že Kutná Hora ... ušla všemu trestu, neslyšíme odpovědi.“

výhod i za cenu ústupků dosavadním pánům hor. Je to důkazem, že vítězní husité měli v úmyslu zachovat Kutnou Horu do budoucnosti neporušenou a v plném provozu. Ochota, s jakou Pražané povolili přání Horníků a poslali pro pana Zmrzlíka, aby se ujal úřadu mincmistrovského, svědčí o jejich snaze co nejdříve obnovit plný chod dolů i mincovny.

Přes tyto ústupky přece jen značná část starých obyvatel se rozhodla z města odejít a vzít s sebou veškerý majetek. Ti se však stali nečekaně obětí loupeží i krutostí, ze kterých bývali obviňováni husité. Proti tomu však bylo poukázáno, že ze zprávy Vavřincovy, jediné, která o tom mluví, vůbec nelze zjistit, kdo je loupeží vinen; žádná cizí kronika se nezmiňuje o poručení závazku ze strany husitské. Je dokonce pravděpodobnější, že právě v té době probíhající vpád slezských pánů do Čech, který se vyznačoval nelítostnými ukrutnostmi, postihl kutnohorské odběhlé, kteří se vrátili zpět do svého města, odkud se snažili původně uniknout.¹⁵⁷

Měšťané odešli z Kutné Hory se sice vrátili ke svým domům a majetkům za válečné výpravy krále Zikmunda a jeho uherského vojska na přelomu let 1421 a 1422, avšak katastrofální porážka královských u Kutné Hory a Německého Brodu, která byla triumfem Žižkova válečného umění, je vypudila definitivně. Tehdy také Kutná Hora, utrpěla první zkázu požárem, který byl založen na rozkaz krále Zikmunda.

V následujících letech nadvlády Prahy nad Kutnou Horou sice jistě docházelo k dispozicím s uprázdněnými nemovitostmi, ale ztráta záznamů o tom znemožnila bližší poznání o jejich právní povaze. Je trochu překvapivé, že bezpečné zprávy se dochovaly až z doby po pádu Hory do rukou Žižkových a jejím druhém vypálení r. 1424, kdy město stálo pod společnou vládou tábořskou a sirotčí a kdy je museli opustit nově přistěhovalí Pražané. Ještě za života Jana Žižky byla založena nová městská kniha, jež nabízí nečekaně podrobný pohled do městského hospodaření, správy či majetkových právních vztahů, mezi jiným i do dispozic nemovitostmi. Třebaže město utrpělo po pádu do husitských rukou značné škody, přece jen kutnohorské poměry představují výjimečný případ.

Obyvatelstvo města se prakticky úplně vyměnilo, požárem zničené a poškozované čtvrti musely být obnovovány a trvaly i snahy o udržení důlní i mincovní produkce. Z městské knihy se dozvídáme o mnoha případech darování či prodeju nemovitostí městských, lze dokonce sledovat i vývoj jejich cen, které s postupným dobudováním města zpravidla stoupají.

157 J. KEJŘ, *Právní život* (jako pozn. 20), s. 38.

O vyhnaných i uprchlých kutnohorských měšťanech se dochovaly četné zprávy a setkáváme se s nimi zejména v Jihlavě,¹⁵⁸ ve Vídni, v Žitavě i jinde v Německu.¹⁵⁹ Zvláště poutavé jsou smlouvy, které spolu uzavírali o kutnohorských domech i jiných nemovitostech, jako by jim stále patřily. Činili tak v naději, že se budou moci ke svým majetkům po porážce husitů vrátit. Ale ani noví majitelé si nebyli svými nabytými majetky zcela jisti, jak ukazuje jejich snaha dát si je zabezpečit právním aktem. Svrchovaní pánové Kutné Hory, hejtmani vojska tábořského a sirotčího, vydali list z 28. června 1428, ve kterém zaručují,¹⁶⁰ aby bratřím, kteří se usadili v Kutné Hoře po druhém vypálení a osadili pozemky, zůstaly tyto nemovitosti tak, jak jim byly rozděleny ještě za Jana Žižky a Jana Hvězdy.¹⁶¹ Nejsou povinni vracet žádné statky nikomu z odběhlých, kteří odešli s králem Zikmundem či jinam. Výjimečně mají být statky vráceny těm, kdo se připojili k Pražanům.¹⁶² Je však dovoleno vrátit statek dobrovolně bez přinucení.

Horští sami se zabezpečili i ustanovením zapsaným v městské knize, že těm, kdo se nebudou s obcí srovnávat v přijímání pod obojí, nemají být zapisovány žádné domy ani jim dovoleno zakupovat se ve městě.¹⁶³

Navzdory všem zárukám o nepřijímání bývalých měšťanů zpět do města, jaké platily skoro všeobecně v husitských městech, čteme překvapivé usnesení kutnohorské městské rady z počátku roku 1433 o možnosti přijímat cizince do města.¹⁶⁴ Nerozhoduje, jaké jsou národnosti, výslovně je připuštěno také přijetí „*dřevních Němcův uteklých Horníkův*“. Všichni takoví mají „*v knihy měscské zejména býti zapsáni*“. Vyloučena je jen jejich účast v městských úřadech. Nemusíme pochybovat, že důvodem takového rozhodnutí byla potřeba schopných odborníků pro mincovnu a doly.

Snaha zajistit novým Horníkům jejich nynější majetky a práva vedla i k vydání dvou privilegií zemského správce pana Aleše z Ryzmberka. V prvním

z nich ze 2. listopadu 1434 potvrdil Kutnohorským stará privilegia,¹⁶⁵ zaručil, že na úřady nebudou dosazováni Němci a cizozemci, a zejména ubezpečil nynější držitele kutnohorských nemovitostí, že nemají být v žádném případě nuceni vrátit statky odběhlým. Jen dobrovolné vrácení statků je připuštěno. Druhé privilegium ze 4. března 1435 navrácí mincérům knapům jejich starodávná práva šmiten a zaručuje jim, že nejsou povinni toho postupovat žádné-
mu z odběhlých, leč z dobré vůle.¹⁶⁶

Je zřejmé, že jak usnesení městské rady tak i obě privilegia pana zemského správce chrání nabyté majetky nynějších vlastníků, ale přece jen připouštějí návrat někdejších kutnohorských Němců, byť se to dalo za předpokladu dobrovolného souhlasu. Setkali jsme se již v několika listinách s podobnou výhradou, ale tentokrát je zjevné, že zásadu nepřijímání odběhlých či vyhnaných prolamuje ohled k potřebám ekonomickým a nedostatek odborníků, kteří mají být takto získáni.

6.

Husitské správy Kutné Hory, ať to byla vláda Pražanů po roce 1421, nebo tábořsko-sirotčí kondominium po roce 1424 usilovaly o řádný chod dolů i mincovny, jak bylo také trvalým zájmem samých Kutnohorských. Přes to však nelze zapřít, že Kutná Hora byla v té době v úpadku. Proto bylo jedním z prvních zájmů, které byly uplatněny při vyjednávání o návrat krále Zikmunda, jak povznést město k bývalému lesku a významu. Panovník byl před příjezdem do země žádán, aby byla v Kutné Hoře znovu ražena dobrá mince,¹⁶⁷ a slíbil, že tak učiní a Horu zvelebí.¹⁶⁸ To však nebylo nikterak snadné, králi Zikmundovi bylo brzy vytýkáno, že tento slib neplní a dokonce dopouští, aby byly raženy falešné mince.¹⁶⁹

Překážkou opětného zvelebení Kutné Hory byl naprostý nedostatek odborně vyškolených řemeslníků. Jejich návrat do města byl znemožněn obecně platným privilegiem Zikmundovým z července 1436, v němž zaručil českým městům, že nejsou povinny přijímat odběhlé měšťany a vracet jim jejich majetek.¹⁷⁰ V Kutné Hoře, mimořádné důležitosti pro celé království české, nebylo možné obecnou zásadu bez výjimky dodržet. Návrat starých Horníků byl nezbytností pro obnovu hor i mincovny. Král se zasadil o dohodu mezi

165 *CIM III*, č. 68, s. 104–105.

166 *AČ VI*, s. 433.

167 *AČ III*, s. 420.

168 *AČ III*, s. 448.

169 *AČ III*, s. 458.

170 Viz v kapitole II, č. 9.

158 Zprávy pocházejí především z jihlavské knihy testamentů, z nichž výběr uvedl Augustin NEUMANN, *Nové prameny k dějinám husitství na Moravě*, Olomouc 1930, s. 213–215. Jinak přehledně o uprchlících v Jihlavě František HOFFMANN, *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961, s. 43–44.

159 K tomu J. KEJŘ, *Právní život*, 18, s. 147–157.

160 *CIM III*, č. 47, s. 65.

161 To odpovídá i zápisu v nejstarší městské knize, jež byla založena ještě v době Žižkova života, kde je údaj na fol. 3, že v roce 1424 po vypálení Hory byly rozdávány *facultates Montanorum*, a následují také tři zápisy takového obsahu ze srpna 1424.

162 Zcela ve smyslu míru vršovického z r. 1425, na který se list odvolává. Viz výše kapitolu II, č. 8.

163 Cf. J. KEJŘ, *Právní život*, příloha II, s. 235, pozn. 7.

164 Ed. J. KEJŘ, *Právní život*, příloha II, s. 235.

starými a novými Horníky¹⁷¹ a vydal Kutné Hoře 19. března 1437 majestát,¹⁷² ve kterém, potvrzuje smlouvu uzavřenou mezi nimi. Chtěje Horu opětně pozdvihnout, navrácí zpět staré Horníky jako nepostradatelné odborníky. Staří i noví Horníci budou mít zaručenu možnost bohoslužeb dle svého vyznání, při čemž kněžím pod jednou je postoupen kostel sv. Barbory. V záležitostech majetku, odňatého starým Horníkům, mají obě strany vydat svého zástupce a kde by nedošlo k dohodě, má rozhodnout mincmistr Jan ze Soutic nebo jeho nástupce v úřadu, zachovávaje při tom nestrannost. Obojí Horníci tvoří jednu obec.

Spory byly však příliš hluboké a majetkové zájmy příliš spletité, aby mohly být přes všechnu snahu takto přímočaře vyřešeny. Trvalo téměř dvě další desetiletí, než byly záležitosti vztahů mezi novými a starými Kutnohorskými uspořádány a majetkové nároky vyrovnány. Ještě král Ladislav byl nucen zasáhnout a obnovit svou listinou z 15. června 1454 privilegium Zikmundo-vo.¹⁷³

Dohoda mezi starými a novými Horníky, kterou měl v případě potřeby potvrdit mincmistr Jan ze Soutic, jak bylo předvídáno v privilegiu Zikmundo-vo, se uskutečnila až po dlouhých sedmnácti letech, teprve 7. května 1454.¹⁷⁴ Domy a pozemky, o kterých nebylo rozhodnuto přímou smlouvou mezi bývalými a nynějšími jejich vlastníky, mají připadnout definitivním vlastníkům podle přesných pravidel. Rozlišuje se při tom mezi:

A: statky, na které nový vlastník neučinil „*znamenné náklady*“

B: statky, na které takové náklady nebo zlepšení učinil

Ad A: V prvním případě odhadne cenu takového objektu bývalý majitel nebo jeho oprávněný dědic, který své nároky prokáže. Novému Horníkovi jako nynějšímu držiteli pak zůstává volba:

1: dům podržet a dědici zaplatit polovici odhadní ceny

2: nebo sám přijmout polovici odhadní ceny a z domu se vystěhovat a uvolnit jej dědici původního vlastníka

171 Dalekosáhlý význam této dohody je potvrzen tím, že o ní je informován koncil basilejský. *Registrum Iohannis de Turonis, MCI*, s. 851, má zprávu o dohodě ve věcech náboženských, kdy noví obyvatelé Hory přistupují na podmínku vracejících se dřívějších, že jim bude povoleno přijímání pod jednou a dán k dispozici jeden kostel. Ve zprávě je také zdůrazněn hospodářský zájem.

172 *CIM III*, č. 114, s. 194–200.

173 *CIM III*, č. 167, s. 291–292.

174 *CIM III*, dodatek k č. 114, s. 197–198.

Ad B: Učinil-li nový držitel po smrti Krále Zikmunda na dům „*znamenný náklad*“,¹⁷⁵ koná se jako v prvním případě odhad ceny nemovitosti dědicem starého Horníka, při čemž nynějšímu držiteli přísluší volba:

1: dům podržet a dědici zaplatit jednu třetinu odhadní ceny

2: nebo dům postoupit za náhradu dvou třetin odhadní ceny.

Výrok pana mincmistra obsahoval ještě podrobná ustanovení o zahradách, mlýnech, vinicích apod.

Byly dohodnuty i podmínky a lhůty splatnosti smluvených sum. Řídit se má vše dle práva městského a nerozhoduje, zda platit má držitel nový či starý, ani výše ceny. Třetinu určené částky je plátce povinen vyrovnat do jednoho měsíce od uzavření smlouvy, druhou a třetí třetinu vždy nejdéle po půl roce od téhož data, takže během jednoho roku má být celá částka úplně splacena. Dále je určena přesná lhůta, během které staří Horníci nebo jejich dědici mají právo uplatnit svůj nárok. Ti, kdo byli přítomni v Kutné Hoře, mají dovodit své právo do nejbližšího sv. Václava, ti, kdo byli vzdáleni, nejdéle do Vánoc.¹⁷⁶ Promeškání těchto lhůt má za následek ztrátu nároku a všechna práva spadají na obec horskou. Toto narovnání uzavírá již konečným způsobem spory o majetek odešlých z Kutné Hory, které se vlekly déle než tři desetiletí.

7.

Uvedené případy ukazují jasně, že konfiskační praxe byla všude stejná. Ve městech, husity podrobených, měli katoličtí a legitimnímu králi Zikmundovi věrní měšťané zpravidla tutéž volbu jako v Praze: husitství nebo odchod. Uvolněných domů se ujímali vítězní husité. Způsob konfiskací byl skoro všude stejný, zřejmě po vzoru pražském. Lze naprosto bezpečně soudit, že také pro jiná města, o kterých se snad doklady z té doby nezachovaly,¹⁷⁷ platil tento obecný princip a že i tam docházelo k vyhánění katolíků a k obsazování jejich majetku husity. Bylo by iluzí představit si, že snad nedošlo při tom k excesům a násilnostem.

Tyto rozsáhlé přesuny majetkové patřily k nejvýraznějším výbojům husitské revoluce. stejně jako rozchvácení církevních statků na venkově. Města změnila svou tvář skoro úplně. Nešlo jen o ovládnutí měst živlem českým,

175 Pojem „*znamenný náklad*“ není v dohodě vyložen a mělo se patrně postupovat případ od případu.

176 To znamená, že všechny nároky měly být uplatněny ještě během roku 1454.

177 Lze poukázat na případ města Žatce, odkud již r. 1419 odešli dva členové rady „*tunc a nobis et civitate nostra discessis*.“ Cf. Jaroslav MEZNIK, *Die Entwicklung der hussitischen Städte*, s. 234.

tedy o změnu národnostního složení městského obyvatelstva, jak zdůrazňovali někteří starší němečtí autoři,¹⁷⁸ nýbrž především o změnu v sociální struktuře měst, kdy zámožné vrstvy německého měšťanstva byly vypuzeny a musely ustoupit vládě drobného řemeslnictva.¹⁷⁹ Důsledkem změn ve skladbě měst a jejich váhy v husitské revoluci je pak i vytvoření městského stavu, který zaujímá své místo vedla stavů vyšších.¹⁸⁰ Bylo by však mylné domnívat se, že se sociální skladba měst proměnila trvale; již během revolučních let se vytvářela nová vládnoucí vrstva bohatnoucího měšťanstva.

Starost husitských měst o zabezpečení svých zisků byla pak všeobecná. Jejich úsilí nepřipustit návrat majetků do rukou dřívějších uprchlých nebo vyhnaných měšťanů se zřetelně projevilo v zápisech do městských knih, jak jsou toho dokladem Písek a Kutná Hora nebo usnesení obce Novoměstské o vymazání starých majitelů z městských knih a zápisu nových. Města usilovala o záruky neměnné trvalosti majetkových prospěchů i v požadavcích podaných králi Zikmundovi. Králi nezbylo nakonec nic jiného, než změny uznat a potvrdit je svým privilegiem, tedy aktem výsostným. Král Zikmund si byl jistě vědom, že tím obětoval své nejvěrnější a nejhrolivější spojence, katolické měšťanstvo, avšak výsledky revolučních změn byly silnější než jeho vůle.

Exkurs: Konfiskace husitského majetku stranou katolickou

Jestliže osud katolického obyvatelstva v husitských městech byl neutěšený, nevedlo se ani husitům lépe v místech, jež zůstala v rukou strany Zikmundovy. I tam docházelo ke konfiskacím majetku, tentokrát husitského. Byly to zpravidla stejné případy jako v husitských městech, totiž zabránění statků a domů uprchlých přívrženců reformy. Dálo se tak podle přímého zmocnění králova.¹⁸¹

První doklad toho druhu, i když nejde ještě o formální konfiskace, se choval pro plzeňský landfríd.¹⁸² Dne 29. října 1420 svolil král Zikmund, aby členové landfrídu obrátili k náhradě svých škod a k osvobození svých zajatých majetek a zajatce dobyté na nepřátelích. Krátce nato, 19. prosince 1420, daroval král veškerý majetek straníků sekty wyclifské, uprchlých z města Plzně, obci plzeňské, aby ho užila k opravě městských hradeb a příkopů.¹⁸³ Plzeň, město z nejvěrnějších panovníkovi, byla zapletena téměř do neustálých bojů s husitskými vojsky a její válečné škody byly značné. Král Zikmund byl nucen uhradit Plzeňským škodu 2000 kop, kterou utrpěli v jeho službách. Jako odškodnění jim zapsal panství dvou vyznavačů kalicha,¹⁸⁴ která z trestu za kacířství jejich vlastníků spadla na komoru.¹⁸⁵

Podobné doklady jako z Plzně se dochovaly i z druhé bašty katolické v zemi, z Českých Budějovic. Rozhodnutím krále Zikmunda připadly budějovickému rychtáři Zikmundu Klaricovi darem statky dvou měšťanů budějovických, kteří se připojili k husitům. Listina o tom je datována 31. března 1421.¹⁸⁶ O několik měsíců později, 21. července 1421, daroval král obci budějovické veškeré jmění těch, kdo v nouzi město zradili a odběhli pryč.¹⁸⁷ V listině není sice udáno, že se to týká těch, kdo se připojili k husitům, ale

181 B. MENDEL, *Z hospodářských dějin*, s. 166. Listy jsou vydány ve formě panovnícké výsady.

182 *CIM III*, č. 7, s. 8–9.

183 *CIM III*, č. 9, s. 11–12.

184 *CIM III*, č. 27, s. 39–40.

185 Tamtéž: „... *die uns in unser camer umb des willen, das er eyn ketzer und Wicleff ist, vervallen sind...*“ a dále: „*uns ouch durch der ketzerey, der er beysteet, vervallen ist.*“ Příslušnost ke straně husitské je z hlediska krále Zikmunda velezradou.

186 *UB I*, č. 71, s. 68–69. Regest též v *CIM III*, č. 16, s. 22.

187 *CIM III*, č. 17, s. 23. Opuštění města proti zákazu rady bylo trestným činem. Doklady z Moravy uvádí František HOFFMANN, *Jihlava*, s. 36, pozn. 7: Ve Znojmě uprchlíkům, kteří se vyhnuli povinnosti hájit město, byl zkonfiskován majetek. Podobný příklad lze zjistit i v Jihlavě, *AČ XXXVIII*, Popravčí a psanecké zápisy jihlavské, ed. František HOFFMANN, č. 59, s. 97, kde rozhodnutí o proskripci měšťana Leonarda, který bez svolení a vědomí přísežných vyvedl z města svou neteř Markétu „in

178 Tak již uvedený J. LIPPERT s jeho pojmem Čechisirung;; podobně S. BINDER, *Die Hegemonie*.

179 Srov. *Planctus super civitatem Pragensem*, C. HÖFLER II, s. 312, který vyčítá Praze, že nahradila aristokracii oligarchií a místo mužů vynikajících ctností a zámožností postavila v čelo lidi nehodné, řemeslníky, ševce, krejčí, kováře apod.

180 K tomu Jiří KEJŘ, *Zur Entstehung des städtischen Standes im hussitischen Böhmen*, in: Bernard TÖPFER (vyd.), *Städte und Ständestaat, Forschungen zur mittelalterlichen Geschichte*, Bd. 26, Berlin 1980, s. 195–213. Zde, s. 208, pozn. 83, při zmínce o husitských konfiskacích jsem vyslovil naději, že budu moci tuto otázku ještě blíže vyložit, což se děje přítomnou prací.

vyplývá to z celkové situace a lze se dokonce dohadovat, že to byli měšťané, kteří se připojili k táboritům.

Ani na Moravě nebyl boj proti husitství mírnější. Zápis sněmu brněnského ze dne 17. listopadu 1421 obsahuje ustanovení proti husitům, že ztratí hrdlo i statky ten, kdo se nedostaví k pokání a rozhřešení za své husitské přesvědčení, ať je jakéhokoli stavu.¹⁸⁸ Stejně bude trestán i ten, kdo by povstal proti řádu církve, držel nauky církvi zavržené nebo se přiznal ke čtyřem artikulům pražským.

Jistě i jinde, kde zůstala moc v rukou strany katolické, došlo ke konfiskacím veškerého jmění husitů, i když snad prameny o tom nás nedošly. Postup obou válčících stran byl úplně stejný – odpůrce je zrádce a jako zrádce je i trestán, především ztrátou svého majetku.

contemptum generalis edicti, quod voce preconica manifeste est proclamatum in foro, ut nullus a civitate recederet tempore gwerre sine licencia et consensu scabinorum.“

188 AČ III, s. 234. „...ti všichni páni, rytíři, i panoše, měščené i obecní lidé i duchovní...“

IV. Hospodaření konfiskovanými statky

1. Množství a ceny konfiskovaných nemovitostí. – 2. Zcizování konfiskátů. – 3. Urovnání sporů mezi městy pražskými. – 4. Snahy odběhlých o návrat a o restituce majetku. – 5. Změny v sociální a národnostní skladbě měst.

1.

Již v prvních měsících revoluce změnil své majitele velký počet městských nemovitostí i rozsáhlé plochy venkovské půdy. Byl to jednak majetek vyhnaných nebo uprchlých měšťanů, jednak obrovský majetek církevní, rozchvácený jak stranou husitskou, tak i katolickou šlechtou, která zde našla vhodnou příležitost pro rozšíření svých statků a tím i k budoucímu zvýšení své moci ve státě.

Pokud se dostaly tyto nemovitosti do moci pražských měst, nebylo provedeno nějaké rozdělení podle dřívějších vlastníků tak, aby se rozlišovalo mezi jměním institucí církevních a jměním osob světských. Byl vytvořen jeden velký majetkový komplex, ze kterého byly zájemcům prodávány či rozdávány jednotlivé domy, dvory, vinice, zahrady atd.¹⁸⁹

Při neúplnosti zachovaných pramenů bude sotva možno naprosto přesně určit množství zkonfiskovaných domů a venkovských statků. Lze s určitostí říci, že daleko větší počet domů byl zabaven na Starém Městě než na Novém. Číslo zabavených staroměstských domů přesahuje tři sta, naproti tomu na Novém Městě propadlo konfiskaci něco přes sto domů.¹⁹⁰ Počet domů, které byly z toho průběhem let prodány, dosáhl do roku 1430 na Novém Městě 87 domů, na Starém Městě bylo v létech 1424 až 1432 prodáno celkem 182 domů.¹⁹¹ Značné bylo i množství nemovitostí venkovských, které se obcím dostaly do rukou konfiskacemi,¹⁹² Byl to majetek různého druhu: dvory, tvrze, vsi,

189 Srov. Soupis statků obcí ujatých a opět jednotlivcům zcizených v AČ XXVIII, s. 671–683, kde se vedle statků církevních řadí i statky jednotlivců – laiků.

190 W. W. TOMEK, *Dějepis Prahy IV*, s. 168, pozn. 16, uvádí počet domů na Starém Městě, o nichž lze s určitostí tvrdit, že byly zabaveny, číslem 317. Mimo to však jest ještě neznámý počet domů, u kterých to je možné, ale nelze se dopátrat jistoty. Takových nejistých domů, z nichž asi část byla zabavena, jest rovněž přes tři sta. Na Novém Městě, dle výpočtu TOMKOVA, bylo zabaveno 107 domů, o kterých to víme s jistotou. Pro Staré Město sestavil přehledné tabulky konfiskovaných nemovitostí, založené na TOMKOVĚ Místopisu, S. BINDER II, příloha 2.

191 Dle výpočtu MENDLOVA, s. 162; též B. MENDEL, *Hospodářské a sociální poměry v městech Pražských v l. 1378–1434*, ČČH 22, 1916, s. 439.

192 W. W. TOMEK, s. 169, napočítal na 160 dvorů. Změny ve vlastnictví venkovských statků probírá monografie Jaroslav MEZNÍK, *Venkovské statky pražských měšťanů*

zahrady, množství vinic. Značná část tohoto venkovského jmění byla odňata církvi.¹⁹³

Hodnota zabaveného jmění byla obrovská,¹⁹⁴ na Starém Městě představovaly konfiskované nemovitosti asi 17 až 18 % veškerého majetku.¹⁹⁵ Rozsah půdy, která změnila své držitele, byl tak veliký, že lze s ním srovnávat jen majetkové přesuny v době pobělohorských konfiskací nebo za tzv. socializace půdy v padesátých a šedesátých letech dvacátého století.

Takové přesuny ve vlastnictví nejdůležitější součásti tehdejšího hospodářství, totiž půdy a všeobecně nemovitostí, se neobešly bez značných otřesů hospodářských.¹⁹⁶ Uplynulo více než deset let, než byla větší část konfiskovaných domů v Praze rozprodána. V důsledku kolísavé konfiskační politiky, o níž byla řeč již ve II. kapitole, nedostatku peněz a často i chudoby kupujících nesmírně klesla hodnota prodávaných domů, takže ceny nedosahovaly ani zdaleka skutečné hodnoty. To zavinilo, že klesaly i ceny ostatních nemovitostí v Praze.¹⁹⁷ Tím poklesl i zájem o koupi a nemovitosti se prodávaly stále obtížněji. O tom svědčí i pozoruhodný případ z roku 1436, kdy obec neměla peníze na nákladné jízdy svého poselstva do Jihlavy k jednání s císařem Zikmundem. Veliká obec se proto usnesla opatřit si potřebnou hotovost prodejem nebo zástavou některých nemovitostí, ale marně se snažila sehnat kupce nebo úvěr. Až po dlouhém přemlouvání koupil měšťan Matěj od múřenínův od obce ves Holubice.¹⁹⁸ Důvodem klesání cen nemovitostí byla naprostá

v době předhusitské a husitské, Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, 1965, seš. 2, kde sledován vývoj pozemkového vlastnictví pražských měšťanů od r. 1360 zhruba do čtyřicátých let 15. století. Tyto majetkové přesuny se týkají vlastních městských nemovitostí jen druhotně, ale také v nich je možno pozorovat, jak měšťské správy pražské hospodařily zabranými nemovitostmi.

193 Viz tabulky o tomto mimopražském majetku u S. BINDERA, (jako pozn. 2). Obširnější popis konfiskovaných statků u W. W. TOMKA, s. 167 ns. Tyto práce jsou překonány uvedenou monografií MEZNÍKOVOU.

194 Konfiskované domy patřily většinou mezi větší a výstavnější; tabulku o cenách domů sestavil B. MENDEL, *Hospodářské a sociální poměry*, s. 163.

195 Tak vypočetl při úvahách o rozsahu podílu německých měšťanů na majetku ve městech pražských B. MENDEL, *Hospodářské a sociální poměry*, s. 163.

196 K následujícímu B. MENDEL, *Hospodářské a sociální poměry*, s. 163.

197 O tom podávají přesvědčivé svědectví přehledné tabulky dle staroměstské berní knihy z r. 1427 a starších záznamů v knihách městských o trzích domů od r. 1400, srov. B. MENDEL, *Hospodářské a sociální poměry*, příloha E.

198 *AČ XXVI*, s. 206–207: „...když jsou na mnohé osoby z zeman i městských vznášeli žádající, aby peněz jim na sbožie některé půjčili, a toho nemohúce od žádného mieti, i prosili jsou snažně opatrného Mathěje od múřenínuov, aby jim k tomu poradil a k takovému dobrému peněz půjčil na některé sbožie aneb je od nich kúpil. A tak k snažné, veliké a časté prosbě jich

převaha nabídky nad koupěchtivostí a klesající počet obyvatelstva v Praze za revoluce, takže ubývalo i množství zájemců.

Byla však pražská situace v obchodu nemovitostmi příznačná pro ostatní města, která se rovněž zmocnila nemovitého majetku? Pro malá venkovská města nemáme dost zpráv, abychom mohli dát spolehlivou odpověď, ale dostatek dokladů vypovídá o stavu ve druhém největším velkoměstě Čech – v Kutné Hoře. Tam byl běh věcí zcela odlišný. Město zničené požárem z r. 1424 se muselo pomalu vzpamatovat z kritické situace a pečovat i o další těžbu v dolech a o pokračování provozu mincovny. Potřebovalo dobudovat zničená obydlí, opravit zařízení dolů a získat nové pracovníky pro nutné zásobování města všemi potřebami, ale také schopné řemeslníky pro řádný chod městského hospodářství. Pak není divu, že se jevil hlad po nemovitostech, které byly opraveny nebo nově postaveny, že se noví obyvatelé snažili získat si náležité bydlení a dílny. Dokonce se ukazuje, že někdy byly nákupy nemovitostí výsledkem spekulace¹⁹⁹ a že se v Kutné Hoře zakupovali i členové polních vojsk, aby uložili své peníze.²⁰⁰ Pak se vysvětlí jev zcela odlišný od Prahy, že se v Hoře rozvinul čilý obchod nemovitostmi a že jejich ceny stoupaly.²⁰¹

2.

Města získala konfiskacemi velmi vydatnou pomoc pro své hospodaření. Toto jmění mělo sloužit obcím k úhradě válečných nákladů a škod. Dálo se tak obvykle tím způsobem, že města prodávala nemovitosti věrným a osvědčeným husitům a výtěžek obracela k obecnému dobrému. Nelze ovšem tvrdit, že by bylo vždy využito majetku účelně a bez zbytečných ztrát. Připomeňme si, že v době pobytu Táborů v Praze se na domech daly velké škody, nebo že měly nemovitosti být prodávány podle možností nabyvatelů či dokonce rozdávány.

V pramenech prvních let nenacházíme zmínky, že by si obce chtěly něco nechat samy pro sebe. V průběhu let, když v Praze, na rozdíl od Kutné Hory, se jen těžko nacházejí kupci na domy, jejichž ceny klesají, se města musí vyřadit se správou domů i jiných nemovitostí, které jim zůstávají v držení. V roce 1428, kdy dochází k rozdělení dosud nezccizeného majetku mezi města

maje lítost nad obcí přivolil jest k kúpení vsi. Tu s povolením všie obce prodána jest jemu ves řečená Hohubice i jeho dědicóm... za čtyři sta kop gr. ...“

199 J. KEJŘ, *Právní život*, s. 114.

200 *Tamtéž*, 15, s. 118–125.

201 *Tamtéž*, s. 104.

pražská, o čemž bude ještě řeč, je jasně řečeno, že některé nemovitosti mají zůstat přímo obcím. Města ke správě a hospodaření tímto majetkem potřebují dosti složitý aparát správní, kterým se stává úřad šestipanský a jemu podobný úřad na Novém Městě.²⁰²

Pravidelný způsob prodeje nebo v menším počtu případů také bezplatné poskytnutí zabaveného statku jednotlivci, je někdy vystřídán případem sui generis. Vyskytují se např. případy, kdy nemovitost pravoplatně jedné osobě připadlou získává obec nějakým způsobem zpět a jiné osobě přiděluje znovu.²⁰³ Jindy je dům poskytnut bezplatně a po nějaké době za určitou částku peněz prodán téže osobě.²⁰⁴ Stává se také, že obec poskytnutím statku vyrovnává své dluhy, jak se stalo v případě odevzdání sedmi domů obecním zřízcům Starého Města v náhradu za dlužnou mzdu,²⁰⁵ nebo prodejem nemovitosti si opatřuje prostředky na nějaký účel pro obec významný.²⁰⁶

3.

Mezi městy pražskými se brzy rozpoutaly spory o zabavené statky, které nepřispívaly ke klidnému soužití obou obcí. Spojení měst v letech 1421–1424 sice rivalitu dočasně utlumilo,²⁰⁷ ale spory vypukly tím silněji v době pozdější.²⁰⁸ Smír nastal teprve úmluvou z r. 1428, ve které kromě odstranění jiných nesrovnalostí bylo rozhodnuto i o rozdělení konfiskovaného jmění tak, že Staré i Nové Město podrží polovici, při čemž zůstanou nedotčena práva těch, kdo získali nemovitosti od obcí.²⁰⁹ Tato úmluva byla řádně dovršena

202 O tom více M. KRATOCHVÍL, *Šestipanské úřady*.

203 Taková změna mohla nastat, když byla doměřena cena některému nabyvateli nemovitosti a on nemohl zaplatit, jak na to bylo již výše upozorněno.

204 Např. dům v Dlouhé třídě Ad albam campanam: r. 1421 „*datur Niclassio Forstner*“; r. 1426 „*emit Niclas Forsster erga com.*“ za 65 kop, W. W. TOMEK, *Základy starého místopisu pražského I*, s. 23. Jiné případy toho druhu uvádí S. BINDER II, s. 79 ns.

205 B. MENDEL, *Hospodářské a sociální poměry*, s. 164.

206 Viz výše pozn. 198 o prodeji vsi za účelem získání peněz na cestu poselstva do Jihlavy ke králi Zikmundovi.

207 J. ČELAKOVSKÝ, *O vývoji*, s. 66, soudí, že k hromadnému prodávání dvorů a venkovských nemovitostí došlo teprve po spojení obcí z obavy, aby nevznikaly spory o rozdělení výtěžku.

208 O sporech mezi městy W. W. TOMEK, *Základy IV*, s. 410 ns. Viz též listiny, týkající se věcí sporných, *AČ I*, s. 220–225.

209 *AČ I*, s. 221: „*Deváté: aby zboží obecná, budte to kněžská neb královská, jež držíe měštěné neb žoldněři v službách, ta budte obcí vzdvižena a také těmi osobami, kteříž od obce k tomu budú vydáni, rozdělena, tak, aby starému městu polovice toho zboží, a novému městu polovice byla oddána; kteréžto zboží tak buď opatřeno, aby služby obecnie s toho nesešly. A jestližby které osoby měli listy neboli zápisy od města na které zboží, ti aby podle svých zápisuov byli opatřeni,*

výrokem ubrmanů Václava Štrabocha ze Starého a Křížka z Koňského trhu z Nového Města, kteří rozdělili sporné statky mezi obce pražské a vyřešili i jiné otázky majetkové. Určili, které nemovitosti připadnou městům, stanovili, že dvory, které by snad po tomto rozhodčím výroku zůstaly nerozdělené, mají být rozděleny od šestipánů, a konečně rozhodli, že ti, kdo získali nemovitosti od obcí, mají své právo prokázat před úřadem v Týně, tj. před úřadem šestipanským, a mají při svých trzích zůstat bez překážky.²¹⁰ Toto rozdělení statků mezi města pražská se stalo základem jejich velikého pozdějšího venkovského jmění, které Praha podržela až do tragického pádu měst v roce 1547.

4.

K nejobtížnějším problémům, s kterými se husitská města setkávala, patřily znovu a znovu opakované pokusy vyhnanců či jejich dědiců získat zpět bývalé majetky. Po dobu několika desítek let byly obce nuceny vydávat stále předpisy, zabraňující návratu odběhlých a vyhnaných a čelící obcházení ustanovení o zákazu restitucí jejich jmění.²¹¹

Pravda, jsou případy, kdy původní vlastníci jsou cestou milosti přijati zpět do měst a jejich statky jim vráceny. Je to již v jiné souvislosti zmíněná Kouřim, která ve dvou případech takovou milost zřejmě uděluje.²¹² Také v samé Praze nastaly případy vrácení majetku dědicům původního vlastníka,²¹³ arci za předpokladu, že zboží nebylo ještě platně převedeno do vlastnictví osoby třetí.²¹⁴ V každém případě se vyžadovalo od těch, kdo se vraceli, přistoupení ke kalichu a naprostá věrnost obci v příští době. Případ města Kutné Hory, kam byli královským privilegiem staří Horníci za určitých podmínek vráceni,

aby obce proti svému řízení a cti nic neučinila. A kterékoli dědiny, vinnice, chmelnice, zahrady, dvory i domy, kteréž sú obcí neb úředníky od obcí usazenými prodány, aneb v úroky vysazeny, tiem aby nebylo hýbáno.“

210 Oba byli často zvaní za rozhodčí ve věcech majetkových. Byli členy úřadu šestipanského. Ani jeden z nich, pokud lze zjistit, neměl žádný majetek získaný z konfiskovaných nemovitostí, viz W. W. TOMEK, *Dějepis Prahy VIII*, s. 439–440.

211 Dle listiny vydané r. 1819 J. V. ZIMMERMANNEM, Pokračování kroniky Beneše z Hořovic, přetiskl J. TEIGE, *O statcích*, s. 120.

212 Uprchlíci často postupovali svá práva osobám třetím, které pak uplatňovaly nároky k zabavenému majetku, J. TEIGE, *O statcích*, s. 118.

213 Viz kapitolu III, č. 2.

214 J. TEIGE, *O statcích*, s. 118, uvádí případ z r. 1426, kdy dědictví po kramáři Geblovi bylo vydáno jeho synu. S. BINDER II, s. 74 ns. uvádí několik případů podobných, zpravidla koupí kdysi vlastních domů.

je zcela výjimečný, neboť byl vyvolán tíživou nutností hospodářskou.²¹⁵ Po roce 1436 se tu a tam bývalí vlastníci nebo jejich dědici do měst vraceli, avšak města vždy zdůrazňují, že se tak děje na základě milosti od obce.²¹⁶

Byly to vždy případy mimořádné. Pravidlo, že měšťané pro víru z města uprchlí nebo vyhnání se nemají zpět vrátit, je jinak vždy přísně dodržováno jak v době revoluční tak i po vydání Zikmundova jihlavského privilegia. V průběhu let od r. 1420 byla vydána několikrát usnesení takového obsahu. Než i v pozdější době zápasila pražská města stále s problémem bývalých vlastníků konfiskovaných domů. Města měla ovšem velkou oporu v privilegiu krále Zikmunda, o které svá další usnesení opírala.

Aby zabránila snahám některých příbuzných uprchlíků získat majetky po svých předchůdcích, vydala velická obec dne 23. února 1441 výnos, ve kterém ve smyslu privilegia Zikmundova potvrdila veškeré koupě nemovitostí od obce jako platné a uzavřené podle práva.²¹⁷ Dále rozhodla, že nikdo z odběhlých nemá být přijat zpět do města, leč by dříve obdržel milost od obce, srovnal se s Pražany ve víře a přijímal pod obojí.²¹⁸ Jiné restituce majetku jsou neplatné.

Několik let později, 5. února 1449, vyvolal jakýsi spor o restituci domu, vznesený na obec k rozhodnutí, znovu potřebu vyhlásit, že majetky odběhlých nemají být vráceny a že se má přísně zachovávat privilegium Zikmundovo a předchozí usnesení velké obce z 23. února 1441.²¹⁹

²¹⁵ J. TEIGE, *tamtéž*.

²¹⁶ Viz kapitolu III, č. 5 a 6.

²¹⁷ Nejasný je případ Šimona Rohana, který 6. března 1425 „*stojí v plné radě prosil jest pánuov purgmistra a konšeluov, aby ty všecy nechuti, kteréž jest činil městu tomuto a zoláště Janovi Kněževeskému, aby jemu to pro Buoh ráčili odpustiti; tudiež také prosil i Jana sorchupsaného, aby jemu to odpustil slibuje pod najvyšším právem více proti tomuto městu nebývati ani skutkem ani radú a zoláště proti sorchupsanému Janovi a jeho budúcím ... A páni sorchupsaní k prosbě Jana sorchupsaného sorchupsanému Rohanovi odpustili jsú jemu dávající svobodu, aby se mohl zde v této obci živiti.*“ *AC XXVIII*, s. 652. Navíc mu Jan Kněževeský půjčil půl šesté kopy do začátku. Jmenovaný Rohan asi neměl před revolucí nemovitého majetku. Teprve r. 1432 kupuje dům na Pohořelci, W. W. TOMEK, *Základy IV*, s. 174–175.

²¹⁸ „...*Ut omnes empciones et contractus empcionum et vendicionum talium bonorum... que communitas prelibata hucusque vendidit seu aliter alienavit, in suis proscricionibus plenam obtineant roboris firmitatem; omnes huiusmodi contractus et proscriciones presentibus confirmamus approbantes et ratificantes perpetue firmitatis, roboris et efficacie esse volentes.*“ Otiskl J. TEIGE, *O statcích*, s. 119.

²¹⁹ Výnos velké obce pokračuje: „...*ut huiusmodi persone profuge ad civitatem assumi non admittantur gracia prius a tota communitate non habita et conformitate rituum ecclesiasticorum per dictam communitatem observatorum non inita et in effectu ostensa in*

Přesto tato ustanovení stále nestačila, aby zabránila nejrůznějším pokusům dřívějších vlastníků či jejich dědiců získat nějak konfiskované jmění zpět nebo si z něj aspoň opatřit jinou cestou majetkový prospěch. Dálo se tak zejména ve srozumění s některými pražskými měšťany, kteří kupovali závěti uprchlých a domáhali se tak jejich bývalého majetku. Obec proto 25. dubna 1454 rozhodla, že se takové jednání měšťanům zakazuje pod přísnými tresty a že nesmějí vůbec s uprchlými uzavírat nějaké závazky.²²⁰

5.

Změny v městském hospodaření, způsobené konfiskacemi domů a jiných nemovitostí po uprchlých nebo vyhnání dřívějších vlastníků, byly tak dalekosáhlé, že byl jejich vliv na postavení a sociální skladbu měšťanstva pronikavý. Kdo byli ti, kdo z konfiskátů získali nemovité jmění a jak se změnilo jejich majetkové a společenské postavení? Nebo naopak, jak využili svého vlivu k zvětšení svého majetku ti, kdo byli již dříve váženými a zámožnými měšťany a přistoupili již před revolučními boji k husitství? Mezi novými vlastníky domů nacházíme jak měšťany, kteří již měli domy, tak i osoby, které dosud nikdy nemovitosti nevlastnily. Těch poslednějších je ovšem daleko více.

Již zmíněná berní kniha z r. 1427 obsahuje zprávy o 182 domech koupených nebo jinak získaných *erga communitatem*.²²¹ Mezi novými vlastníky je na prostá většina takových, kteří si tu poprvé pomáhají k nemovitému majetku,

percepzione divinissime eukaristie corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi sub specie duplici...“ J. TEIGE, *tamtéž*.

²²⁰ „...*quod sunt quidam incole civitatis ementes litteras testamentales profugorum, quas extra terram nonnulli legantes confecerunt et hiis mediantibus homines et incolas in domibus ceterisque bonis intendunt impetere, petentes ad consules, quatenus tales, si fuerint inventi seu reperti, punirent, sed ullomodo talia admittantur. Item nullus incolarum cum talibus profugis aut hiis, qui ab eisdem litteras testamentales acquirunt, in causa audeat consilium intrare et cum eis stare. Quod si quis secus fecerit, talis ut sit in gracia dominorum.*“ J. TEIGE, *tamtéž*, viz též B. MENDL, *Hospodářské a sociální poměry*, s. 269.

²²¹ Viz již pozn. 197.

a jen několik je těch, kdo byli již před revolucí vlastníky pražských domů.²²² U několika osob je nejisté, zda už nemovité majetky měly či nikoli.²²³

U pozemků venkovských, propadlých konfiskaci a prodaných pražským měšťanům, se jeví tento poměr jinak. I když je také v takových případech

²²² Jsou to:

Niclas Forster (k němu již výše pozn. 204), který získává dům v Dlouhé třídě, koupil již v r. 1414 dům v Meyslově ulici za 28 kop a drží jej ještě r. 1429 (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 221).

Otmár brasseur koupil od obce dům v Dlouhé třídě za 28 kop. Před revolucí koupil již dva domy na Malé straně, první r. 1412 a prodal jej dále r. 1414 (W. W. TOMEK, *Základy III*, s. 17), druhý r. 1415 za 170 kop (W. W. TOMEK, *Základy III*, s. 7).

Václav Rak r. 1424 získal dům v Masné ulici za 20 kop. Měl již dva domy na Novém Městě od r. 1393 a 1415 (W. W. TOMEK, *Základy II*, s. 314 a s. 100), r. 1395 koupil i dům na Pohořelci za 9 a 1/4 kopy (W. W. TOMEK, *Základy IV*).

Jan Silný koupil od obce dům v Havelské ulici za 75 kop r. 1425. Již od roku 1407 měl dům v Michalské ulici (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 109), od r. 1408 majetek v Kotcích (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 125) a r. 1410 koupil spolu s Václavem Strossem dům v ulici Dominikánské za 30 kop (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 80).

Jan z Klatov r. 1426 koupil z konfiskátů za 40 kop dům v Michalské ulici. Již r. 1416 koupil dům na Novém Městě pražském v první uličce mlýnské (W. W. TOMEK, *Základy II*, s. 254).

Petr Šídlo, krejčí, koupil r. 1424 za 23 kop dům v Michalské ulici, ale, jak se zdá, měl již 1393 dům v Kaprově ulici (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 48).

Václav Hedvika, krejčí, o kterém ještě bude řeč v jiné souvislosti, koupil od obce dům na Malém náměstí za 50 kop. V letech 1414–1415 měl dům v Truhlářské ulici v ceně 20 kop (W. W. TOMEK, *Základy II*, s. 228), od r. 1418 vlastnil dům na Malém náměstí, který koupil za 45 kop a r. 1431 jej prodal za 36 1/2 kopy (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 15).

Johannes apothecarius získal r. 1425 dům na Malém náměstí za 65 kop. Dům náležel původně jinému Janu apatykáři, který zemřel kolem r. 1400, a dům připadl jeho vdově. Ta se znovu provdala za Burkharda de Aldenburg (W. W. TOMEK, *Základy*, dod., s. 200). Ten, jak vše nasvědčuje, vyběhl s ostatními katolíky z města a dům proto byl skonfiskován. Starý Jan apatykář měl značné majetky na Starém i Novém Městě. Johannes apothecarius, který dům v revoluci koupil, měl již dům ve Smečkách od r. 1417 (W. W. TOMEK, *Základy II*, s. 287), od r. 1420 do r. 1426 měl dům v Liliově ulici a od r. 1428 i dům na Novém Městě v Aleji. R. 1424 je věřitelem jakéhosi Chvala de Dole v sumě 5 1/2 kopy (J. TEIGE, *O statcích*, s. 136).

Gallus selator, r. 1428 dům v Platněřské ulici za 14 kop. Je majitelem domu r. 1412 v Havířské ulici na Novém Městě.

Johannes Dlúhý (Longus), rimer, koupil r. 1424 dům v ulici Sanytrové za 10 kop. V letech 1415–1416 měl dům v Rabínské ulici (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 231).

²²³ Johannes cultellifaber (od r. 1429 dům v Karlově ulici za 16 kop), Nicolas cultellifaber (od r. 1428 dům v Karlově ulici za 15 kop), Johannes carpentarius (r. 1427 dům v Mikulandské ulici za 14 kop), Petr doleator (od r. 1425 dům v Dlouhé třídě za 34 kop) jsou jména vyskytující se i dříve tak často, že nelze určit, zda jde o tytéž osoby.

množství těch, kteří se stávají poprvé vlastníky půdy, přece jen je značné procento takových, kteří již nemovitosti, zpravidla pražské domy, mají.²²⁴ Lze tomu snadno porozumět. Podruzi a chudší řemeslníci, žijící až dosud v cizích domech, vítají příležitost domoci se svého domu; naproti tomu ti, kdo již městské domy vlastní a jsou ze zámožnějších kruhů, netouží tolik po rozmnožení svého městského majetku, jehož cena ostatně stále klesá. Jejich snahou je získat výnosnější půdu venkovskou, jak se projevuje v Praze, na rozdíl od Kutné Hory, kde byly výhodné investice do nemovitostí městských.²²⁵ Nelze popřít, že zámožní a vlivní měšťané využívali svého postavení konšelského a nabývali i několika venkovských nemovitostí, dvorů, vinic apod.²²⁶ Jde tu však o výjimky a celkem malou část veškerých zabraných nemovitostí.²²⁷ K vlastnictví půdy a především městských domů se dostali lidé zcela noví. Dokonce i osoby podřízeného postavení, které dříve měly sotva naději stát se majiteli domů, získávají nemovitý majetek.²²⁸

²²⁴ Několik příkladů:

Jan Frolich, který získal dvůr v Butovicích, tvrz v Břežanech a vinici pod horou Vítkovem v Praze, koupil již r. 1400 dům za 38 kop (W. W. TOMEK, *Základy*, dod., s. 225), r. 1404 je majitelem domu ve Svatobenediktinské ulici (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 174), 1411 prodává dům v Platněřské ulici (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 42), v letech 1412 až 1418 jsou záznamy o jeho masném krámu (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 160). Martin Přespole koupil z konfiskátů dvůr v Kobylisích a dům Henzlina pekaře. Byl již r. 1400 zapsán jako majitel domu v Kozi ulici (W. W. TOMEK, *Základy*, dod., s. 238), r. 1416 byl majitelem domu v Haštalské ulici (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 202).

Mikeš Ryšlavý (Ryšavý) koupil od obce dvůr ve Vršovcích. Před tím měl již od r. 1409 dům na Pernštejně v ceně 40 kop (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 105), který ještě r. 1433 držela jeho vdova.

Martin Zumburgéř, který získal od obce dva dvory, koupil r. 1418 dům na Starém Městě za 40 kop (W. W. TOMEK, *Základy I*, s. 165).

Z konfiskátů získal dvůr v Motole také pan Jan Zmrzlík ze Svojšína (srov. Soupis statků obcí pražskou konfiskovaných, *AČ XXVIII*, s. 671 ns.). O některých nemovitostech obcí zcizených J. TEIGE, *O statcích*, s. 112 ns.

²²⁵ J. KEJŘ, *Právní život*, s. 115.

²²⁶ Výčet takových případů podal Augustin NEUMANN, *Církevní jmění*, s. 63–64; viz též S. BINDER II, s. 78.

²²⁷ NEUMANNOVA výtky, *tamtéž*, že otcové města se postarali lépe o sebe než o obec, je odstraněna již shora podaným vysvětlením, že obec si původně samy neměly ponechat zabraný majetek a vše mělo připadnout soukromým osobám. Lze ovšem připustit, že zisk měly také vedoucí osobnosti měst pražských.

²²⁸ Tak získává Prokop servitor Jana Frolicha dům proti masným krámům r. 1427 za 4 kopy; Blažek (Blazko) servitor Jana z Kněževsi vinici, *AČ XXVIII*, s. 678.

Některé z nabyvatelů domů vidíme během revoluce i na různých čelných místech v obci. Mezi konšely té doby zasedá řada majitelů konfiskovaných domů,²²⁹ někteří dosahují i posláním či úřadů ještě vyšších a důležitějších.²³⁰

Během let revolučních bojů přešla většina ze zkonfiskovaných nemovitostí do rukou jednotlivců. Tyto nemovitosti zůstaly i nadále jejich vlastnictvím, byly dále prodávány a noví majitelé s nimi hospodařili stejně jako všichni ostatní vlastníci nemovitých statků. Rozdíl tkví ve změně povahy státoprávní, kdy husitská města nahrazují pravomoc panovníka, rozhodují o vlastnictví půdy a používají konfiskaci jako účinného obranného prostředku proti svým vnitřním nepřátelům. Majetkový prospěch měla města zprvu především z výtežku prodeje konfiskátů soukromým osobám. Později se rozhodla ponechat si ke svému hospodaření některé statky dosud soukromníkům nepřidělené a vytvořila tak své nemalé pozemkové bohatství, které se z tohoto základu v příštích desetiletích stále rozvíjelo. Konečně byly konfiskacemi vytvořeny tak silné předpoklady pro budoucí právní úpravu, že panovníkovi nezbylo než po skončení revolučních bojů svým privilegiem tuto skutečnost uzнат a potvrdit.

Obraz českých měst se husitskými převraty změnil. Královská města získala v ústavněprávní soustavě státu postavení nového stavu, ale změnila se i jejich skladba. Značně byl posílen národnostní živel český, v čele husitských měst stanuly většinou české městské správy, vytvořily se nové vedoucí vrstvy zámožných měšťanů, které byly husitského vyznání. Nelze popřít, že na těchto změnách měly značný podíl konfiskace katolického majetku.

Seizure of the property owned by Catholic burghers in Hussite towns

Jiří Kejř

Catholic burghers in Prague, who mostly spoke German, felt endangered by the Hussite revolution after the death of Wenceslas IV and left Prague hoping for a later return. The Hussite majority drove out the Catholics who remained in the town and seized their property. After the Tábor army arrived in Prague to help defeat a crusade, the expulsion of Catholic burghers became more intense and in June 1420, after the besieging troop was defeated, the Old and New Towns issued Prague Deeds which determined that the property of escaping and expelled Catholics was to be seized, and they were banned from returning. Over the course of years the escaped Catholics tried to get their assets back, however, their demands were rejected and the seizure was confirmed by other resolutions.

The requirement not to let the former burghers enter the town and the requirement not to return their assets, especially real property, was even presented during negotiations about the Polish or Lithuanian candidacy for the Czech throne. When the effort to get a new ruler failed, municipalities protected the acquired property by issuing provisions banning the former owners from entering the town. A majority of the seized houses was sold to faithful Hussites at a low price, but their acquisition was frequently connected with violence and serious damage to the houses, especially when Taborites were staying in the town.

The end of revolutionary fighting and the return of King Sigismund to the throne revived the effort for the confirmation of Hussite religious innovations, and also for the confirmation of the performed seizures, as apparent from applications filed by municipalities to the ruler. King Sigismund, not having been given another option, eventually agreed and by means of his privilege of 1436 he guaranteed to towns that they would not be forced to take the exiled burghers back or to return their assets. This legalized the performed seizures.

Other towns with Hussite majorities followed Prague and also expelled Catholics and seized their property. Such behaviour is documented in Hradec Králové, Kouřim, Klatovy, Písek, Dvůr Králové nad Labem, Jaroměř, Prachatice and Mladá Boleslav. The same practice can be assumed in other Hussite towns as well. However, Kutná Hora was an exception since its mines and the mint needed experienced specialists. As early as in 1433, in spite of all former resolutions about the rejection of the former burghers, the municipal council

²²⁹ Tak Jan z Kněževsi (1421, 1423, 1434); Mikeš Ryšlavý (1422, 1423, 1426); Hedvika krejčí (1424, 1427, 1429, 1434); Jan Frolich (1421); Martin z Trnavy (1424, 1425–26) aj. Srov. W. W. TOMEK, *Dějepis Prahy V*, s. 68–71.

²³⁰ Jan z Kněževsi byl jedním ze čtyř zástupců pražských, zvolených na sněmu čáslavském mezi dvacetí správců zemských (AČ III, s. 228); měšťan Šrol se stal známým jako radikální vůdce pražský za mezivlády po popravě Jana Želivského před příchodem knížete Korybuta; krejčí Václav Hedvika byl r. 1435 poslem pražským ke králi Zikmundovi (*CIM I*, č. 131, s. 217).

decided that they could return under certain conditions, since the necessity of experts in both the industrial fields in Kutná Hora was urgent and unavoidable. King Sigismund confirmed the agreement between the Old and New Miners in 1437. Conditions for return were defined and rules for settlement between the former and new owners of houses were introduced.

Plzeň and České Budějovice, who remained faithful to the Church and King Sigismund, also expelled opponents, in this case these were the Hussites.

Seizures influenced prices of real property significantly. In Prague, the supply exceeding the demand resulted in price decreases; wealthy burghers became more interested in country manors. On the other hand, in Kutná Hora, which had to be rebuilt after two large fires, the prices of real property kept growing as new houses were built and the interest in town houses increased. Most of the seized houses were transferred to the hands of private Hussite owners, but some remained in the ownership of municipal councils. Houses and other real property were frequently traded and ownership title to these was recorded in municipal books. Former owners kept trying to win their property back, mostly unsuccessfully. King Sigismund's privilege granted new owners safe ownership title. However, it was possible to agree on a voluntary settlement.

Rich burghers boosted their wealth by acquiring the seized houses, nevertheless, houses could also be bought by those who would have had no chance to buy real property in the past. The proportion of Czech people in Hussite towns increased, and municipal councils comprising people of Hussite belief were newly established.

Konec draka z Čech

Nová verze hry Drachenstich ve Furth im Wald

Milada Krausová

Abstract: *The author analyses the new version of the festive play "Drachenstich" (Killing of the Dragon), which has been traditionally performed in the Bavarian town of Furth im Wald near the Czech-Bavarian border. Its new version (Author Alexander Etzel-Ragusa) is regularly performed since 2007. It is compared namely with the previous version from Josef Martin Bauer. The author also uncovers historical roots of legends on which the plot of the game is based. Both the versions contain a number of historical facts related to the battle of Domažlice (1431) and the last crusade against the Hussite Bohemia. Some characters in the play were real people (Cardinal Julian Cesarini; his secretary Johannes Ragusa; knight Erasmus of Sattelbogen) some were fictive. However, the play gives a current view of the late Middle Ages, it is naturally not a historically authentic reconstruction of that time. It is an old symbolic story, based on the fight between the good and the evil. The Hussite wars are actually used only as a background. While the former version commemorated the ethnic conflicts in the Central Europe in the 20th century, the new version rejects violent solutions to ideological conflicts and favours democracy.*

Key words: *Czech-Bavarian border area, late Middle Ages, historical legends, chivalry, dragons, festive play "Killing of the Dragon" of Furth im Wald, hussite wars, crusades, battle of Domažlice, Furth im Wald, Johannes Etzel-Ragusa, Julian Cesarini, Josef Martin Bauer*

Jak se modernizuje středověk.

Hravost nebo provokace roku 2007

Bavorské pohraniční město Furth im Wald je již po staletí proslulé tradiční slavnostní hrou Zabítí draka (Drachenstich).¹ Místní drak byl od počátku

¹ K historii hry nejnověji: Werner, PERLINGER, *Seit Jahrhunderten Drachenkampf in Furth*. Furth im Wald 2007. – Dále: Winfried BAUMANN, *Der Drache aus Böhmen*. Regensburg, 1986. – Od autorky tohoto článku: Milada KRAUSOVÁ, „Zabítí draka“ ve Furth im Wald. *Historie ve hře – hra v historii*. – *Der Further Drachenstich. Geschichte im Spiel – Das Spiel in der Geschichte*. (strojopis) Plzeň, Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1995. – Milada KRAUSOVÁ, *Husitské války v historickém povědomí obyvatel česko – bavorského pohraničí*. Domažlice 2000, s. 95–107. – k Baurově verzi:

dvacátého století nazýván „drak z Čech“. Poprvé ve verzi hry od H. Schmidta (premiéra 1920).

Původně šlo o krátkou scénku, uváděnou v rámci církevního procesí. Od minulého století vznikala postupně regulérní divadelní představení. Často se v nich objevovaly skryté narážky na momentální politickou či hospodářskou situaci na česko-bavorském pomezí. Ideální pro propagandistické využití byla především 30. léta 20. století² a později i období studené války. Pro místní i pro většinu diváků byl ale vždy nejzajímavější vlastní závěrečný boj s drakem, ve kterém dobro muselo zvítězit. V souladu s tradičním západním viděním, představoval zlo právě drak, i když mu některé postavy (zejména Černý rytíř) vždy zdárně sekundovaly.

V roce 2007 definitivně ovládla jeviště na furthském náměstí nová hra od zkušeného autora Alexandra Etzela-Ragusy.³ Nová verze nahradila přes padesát let uváděný Drachenstich z pera známého německého spisovatele, Josepha Martina Bauera (1901–1970), která se rovněž odehrávala na pozadí bitvy u Domažlic (1431).⁴

Roku 1994 byl k původní Bauerově verzi připsán také často diskutovaný výstup: vpád vraždicích husitů. V Bauerově textu se totiž o husitech pouze mluvilo. Na počátku hry se místo husitů představoval divákům sám drak, před kterým utíkali zoufalí vesničané. Když draka vystřídali loupící a vraždicí husité, museli si diváci jako v předchozích verzích na draka počkat až do samého závěru hry.

Vzhledem k Bauerově oblibě byla, jak je v Bavorsku nepsaným zvykem, zachována i zde velká část postav, scén i replik. Čechy by mohl potěšit především

Milada KRAUSOVÁ, *Josef Martin Bauer, sein Drachenstich und das Bild der Hussiten*. in: *Historischer Verein Furth im Wald und Umgebung*. 2000, Jahrbuch 9, s. 46–55.

² Milada KRAUSOVÁ, *Protičeské nálady v bavorsko – českém pohraničí v době Výmarské republiky*. in: *Dějepis XVIII. Sborník katedry historie*. Plzeň 2000, s. 93–101.

³ Roku 2006 byly ještě obě hry uváděny souběžně. Text nové hry dosud nevyšel tiskem. Roku 2007 byl dispozici jen program s historickým komentářem: Alexander ETZEL–RAGUSA – Werner PERLINGER – Helmut MAIER, *Der Drachenstich*. Furth im Wald, *Drachenstich – Festspiele*, e. V. 2007. Následující rozbor hry i krátké citáty vycházejí z představení ze dne 15. 8. 2007. Pro porovnání byl použit také rukopis původní podoby hry z roku 2006, který není běžně dostupný. Nesmí se z něj rovněž citovat, dokud nevyjde tiskem. (Alexander ETZEL–RAGUSA, *Drachenstich*. Furth im Wald. Neufassung 2006. Version von 1. 4. 2006. Strojopis.) Nezvyklé je také, že roku 2007 byla nová hra uvedena ve dvou variantách. Večerní představení byla delší. Důvodem byla mimo jiné i možnost využít tmy pro speciální světelné efekty k podržení mysticky působících částí.

⁴ Text hry: Josef Martin BAUER, *Drachenstich*. Furth im Wald, *Drachenstich – Festausschuß* 1953.

fakt, že přežila i Bauerova husitská tematika. Ta se dočkala modernizace, v souladu se stavem historické vědy. Sám autor prokázal velmi slušné znalosti dobových pramenů a literatury, z kterých často přímo čerpá (dopisy kardinála, popis bitvy u Domažlic). Současné slavnostní hry uváděné pod širým nebem se nemohu obejít také bez povinné dávky humoru, který někdy hraničí až s ironií a sarkasmem. V tomto ohledu je nová verze velmi bohatá. Nakolik jsou zvolené repliky vtipné, závisí často na vkusu konkrétního diváka.

Kromě povinné trojice, či vlastně čtveřice, (rytíř Udo, Černý rytíř – opět místní antihrdina pověstí, rytíř Peter von Chamerau, rytířka a samozřejmě drak), přešly do nové hry historické postavy (kardinál Cesarini, Erasmus von Sattelbogen) i řada těch smyšlených (páter Wilibald, postavy z lidu). Mnohým se dostalo více prostoru (Cesarini), dalším zůstalo jen několik vět. Vzhledem k tomu, že vedlejší postavy hrají místní i několik desítek let,⁵ není divu, že nechtěli přijít o svůj výstup, byť třeba na omezeném prostoru. Reklamně byl nejvíce využit Julian Cesarini. V tisku i plakátcích s programem se o něm opakovaně psalo jako o potomkovi Julia Ceasara. Velký program k roku 2007 uvedl toto, pro historika úsměvné tvrzení, na pravou míru. Zmíněno je, že se legenda dost možná v jejich rodině tradovala, ale doložit se nedá.⁶

Nejvýznamnější novou, navíc historickou postavou, se stal charismatický fanatik, kardinálův sekretář Ragusa. V Čechách je skutečný Giovanni (Johannes) Ragusa⁷ (1395–1443) prakticky neznámý. Připomeňme si proto alespoň základní historické údaje o této bezpochyby zajímavé osobnosti. Ragusa byl teolog konciliárního zaměření, diplomat v císařských i papežských službách, ale také plamenný kazatel a znalec dobové literatury. Psal se podle svého rodiště, dalmatského Dubrovniku (Ragusy). Vstoupil do řádu dominikánů, vystudoval teologii v Padově a v Paříži. Teologii také vyučoval. Svou skvělou církevní kariéru začal jako kaplan císaře Zikmunda, za kterým zajel na koncil v Kostnici. Usiloval o reformu církve, kterou chtěl uskutečnit výhradně na základě rozhodnutí koncilu. Prosazoval názor, že koncilům by měl být zodpovědný i papež. Své názory projevoval zcela otevřeně a velmi ostře. Proslul již svou řečí roku 1423 na koncilu v Sieně. Žádal zde také, aby se konečně něco

⁵ Pouze prestižní role rytíře a rytířky jsou každý rok obsazovány nově.

⁶ Roku 2007 byl dispozici program s historickým komentářem: Alexander ETZEL–RAGUSA – Werner PERLINGER – Helmut MAIER, *Der Drachenstich*. Furth im Wald, *Drachenstich – Festspiele*, e. V. 2007, s. 29. Tento program je zajímavý snahou o objektivitu a přesnost historického výkladu. Z drobných chyb zmiňme lokalizaci první pražské defenestrace na Pražský hrad ve vysvětlivkách (s. 36). Poznámka o příhodně otevřených oknech na Pražském hradě je i v původním textu hry z roku 2006 (disputace mezi Ragusou a Janem).

⁷ Také Raguse, Ragusio.

udělalo s českými kacíři. Koncilu i papeži vytýkal nečinnost. V květnu 1431 byl na přípravném jednání s husity v Chebu. Že by se někdy dostal do Furth im Wald, je málo pravděpodobné. Roku 1431 ho totiž kardinál Cesarini pověřil přípravami basilejského koncilu a dne 23. července 1431 dokonce jeho zahájením. Ragusa tak povýšil na kardinálova generálního sekretáře. Na koncilu na sebe upozornil jako neoblomný protivník Jana Rokycany ve sporu o možnost přijímání pod obojí. Až do své smrti byl aktivní jako církevní diplomat, získal také titul biskupa z Argosu (1439). Absolvoval i cestu do Konstantinopole, aby jednal o možnosti dohody s východní církví. Návštěva Konstantinopole rovněž podstatně obohatila jeho slavnou knihovnu. Zemřel v Lausanne v říjnu 1443.⁸

Proti fanatickému Ragusovi stojí ve hře **fiktivní** umírněný husitský kazatel, symbolicky pojmenovaný Jan.⁹ Ragusa by ho rád viděl na hranici¹⁰, život mu však zachrání právě kardinál Cesarini. Ten má, v souladu s historickou skutečností, po bitvě u Domažlic boje s husity již dost. Nabízí ruku k jednání.¹¹ Jeho sekretář, po vlně prvotního rozhořčení, dochází k názoru, že to není tak špatný nápad, protože pan kardinál tak husity přece snadno rozhádá.

8 Podrobný životopis a přehled jeho díla v němčině viz: Traugott BAUTZ, *Biographisch-Bibliographisches Lexikon*. Herzberg 1994. Band VII. Spalten 1256-1263. Alois KRCHNÁK, heslo *Ragusion, Johannes Stoyci (Stojkovič) de Ragusa*. http://www.bautz.de/bbkl/r/ragusio_j_s.shtml. (Anglicky: <http://www.fiu.edu/~mirandas/bios1440b.htm>.)

9 Jan Hus rovněž nebyl zapomenut. Podobně jako v úvodu hry „O husitské válce“ v Neunburg vorm Wald se o něm nyní hovoří i ve Furth im Wald. Je představen v podstatě pozitivně, byť tomu sugestivní úvodní věta („*Předávám tvou duši ďáblu!*“ zprvu nenásleduje. Je zde obětí zkostnatělé a zkažené středověké církve. Po zmíněné úvodní větě následuje barvitý, o dobové prameny opřený, popis Husovy smrti. Závěr: „*Tak neumírá kacíř, ale světec.*“ („*So stirbt kein Ketzer, so stirbt ein Heiliger!*“) říkájí „čumilové“ („Gaffer“). Roztrpčení Čechů nad koncem jejich oblíbeného kazatele vyvolá válku. Ta byla roku 2007 symbolicky předvedena úsporně, jako souboj dvou pěších bojovníků za doprovodu hudby, připomínající nápadně hudbu z momentálně populárních „Piráťů z Karibiku“.

10 Nechá ho upoutat do originálního mučícího nástroje, zvaného římský býk. Že by rozměrného býčka aktivní Ragusa vozil na husity všude s sebou?

11 Rovněž přítomnost historického Cesariniho (1398–1444) ve Furth im Wald doložena není. Kudy od Domažlic kardinál prchal, není známo. Jeho ztráta klobouku pod hradem Rýzmberkem (známý pavilonek u vsi Kout) je pouhou pozdní legendou. Ztrátu věcí jako takových zmiňuje už ovšem husitský kronikář Vavřinec z Březové. Tažení proti husitům Julian Cesarini přežil, nikoliv však pozdější výpravu proti Turkům. Zahynul totiž při útěku z bitvy u Varny. Nevíme, zda ho zabily turecké šípky, či zda se opakovala historie a napadli ho rozhořčení vlastní vojáci. Dle další nelichotivé pověsti se utopil v Dunaji, když si přecpal člun drahocennostmi. Jeho symbolický pohřeb proběhl roku 1445 v Římě.

Více prostoru získala nově fiktivní postava pátera Willibalda, zpovědníka rytířky. To on, demonstruje divákům, kam vede slepé válečné nadšení. V úvodu halasně plní svoji úlohu kněze ve válečných dobách. Na bojovém voze dodává vojákům odvalu, slibuje jim odpuštění hříchů a služby svatých panen v nebi, pokud padnou. Odjezd Bavorů do boje doprovází válečný pokřik: „*Zabte ty husity! Všechny je pozabíjejte!*“ – („*Schlachtet die Hussen! Schlachtet sie tot!*“) Na konci hry nepřináší Willibald tradičně jen zprávu o debaklu u Domažlic. Vrací se totiž jako zlomený muž. Sám v bitvě zabil svého žáka, který přešel k husitům. Poznal ho pozdě, když mu vyšel vstříc s českou větou: „*Mír s tebou!*“, a probodl ho. Když se ve Furth im Wald dozví, co věta znamenala, je jeho žal ještě větší. Scéna evokuje podobnou slavnou zápletku z hry o Husitské válce od Petra Klewitze, uváděné od 80. let 20. století v Neunburgu vorm Wald. Zde zabíjí otec (bavorský rytíř Zenger) dokonce svého syna, který přešel k husitům. Pustí se s ním do souboje, i když se mu syn dá poznat. Nedokáže přijmout, že se jeho syn stal „kacířem“.

Velkou fantazii a sklon k demytizaci téměř všeho prokázal Etzel – Ragusa při interpretaci tradičních místních legend. Co proto dostala například oblíbená bavorsko – česká pověst o husitské madoně, ze které měla po ráně husitského kacíře vytrysknout krev. Ve hře je tímto obrazoborcem husita František. Na soše se skutečně objeví krev. Důvodem však není zázrak. To se jen nešika Čech prostě sekl do prstu! I taková drobnost se však dá patřičně ideologicky využít, pokud je poblíž ten správný kariérista. V tomto případě jde samozřejmě o kardinálova sekretáře Ragusu, který ze sochy hodlá učinit uctíváný poutní objekt!

Originální „vysvětlení“ našel dramatik i pro zmíněný český příběh o věcech kardinála Cesariniho. Příjezd kardinála Cesariniho patří k nejpůsobivějším scénám. Z honosného vozu vystupuje polonahý, vyčesaný duchovní vůdce křižáckého vojska. Přesto je právě zde drobná logická nepřesnost. Kardinál se vrací z bitvy v hadrech, v kterých uprchl, ale ve stejném voze s ním jede našořený služebnictvo. Že by svému „nadríženému“ nepůjčili nic na sebe, když ve Furth im Wald musel vystoupit z vozu? Po chvíli ho již vidíme v plném majestátu. Truhlice se tak již někde našly.

Kardinálské roucho, odložené na útěku, dostanou na konci hry darem propuštění husité, náhradou za českou sochu a českou sekeru v její hlavě. Další z několika českých vět, které ve hře zazní, tak potěší (či naopak rozlítí) milovníka české minulosti. Pohled na vesele poskakující husity, kteří si propěvují: „*Tó je sláva, boží sláva! Máme roucho kardinála!*“ se skutečně zapomenout nedá. Stejně tak, jako sekretář, který výsledky památného dne glosuje, našťastí nedořečenou větou, že ten den stál za.. („*Der Tag war beschiss...*“).

V bavorských hrách originální jsou postavy falešných husitů. Hlavní padouch hry, Černý rytíř z Chamerau, totiž dokázal využít zmatků na bavorské

hranici chytře ve svůj prospěch. Najal si žoldnéře, kteří za něj dělají špinavou práci! Autor tak velmi chytře obešel tradiční bolavou otázku výkladu husitských válek. Byli ti Češi tenkrát jen plenitelé, či církevní reformátoři?¹² Protože furthské zabití draka bylo ve všech dobách spíše pohádkou, dostane se panu von Chamerau samozřejmě patřičného potrestání, když se jeho lest prozradí. Zasluhu na tom mají husité skuteční, když odhalí, že ti divně nastrojení „spolubojovníci“ vlastně vůbec neumějí česky! Nevyjde ani plán, aby tito falešní husité odstranili panu z Chamerau z cesty jeho soka v lásce, rytíře Uda.

Drak z Čech je přežitek. A co boj s drakem vůbec?

Podstatnou změnou je skutečnost, že drak již nepochází „z Čech“. Toto označení bylo odmítnuto, jako pozůstatek dobové propagandy, nevhodný do doby Evropské unie.¹³

V programu k roku 2007 se o Bauerovi psalo na jedné straně uznale. Text byl ve Furth im Wald velmi oblíben. V závěru byl však jednoznačně odmítnut: jako relikv studeňé války. Zejména vsudypřítomné téma uprchlíků a výroky o těžkém životě na hranici byly označeny za dobově podmíněné.¹⁴ V podobném duchu

¹² Viz např. výstava prezentovaná v Neukirchen b. Hl. Blut a Neunburg vorm Wald: Dominik DORFNER, *Vom Scheiterhaufen in Konstanz zu den Brandstätten in der Oberen Pfalz. Begleitband zur Ausstellung im Wallfahrtsmuseum Neukirchen b. Hl. Blut und im Schwarzwaldtaler Heimatmuseum Neunburg v. Wald*. Schriftreihe Wallfahrtsmuseum Neukirchen b. Hl. Blut. Band 6a. 2. vydání. Neukirchen b. Hl. Blut 1998.

¹³ Dnešní drak i fyzicky již poněkud dosluhuje. Není divu, vřdyt je zabíjen již od roku 1974. Měří osmnáct metrů, je čtyři metry široký a tři a půl metru vysoký. Uvnitř sedí čtyři muži, v pohybu mu pomáhá již notně unavená hydraulika. Drak koulí očima a plive oheň. Mimo sezónu je umístěn v tzv. „Dračí hale“ na Zámeckém vrchu. Ve stejné budově je i první německé Dračí muzeum. Ve Furth im Wald se již několik let pracuje na výrobě nového draka, který má působit hrozivěji. Poprvé bude po náměstí skutečně běhat na čtyřech vysokých nohách. Dlouhý úzký krk na počítačových simulacích naznačuje snahu o vyřešení dalšího často diskutovaného problému. Totiž, nakolik důvěryhodně působí po staletí povinné zabití tak velké dračí potvory jedinou ranou kopím do jazyka? Drakova plánovaná podoba, vysoké náklady (odhadem kolem 2,3 miliónů Euro), nový dieselový pohon apod. jsou oblíbenou tematikou novinových i internetových příspěvků. Nové monstrum se mělo představit divákům v roce 2009. Nestalo se tak.

¹⁴ Bauerovi tuto aktualizace v okolí téměř posvátné slavnosti vyčítali již v době vzniku hry. Spisovatel sám se však tomuto nařčení bránil. Svému příteli např. napsal, že by snad bylo lépe, kdyby se ve Furth im Wald tedy raději vrátili k osvědčené naivní starší Schmidově verzi. Odmítal, že by ve hře chtěl jakkoliv reagovat na situaci po dru-

se nesl i projev starosty Johanna Müllera při premiéře.¹⁵ Také bavorský ministr pro vědu, výzkum a umění, Dr. Thomas Goppel, reagoval na změny slavnosti, označované tradičně za nejstarší slavnost Bavorského lesa. Z jeho projevu z 11. 8. 2007 vybírám, pro potěchu nejen historiků středověku, následující citát: „*Nová verze (hry) klade nyní důraz na jiné otázky a rozvíjí nově řadu postav. Zapracovány jsou také nové poznatky vědy. Vidíme tedy, že i středověk sám se vyvíjí a stává se modernějším, jde do jisté míry prostě s dobou.*“¹⁶

Autor nové verze musel nepřímou reakcí i na nový obraz draka jako takového. Již dříve měli ve Furth im Wald často problém s hosty z Asie, pro které drak nikdy nebyl symbolem zla, ale právě naopak. Obraz draka jako moudrého rádce a přítele člověka ožil díky moderní fantasy literatuře i v dnešní západní kultuře. Připomeňme jen mezi mládeží tolik populární dračici Safiru z Eragona. Češi znají hodného (a někdy i notně přihlouplého draka) již dávno, z oblíbených českých pohádek (Lada, Zinnerová).

V dnešní době, kdy jsou v módě i draci hodní, moudře rozmlouvající se svými ušlechtilými přáteli, které odevzdaně nosí na svém hřbetu, se tak může hra vrcholící zabitím mytického zvířete zdát anachronismem. Ve Furth im Wald si lze ovšem jen těžko představit, že by drak svůj tradiční souboj s rytířem Udem přežil. Přesto je i zde patrný jistý posun a jiná symbolika. V novém textu je zmínka o tom, že i furthský drak byl původně zcela mírumilovný a rozvážný. Rozzuřilo ho až chování člověka – vůči přírodě! Byl uvězněn pod zem a objeví se znovu, až bude prolito dost krve! Husitská bitva u Domažlic se tak stává událostí, která vede k naplnění dávného proroctví. Drak je zde drakem biblickým, zjevením z apokalypsy sv. Jana. Skrytě i hněvem přírody

hé světové válce, kdy bylo město plné uprchlíků, díky existenci místního tábora pro odsunutě sudetské Němce. Bauer opakovaně tvrdil, že měl na mysli vždy jen husitské války. Drak z Čech ostatně také nebyl, jak zmíněno, jeho výmyslem. Baeurův pohled na neklidný život v chudém bavorském pohraničí však vždy k podobným výkladům vybízel. Stejně tak např. pohled na zpráskané zbytky křížáckého vojska, vracejícího se od Domažlic. (srv. Stadtarchiv Furth im Wald. *Pozůstalost J.M. Bauera*. Josef Martin Bauer panu Ingelhartovi. Dorfen – Markt, 18. 9. 1952 – Viz také předmluva k vydání textu hry Josef Martin BAUER, *Drachenstich*. Furth im Wald, Drachenstich – Festausschuß 1953, s. 3.) Zjednodušené tvrzení, že Baurova hra zůstala vždy tím, co autor chtěl, tedy „*dítětem doby*“, považuji v těchto souvislostech za poněkud diskutabilní. (Alexander ETZEL – RAGUSA – Werner PERLINGER – Helmut MAIER, *Der Drachenstich*. Furth im Wald, *Drachenstich – Festspiele*, e. V. 2007., s. 8.)

¹⁵ Soubor fotografií a citátů ze hry verze 2007 viz: Bayerwald Echo 2007, r. 63, č. 190, s. 8–9. Fred WUTZ, *Der Drachen Bann auf ewig bindet*.

¹⁶ V originále: „*Die neue Fassung setzt jetzt manche Akzente anders und entwickelt manche Figuren weiter. Auch neueste Erkenntnisse der historischen Wissenschaft sind eingeflossen. Wir sehen also: Selbst das Mittelalter entwickelt sich noch fort und wird moderner, geht gewissermaßen mit der Zeit.*“

nad tím, jak s ní člověk zachází. Pro někoho možná paradoxně hyne ovšem na konci přece jenom tato ztělesněná strana nešťastné přírody, nikoliv člověk – ničitel.

Dračí příběh nebo kaleidoskop obrazů? Obsah verze roku 2007 podrobněji.

Pro českého diváka, neznalého německého jazyka, může být děj hry místy složitý. Dosud jsme se seznámili především s husitskými motivy. Za zmínku stojí dále, dnes již rovněž téměř povinné, posílení role žen. Zejména oběťové furthské rytířky, kterou Udo zachrání před drakem. „Rytířka“ připomene českému divákovi v nové hře nejvíce kněžnu Libuši. V první části hry najdeme totiž jakousi variaci na známý Libušin soud, včetně poznámek o sporné kompetenci žen. Postava kněžny Libuše ostatně není v německém jazykovém prostředí od romantismu počátku 19. století neznámá (C. Brentano, F. Grillparzer).

I v konfliktu se svým strýcem, rytířem z Chamerau, přestala být rytířka definitivně jen trpitelskou ochranitelkou chudých. Vychytralostí se svému strýci zcela vyrovná. Chvillemi to mezi ní a jejím poručníkem dokonce zajímavě jiskří. A ani o to věštění divák nepřijde, byť ho má v popisu práce jiná postava hry. Tajemná dívka v bílém prochází dějem a opakuje části varování o příchodu draka, která doprovází příslušná děsivá znamení.

Magičnost a tajemno se staly již od 90. let další oblíbenou součástí bavorských slavnostních her,¹⁷ stejně tak jako snaha o vtipnost, či střídání napětí a oddechových obrazů. Místy si autor s divákem, neznalým dalšího děje, skutečně pohrává. Co do hravosti (i v oblasti různých slovních hříček, které příběh překvapivě posunují dál) nemá nová verze hry Zabití draka konkurenci. Vratme se k vlastnímu obsahu hry, který nejlépe osvětlí způsob autorovy práce i jeho specifickou hru s divákem.

17 Připomeňme zejména nepochopenou věstkyni, hrnčířku Lyssu ze hry Franze Grundlera „Ohnivý měsíc“ (Nabburg, premiéra 1995). Právě Grundler byl prvním, kdo se pokusil změnit tradiční obraz žen v lidových hrách. Ty plnily často (s výjimkou např. Agnes Bernaeurové ve Straubingu) jen pěknou kulisou mužským hrdinům. Grundlerova hra je příběhem smutného života tří chudých hrnčířek, babičky a jejich dvou vnuček. Ze ženských postav na sebe upozorňuje dále také fiktivní husitská bojovnice Anna z Tachova. Zde už autor modernizoval snad až příliš. Husitka Anna nosí totiž kalhoty a bojuje jako „jezdyně“.

Na počátku sbírá zmíněná dívka – divoženka ze země bílou růží, symbol poslední dobrovolné oběti, která uvěznila draka pod zem.¹⁸ Ve Furth im Wald začíná děj dětskou hrou na draka. Znalci historie místní slavnosti poznají v postavách dětské hry i v jejich básničce upravenou podobu Drachentichu, tak jak byl předváděn v 19. století. Po boku rytířky tehdy ještě vždy věrně stála její dvorní dáma („Nachtreterin“).¹⁹ Draka představují dvě děti. Zadní část se rozhoří nad tím, proč musí hrát vždycky jen ten zadek. Holčička utrousí, že ještě nikdy tak nadaný zadek neviděla; malý rytíř zase, že jeho kamarád těžko může hrát rytíře, když je tak ošklivý. Vznikne pranice. Jen předek draka se tváří zprvu nezúčastněně a tvrdí, že je přece mrtvý.

Zasahují místní ženy a vyprávějí dětem legendu o dobrotivém drakovi a nevďěčném člověku, který darovaným ohněm zničil, co se dalo. Když už drak neměl co jíst, začal žrát lidi a už nemohl přestat. „Co člověk udělá přírodě, to ona udělá jemu!“ poučuje diváka autor. Člověka zachránila panna, která se dobrovolně obětovala. Drakovi sice bylo divné, že neutíká, ale chuť lidského masa byla příliš lákavá. Země se otevřela a pohltila ho. Může se znovu probudit. Pak ho opět zničí je „Odvaha nebo oběť“ („Mut nebo Opfermut“). Rytíř však nesmí předtím nikoho zabít, což je poněkud ošemetná podmínka.

Následuje oddychová scéna evokující v závěru zmíněný český Libušin soud. Autor zde velmi vtipně využil staré místní soudní případy. Nejdůležitější je hádka dvou „Neußlů“ o pozemek. Oba mají přísahat, že jsou synem majitele pozemku. Jeden mlčí. Druhý přísahá a užívá slovní hříčku, která je do češtiny obtížně přeložitelná. Jde v podstatě o formulaci, jako že „je můj stvořitel nade mnou“ v nářečí říká však místo: „soweit mein Schöpfer über mich ist“ něco jako „Soweit mein Schöpflör²⁰ über mich ist.“ Radní dají za pravdu jemu. Rytířka však jeho lest prohlédne. Chytrák si totiž pod kloboukem přivázal svou dřevěnou naběračku. Nelze ho tak vlastně ani obvinít z falešné přísahy. Rytířka zjistí i proč druhý muž nechtěl přísahat. Nemohl potvrdit, že dotyčný je jeho otec, protože mu matka prozradila, že je nemanželský, a bál se vyloučení ze společnosti. Rytířka zařídí, aby se stal novým obyvatelem města. Pozemek získá za sud piva, který dostanou radní. Vítězí tak právě ten křikloun,

18 Rytířka by mohla být jejím novým zrozením, protože její původ zůstává po celou dobu děje záhadou. Chamerau o ní hovoří jako o své schovance a neteři, ale na přímý dotaz, zda je skutečně jeho neteř, jak tvrdí, jí neodpoví. Rytířka jí místní říká pro její chytrost a odvalu. Naznačena je i možnost, že dívka utekla se svými katolickými rodiči z husitských Čech.

19 Obrázky ze starého Drachentichu, galerie rytířů a rytířek, stejně jako fotografie historických draků je možno si prohlédnout na internetové adrese www.drachentich.de.

20 Zkratka „Schöpflöffel“ – tj. naběračka.

který před jednáním žádal, aby do jeho jednání nemluvila ženská. Autor mu proto dal jméno „Sturkopf“ (tedy Paličák).

Do města, které se jen nedávno vzpamatovalo z velkého husitského vpádu,²¹ vtrhnou záhadní černí jezdcí,²² považovaní všeobecně za husity. Zabijí syna místní hostinské, Floriána. Uprchlíci hledají (stejně jako v Bauerově verzi) útočiště u rytířky. Vedou poměrně drzé řeči, které by si ve středověku mohl zbožný člověk jen těžko dovolit. Emancipovaná rytířka s nimi v tomto směru drží krok. Když se například ozve dotaz, zda všemohoucí neztratil svou moc,²³ když se mohou dít takové věci, odpoví rytířka, že nikoliv, že je svedl dohromady, aby si pomohli sami. Správce Koloman²⁴ se pere s malým chlapcem o šunku.

Do všeobecného zmatku přijíždí správce, pan z Chamerau, kterého pocho-pitelně přítomnost tolika hladových krků nepotěší.²⁵ Tradiční místní Černý rytíř je tentokrát představen jako šlechtic nové doby,²⁶ vyhýbá se boji, hromadí majetek a intrikuje. A to velmi zdatně. Místním nařídí, ať připraví hostinu. V lesích přece ukrývají dost potravin, tvrdí.

Koloman se jde, již ne tak ochotně, postarat o uprchlíky. Rytířka o strýce. Navrhuje sice Kolomanovi, že si to vymění, ale ten volí raději ty uprchlíky. Rytířka žertuje se svým poručíkem na trochu dvojznačná témata (zahradník,

21 Narážka na místním historikem Wernerem Perlingerem předpokládané zničení města husity roku 1428.

22 Jde prakticky o stejnou scénu, která byla ke hře připojena roku 1994. Až na závěr zjistí roztrpčený český divák, že ti vrahouni přece jen nebyli husité, ale ...

23 V nářečí hezká vazba: „Ist der Allmächtige ohnmächtig worn?“

24 Další epizodní oblíbená postava z Bauerovy verze.

25 Chamerauové patřili k nejbohatším šlechticům Bavorského lesa, poprvé jsou zmíněni v 11. století. Obě jejich hlavní sídla Chamerau a Haidstein jsou dnes zříceni-ny. V údolí řeky Regen se vypráví romantická ahistorická pověst o nemravném rytíři z tohoto rodu, který se proměnil v kámen, když pronásledoval se svými kumpány nevinnou dívku. Roku 1437 si z Furthu stěžovali na svého správce, pana z Chamerau. Chtěli, aby ho straubingský vévoda sesadil a udělal správcem Erasma von Sattelbogen, který už dříve úřad zastával. (Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Band Kurbayern, Äußeres Archiv 1946 (fol. 275r) Prosební list obyvatel Furth im Wald vévodovi Albrechtovi III z 2. 8. 1437. Přetištěn např. v publikaci: Reinhold MACHO, *Furth im Wald 1332–1982*. Furth im Wald 1982, s. 17 – 18). Za zmínku stojí, že i v případě rytíře Chamerau jsme svědky jisté aktualizace. V programu hry z roku 2007 se totiž dočkal dokonce omluvy, pokud mu byla autory připsána nějaká vlastnost, kterou neměl. Hra prostě potřebovala padoucha, konstatují autoři programu. A že si na něj místní stěžovali? A co si měl vlastně s těmi husity sám počít? (*Alexander ETZEL – RAGUSA – Werner PERLINGER – Helmut MAIER, Der Drachenstich. Furth im Wald, Drachenstich – Festspiele, e. V. 2007, s. 26*)

26 I kostýmně byla hra posunuta směrem k renesanci. Zejména u představitelů aristokratů.

růže, zanedbaná zahrada). Chamerau na její obratně podané výtky odpovídá ve smyslu, že když se místní budou dobře starat o svého správce, bude se i on starat dobře o ně. I on si trochu zavěští, když jí připomene, že by neměla tak pomáhat druhým, protože až bude potřebovat pomoc, zůstane stejně sama. Daruje jí bílé šaty k chystané tabuli s kardinálem. Rytířka se přiznává strýci, že má ctitele, od kterého dostala sokola a přívěsek. Strýc zmíní jméno dotyčného ctitele, dříve, než jej rytířka vysloví. Je lépe informován, než na sobě nechává znát.

Následuje opět převzatý konflikt mezi panem von Chamerau a uprchlíky. Ti před ním nemají sebemenší úctu, všichni na něj ukazují doslova prstem a nadávají mu. Chamerau prohlásí, že smí sníst zásoby z vozů, když si ho neteř vezme. Ta k překvapení všech souhlasí, dodá však, že si strýce vezme, pokud nebude mít nic proti její první manžel. Dali si už se svým milým slovo před knězem. Chamerau ji za její chytrost dokonce pochválí. Má totiž v záloze další plán.

Přijíždí Erasmus von Sattelbogen,²⁷ který nově doprovází bavorské vévod-
dy. Ti jen místním zamávají a odjíždějí dál na své sídlo. Chamerau vytýká Erasmusovi jeho paktování s českým Rackem z Janovic. Padne i zmínka o jeho dluzích u Židů. Erasmus naopak vyčítá Chamerauovi, že on neví o životě na hranici vůbec nic. Zatímco u Bauera všichni věří, že Udo, praporečník Erasma, padl u Domažlic, Etzel – Ragusa zvolil rafinovanější zápletku.²⁸ Udo měl být zabit v kostele v Arnschwang. Husiti mu prý usekli hlavu! Posel přináší také přívěsek ve tvaru růže a čeká, která dívka si pro něj přijde. K všeobecnému překvapení je to sama rytířka.

27 Od Bauerovy verze byl Erasmus více než idealizován. Historický Erasmus válčil léta s husity, kteří mu vyplenili i jeho Arnschwang. Po skončení husitských válek byl po uši zadlužen, jednoho ze svých židovských věřitelů dokonce zavraždil. Měl velmi špatnou pověst, ale před nejvyšším trestem ho zachránil jeho šlechtický původ. Poslední zprávy o něm jsou k roku 1460. (Srv. Helmut, SCHNABL, *Schloß und Hofmark Lichtenegg mit Darstellung seiner adeligen Besitzer*. 3. díl. Erasmus von Sattelbogen (I.) in: Beiträge zur Geschichte im Landkreis Cham. 11, 1994, s. 53–67.)

28 Potřeboval ostatně rytíře, který nikdy nikoho nezabil. U této podmínky nejde jen o literární splnění proroctví, ale i o námitky diváků starší verze. Ti totiž často dumali, proč proti drakovi nešli všichni společně, nebo proč se mu nepostavil postarší Erasmus von Sattelbogen, jediný odvážný šlechtic široko daleko. V Baurově verzi se tak postupně objevovala další a další vysvětlení i spletitá „řešení“. Tu si Erasmus stěžoval, že jeho registr hříchu je příliš popsán; tu přišel, s našťástí neuskutečněným nápadem, že tedy půjde proti drakovi beze zbraně. Od devadesátých let to proti drakovi zkoušel nejprve dokonce i poustevník s křížem... Vysvětlení, že proti drakovi může jít jen rytíř, který dosud nikoho nezabil, je tak skutečně tím nejelegantnějším.

Děj je stále spleťtejší a vyžaduje od diváka mimořádnou pozornost. Pokud si již Bauer stěžoval, že v druhé části hry beztak všichni již jen čekají na draka, v případě této verze musí divák prokázat trpělivost ještě větší. Do města jsou nejprve přivlečeni zajatí husité. Ti, kteří předtím vtrhli do města a zabili Udova přítele Floriana. Místní by je nejraději zlikvidovali na místě, ale Chamerau trvá na tom, aby byli předvedeni před vévodu a tam „popraveni za strašlivých muk.“ Zatím je strčí do vězení, v podobě otevřené klece.

Končí iluze o vítězné bitvě u Domažlic. Přijíždí zdrcený páter Willibald, v náručí drží mrtvé tělo svého někdejšího žáka. Nechybí oblíbená replika kritizující přípravy na hostinu. Tentokrát v podobě, ať pan správce nezapomene pozvat všechny mrtvolky bez hlav, ty si budou moci lít víno rovnou do krku! Bitvu u Domažlic nazve zbožný páter „*jatkami*“.²⁹ Spílá také křížáckým vůdcům, kteří husity už zase podcenili. Okolní osady i les hoří. Ozývá se řev vzburzeného draka. Nepomůže ani hrdinný Erasmus, zabil už moc lidí. Zbývá jen oběť a Chamerau ví, kdo je vždy tak obětavý...

Přijíždí vůz s kardinálem. Nejprve vystupuje kardinálův sekretář, Johannes von Ragusa. Všichni mají vzdát čest kardinálovi, který vystupuje z vozu polonahý a špinavý. Takto musel prchat, aby nebyl poznán. Cestou zajali další husity, které prý sebrali někdy před kostelem. Jeden z nich, právě ničil sochu. Ragusa ukáže všem kolem zázrak. Z hlavy sochy vytryskla krev! Lehce duševně zaostalý husita, jménem František, marně gestikuluje, že to byla jeho krev – sekl se do prstu!

Když vedou husity do klece k ostatním, konstatuje kazatel Jan, který mluví německy, že ti husiti, co už tam jsou zavřeni, jsou nějací „*divní*“. Aby dokázal své podezření, použije poněkud laciný a vulgární vtípek. Znalci středověké módy rovněž prominou! Zbožný kazatel na uvězněné totiž zakřičí česky, že jim leze něco z kalhot! Reagují, až když jim totéž zopakuje německy. Tajemství pana von Chamerau je prozrazeno. To on si najal žoldnéře a nechal zabít Uda! Erasmus von Sattelbogen plní svou opět tradiční hlavní úlohu ve hře. Po dramatickém souboji vyhazuje pana z Chamerau a křičí na něj, ať si ty své falešné husity vezme sebou!

Janovi se však dostává podivného vděku, byť mu mnozí děkují. Po teologické disputaci ho neoblomný Ragusa strčí do mučičího římského býka. Než ho však stačí pořádně rozžhavit, vrátí se kardinál, již v plném majestátu! Ragusa zastaví, s tím, že takhle daleko nedojdou, když bude každý ochoten pro svou pravdu zemřít! Kardinál nechce už další oběti a nabízí husitům jednání o mír. Všichni mají přece jednoho boha! Ragusa se těší, že se nyní husitští radikálové porvou s umírněnými. Kardinál pochopí, že má pravdu.

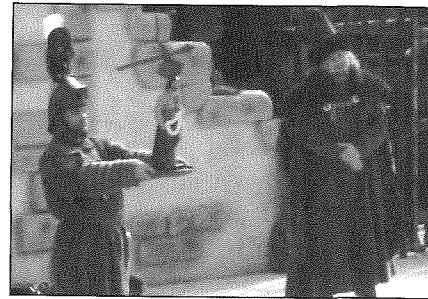
29 „*Die Schlacht bei Taus ist eine Abschachtung bei Taus!*“

Propuštění mají být i zbývající praví husité. Retardovaný František však nechce odejít bez své sekery, která stále ční z hlavy světce. Ve hře to není socha P. Marie, jako v případě slavné „husitské madony“ z nedalekého Neukirchen b. H .B. Tak daleko autor nešel. Socha má představovat sv. Frantislaua, tedy vlastně také Františka. Ragusa se chystá použít zázrak ke vzniku poutě a nechce se sochy vzdát. Jan a kardinál, který ho upozorní, že je socha vlastně kradená, ho donutí, aby za ni husitům poděkoval. Husité se, jak již bylo zmíněno, nevracejí do Čech s prázdnou. Odnášejí si roucho kardinála a radostně se vracejí do Domažlic. Češi i Bavoři mají nové legendy!

Příběh se uzavírá. Vrací se Udo, který vypráví, jak se zachránil před najatými zabijáky. Ukryl se v kostele, kde bylo také vystaveno mrtvé tělo jeho přítele Floriána. Rychle si lehl na jeho místo a jemu dal svůj plášť a růži a naranžoval ho, aby takto oděn, klečel u oltáře. Právě včas. „Husité“ vyrazili dveře a stali místo něj mrtvého Floriána. Kardinál pasuje Uda, který dosud nikoho nezabil a splňuje tak podmínky pro boj s obludou, na čestného rytíře řádu johanitů. Nechybí ani oblíbené věty jejich rozhovoru: „*Copak se skutečně nebojíš ničeho?*“ „*Ne!*“ „*Ten mládenec se mi líbí!*“ V pozadí při pasování žehná i český kazatel Jan. Zbývá jen maličkost. Zabít draka. Postaru – na koni a kopím do jazyka v doširoka otevřené tlamě.

Závěrem

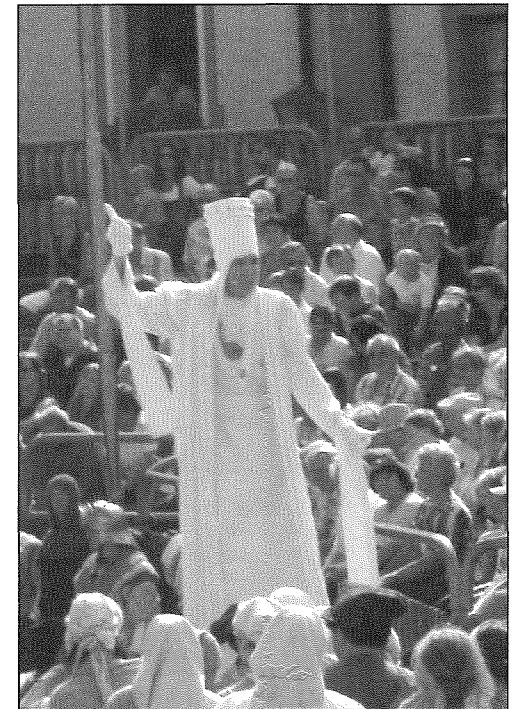
Každá dosavadní verze hry Drachenstich byla ovlivněna dobou svého vzniku. I v té nové najdeme prakticky vše, co je v současnosti módní ve hrách o husitech uváděných v Bavorsku (Neunburg vorm Wald, Nabburg). Nechybějí: diskuze o reformě církve, lítost nad koncem Jana Husa, který to vlastně myslel dobře; odsouzení náboženského fanatismu i vystřízlivění z válečného nadšení. Nový Drachenstich se tak stal vítanou podívanou pro hloubavého intelektuála i běžného diváka, který hledá v podobných hrách především barvitou podívanou. Hra je zatím stále ve stádiu změn, jak textových, tak inscenačních. Vyhovět každému se však nedá, zejména ne v obraze tak složitého historického období, jako byly husitské války. O vkusu diváků (a literárních kritiků) ani nemluvě.

*Obr. 1. Drak z Čech dle Bauerovy verze roku (1998)
Obr. 2. Falešní husité při svém vpádu do města (2007)
Obr. 3. Jak vznikají legendy. Znesvěcená socha a český kazatel Jan (2007)*

*Obr. 4. Obávaný římský býk a český kazatel v něm (2007)
Obr. 5. Ragusa v náboženském vytržení (2007)*

Obr. 6. Děkovačka. Ústřední trojice zcela vpravo (2007)

Obr. 7. Jedna z furthských výloh v době slavnosti

Das Ende des Drachens aus Böhmen

Milada Krausová

Die bayerische Grenzstadt Furth im Wald ist schon seit Jahrhunderten berühmt für ihr traditionelles Festspiel vom Drachenstich. Der Further Drache wurde schon ab Beginn des 20. Jahrhunderts als der „Drache aus Böhmen“ bezeichnet. Seit dem vergangenen Jahrhundert wird der Drachenstich als ein reguläres Theaterstück (also nicht mehr als eine kurze Szene) regelmäßig aufgeführt. Häufig konnte man im Text eine versteckte Anspielung auf die jeweilige politische oder wirtschaftliche Lage im böhmisch-bayerischen Grenzgebiet finden. Vor allem die dreißiger Jahre des 20. Jahrhunderts und die spätere Phase des Kalten Krieges erwiesen sich als fruchtbar für jede propagandistische Ausbeutung. Für die örtlichen wie auch die angereisten Zuschauer war aber eigentlich immer der abschließende Kampf mit dem Drachen das wirklich Interessante. Im Jahre 2007 beherrschte den Schauplatz im Further Markt definitiv die neue Fassung des Stücks von Alexander Etzel-Ragusa. Sie ersetzte die mehr als 50 Jahre lang aufgeführte Version des Spiels vom bekannten deutschen Schriftsteller J. M. Bauer, die sich ebenfalls vor dem Hintergrund der Schlacht von Domažlice im Jahre 1431 abspielte. 1994 wurde der zugrunde liegenden Fassung Bauers ein lebhaft diskutierter Auftritt hinzugefügt: der Einfall der mörderischen Hussiten. Angesichts der Beliebtheit, der sich die ältere Version des Stücks erfreute, wurden auch bei Etzel-Ragusa einige Personen eingehend beibehalten. Die Tschechen könnten sich darüber freuen, dass auch das hussitische Sujet überlebte, und sogar unter völlig modernisierten Aspekten dargestellt wurde. Nur der Drache kommt nicht mehr aus Böhmen. Diese Benennung wurde als Relikt zeitbedingter Propaganda verworfen. Heutzutage, wenn die eher liebenswerten Drachen gefragt sind, die mit ihren edlen Freunden disputieren und diese sogar hingebungsvoll auf dem Rücken tragen, kann die Tötung des mythischen Tiers als Höhepunkt des Spiels wie ein Anachronismus erscheinen. In Furth im Wald kann man sich freilich nur schwer vorstellen, dass der Drache seinen traditionellen Zweikampf mit dem Ritter Udo überleben sollte. Trotzdem kommt es hier offensichtlich zu einer gewissen Verlagerung bei der Bewertung und Änderung der Symbolik. Im neuen Text wird erwähnt, dass der Drache ursprünglich ganz friedliebend und besonnen gewesen sei. Er wurde danach unter die Erde verbannt und trat erst wieder in Erscheinung, als genug Blut vergossen war. Die Hussitenschlacht von Domažlice (Taus) wurde so zum eigentlichen Anlass, der die Erfüllung der alten Prophezeiung herbeiführte.

Für tschechische Zuschauer, die kein Deutsch beherrschen, dürfte die Handlung des neuen Stücks stellenweise zu verwickelt sein. Der Autor führt nicht nur den bekannten Kardinal Cesarini und den fiktiven Hussitenprediger Jan in die Handlung ein, sondern auch noch falsche Hussiten! Der Oberschurke des Stücks, der Schwarze Ritter von Chamerau, bringt es nämlich fertig, das Chaos im bayerischen Grenzland auf ganz besondere Weise auszunutzen. Er engagiert als Hussiten verkleidete bayerische Söldner, die seine Drecksarbeit erledigen sollen. Da der Further Drachenstich zu aller Zeit als Märchen verstanden wurde, ereilt ihn selbstverständlich die angemessene Bestrafung. Der Verdienst daran gebührt einem echten Hussiten, indem er nämlich offenbart, dass seine sonderbaren Landsleute überhaupt kein Tschechisch kennen!

Die größte Fabulierfreudigkeit bewies der Autor bei der Heranziehung überlieferter örtlicher Sagen. So wurde auch die beliebte bayerisch-tschechische Legende von der „Hussitenmadonna“ eingeführt. Auch im Spiel sind ein hussitischer Bilderstürmer (mit der Axt) und eine hölzerne Statue (Hl. Frantislauus). Auf der geschändeten Statue zeigt sich wirklich Blut, der Grund ist aber kein Wunder. Es hatte sich nur der tölpelhafte und dümmliche Tscheche in den Finger geschnitten! Ein unbedeutender Vorfall, aber er lässt sich ganz gehörig ideologisch ausnützen, wenn nur der richtige Karrierist zur Stelle ist. In diesem Fall ist das der eifrige Sekretär des Kardinals, Johannes Ragusa, der beabsichtigt, mit der Verehrung dieser Statue eine Wallfahrt zu errichten.

Eine originelle Deutung fand der Dramatiker auch für den in Tschechien bekannten Vorfall um die Sachen des Kardinals Cesarini, die er bei der Flucht vom (Tausen) Schlachtfeld angeblich verloren hatte. Der Auftritt des Kardinals gehört zu den eindrucksvollsten Szenen des Spieles: Dem prunkvollen Wagen steigt der halbbekleidete, verschreckte geistliche Führer der Kreuzfahrer. Er ist entschlossen, von jetzt an mit den Hussiten lieber zu verhandeln und rettet den erwähnten tschechischen Prediger Jan vor dem fanatischen Ragusa. Sein Sekretär schätzt danach die Lage ganz pragmatisch ein. Jetzt schlachten sich die Hussiten gegenseitig ab, Radikale und Gemäßigte!

Aber zurück zum Andenken des Kardinals, und wie es laut dem Stück nach Taus kam. Die freigelassenen Hussiten erhielten dem Etzel-Ragusa nach eine Robe des Kardinals als Geschenk. Die eilten dann in die Heimat mit dem tschechischen Liedchen auf den Lippen, übersetzt etwa: *„Ehre sei Gott, sei Gott! Wir haben das Gewand des Kardinals!“* Beide Nationen hatten so ihre neuen Legenden.

In der Neufassung des Spiels finden wir praktisch alles, was in den bayerischen Hussitenspielen (Neunburg vorm Wald, Nabburg) augenblicklich angesagt ist. Es fehlt weder die Debatte über die Reform der Kirche, noch

das Bedauern über das Ende von Jan Hus, der ja im Grunde doch ein guter Kerl gewesen sei, noch die gewissermaßen pflichtschuldige Verurteilung des religiösen Fanatismus sowie die Ernüchterung nach der Kriegsbegeisterung. Geschlagen wird auch ein Junge, der zu den Hussiten überlief und missverstanden wurde. Auch in Furth im Wald werden die Hussiten also nicht nur als Wilde dargestellt, die das Grenzland verwüsten.

Erwähnt werden soll noch die Stärkung der Frauenrollen, besonders der Hauptrolle der Further Ritterin, die Udo vor dem Drachen rettet. Die „Ritterin“, deren Mut und Klugheit man vor Ort rühmt, erinnert in dem Stück am ehesten an die Fürstin Libuše (Libussa). Im ersten Teil des Stücks kommt es auch zu einer Auseinandersetzung um einen Grund, wie es aus dem Urteil der Libuše bekannt ist, dazu gehören ebenso die Bemerkungen über die angeblich umstrittenen Fähigkeiten von Frauen. Ritterin ist also nicht mehr nur eine dulddende Beschützerin der Armen. Bei den Intrigen kommt sie ihrem Onkel gleich, selbst wenn es nur verbal ist. Es fehlt nicht einmal eine Prophezeiung, die jedoch nicht die „bayerische Libussa“, sondern eine andere Figur in Arbeitsbeschreibung hat. Der neue Drachenstich wird begrüßt werden von grüblerischen Intellektuellen sowie normalen Zuschauern, die in solchen Stücken nur das bunte Schauspiel suchen.

F. M. Bartoš o Z. Nejedlém

Jaroslav Hrdlička

Abstract: *The author presents two texts from the estate of the historian of Czech reformation František Michálek Bartoš which document his relationship to Zdeněk Nejedlý. The first text from 1961 was intended (however, never submitted) for Zdeněk Nejedlý's Office and the second one contains notes added by Michálek at the end of the 1960s. It means that one of the texts went through self-censorship and the other one expressed author's opinions without restraints. They document the life of a church historian in a totalitarian regime.*

Keywords: *Zdeněk Nejedlý, František M. Bartoš, Bohemian Reformation, Hussite Movement, Church History, Church in Socialism, Communism, Central and Eastern Europe, Historiography*

První část zde uveřejněné stati napsal Bartoš na podzim roku 1961 pro Kabinet Zdeňka Nejedlého, který jej o to požádal. Text posléze nedodal a půjčil kabinetu pouze dva Nejedlého listy na ofotografování a své cenné, krátké vzpomínky na Jaroslava Golla. Ty obsahují i některé vzpomínky na Nejedlého. První část zde vydaného textu je tedy nesena mírnějším tónem, úměrným instituci již byl určen. Josef Pekař je zde v duchu počátku šedesátých let označen za představitele kulturní reakce. Ve skutečnosti je Bartošův vztah k tomuto velkému českému historikovi podstatně složitější. Pozorný čtenář zachytí již zde Bartošův ne právě pozitivní názor na Nejedlého. Autor pak svůj vzpomínkový text v době politického i kulturního tání ještě doplnil. Zde již nehledí na opatrnost a vyjadřuje své mínění naplno. Máme zde vedle sebe vlastně texty dva, vnitřně cenzurovaný a svobodně vyjádřený. Jsou dokladem života církevního historika v době totality. Pro lepší přehlednost jsem obě části textu označil (I., II.). Poznámkami jsem uvedl osobnosti méně známé.

O Zdeňku Nejedlém nalezneme řadu svědectví i v Bartošových Vzpomínkách husitského pracovníka. Zde vydaný text je proto míněn jako jejich doplnění. Je na badatelích, aby výpovědní hodnotu Bartošových vzpomínkových textů kriticky dále zkoumali.

Setkání a rozchod se Zd(eňkem) Nejedlým¹

František Michálek Bartoš

I.

Byl jsem kvintánem mladoboleslavského gymnázia, když někdy v zimě 1904–1905 přišel ředitel kůru J(osef) C(yril) Sychra, vzácný milovník historie, jemuž jsem hlavně zavázán za to, že jsem se stal historikem, a řekl "Bartošíku, přijede sem Dr. Nejedlý a bude tu přednášet. Musíte se tam podívat." Namítl jsem, že jít večer do hostince (jeho nájemcem byl bratr řečníka) je zakázáno a že bych k tomu potřeboval výslovného svolení ředitele konviktu, jehož jsem byl chovancem. „To já zařídím,“ odušil Sychra a povolení vymohl.²

Přednáška byla, zdá se, označena nenápadným názvem, ale jednala o Husovi a jeho významu v dějinách zpěvu. Byla na mne asi dosti těžká, ale když na mne Sychra naléhal, abych mu napsal její obsah (v boleslavských novinách vyšel totiž referát prof. V(iléma Em.) Gotha, jenž obsah zcela popletl), pomohl jsem si jedine tím, že jsem si opatřil přednášku, která byla v podstatě základem výkladu Nejedlého a jejíž název jsem zjistil z referátu ČČH t.r. s.230, který jsem začal právě t.r. odebírat.³ Byl to můj první pokus historický po jakési kompilaci o F. M. Pelclovi, nejslavnějším rodáku mého rodiště. Ten pokus mám dodnes, ale onen referát o přednášce Z(deňka) N(ejedlého) si asi Sychra ponechal. Zůstal ovšem pouhou epizodou v mém životě. Po prázdninách jsem přišel do Prahy a to mi přineslo takovou duchovní bouři, že mnou otřásla několik let.

K látce přednášky jsem se vrátil až 1913, kdy si bratr Josef přinesl Dějiny husitského zpěvu za válek husitských, jež mu autor věnoval 18. května.⁴

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného záměru MSM 0021620803 Církve v českých zemích a otázka nacionalismu-historické problémy, jejich překonání a výhled směrem k mnohonárodnostní a multikulturní evropské společnosti. František M. Bartoš - Setkání a rozchod se Zd(eňkem) Nejedlým, nedatováno, ANM, fond F.M. Bartoš, karton 66, složka 2776.

² *250 let gymnasia v Mladé Boleslavi*, almanach, nakladatelství Hejda a Zbroj, Mladá Boleslav 1939, s. 175 a 210; František M. BARTOŠ, *Vzpomínky husitského pracovníka*, nakl. Kalich, Praha 1969, s. 18–20. Josef Cyril Sychra (1859–1935), hudební skladatel, sborníkář a hudební pedagog. V letech 1889–1923 působil v Mladé Boleslavi. Bartoš studoval na gymnáziu v Mladé Boleslavi v letech 1900–1905.

³ *250 let gymnasia*, s.167; František M. BARTOŠ, *Vzpomínky*, s. 19. Vilém Em. Goth († 1924) působil jako profesor mladoboleslavského gymnázia v letech 1884–1911.

⁴ Josef Bartoš (1887–1950), estetik a hudební kritik, bratr Františka M. Bartoše.

Stal jsem se zatím pracovníkem husitským, a to od podzimu 1909, kdy mi na moji prosbu navrhl můj nezapomenutelný učitel V(áclav) Novotný za téma disertace Jakoubka ze Stříbra, centrální postavu dějin husitských po Husovi.⁵ Pracoval jsem od té doby o Jakoubkovi skoro stále a výsledky mé práce, třeba jsem je nemohl pro různé nesnáze vytisknout, docházely uznání nejen Novotného, ale zejména K(amila) Krofta, jenž mě všemožně podporoval.⁶ Byl tehdy vlastním redaktorem ČČH, třeba vycházel navenek za redakce Gollovy a Pekařovy, a navrhl mi, abych o knize napsal referát. Nedal nic na námitku, že nerozumím ani notě, a řekl, ať jen píše o historických partiích rozlehlého díla, o němž se asi právě proto nechťelo nikomu psát. O 1. svazku trilogie referoval obšírně O(takar) Hostinský, z druhého podal autor sám 1908 obsáhlý výtah.

Návrh přišel mi velice vhod. Jakoubek je hlavní postavou svazku i mohl jsem takto zužitkovat mnoho vlastní práce, zvláště že jsem s autorem se v lečems rozcházel. Krofta mi neukládal v rozsahu žádné omezení a přijal referát, třeba vydal přes 20 str(an).⁷ Byl psán s respektem k velikému pracovnímu výkonu autorovu, přece však tak kriticky, že Goll, jenž knihu doporučil k vydání a věnoval na revizi mého referátu, jak mi řekl Krofta, tři noci, s lítostí doznal, že mám téměř ve všem, co kritizují, pravdu. Referát byl přijat, ale odložen do ročníku 1915, jehož 3. svazek měl být věnován Husovi k velkému výročí.

Věc se mezitím rozhlásila a z toho, vznikla pro mne situace dosti nepříjemná. Aspoň od návratu z Němce v únoru 1913 byl jsem s Nejedlým znám skrze bratra Josefa, muzikanta, a setkával se s ním v těch letech často na Valdštejně, kam jsem chodil se sestrou, když jsem byl v Turnově nebo později sem přijel. Nejedlých tam chodili pravidelně a tu jsme se vraceli skoro vždy společně.

Hned zjara 1913 mi N(ejedlý) pomohl přímluvou u mého examinátora (Filipa) Počty při státnici zeměpisu a v březnu 1914 jsem se k němu uchýlil s prosbou o otištění asi dvojí odpovědi na útok A(rne) Nováka v České Kultuře.⁸ V červnu jsem užil příležitosti, abych ukončil stav již trapně nejasný, k tomu, že jsem N(ejedlé)mu přinesl korekturu své recenze. Přijal mou kritiku se vzácným porozuměním, které je pěkným důkazem, jak byl tenkrát v 36 letech opravdu mlád. Sliboval i odpověď tam, kde se, jak byl přesvědčen, mýlím. Než za rok k uveřejnění referátu, jak bylo určeno, nedošlo. 15. července mi Pekař

⁵ František M. BARTOŠ, *Vzpomínky*, s. 29.

⁶ Kamil Krofta – Františku M. Bartošovi, list z 10. listopadu 1913, ANM, fond F. M. Bartoš, karton 6, složka 484.

⁷ František M. Bartoš – Marii Bartošové-Adamusové, list z 22. října 1913, ANM, fond F. M. Bartoš, karton 62, složka 2612/I. Sestře píše historik, že referát o Zdeňku Nejedlém je již hotov.

⁸ Filip Počta (1859–1934) byl profesorem paleontologie a geologie na FF UK a Bartošovým zkoušejícím u státnic ze zeměpisu.

oznámil, že se proti otištění kategoricky postavil Goll, poslal mi korekturu, kterou jsem krátce před tím na jeho žádost znovu zrevidoval, a navrhl mi, abych si na vlastní náklad dal ji zlomit a vydal samostatně.⁹

Přijal jsem s povděkem, a nevěda co počít s 500 výtisky, jež jsem v unáhlení objednal, věnoval jsem jich 400 fondu pro válkou postižené literáty, kde asi většina vzala za své.¹⁰ Ale o spisku se pochvalně rozepsal v Nár(odní) politice F(rantišek) Sekanina, kterého o to požádal onen fond, a to znamenalo tenkrát bezmála poukázku na slávu. Abych ulomil hroty kritice, požádal jsem Nej(edlého), aby přijal věnování, on však nepřijal z dobrých důvodů, hlavně z ohledu na Golla, jenž by to prý mohl pokládat za demonstraci. Teprve po letech jsem se dovтіpil vlastního důvodu činu Gollova. O tom jsem však psal již jinde.

R. 1916 jsem se oženil a přišel do Turnova a na Valdštejn jen zřídka. To zasáhlo i setkání s N(ejedlým). Zůstala epizodou, neboť podmínky, které je způsobily, zanikly. N(ejedlý) se již nevrátil k dějinám husitským, než drobnými spisky a obrátil se k jiným tématům, mně vzdáleným, především k dílu o Smetanovi. I ráz mé práce se změnil, zvláště od převratu. Vedle práce o husitství, již jsem zůstal věren přes leckteré zacházky a jež mi byla ztížena až do 42. roku střední školou, nalehly na mne i úkoly veřejné, zejména skoro nepřetržitá diskuse s mluvčím politické i kulturní reakce Pekařem, který obnovil v příznivém ovzduší prvé republiky útok na Palackého a Masarykovu filozofii našich dějin, jež vidí vrchol dějin v době husitské (o tom v mé knize Světci a kacíři) a vedl jej nejen skvělými schopnostmi, ale i bezohlednými zbraněmi mocné strany zejména za tzv. panské koalice (1926–1929).¹¹ Tohoto velkého ideového zápasu, v němž jsem stál proti Pekařovi často sám, se neúčastnil.¹² Snad jej bagatelizoval, snad mu i bránilo dávné přátelství s Pekařem, jež se projeвило již 1914 ve spisku Smysl našich dějin, který jsem hned po vydání dost ostře zkritizoval v Klínu.¹³ A to nás oddělovalo.

9 František X. Šalda - Františku M. Bartošovi, list z 18. září 1915, ANM, fond F. M. Bartoš, karton 10, složka 819. Šalda informuje Bartoše o vytištění jeho kritické studie o Zdeňku Nejedlém. František M. BARTOŠ, *Knihla Ž. Nejedlého o husitské písni a bohosluzbě*, Nákladem vlastním, Praha 1915, s. 25.

10 František M. BARTOŠ, *Vzpomínky*, s. 42.

11 Jiří HONAJZER, *Vznik a rozpad vládních koalic v Československu v letech 1918–1938*, nakladatelství Orbis, Praha 1995, s. 23.

12 František M. BARTOŠ, *Vzpomínky*, s. 54–59.

13 Zdeněk NEJEDLÝ, *Spor o smysl českých dějin*, Knihovna Pokrokové revue, Praha 1914. ANM, fond F. M. Bartoš, karton 56, složka 2461. Kniha se zachovala v pozůstalosti Františka M. Bartoše. Obsahuje věnování autora historikovu bratru Josefu Bartošovi z 3. května 1914; František M. BARTOŠ, *Zdeněk Nejedlý: Smysl českých dějin*, in: Klín 2–1913, s. 21.

Setkali jsme se zas až 1937, kdy má knížka Rukopisy dala podnět k cyklu přednášek o padělaných rukopisech, kterých krajní reakce využívala. V tom cyklu jsme promluvili oba. A o boji o RKZ v době Masarykově jsme hlavně hovořili, když jsme se náhodou asi po letech setkali ve vlaku 1934. Ten měl být předmětem dalšího svazku N(ejedlé)ho díla o TGM, který však žel zůstal již nenapsán. To bylo, pokud si vzpomínám, naše poslední setkání.

Spatřil jsem N(ejedlé)ho zas až po 11 letech, po květnové revoluci, když si pozval vysokoškolské učitele na Albertov, aby se jim představil jako ministr školství, a o něco později na schůzi České akademie (věd a umění), kde hovořil o svých plánech na reorganizaci Akademie. Dostal jsem se do ČA(VU) 1938 po prvních volbách, konaných po smrti Pekařově, který moje zvolení 1935 ještě zmařil stejně jako 1927 moji habilitaci na filozofické fakultě. Ale obě schůze byly bez diskuse a nedošlo k osobnímu setkání.

K nepřímému setkání dala podnět 1947 diskuse, na níž přišel do historické sekce, poprvé a naposled v letech 1945–52, kdy byl prezidentem ČA(VU). Pozval ho asi osobně V(áclav) Chaloupecký, který na schůzi přednášel o Žižkově jízdě na Slovensko 1423. Pokusil se tu o obranu jízdy proti vlastnímu učiteli Pekařovi, který prohlásil, domýšleje ostatně jen pochybnosti Palackého, tuto jízdu za pozdní legendu. N(ejedlý) promluvil tuším prvý a přidal se k Chaloupeckému, zdůrazňuje politický dosah jízdy pro svazek mezi Čechy a Slováky. Nikdo se nehlásil potom ke slovu. Tu vyzval předseda sekce (Josef) Král mne jak husitského pracovníka a mně nezbylo než se ujmout slova. Řekl jsem, že dávám za pravdu Pekařovi, jako jsem učinil již 1933, kdy svou tezi odůvodnil, a že pro historika je to prostá questio facti. A že Chaloupecký nepřinesl ani jediný doklad nebo důvod, který by nás mohl přimět k mínění opačnému. To uznal asi řečník sám, neboť přednášku neotiskl a nebyla ani nalezena v jeho pozůstalosti.¹⁴

Rokem 1952 zanikla i poslední příležitost k setkání s N(ejedlým) se zánikem ČA(VU), neboť do ČSAV jsem se naštěstí nedostal.¹⁵ Byl jsem tím ušetřen bojů stejně těžkých jako marných, nadto pak bylo mi dopřáno více klidu na dílo o husitské revoluci, jež shrne, jak doufám, mé již déle než půlstoleté úsilí o nový obraz vrcholné doby našich dějin.¹⁶

Tato část těchto vzpomínek byla napsána na podzim 1961 pro kabinet Z(denka) N(ejedlého), jenž mě o to požádal. Ale rozmyslil jsem si prodat

14 František M. BARTOŠ, *Vzpomínky*, s. 113n; František M. BARTOŠ, *Žižkova jízda na Slovensko a Široťčí anabaze*, in: Jihočeský sborník historický 31, 1962, s. 83–87.

15 Petr ČORNEJ, *Rozporuplný život a působení Josefa Macka*, Český časopis historický, 103, 2005, s. 387.

16 František M. Bartoš pracoval na své syntéze Husitská revoluce I., II.

je takto, že se mi přičilo takové věci prodávat, a zapůjčil jsem jim pouze dva listy N(ejedlého) na ofotografování a své krátké vzpomínky na Golla, kde je řeč o něm.¹⁷

II.

V letech padesátých jsme se spatřili (nepočítám-li, jak jsem ho viděl 1951 v N(árodním) d(ivadle) na slavnosti Jiráskově, v níž byl postižen infarktem z hrůzy, že dohnal krátce před tím k sebevraždě vynikajícího herce) ještě dvakrát, ale po obakrát jsem užil příležitosti jako již několikrát dříve, abych se setkáni s ním vyhnul. Můj poměr k němu utrpěl trhlínu hned v květnu 1945, ještě než jsem ho spatřil po návratu z Moskvy. Promluvil brzy po revoluci na slavnosti u hrobu Smetanova a to jsem vyslechl v rozhlase. Ujal se slova po Albertu Pražákovi. Ten oslavoval mistra jako apoštola lásky v národě za právě ukončené okupace. N(ejedlý) se hned prvými slovy obrátil proti Pražákovi přesně v intencích sovětských instrukcí, které nedovolily Pražákovo jmenování akademikem 1952 pro jeho statečné chování za květnové revoluce. „Ne lásky je nám třeba, řekl, ale nenávisti.“ Otrásl jsem se až nad těmi slovy, jež mi připadla cynismem odrodilce a žalostnou ubohostí proti slavnému výroku francouzského humanisty V. Huga, že zná jedinou oprávněnou nenávist: nenávist nenávisti. Oživila ve mně leccos z dřívějšíka, kdy jsem si říkal při četbě Nejedlého projevů: jaký to demagog!

Počátkem července 1945 stal jsem se svědkem výjevu, kde vystoupil s menší otrlostí, na akademické oslavě Husa v městské knihovně. Řečníkem byl Krofta, který se nedávno vrátil z Terezína, kde ho nacistické surovosti fyzicky zlomily. Na slavnost přišel i N(ejedlý) jako ministr školství a dal se vyzvat, aby se ujal slova. Začal o Husovi, ale brzy přešel na Mnichov a tu prohlásil, že komunisté nedají pokoje, dokud nebude zjištěna a potrestána zrada těch, kdo jsou odpovědni za Mnichov. Krofta, zahraniční ministr ve dnech Mnichova, se zdvihl a odešel. Byl vzápětí raněn mrtvicí, z níž se však brzy pozdravil, takže 12. července, kdy jsem ho na jeho přání vyhledal, mohl jsem na jeho dotaz upřímně odpovědět, že nepozoruji na jeho řeči ani stopy po iktu. Ale za měsíc nato druhému nárazu podlehl. Od té doby jsem se vyhýbal jakémukoli setkání s N(ejedlým) a byl již 1953 rád, že jsem se neúčastnil slavnostního otevření Betlémské kaple, na něž jsem byl pozván. Byl jsem již ustrojen

¹⁷ František M. BARTOŠ, *Ze vzpomínek na Jaroslava Golla*, nedatováno, ANM, fond F. M. Bartoš, karton 32, složka 1688. Text byl doplňkem: František M. BARTOŠ, *Kdo je Jaroslav Goll*, nakladatelství Orbis, Praha 1947.

na cestu, když se ohlásila má někdejší žačka pí R., že by potřebovala naléhavé rady, poněvadž jí hrozí vyšetřování. Rád jsem zůstal doma.

V úzkosti jsem se octl, když byla asi v té době ohrožena s bytem pí Žilková v Mělníce, takže bylo jasno, že pomoci může jediné silná protekce politická. Obrátil jsem se na zástupce N(ejedlé)ho V. Pavláška a ten, ač jsme se setkali poprvé, že mě však znal asi z práce o kapli Betlémské, zakročil s úspěchem. Dostal jsem za to dosti nepříjemný účet, když byla tuším 1955 odhalena N(ejedlé)mu deska v Betl(émské) kapli. Tenkrát jsem ještě netušil, že si tím připravoval uložení vlastní urny v kapli, a byl bych takové nehoráznosti ani nevěřil. Na slavnost přišel i pres(ident A.) Zápotocký, kterého jsem tu spatřil poprvé a naposledy, a tu mě arch(itekt) Kubíček požádal jménem Pavláškovým, abych presidentovi podal výklad k výstavce Husových autografů, jež byla k tomu účelu v kapli uspořádána. Z výkladu nedorozuměním sešlo. Kubíček mě nespatriil v davu, do něhož mne zatlačil pořadatel-milicionář s podia, kam jsem se podle pokynu postavil. Ale, jak jsem ještě čekal, přišel v průvodu N(ejedlý), a když se rozhlížel, spatřil i mne, patrně mě však nepoznal. Když mi nedlouho potom říkal kol(ega Václav) Husa, že by v kapli měla být zřízena deska T. Münzerovi, doporučil jsem počkat, až odtud zmizí deska N(ejedlé)ho.

Naposledy jsem spatřil N(ejedlé)ho r. 1956 na slavnůstce na počest P(etra) Payna, uspořádané v Karolíně pro studenty dvou ročníků histor(ického) odboru, ale s vyloučením veřejnosti.¹⁸ Když jsme se strojili do talárů, oznámil děkan (prof. Mirko) Očadlík, že N(ejedlý) nepřijde, což bylo přijato asi nejen mnou s úlevou. Ale uprostřed prvé přednášky, kterou proslavil R(eginald) R. Betts, se N(ejedlý) přece objevil a zůstal i na mou přednášku. Oslovil jsem na začátku přítele Bettse a přítomné funkcionáře univerzitní, ale N(ejedlé)ho nikoliv. A když jsme se vrátili do oblékárny a tu pojednou stál N(ejedlý), chopil jsem se Bettse a postavil ho mlčky před něho a zmizel.¹⁹

Omlouval jsem N(ejedlé)ho do té doby nejednou, ale přestal jsem tak činit brzy nato. R(oku) 1956 vyšlo (S. H.) Thomsonovo vydání Husova díla *De Ecclesia* a mně se podařilo vymoci na fakultě, aby vydala za výhodných podmínek, zajištěných vydavatelem, edici s českým úvodem.²⁰ Filolog(ická) sekce ČSAV se rozhodla, že se ujme vydání souborného díla Husova a jmenovala

¹⁸ Josef Macek (HÚ ČSAV) - Františku M. Bartošovi, list z 17. května 1956, ANM, fond F. M. Bartoš, karton 7, složka 548. Akademik Macek navrhl Bartošovi, aby přednesl přednášku o P. Paynovi. K akci bylo plánováno pozvání prof. Reginalda R. Bettse, University of London.

¹⁹ František M. BARTOŠ, *Vzpomínky*, s. 113.

²⁰ František M. BARTOŠ, *Vzpomínky*, s. 114.

tajemníkem A(medea) Molnára.²¹ Byla reorganizována husovská komise, zřízená 1953, jak mi řekl Macek, na příkaz vlády Historickému ústavu, ale brzy zašla obstrukcí, prováděnou Mackem na pokyn N(ejedlé)ho, a na sklonku roku byl hotov 1.sv(azek).²² Užil jsem té příležitosti k článku v České literatuře, kde jsem shrnul doplňky a opravy, jež se nahromadily za 10 let od vydání mého soupisu díla Husova a připomenul jsem, že nová edice, splňující sen několika vědeckých pokolení vychází právě k 300. výročí vydání Flaciova.²³ Ale sotva vyšel článek, zakročil N(ejedlý) a na jaře 1959 byla celá komise v nemilosti propuštěna a vydání zastaveno.²⁴ A stejně zastaveny i spisy Komenského, takže nám je vydávají Němci. Byl to čin svévole a osobní odvety (ještě 1956, kritizuje mou vzpomínutou přednášku, jak mi řekl Očadlík, svezl s tím i moji kritiku jeho díla z 1915), či akt povinné p(ochleb)nosti chleboďárcům, o jejichž přízeň se trásl?

Vyhnul jsem se, ovšem i z jiných důvodů, účasti na sjezdu historiků na podzim 1959, což byla poslední příležitost, abychom se setkali a nepochybně srazili.

Ale na můj soud o N(ejedlém) zapůsobila ještě dvě fakta, o nichž jsem zvěděl asi v posledním pětiletí. Svatební oznámení, které ukázalo, že tento bojovný ateista měl oddávky v svatováclavské kapli, a to, jak mi pověděl muž mu velice blízký, když musel odejít z ministerstva: „Z čeho budu žít?“ To mě utvrdilo v dojmu, který se mi vtíral již dávno, že N(ejedlý) byl typický salonní komunista, jenž se jím stal především ze strachu o postavení a o peníze, které vyženil sňatkem s dcerou těžkého kapitalisty, a zůstal jím proto, aby mu pracující lid zachránil blahobyt měšťáka, jímž zůstal celý život.

Je málo znám soud, který o N(ejedlém) vyslovil 1936 ve svém zápisníku F. X. Šalda, jenž N(ejedlého) poznal jako málokdo jiný za několikaletého spoluredigování České kultury.²⁵ Je to soud šaldovsky tvrdý, ale vystihuje v několika větách charakter N(ejedlého) tak pronikavě, že N(ejedlý) uznal

21 Anežka VIDMANOVÁ, *K vydávání Husových Opera omnia*, Husitský Tábor 12, 1999, s. 11; Magdaléna POKORNÁ, *Projekt vydávání Husových spisů v ČSAV*, Acta Universitatis Carolinae-Historia Universitatis Carolinae Pragensia XL, č. 1–2, 2000, s. 86.

22 Anežka VIDMANOVÁ, *K vydávání*, s. 11; Magdaléna POKORNÁ, *Projekt*, s. 86n. F.M. Bartoš byl členem komise.

23 František M. BARTOŠ, *Posledních deset let husovského studia*, Česká literatura, 6, 1958, s. 448–451.

24 Anežka VIDMANOVÁ, *K vydávání*, s. 15; F.M. BARTOŠ, *Vzpomínky*, s. 114; Magdaléna POKORNÁ, *Projekt*, s. 87. Bartoš svazuje zásah Z. Nejedlého vůči komisi se svou osobou. Magdaléna Pokorná v erudované studii toto nepřátelství dokládá.

25 František Xaver Šalda (1867–1937). V letech 1912–14 vydával se Z. Nejedlým Českou kulturu. V letech 1928–1937 revui Šaldův zápisník, který psal sám.

za nutné pokusit se aspoň nepřímo o obranu celou knížkou, kterou věnoval Šaldovi, když do roka zemřel.²⁶ Tato obrana sotva však zachrání N(ejedlého) na soudě, který o něm vynesou dějiny. Jejich soud dá nejspíše cele za pravdu Šaldovi.

26 Zdeněk NEJEDLÝ, *F. X. Šalda*, Májová prémie pro členy Lidové kultury, Praha 1937; Yveta DÖRFLOVÁ, *F. X. Šalda ve vzpomínkách Zdeňka Kratochvíla*, in: F. X. Šalda (K 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí), Literární archiv PNP č. 29, Praha 1997, s. 207.

František Michálek Bartoš about Zdeněk Nejedlý

Jaroslav Hrdlička

Bartoš wrote the first part of the essay published herein in autumn 1961 for Zdeněk Nejedlý's Office that had asked him to do so. He eventually failed to supply the text and he only lent two of Nejedlý's sheets to the office to have them copied together with his valuable, but short, memories of Jaroslav Goll. These include some memories of Nejedlý as well. The first part of the text published herein is written in a more moderate tone appropriate for the institution for which it was intended. Josef Pekař is ranked among representatives of cultural reaction in accordance with the general opinion supported in the 1960s.

However, Bartoš' sentiments towards this great Czech historian are much more complicated. A careful reader will not miss the fact that Bartoš' opinion of Nejedlý was not totally positive. The author expanded his text at the time when the oppressive political and cultural atmosphere became more relaxed. In this second text he is not cautious any more and expresses his opinion in full. As a result of that we have two texts available, an internally censored one and a freely expressed one. They document the life of a religious historian during the totalitarian era. To make the paper clear, the author numbered the parts of the text (I., II), and also provided footnotes about less known persons.

We can also find lots of information about Zdeněk Nejedlý in Bartoš' "Memories of a Hussite Worker". Therefore, the text published here should be understood to be complementary to the Memories. It is up to researchers to continue critical research of Bartoš' commemorative texts.

Akce oddělení Sankt-petěrburgského Slovanského dobročinného výboru u příležitosti 500. výročí narození Jana Husa v roce 1869

Ludmila Pavlovna Laptěva

Abstract: *The author analyses activities of Alexandr Fedorovic Gilferding and his efforts to support, by specific steps, the study of Jan Hus. Alexandr Fedorovic Gilferding was one of the greatest Slavic scholars supporting the interest in the Hussite Movement in Russia in the 19th century. As a Slavic scholar he wrote works about the history of Slavs and also about the history of Bohemia. He was appointed Chairman of the Saint Petersburg Slavic Charity Committee in 1869. The Committee was considering participation in celebrations commemorating Jan Hus. Therefore, Bohemian historian František Palacký was contacted and asked to organize a competition for the best work about Jan Hus. However, activities of the Slavic Charity Committee were in contradiction with Palacký's and his Czech colleagues' point of view regarding the relationship of Hus and the Hussite movement to the Orthodox Church as well as the attitude of Hus to Slavic self-awareness. With respect to this the ignorance of the Czech environment to the initiative of the Slavic Charity Committee looks fairly understandable.*

Key words: *19th century – Russia – slavonic studies – Hussite movement – Jan Hus – František Palacký*

Jak je známo, v Rusku v 19. století byl o husitství velmi intenzivní zájem. V bohaté ruské literatuře existuje na toto téma několik názorových směrů¹. Nejintenzivnější zájem o historii husitství vůbec a zejména o činnost Jana Husa projevovali učenci, kteří formovali slavjanofilský názor na Slovanstvo. Jedním z největších slavistů tohoto směru v Rusku v 19. století byl Alexandr Fedorovič Gilferding, který jako první – na základě filozofické teorie moskevských slavjanofilů – vytvořil historickou koncepci rozvoje zahraničních Slovanů².

¹ Podrobně je ruská literatura 19. a začátku 20. století o husitství zpracována v díle Ludmila P. LAPTEVA, *Ruská historiografie husitského hnutí (40. léta 19. století – rok 1917)*. Moskva 1978.

² Podstata slavjanofilského názoru na historii zahraničních Slovanů je nejpřesněji zformulována v pracích A. F. Gilferdinga. Srov. L. P. LAPTEVA, *A. F. Gilferding jako historik zahraničních Slovanů*, in: *Historie a historiografie zahraničního světa v osobnostech*. Vysokoškolský sborník vědeckých statí. 2. svazek (Samara) 1997, str. 183–201. Dále od stejné autorky *Slavjanofilství jako základ světového názoru a vědeckých koncepcí*

V roce 1868 bylo založeno Sankt-petěrburgské oddělení Slovanského dobročinného výboru³, následně přetvořené na Sankt-petěrburgskou slovanskou dobročinnou společnost. 21. září 1869 byl předsedou Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru na tři roky zvolen A. F. Gilferding (1831 – 1872).⁴ Byl to nejen známý slavistický vědec, ale i diplomat, novinář, státní činitel. Gilferding se dobře orientoval i v oficiální politice, v rusko-slovanské otázce a v určité míře i sám tuto politiku vytvářel. Jako slavista vytvořil práce o historii pobaltských Slovanů, které svým faktografickým materiálem předčily podobná díla německých vědců⁵. Nejcennějším přínosem do vědy o Slovanech jsou jeho bádání o historii jižních Slovanů. *Listy o historii Srbů a Bulharů*⁶ jsou novým objevem v literatuře této epochy a staly se počátkem studia historie těchto národů. Gilferdingova práce *Cesta po Hercegovině, Bosně a starém Srbsku*⁷ patří k těm zdrojům, ze kterých později čerpali informace historici slovanských národů. Vědec zpracovával slovanský dávnověk v úplnosti⁸, sestavil dva obšírné soubory starých slovanských rukopisů a některé z nich vydal v překladu do ruštiny⁹. Gilferding psal také práce o historii Čech¹⁰.

Po svém zvolení předsedou Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru zformuloval jeho úkoly takto: „Za prvé, pomoci (v rozsahu našich možností) potřebám slovanských národů v zahraničí, jejich církvím, školám, literárním institucím a těm z mladých lidí, které posílají studovat k nám; za druhé napomáhat vzájemnému poznávání ruské společnosti a ostatních Slovanů a podporovat jejich sblížení. Vše, co se týká vlastních

A. F. Gilferdinga, in: Slovanský almanach. 2000. Moskva 2001, str. 96–105; Gilferding Alexandr Fedorovič, in: Historici Ruska. Životopisy. Moskva 2001, str. 245–251.

3 Formálně jde o Moskevský slovanský dobročinný výbor, nejčastěji se však tento spolek v literatuře uvádí jak Sankt-petěrburgský slovanský dobročinný výbor.

4 Viz Stručný přehled činnosti Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru (do 11. 5. 1869). Časopis ministerstva národní osvěty 144, 1869, č. 7–8, str. 235.

5 A. F. GILFERDING, *Historie baltských Slovanů*, Tomus I. Moskva 1855.

6 A. F. GILFERDING, *Listy o historii Srbů a Bulharů – 2. období: léta 976–1014*. Ruská beseda. 1859. Číslo svazku 15, Tomus 3., svazek 16.

7 A. F. GILFERDING, *Cesta po Hercegovině, Bosně a starém Srbsku*. Zápisky Ruské geografické společnosti. Tomus 13. Sankt Petěrburg 1859–60.

8 A. F. GILFERDING, *Starověké období historie Slovanů*. Věstník Evropy 1868, č. 7, str. 233–291, č. 9, str. 153–230.

9 Např. P. ČOKORILA, *Letopis Hercegoviny 1831–1857*. Překlad A. F. Gilderfing, Ruská beseda, 1858, Tomus 2.

10 Např. A. F. GILFERDING, *Studie historie Čech*. Sankt Petěrburg 1862.

potřeb v naší vlasti, ale nachází se mimo činnost našeho Výboru, je v kompetenci dalších dobročinných a jiných spolků.“¹¹

Gilferding také zdůrazňoval, že Výbor se nebude vměšovat do politiky: „nás sdružila a vede jedna myšlenka – bratrská láska k lidem stejného kmene a tato láska politiku nezná a znát nesmí.“¹² Takto formulované úkoly plnil Výbor svědomitě. O historii Slovanů byly publikovány jak odborné, tak i populární práce. Aby se ruští čtenáři seznámili se situací, statistikou, historií i literaturou Slovanů, bylo rozhodnuto vydat řadu knih. Prvním takovým pokusem se stal překlad textu „Čechy“ z naučného slovníku Františka Ladislava Riegra, uveřejněný ve značném zkrácení. Později Výbor vydal na toto téma knihu A. S. Budiloviče a A. Naranoviče *Čechy a Morava*. Vyšla v roce 1871. A v roce 1868 Gilferding vydal znovu svou *Studii historie Čech*.

V roce 1869 řešil Výbor otázku účasti na oslavách památky Jana Husa. Jak je uvedeno ve zprávě Výboru o této události, na slavnostním zasedání 14. února A. F. Gilferding „upozornil na mimořádný význam, který má Jan Hus v historii slovanské osvěty. Navrhl uvést do protokolu, že petěrburgští členové Slovanského dobročinného výboru v den památky sv. Cyrila nemohou nezpomenout velkých zásluh Jana Husa a že se proto usnášejí: při prvním následujícím setkání vytvořit zvláštní komisi k posouzení toho, jak se může petěrburgský výbor podílet na nastávajících oslavách J. Husa“.¹³ Na zasedání 9. března (1869) člen výboru I. A. Posochov oznámil, že „věnuje 300 stříbrných rublů na díla konstantinopolského patriarchy o Husovi spolu se stručným životopisem J. Husa. Současně M. O. Mikešin navrhl doplnit toto vydání o Husův portrét, snímek ze staré medaile na Husovu počest, obrazovým výjevem Husova upálení. Uvažoval také o plánu památníku, který hodlá pan Mikešin představit 6. července 1869 na sjezdu v Kostnici“.¹⁴

Na zasedání 23. března – uvádí se dále ve zprávě – „bylo rozhodnuto v rámci účasti Výboru na oslavách 500. jubilea Jana Husa 6. července 1869 stanovit jednorázovou odměnu ve výši 500 stříbrných rublů pro nejlepší práci (podle uvážení českého historiografa F. Palackého) o Husovi v českém nebo jiném slovanském jazyce“. Členové Výboru I. A. Posochov a N. A. Kirejev věnovali po 100 rublech na ruské vydání populární brožury o Husovi.

Ve Výboru také posuzovali otázku, zdali by bylo vhodné oslavit jubilejní den J. Husa nějakou církevní slavností v pravoslavném kostele. „Ale přítomní

11 Stručný přehled činnosti Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru viz Časopis ministerstva národní osvěty 1869, č. 7–8, str. 248.

12 Tamtéž.

13 Tamtéž, str. 238.

14 Tamtéž, str. 240.

poté, co vyslechli argumenty člena Výboru, rektora církevní akademie I. L. Janyševa, došli k závěru, že je nutné přenechat iniciativu v této záležitosti pouze Čechům. Zatím mezi Čechy nejsou lidé, kteří by na základě sympatií k pravoslavné církvi žádali, aby pravoslavná církev uznala jejich velikého učitele J. Husa. Dokud jeho historický význam nebude plně objasněn, církevní slavnost k jeho památce by byla předčasná.¹⁵

Dále se ve zprávě říká, že na návrh V. I. Lamanského bylo rozhodnuto poslat „prostřednictvím F. Palackého pozdravný telegram výboru, který organizuje Husovy oslavy, a požádat ho, aby po dohodě s F. Palackým vybral chudého chlapce narozeného v Husinci a poslal ho na výchovu do zvoleného zařízení. Sankt-petěrburgské oddělení Slovanského dobročinného výboru poskytne k tomuto účelu každoročně 300 zlatých. Oddělení přijme opatření, aby toto stipendium nazvané Husovo bylo realizováno bez časového omezení“.¹⁶

Co se týče práce o Husovi, A. F. Gilferding se obrátil na F. Palackého s prosbou, aby byl vyhlášen odpovídající konkurz a poslal mu 769 zlatých „v rakouských mincích“ pro vyplacení odměny. Jménem Výboru napsal jeho předseda 20. června 1869 Palackému: „Sankt-petěrburgské oddělení Slovanského dobročinného výboru v souvislosti s nadcházejícím pětistým výročím narození velkého obhájce křesťanské pravdy, národního svatého mučedníka Jana Husa se rozhodlo věnovat 500 rublů ze svých prostředků jako odměnu autorovi nejlepšího díla (podle Vašeho uvážení), které bude u příležitosti tohoto výročí napsáno v češtině nebo v jakémkoli jiném slovanském jazyce.“¹⁷ Dopis dále obsahoval prosbu, aby Palacký realizoval vyhlášení konkurzu na získání prémie za podmínek, které český vědec považuje za nutné. A poté aby udělil tuto prémie osobě, která si ji podle Palackého zaslouží. Na konci dopisu bylo oznámení, že 500 rublů je posláno prostřednictvím banky.

Odpověď F. Palackého na tento dopis byla zveřejněna na setkání členů Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru (pravděpodobně 21. září 1869). Ve zprávě publikované v roce 1870 se o tom říká: „... byla přečtena zpráva historiografa českého království F. Palackého o vyhlášení konkurzu na prémie Slovanského výboru za nejlepší práci o Husovi. Uvádíme překlad tohoto vyhlášení podepsaný významným slovanským historikem“.

Dále je text dopisu Palackého zveřejněn v ruštině. „Předseda Slovanského dobročinného výboru v Petěrburku A. F. Gilferding mě informoval,

15 Zpráva o činnosti Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru od 11. května 1869 do 11. května 1870 uvedena v Časopis ministerstva národní osvěty 151, 1870, č. 10, str. 2.

16 Tamtéž, str. 3.

17 Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále LA PNP). Pozůstalost F. Palackého. Korespondence.

že u příležitosti letošního pětistého výročí velikého bojovníka za křesťanskou pravdu a slovanskou národnost Mistra Jana Husa vyhlásil uvedený výbor odměnu 500 rublů pro nejlepší dílo napsané o Husovi v češtině nebo v jakémkoli jiném slovanském jazyce a prosil mě, abych provedl vše potřebné pro vyhlášení tohoto konkurzu za podmínek, které považuji za nutné. Bylo mi i propůjčeno právo přisoudit tuto prémie takovému dílu, které – podle mého mínění – si to zaslouží nejvíce. S tímto svým postupem jsem měl informovat Výbor. Výše uvedenou sumu, která činí 769 zlatých 23 krejcarů v rakouských mincích, jsem již obdržel“.

Dále Palacký píše: „Zpočátku jsem – z důvodu svého pokročilého věku a svých neúspěchů – váhal takovou povinnost přijmout. Ale přesto jsem se rozhodl ji neodmítnout. Považoval jsem za svou povinnost nezklamat mě prokázanou lichotivou důvěrou. Nechtěl jsem se vyhnout věci, která prospívá slovanské vzájemnosti napomáhá současně úspěchům české historické vědy a může se stát jistým cvičením pro naši literaturu. V závěru tedy vyhláším na základě uvedeného oznámení petěrburgského Výboru konkurz na práci o životě a činnosti Mistra Jana Husa a zvu k tomuto konkurzu všechny, kteří v sobě cítí ochotu a schopnost k takové práci“.

O podobě předpokládané práce se Palacký vyjadřuje následujícím způsobem: „Není třeba chvalořeč o Husovi ani hanlivá slova proti němu, ale podstatné a objektivně správné zobrazení jeho činnosti a osudu. Kniha musí být napsána pro vzdělané čtenáře vůbec, nejen pro odborníky v historii nebo pro bohoslovce. Musí se vyhýbat, pokud je to možné, polemice a deklamaci v jakémkoli směru. Je třeba důstojným způsobem zobrazit Husa nejen jako člověka a vlastence, jako učence a kněze, jako kazatele a spisovatele, ale jako reformátora své doby. Jako přirozený základ všeho bádání musí sloužit náležitá znalost církve, jak jejích idejí, tak i její znetvořené podoby, v jaké se prezentovala na počátku 15. století. Protože Husova činnost i vše, co na ni navazovalo, je jen článkem v historii světového rozvoje a osvěty lidské společnosti, ať se autor věnuje také jeho předchůdcům a následovníkům na cestě reformace a ať ukáže jeho specifický osobní význam. Bylo by také žádoucí vymezit vztah Husových snah ke v té době možnému vzdělávání národních církví na západě a východě Evropy. Je třeba se snažit, aby kniha svým objemem dosáhla přibližně 20–30 tištěných listů. Tomu je třeba podřídit podrobnost textu. Historické odkazy musí být uváděny co možná nejstručněji...“

Výše uvedená prémie za nejlepší práci tohoto druhu, která mi bude poslána, tvoří s procenty 800 rakouských zlatých. Tato částka bude věnována tomu, kdo předloží dílo ze všech hledisek vyhovující. Protože však je nejen možné, ale i pravděpodobné, že bude předloženo několik prací, které bude z hlediska hodnoty obtížné srovnat, vyhrazuji si právo rozdělit v případě

potřeby tuto sumu tak, aby 200 nebo 300 zlatých mohlo být uděleno jak druhá prémie. Pro větší záruku nezaujatosti a všestrannosti při posuzování předložených prací si pozvu na pomoc několik znalců, jejichž jména budou oznámena. Pečlivě napsané rukopisy mi budou posílány na adresu Českého muzea v Praze do konce roku 1871. Každý text musí být opatřen heslem a toto heslo bude umístěno na zalepené obálce obsahující jméno, titul a bydliště autora. Pouze balíčky s takovými hesly, kterým bude udělena hlavní nebo druhá cena, budou při vyhlášení okolo Velikonoc (31. března) roku 1872. Ostatní budou po vyžádání spolu s rukopisy vráceny. Práce vyhodnocené jako první a druhá zůstanou vlastnictvím autorů, ale ti jsou povinni postarat se o jejich vydání v co možná nejkratší době.¹⁸

Tímto způsobem český vědec v odpovědi na žádost Slovanského dobročinného výboru nejen vyjádřil svůj vztah k práci historika, ale navíc znovu prokázal svůj zájem o rozvoj české vědy. Ale konkurz spojený s předložením prací o Husovi se nekonal, i když Palacký nejspíše věnoval jeho realizaci nemalé úsilí. V dopise A. F. Gilferdingovi z 15. února 1872 český historik informoval, že rozeslal vyhlášení konkurzu nejen do všech periodických tiskovin slovanských národů Rakouska, ale i do tiskovin Polska a Podkarpatské Rusi. Kromě toho, upozorňuje Palacký, osobně předal pozvání na konkurz velkému počtu jemu známých slovanských spisovatelů s prosbou o jeho další distribuci. „Ale“, poznamenává český vědec, „...už minul konec roku 1871, ani jedna práce o Husovi do soutěže vyhlášené Slovanským výborem se neobjevila“.

Zmiňuje se dále o 500 rublech obdržných od Výboru, které v bance dosáhly hodnoty 800 zlatých, a hovoří o tom, že je připraven poslat je zpět do Petěrburku. Vyjadřuje ale přání, aby Výbor věnoval tuto částku jinému dobročinnému účelu ve prospěch Čech, a to spolku Svatobor v Praze, jehož snahou je podpora českých zasloužilých literátů a jejich rodin, ale také uctívání památky zesnulých kulturních osobností.¹⁹ Tímto způsobem praktický vůdce českého národa materiálně pomohl spolku Svatobor, jehož byl prezidentem, neboť A. F. Gilferding a jím vedený výbor pochopitelně nemohli žádost velkého českého historika odmítnout.

Co se týče prací o Husovi, pak dvě takové byly napsány v Rusku. V té době vyšla brožura V. A. Bilbasova *Čech Jan Hus z Husince* (Sankt Petěrburg 1869), v jejíž příloze k textu autor uveřejnil několik Husových dopisů v ruském překladu. A dále v roce 1871 vyšla kniha A. F. Gilferdinga *Hus*.

18 Zpráva o činnosti Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru uveřejněna v Časopis ministerstva národní osvěty 151, 1870, č. 10, str. 4, 5, 6.

19 F. Palacký – A. F. Gilferdingovi z Prahy, 15. 2. 1872 (Kopie odeslaného dopisu: psána rukou A. Patery). Uloženo v LA PNP, Pozůstalost F. Palackého, Korespondence.

*Jeho vztah k pravoslavné církvi.*²⁰ V obou těchto pracích se objevuje myšlenka o Husově pravoslaví a nepřetržitosti pravoslavné tradice u Čechů, počínaje Cyrilem a Metodějem, což se zásadním způsobem rozchází s hodnocením Husovy činnosti v pracích Palackého a dalších českých historiků. Pokud je známo, Palacký těmto textům pozornost nevěnoval.

Pokud jde o druhý návrh Výboru zaslaný F. Palackému, i v tomto případě přišla od českého vědce odpověď, jejíž obsah byl dán ve známost členům Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru.

V citované zprávě je uvedeno: „...byl přečten dopis obdržžený ... od pana Palackého reagující na žádost Výboru, aby u příležitosti památky Husova jubilea vybral chudého chlapce narozeného v Husinci a poslal ho na výchovu, což mělo být honorováno prostřednictvím Sankt-petěrburgského oddělení. Český historiograf oznámil, že mu v této činnosti zabránila nemoc. Protože se jede léčit do Nice, předal úkol vybrat tohoto stipendistu doktoru Sladkovskému“. Dále se ve zprávě říká, že „v tomto dopise pan Palacký mezi jiným oznamuje zprávu, která musí zaujmout každého, kdo se zabývá slovanskou historií – že dokončil v rukopisu druhé opravené a doplněné vydání dílu historie Čech, zahrnujícího husitskou epochu od r. 1403 do r. 1420, a že už bylo přistoupeno k tisku tohoto dílu“.²¹ Pokud jde o stipendistu, o realizaci tohoto návrhu Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru informace neexistují.²²

Při shrnutí materiálů o přístupu Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru k 500. Husovu jubileu, lze konstatovat, že česká vědecká veřejnost tehdejšího období se k návrhu Výboru v jeho slavjanofilském úsilí zachovala lhostejně. Celková slavjanofilská koncepce české historie a hodnocení role M. J. Husa byly v příkrém rozporu s teoriemi historiků školy F. Palackého. Ale na druhé straně samotný fakt reakce Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru na Husovo jubileum svědčí o zájmu ruských slavistů o českou historii.

20 Původně vyšlo v časopise Zarja 1870, č. 10, 2. vydání – 1893. Existují také dvě vydání v češtině z let 1871 a 1923.

21 Zpráva o činnosti Sankt-petěrburgského oddělení Slovanského dobročinného výboru v Časopis ministerstva národní osvěty 151, 1870, č. 10, str. 6.

22 Podrobné zprávy o činnosti A. F. Gilferdinga v Sankt-petěrburgském Slovanském dobročinném výboru v práci L. P. LAPTEVA, *Alexandr Fedorovič Gilferding (1831–1872) jako první předseda Sanktpetěrburgského Slovanského dobročinného výboru*. Problémy vědy o Slované. Sborník naučných statí a materiálů. Vydání 4. Brijansk 2002, str. 55.

**Events organized by the Saint Petersburg department
of the Slavic Charity Committee on the occasion
of the 500th anniversary of the birth of Jan Hus in 1869**

Ludmila Pavlovna Laptěva

As generally known, Russia was highly interested in the Hussite Movement in the 19th century. There are several opinion tendencies¹ with regard to this topic in the rich Russian literature. Scholars who created the slavonicphil opinion of Slavs were most interested in the history of the Hussite movement and especially Jan Hus' activities. One of the greatest Slavic scholars supporting this interest in Russia in the 19th century was Alexandr Fedorovic Gilferding who was the first one – based on the philosophic theory of Moscow slavonicphils – to create the historical concept of the development of foreign Slavs².

In 1868 the Saint Petersburg department of the Slavic Charity Committee³ was established and subsequently it was changed into the Saint Petersburg Slavic Charity Association. A. F. Gilferding (1831–1872)⁴ was appointed Chairman of the Saint Petersburg Slavic Charity Committee on 21st September 1869 for three years. He was not only a famous Slavic scholar, but also a diplomat, a journalist and a representative of the state. Gilferding had good knowledge of the official policy, the Russian-Slavic issues and, to a certain degree, he created the policy himself. As a Slavic scholar he wrote works about the history of Baltic Slavs which contained more facts than similar works by

1 Details of the Russian literature from the 19th and early 20th centuries are to be found in Ludmila P. LAPTEVA, *The Russian Historiography of the Hussite Movement (1840s–1917)*. Moscow 1978.

2 The principle of slavonicphil opinion of the history of foreign Slavs is most accurately expressed in works by A. F. Gilferding see L. P. LAPTEVA, *A. F. Gilferding as a historian of foreign Slavs*, in: *History and Historiography of the Foreign World in Personalities*. University Collection of Scientific Essays. 2nd edition (Samara) 1997, page 183–201. Also by the same author: Slavonicphily as the basis of the worldview and scientific concepts of A. F. Gilferding, *Slavic almanac* 2000. Moscow 2001, pages 96–105; the same author, *Gilferding Alexandr Fedorovič*, in: *Russian Historians. Biographies*. Moscow 2001, pages 245–251.

3 Officially it was Moscow Slavic Charity Committee, however, in literature, it is mentioned as Sankt-Petersburg Slavic Charity Committee.

4 See the brief summary of activities of the department of the Slavic Charity Committee (till 11. 5. 1869) published in *The Journal of the Ministry of National Enlightenment* 144, 1869, number 7–8, page 235.

German scholars⁵. His most valuable contribution to the research of Slavs is his study of the history of Southern Slavs. "*Letters about the History of Serbs and Bulgarians*"⁶ are a new discovery in the literature of this era and became the beginning of the study of history of these nations. Gilferding's work "*The Journey of Herzegovina, Bosnia and old Serbia*"⁷ ranks among the works which historians of Slavic nations used as a source of information. The scholar took a general view⁸ of Slavic ancient times, he compiled two large files of old Slavic manuscripts and some of them published translated into Russian⁹. Gilferding wrote also works about the history of Bohemia¹⁰.

After he was appointed Chairman of the Saint Petersburg Slavic Charity Committee he defined its tasks as follows: "First, help (within the scope of our capabilities) the needs of Slavic nations in foreign countries, their Churches, schools, literature institutions and the young people who are sent to study in our country; second, help the mutual familiarization of the Russian society and other Slavs and support their mutual understanding. But everything that relates to our own needs in our country is outside the scope of activities of our Committee and is within the competence of other charity associations."¹¹

Gilferding also emphasized that the Committee shall not interfere into politics: "we are associated and led by one thought – brotherly love to people from the same troop and this love does not and shall not know politics"¹². The Committee fulfilled these tasks diligently: essays for historians as well as the general public were written and published. In order to make Russian readers familiar with the situation, statistics, history and literature of Slavic nations a decision was made to publish a number of books. The first such attempt was the translation of a text called "Bohemia" from F. L. Rieger's encyclopedia published in an abridged version (the Committee published a book

5 A. F. GILFERDING, *History of Baltic Slavs*, Volume I. Moscow 1855.

6 A. F. GILFERDING, *Letters of the History of Serbs and Bulgarians – 2nd period: years 976–1014*. Ruskaja beseda (Russian Forum) 1859. No. of Volume 15, Tomus 4, Vol. 16.

7 A. F. GILFERDING, *The Journey of Herzegovina, Bosnia and old Serbia*. Notes of the Russian Geographic Association, Volume 13. Sankt Petersburg 1859–60.

8 A. F. GILFERDING, *The Ancient Era of History of Slavs*. Bulletin of Europe 1868. No. 7, page 233–291, No. 9, page 153–230.

9 E.g. P. ČOKORILA, *Chronicles of Herzegovina 1831–1857*. Translated by A. F. Gilferding. Ruskaja beseda (Russian Forum), 1858, Volume 2.

10 For example. A. F. GILFERDING, *A Study of the Bohemian History*, Sankt-Petersburg, 1862.

11 A brief summary of the activities of the Sankt-petersburg department of the Slavic Charity Committee published in *The Journal of the Ministry of National Enlightenment* 1869, No. 7–8, page 248.

12 See note 11.

on this topic by A. S. Budilovich and A. Naranovich "*Bohemia and Moravia*". The book was published in 1871). And in 1868 Gilferding re-published his "*Study of Czech History*".

In 1869 the Committee was considering participation in celebrations commemorating Jan Hus. As mentioned in a report of the Committee about this event, A. F. Gilferding "pointed out the extraordinary importance of Jan Hus in the history of Slavic enlightenment" at a celebration meeting on 14 February and suggested that the following be incorporated in the protocol: Saint Petersburg's members of the Slavic Charity Committee cannot forget the great merit of Jan Hus on the day when St. Cyril is commemorated, and therefore they resolve: a special commission is to be established during the next meeting to assess how the Petersburg committee could participate in the celebrations of Jan Hus".¹³ At the meeting held on 9 March (1869) a member of the committee I. A. Posochov announced that he would give 300 silver roubles for works by the Constantinople patriarch about Jan Hus along with a brief biography of J. Hus. At the same time M. O. Mikeschin suggested that Hus' portrait, a picture from an old medal at Hus' honor and a picture of Hus' burning be added to this book. The Committee also considered a plan for a memorial which Mr. Mikeschin intended to introduce on 6 July 1869 at the congress in Konstanz".¹⁴

At a meeting on 23 March – the report says – "a decision was made on the occasion of the celebration of Jan Hus' 500th anniversary on 6 July 1869 that a lump sum award amounting to 500 silver roubles for the best work (as selected by Czech historiographer F. Palacký) about Hus in the Czech or any other Slavic language would be donated." Members of the Committee I. A. Posochov and N. A. Kirejev donated 100 roubles to enable publishing of the Russian version of the popular brochure about Hus.

The Committee also considered the question whether it would be good to celebrate the anniversary of Jan Hus by means of a religious celebration in an Orthodox Church. "But the attendants – after having heard arguments of a member of the Committee, the chancellor of the religious academy I. L. Janyšev – concluded that such activity had to be left to Czech people only. No Czech people had required that the Orthodox Church acknowledge their great teacher Jan Hus yet. Until his historical importance is fully explained, a religious celebration would be premature."¹⁵

¹³ See note 11, page 238.

¹⁴ See note 11, page 240.

¹⁵ A report on activities of the Sankt-petersburg department of the Slavic Charity Committee from 11th May 1869 till 11 May 1870 in The Journal of the Ministry of Na-

The report also says that as per V. I. Lamanský's suggestion a decision was made to send "a telegram with greetings through F. Palacký to the Committee which organizes Hus' celebrations and ask the Committee to select (with the help of František Palacký) a poor boy from Husinec and send him for education to a selected institution. The Saint Petersburg department of the Slavic Charity Committee shall provide 300 golden coins every month for this purpose: the department shall take steps to have this scholarship provided without any time restrictions".¹⁶

As regards the work about Hus, A. F. Gilferding contacted F. Palacký and asked him to organize a competition. He sent him 769 golden "Austrian coins" to pay the award. The Chairman wrote on behalf of the Committee on 20 June 1869 to Palacký: "The Saint Petersburg department of the Slavic Charity Committee has decided – in relation to the coming 500th anniversary of the birth of the great advocate of the Christian truth – to donate 500 roubles from its funds as a reward to the author of the best book (as you consider) which is written in Czech or any other Slavic language on this occasion"¹⁷. The letter also contained a request that Palacký organized the competition whose winner was supposed to get the award under conditions which the Czech historian considered necessary and subsequently granted this award to a person who deserved it in Palacký's opinion. There was an announcement at the end of the letter that the amount of 500 roubles had been sent by means of a bank transfer.

F. Palacký's response to this letter was published at a meeting of members of the Saint Petersburg Slavic Charity Committee (probably on 21st September 1869). A report published in 1870 says: "... a message from historiographer of the Czech kingdom F. Palacký was read; the message contained information about the competition whose winner was supposed to be granted the award of the Slavic Committee for the best work about Hus. We are publishing the translation of the notice about the competition signed by the significant Slavic historian."

The rest of Palacký's letter was published in Russian. "The Chairman of the Slavic Charity Committee in Petersburg, A. F. Gilferding, informed me that on the occasion of this year's 500th anniversary of the great fighter for the Christian truth and the Slavic nation, Master Jan Hus, the specified committee allocated an award amounting to 500 roubles for the best written work about Jan Hus in the Czech or any other Slavic language and he asked me to

tional Enlightenment 1870, Volume 151, No. 10, page 2.

¹⁶ See as in the previous note, page 3.

¹⁷ Literary archives of the Memorial of the National Literature (hereinafter LA PNP). F. Palacký's estate. Correspondence.

make all arrangements necessary to organize the competition under conditions which I consider necessary.

I was also granted the right to select the work which – in my opinion – deserves the award most. I was asked to inform the Committee about my steps. I have already received the above specified amount which makes 769 goldens and 23 kreutzer.” Palacký continues “At first I was reluctant to accept this duty due to my age and my previous failures; however, eventually I decided not to turn it down. I considered it my duty not to fail if such flattering trust was demonstrated towards me. I did not want to avoid a matter which would enhance the Slavic solidarity and contribute to the success of the Czech historical science and at the same time can be a good exercise for our literature. Therefore, in conclusion I summon a competition for the best work about the life and work of Master Jan Hus as specified in the message from the Saint Petersburg Committee and I invite all who are willing to take up such work”.

Palacký specifies his idea of the work as follows: “Neither eulogy about Hus nor abusive words against him are necessary, but unbiased and correct description of his activities and his destiny. The book must be written for all educated readers, not only for historians or theologians. It must avoid, if possible, any type of polemics and declamation. Hus must be pictured in a decent way not only as a person and a patriot, as a scholar and a priest, as a preacher and a writer, but also as a reformer. Sufficient and appropriate knowledge of the Church, its ideals and the distorted form in which it was presented in the early 15th century shall be applied as the natural base for all research. Since Hus’ activities and everything that was related to them are just elements in the history of the development of the world and enlightenment of the human society, the author shall also mention Hus’ predecessors and successors on the path of reformation and he shall demonstrate his specific personal importance. It would also be desirable to define the connection between Hus’ effort to educate the national Churches in Western and Eastern Europe of that time. The book shall have about 20–30 printed sheets. The text needs to be appropriately detailed to comply with this requirement: historical references shall be as concise as possible ...

The aforementioned award for the best work of this type which I hope to receive, amounts to 800 Austrian goldens including the interest. This amount shall be given to the person who submits a work compliant with all aspects of the requirement. Since it is not only possible, but quite likely that more works of similar quality will be submitted, I reserve the right to distribute the sum in such a way that 200 or 300 goldens is granted as the second award. To guarantee impartiality and versatility in the assessment of the submitted works, I will invite several experts to help me assess the works; their names are to be

announced. Carefully written manuscripts shall be sent to my address in the Czech Museum in Prague by the end of 1871. Each text shall have a password and this password shall be written on the envelope where also the name, title and address of the author shall be stated. The winner(s) shall be announced about Easter (31 March) 1872 and only the awarded works shall be presented at the award ceremony; other manuscripts shall be returned. The ownership title to the works awarded the first and second prize shall remain with the authors, however, they are obliged to make sure that they are published as soon as possible.”¹⁸

The Czech scientist answering the request of the Slavic Charity Committee not only expressed his relationship to historian’s work, but in addition to that, demonstrated his interest in the development of Czech science. But eventually no works about Hus were submitted even though Palacký most likely made a great effort to make it happen. In a letter of 15 February 1872 addressed to A. F. Gilferding the Czech historian informed him that he had sent information about the competition to all periodicals issued by Slavic nations in Austria, Poland and Carpathian Ruthenia. Beside that, he personally handed over an invitation to the competition to a large number of Slavic writers and asked them to distribute it further. “But”, the Czech historian says, “1871 is over and I have not received a single work about Hus”.

He also mentions the 500 rubles which he received from the Committee and whose value increased to 800 goldens and he says that he is ready to send this money back to Petersburg. However, he expresses a wish that the Committee shall donate the amount to another charity organisation in Bohemia – the Svatobor Association in Prague which supports Czech writers and their families and also honours the memory of deceased artists.¹⁹ Hereby the practical leader of the Czech nation helped the Svatobor Association, which he presided, because A. F. Gilferding and his Committee could obviously not refuse the request of the great Czech historian.

As regards works about Hus, two works were written in Russia: a brochure by V. A. Bilbas called “*Czech Jan Hus of Husinec*” (Saint Petersburg 1869) which comprised Russian translation of several Hus’ letters. In addition to that, a book by A. F. Gilferding was published in 1871; its name was “*Hus. His*

¹⁸ Report on activities of the Sankt-petersburg department of the Slavic Charity Committee published in *The Journal of the Ministry of National Enlightenment* 151, 1870, No. 10, pages 4, 5, 6.

¹⁹ F. Palacký to A. F. Gilferding from Prague, 15. 2. 1872 (A copy of the sent letter: written in hand A. Patera). Saved in LA PNP. F. Palacký’s estate. Correspondence.

relationship to the Orthodox Church".²⁰ Both these works contemplated about Hus' Orthodox belief and about the uninterrupted Orthodox tradition in Bohemia starting with Cyril and Method; such a view was significantly different from evaluation of Hus' activities in works by Palacký and other Czech historians. As far as we know Palacký did not pay attention to these texts.

As regards the second proposal which the Committee submitted to F. Palacký, the Czech historian answered and his letter was presented to members of the Saint Petersburg Slavic Charity Committee. The report from the meeting says about Palacký's letter: "... we have read the letter received from ... Mr. Palacký in response to the request of the Committee that a poor boy from Husinec be picked and sent to good schools whereas the scholarship was to be paid by the Saint Petersburg department of the Committee. The Czech historian announced that he had been prevented from doing it by an illness. Since he was going for a treatment to Nice, he asked doctor Sladkovsky to pick the scholarship holder." The report about the letter also contains information "which must attract the attention of anyone who is interested in the Slavic history – Palacký has completed the manuscript of the second corrected and completed volume of the Czech History which covers the Hussite era from 1403 till 1420 and this volume is currently being printed".²¹ As regards the scholarship holder there is no information about the implementation of this project. There is no information in materials of the Slavic Charity Committee either²².

When summarizing the materials about the attitude of the Saint Petersburg Slavic Charity Committee to the 500th anniversary of Jan Hus, we can conclude that the Czech professional public of that period ignored the slavonicphilic effort of the Saint Petersburg Committee. Their general slavonicphilic concept of the Czech history and the assessment of the role of Master Jan Hus were in conflict with theories supported by historians around F. Palacký. But on the other hand the fact that the Saint Petersburg Slavic Charity

²⁰ Originally published in the "Zarja" magazine 1870, No. 10, 2nd edition – 1893. There are also two editions in Czech from 1871 and 1923.

²¹ A report on activities of the Sankt-petersburg department of the Slavic Charity Committee published in 151, 1870, No.10, page 6.

²² Detailed report on the activities of A. F. Gilferding in The Journal of the Ministry of National Enlightenment; see work by L. P. LAPTEVA, *Alexandr Fedorovič Gilferding (1831–1872) as the first chairman of the Sankt-petersburg Slavic Charity Committee*. In: Problemy Slavjanovedenija (Problems of the Slavistic). Sbornik naucnych statej i materialov (Miscellanea of the scientific papers and materials). Issue 4. Brjansk 2002, page 55.

Committee remembered Hus and his anniversary shows the interest of Russian historians in the Czech history.

Jana z Arcu a České země

Václav Štěpán

Abstract: *The text brings a hypothesis about the authorship and the purpose of the letter called the Letter of Joan of Arc to Hussites of 23rd March 1430 which is detailed in the political context of the time of its origin and the development of the relationship between the European policy and problems in the Hussite Bohemia. Based on analysis of the contents and the political importance and with regard to some facts in the letter, the author of the paper questions the motivation of the Maid of Orleans in this matter and presents analytical proofs supporting the hypothesis that Joan of Arc was made to write the threatening letter addressed to Czech heretics by counsels of Charles VII, Archbishop Reginald de Chartres and Georges de la Trémoille.*

Keywords: *Jeanne D'Arc – Joan of Arc, European Politics, 15th Century, Hussite Movement, Hundred Years' War, Order of the Golden Fleece, Julio Cesarini, Western Europe, Central Europe, Philippe le Bon – Philip the Good Duke of Burgundy, Philibert de Montjeu, Charles VII the Victorious – le Victorieux, Reginald de Chartres, Georges de la Trémoille*

Osobnost francouzské národní hrdinky Jany z Arcu, která nyní díky dvěma filmům a muzikálu, jež byly o ní natočeny, prožívá své znovuzrození, se stala předmětem zájmu mnoha historiků, publicistů, spisovatelů a básníků. To, co o ní bylo napsáno, čítá dnes již několik desítek tisíc titulů a stále přibývají další.¹ Většině historiků přitom neunikl Janin vztah k českým zemím, projevivší

1 Nejdůležitější prameny k životu a působení Jany z Arcu – záznamy z jejího procesu v Rouenu v r. 1431 a z pozdějších rehabilitačních procesů v letech 1450–1456 – jsou v Bibliothèque Nationale v Paříži. Další materiály – listy, soudobé zprávy o jejím vystoupení a jeho ohlasech – jsou roztroušeny v archivech, muzeích a soukromých sbírkách ve Francii, Anglii, Belgii, Německu, aj. Obšírnou edici z toho všeho pořídil J. QUICHERAT (ed.), *Procès de condamnation et de réhabilitation de Jeanne d'Arc dite la Pucelle*. Paris 1841–1849 (5 svazků). V němčině zpracovali R. SCHIRMER-IMHOFFOVÁ a J. P. BACHEM edici *Jeanne d'Arc. Dokumente ihrer Verurteilung und Rechtsfertigung 1431 – 1456*, Köln 1956. Speciálně listům Jany z Arcu je věnována edice J. K. van WINTEROVÉ a D. T. ENKLAARA, *De Brieven van Jeanne d'Arc*, Groningen 1954. Z nejdůležitějších děl životopisných uvádíme: J. MICHELET, *Histoire de France*. Sv. 5. Paris. 1879 a *Jeanne d'Arc*. Leipzig – Berlin 1907 (v českém výtahu: *Rekové a rebelové sladké Francie*. Praha 1974, str. 92–118); A. FRANCE, *Vie de Jeanne d'Arc*. 2 sv. Paris 1909 (v českém překladu: *Jana z Arku*, Praha 1950.) A. LANG, *The Maid of France*. London 1924 (v částečném českém překladu *Panna Orléanská. Život a umučení sv. Johanny d'Arc*, Stará Ríše 1929); V. I. RAJCES, *Process Zanny d'Arc*. Moskva – Leningrad 1964; S.

se speciálně v jejím listu husitům z 23. března 1430. Publicisté a autoři krásné literatury si tohoto vztahu všimají méně. Autoři zmíněných filmů a muzikálu jej ponechali zcela bez povšimnutí, a to přesto, že oba filmy o Janě z Arcu byly natáčeny v České republice. Už z toho důvodu je tedy záhodno blíže popsat jak okolnosti Janina listu husitům, tak i další události, jimiž se Janino vystoupení, jeho ohlasy a osoby tak či onak spjaté s jejími osudy odrazily v naší historii a ovlivnily to, co se v ní dělo.

Přestože se ukazuje, že vzájemná spojitost mezi Janou z Arcu a osobami kolem ní na straně jedné a českými zeměmi, reprezentovanými tehdy především husity, na straně druhé nebyla nijak bezvýznamná, česká historiografie se tímto fenoménem zabývala dosud jen velmi nedostatečně a okrajově a ani historiografie ostatních evropských zemí zde nedošla k vyčerpávajícím závěrům.² Janin

TANZOVÁ, *Jeanne d'Arc. Spätmittelalterliche Mentalität im Spiegel eines Weltbildes*, Weimar 1991. Čeští historici věnovali Janě z Arcu jen některé drobnější články – za všechny uvádíme: M. NEJEDLÝ, *Jana z Arcu*. Historický obzor 8, 1997, č. 3/4, str. 50–57; řada děl (V. Gabler, F. Peroutka aj.) je spíše publicistických. Mírně nadprůměrnou úroveň má kniha A. VANTUCHA, *Průběh o Jane z Arku*, Bratislava 1982. Z autorů krásné literatury, zabývajících se Janou z Arku, jmenujme F. Villona, Shakespeara, F. M. A. Voltaira, F. Schillera, A. Dumase (napsal i některá díla, která bychom označili spíše za literaturu faktu), M. Twaina, G. B. Shawa, B. Brechta, A. Seghersovou, L. Feuchtwangera, aj., z českých autorů J. Loukotková, Bůh či ďábel (líčení osudů Janina spolubojovníka maršála Gilese de Retz, později smutně proslulého rytíře Modrovouse).

2 Originál listu Jany z Arcu husitům z 23. března 1430 se nezachoval, je zachován v opise v registrech kanceláře římského krále Zikmunda (Haus-, Hof- and Staatsarchiv Wien, Reichsregister D, fol. 98r-v). Poprvé jej otiskl J. von HORMAYR, *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte*. Neue Folge. Fünfter Jahrgang. München 1834, str. 226 v německém překladu, který se však dosti liší od latinského textu původního listu. Podle Hormayra pořídil edici listu také J. QUICHERAT v 5. svazku své edice z r. 1849, str. 156 a násl. Oba texty – latinský i německý – uveřejnila J. von HERZOGENBERGOVÁ, *Jeanne d'Arc schreibt an die Hussiten*. Stifter – Jahrbuch 6, 1959, str. 109–116 (texty konkrétně na str. 114–115). Pečlivou edici latinského textu s komentářem pořídil T. SICKEL, *Lettre de Jeanne d'Arc aux Hussites*. Bibliothèque de l'Ecole des chartes XIII, ser. 2., Paris 1861, str. 81–83, dále pak F. PALACKÝ, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges II*, Praha 1873, str. 132, č. 669 a J. M. van WINTEROVÁ – D. T. ENKLAAR (edd.), *De Brieven*, č. 22, str. 50 f. Český překlad listu uvádí F. M. BARTOŠ, *Husitství a cizina*. Praha 1931, str. 218–219 a A. FRANCE, *Jana z Arcu*, str. 351 (zde je zřejmě přeložen německý text Hormayrův). Rozborem listu se jinak ještě zabývá H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle, das Basler Konzil und die „Kleinen“ der Reformatio Sigismundi*. Francia 11, 1983, str. 319–339. Česká historiografie nemá dosud speciální studii o tomto listu. Zmínky o něm jsou ovšem v každé příručce dějin věnované období husitství – uvedme zde F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*. Praha 1921, str. 630; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II. Vláda bratrstev a jejich pád, 1426–1437*, Praha 1966, str. 74; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce. Kronika válečných let*, Praha 1993, str. 235, 391. Ostatní

list husitům byl dlouhou dobu považován za podvrh.³ Od dob Sickelovy edice tohoto listu (1861) převládlo postupně mínění o jeho pravosti, rozchází se však mínění historiků o tom, zda obsah listu byl v souladu a Janinými intencemi či nikoliv. A právě zde je třeba říci, jak se věci mají – zda Jana z Arcu byla skutečně vůči husitům naladěna nepřátelsky tak, jak by naznačoval tón a obsah listu, nebo zda její postoj byl přece jenom poněkud jiný.

Pro zkoumání Janina vztahu vůči husitům nemáme bohužel kromě zmíněného listu k dispozici žádné další zprávy. Nijak se o tom nezmiňují dokonce ani akta jejího rouenského procesu.⁴ Musíme zde proto vyjít z obecně známých faktů, porovnání názorů jednotlivých historiků a pohledů na samotnou Janinu osobnost.

Mám zato, že nejlépe se v tomto směru vyjádřili J. Michelet a A. France. Michelet, jenž zdůrazňuje Janin prostý zdravý rozum, projevivší se schopností udělat to, co v dané chvíli bylo třeba, se snaží nepřímou naznačit jistou souvislost mezi Janiným vystoupením a husitským hnutím srovnáním Jany s bojovnými husitskými ženami a poukazem na mystický význam jména Jan (v ženské podobě Jana), jehož nositeli byly vesměs významné osoby, mj. Jan Hus.⁵ Hus byl samozřejmě v době Janina narození (1412) znám pouze v českých zemích, některých oblastech Německa a na papežském dvoře v Římě, kam na něho putovaly žaloby jeho protivníků. Evropskou proslulost mu zajistila teprve jeho mučednická smrt v Kostnici roku 1415. Není přitom bez významu, že jejími svědky tam byli oba nejvýznamnější aktéři Janina rouenského procesu – prastrýc anglického krále, winchesterský biskup a od roku 1426 kardinál Jindřich z Beaufortu a beauvaiský biskup Petr Cauchon. Jindřich z Beaufortu (1370–1447) získal na kostnickém koncilu do svých služeb známého humanistu Poggia Braccioliniho, od něho převzal určité – byť i velmi umírněné sympatie vůči husitům. Byla to jedna z mála kladných vlastností tohoto preláta, jenž jinak proslul účastí na politických zmatcích v Anglii po smrti krále Jindřicha V. roku 1422, byl pravděpodobně zapleten do některých politických vražd

okolnosti vztahů Janina vystoupení a osob kolem ní k českým dějinám jsou popsány jen velmi zběžně.

3 Hodnotí jej tak v obou zmíněných dílech Palacký a E. DENIS, *Huss et la guerre des Hussites*. Paris 1878, z blíže neuvedených důvodů také J. M. van WINTEROVÁ – D. T. ENKLAAR (edd.), *De Brieven*, jisté pochybnosti má i S. TANZOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 50.

4 H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle*, str. 324. Janini soudci zřejmě v tomto směru nezjistili nic, čeho by mohli proti ní nějak použít. Přitom není pochyb, že by jim důkazy spojené této „kacířky“ s českými kacíři byly velmi vítány, už proto, že řada z nich měla s husitstvím své vlastní zkušenosti.

5 J. MICHELET, *Rekové a rebelové*, str. 92, 95.

a v českých dějinách je znám jako vůdce čtvrté křížové výpravy, skončivší v srpnu 1427 pohromou u Tachova.⁶ Petr Cauchon (asi 1371–1442), původně vysoký činitel pařížské university, byl na kostnickém koncilu vyslancem burgundského vévody Jana Neohroženého a obhajoval zde teorii tyranovraždy, mající ospravedlnit účast vévody Jana na zabití vévody Ludvíka Orléanského r. 1407 – ovšem neúspěšně a bezvýsledně. Beauvaiským biskupem se stal 21. srpna 1420 na doporučení krále Jindřicha V. odměnou za svou účast na vzniku pověstné smlouvy v Troyes 21. května 1420. Z Beauvais byl vyhnán tamními měšťany po vystoupení Jany z Arcu v létě 1429 – měl tedy osobní důvod k nenávisti vůči ní.⁷

A. France popisuje ráz Janiny rodné krajiny – vogézskeho Lotrinska – jako lesnatého, lužinatého a pahorkovitého kraje, velmi podobného jižním Čechám. Obyvatelům jižních Čech se podobali rovněž obyvatelé tohoto koutu země, mj. svou touhou po vzdělání a zálibou v písmáctví. Číst a psát uměly i mnohé ženy, mj. Janiny příbuzné.⁸ Dovolím si podotknout, že i Jana z Arcu zřejmě toužila po vzdělání a skutečnost, že se jí jej kvůli jejímu zapojení do domácích a polních prací nedostalo, byla asi jedním z důvodů jejího generačního konfliktu s jejím poněkud autoritativním otcem, vesnickým rychtářem v Domrémy. Jana z Arcu byla nepochybně zdravá a silná dívka (odmítám teorie, vysvětlující její počínání vlivy epilepsie, duševní choroby či jiné nemoci) – jednou tělesnou vadou však přece jenom trpěla – neměla menstruace. Pro ženu v tehdejší společnosti to znamenalo nemožnost mít děti a tím ztíženou možnost manželského a rodinného života. Jana z Arcu si toho byla vědoma – a spolu se zprávami o špatném stavu Francie a válečnými útrapami, postihnuvšími i její rodnou ves, to byl pro ni podnět pro vykonání něčeho, čím by tento svůj společenský handicap vyrovnala, v daném případě naplnění legendy o osvobození Francie z anglického područí pannou z Lotrinska. O svém budoucím poslání přemýšlela minimálně čtyři roky před jeho uskutečněním, vhodnou příležitostí k tomu byly návštěvy kostelů, vykonávané tak často, že se Jana kvůli tomu stala terčem posměchu svých vrstevníků (jak pozoruhodné pro budoucí hrdinku od Orléansu, Jargeau, Patay a Re-meše!). Při těchto svých rozjímáních jistě hledala vzory pro to, co hodlala podniknout – a zde nutně musela připadnout na příklady svých současnic husitských žen.⁹

6 F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 43.

7 M. DEFOURNEAUX, *Życie codziennie w czasach Jeanny d'Arc*. Warszawa 1963, str. 119; S. TANZOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 213–214.

8 A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 9–12.

9 Vliv absence menstruace na Janino rozhodnutí zdůrazňuje z historiků opět pouze J. MICHELET, *Rekové a rebelové*, str. 96.

Co vlastně mohla Jana z Arcu vědět o husitech? V době jejího vystoupení byli již známi v celé Evropě a tak jako u mnoha jiných obdobných revolucí se přitom ve veřejnosti střídaly sympatie s antipatiemi. Pro mnoho lidí byl nepochybně přitažlivý program husitské reformy společnosti, vyjádřený ve čtyřech pražských artikulech, znali husitské manifesty, z nichž probleskovala touha po spravedlivém míru, byla jim sympatická snaha po humanizaci veřejného života, projevíví se např. odstraněním trestu smrti za krádeže (po porážce husitské revoluce opět obnoveným). Ve společnosti, v níž dosud žily ideály rytířství a statečnosti, musela nutně imponovat vojenská zdatnost a odvaha husitů, odrážejících útoky mnohem početnějších protivníků. Odrážovaly nezvyklost husitské revoluce a jejího vnějšího symbolu podávání podobojí, vnitřní rozpory v husitském hnutí, některé projevy fanatismu a loupeživost při vojenských výpravách, projevíví se zejména v posledních letech před Lipany. Toto vše znali i Francouzi a v jejich případě byl vztah k husitům umocněn fenomény různých kacířských hnutí a sekt. Podle akt synody v Bourges 17. února 1432 organizovali Valdenští v Dauphiné vybírání sbírky pravděpodobně na podporu husitského poselstva na koncilu v Basileji. Táž synoda přičítala různé lokální vzpoury sedláků v důsledku válečných událostí rovněž vlivu husitské agitace.¹⁰ Severní oblasti Francie Artois, Pikardie, Henegavsko a jižní Flandry, v té době součást zájmové sféry burgundského vévody Filipa Dobrého (1396–1467), byly pod silným vlivem sekty Pikardů, pronásledované od roku 1411 inkvisicí a s ní spojenými burgundskými vévodami (Janem Neohroženým a po jeho smrti r. 1419 jeho již zmíněným synem a nástupcem Filipem Dobrým). Toto pronásledování vyvolalo r. 1413 odchod asi 40 Pikardů do Čech, kde část z nich se spojila s husity, část pod vedením Gilese Mersaulta z Tournai se r. 1420 vrátila domů. Mersault pak propagoval v Tournai a okolí čtyři pražské artikuly a byl 22. července 1423 upálen. Jeho stoupenci udržovali spojení s husity i v následujících letech a právě v době Janina vystoupení r. 1429 byla zahájena nová velká vlna jejich pronásledování. V Lille bylo 1. prosince 1429 upáleno 5 osob, v Tournai zahynul 21. prosince 1429 Mersaultův spolupracovník Bléharies, jedna žena se oběsila ve vězení, atd. Vévoda Filip Dobrý vydal 11. března 1430 manifest ke stáhání uprchlých Pikardů, označených za příslušníky „dábelské a zvrhlé sekty Pražanů“.¹¹ Můžeme předpokládat, že obyvatelé Lotrinska při své vzdělanosti a poloze své krajiny na pokraji burgundských držav o většině těchto záležitostí věděli. S Pikardy je spojovala i osoba společného nepřítele vévody Filipa Dobrého – jeho

10 R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*. Praha 1915, str. 26; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 140.

11 F. M. BARTOŠ, *Husitství a cizina*, str. 176–193.

vojska pod vedením generálního kapitána Antoina de Vergy v 1. 1423–1428 několikrát napadla a zpusťovala panství Vaucoulers, věrné králi Karlu VII., k němuž náleželo také Janino rodné Domrémy. Dá se proto předpokládat, že pro Janu z Arcu při zahájení jejího poslání na jaře 1429 nebyli neznámým pojmem husité, Pikardi a Valdenští, znala husitský způsob válčení, který pro ni mohl představovat jistou inspiraci, věděla možná něco i o čtyřech pražských artikulech.

Z akt Janina rouenského procesu je ovšem známo, že se při svém poslání mnoho odvolávala na hlasy od Boha, archanděla Michala, sv. Kateřiny a dalších světců. Byla nepochybně pobožná, častokrát se obracela se svými modlitbami a prosbami k Bohu (opět ale odmítám teorii, vysvětlující její počínání náboženskou exaltovaností až fanatismem). Víme nicméně, že minimálně v jednom případě, ovšem pro ni přímo kardinálním – otázkou jejího mužského šatu – kryla svým odvoláváním se na hlasy světců skutečného původce svého převleku panoše Jana z Novelempontu (Met), jemuž by jinak hrozilo trestní stíhání pro napomáhání kacírů. ¹² Což jestli takto svým odvoláváním na „hlasy“ kryla i něco jiného – např. husitské zdroje inspirace svého počínání?

Přejdeme nyní přímo k Janinu listu husitům. Z její nepochybně početné korespondence, zmiňované prameny, se dochovalo v originále nebo ve více méně věrohodných opisech 8 dopisů představitelům Angličanů z 22. března 1429, obyvatelům Tournai z 25. června 1429, vévodovi Filipovi Dobrému ze 17. července 1429, obyvatelům Remeše z 5. srpna 1429, obyvatelům Riomu z 9. listopadu 1429, obyvatelům Remeše z 16. března 1430, husitům z 23. března 1430 a opět obyvatelům Remeše z 28. března 1430. Listy pro burgundského vévodu, obyvatele Remeše a obyvatele Riomu jsou dochovány v originálech, listy pro Remešské z 5. srpna 1429 a 28. března 1430 podnes vlastní potomci Janiných bratrů hrabata Maleissye – Melun, na listech pro Riomské a obou listech pro Remešské z března 1430 je Janin vlastnoruční podpis (zřejmě se učila psát, ale naučila se pouze toto). List pro husity je naproti tomu podepsán jejím osobním tajemníkem, augustiniánským řeholníkem Janem Pasquerelem. ¹³

Již tímto podpisem se list pro husity liší od všech ostatních a tato odlišnost vyniká ještě více při srovnání jejich obsahu. Všechny 7 ostatních listů souvisí přímo a bezprostředně s Janiným posláním. List pro Angličany obsahuje výzvu k jejich odchodu z Francie a pro případ, že se tak stane, jim slibuje společnou účast s Francouzi na křížové výpravě k osvobození Božího hrobu

¹² V. I. RAJCES, *Process*, str. 27–32.

¹³ J. von HERZOGENBERGOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 112–113.

v Jerusalemě. ¹⁴ V dopise pro Tournai vyzývá Jana z Arcu toto město, které uprostřed držav vévody Filipa Dobrého jediné zůstalo věrné králi Karlu VII., k vytrvalosti, popisuje své vojenské úspěchy a slibuje brzkou korunovaci Karla VII. Víme, že tento její list došel do Tournai 7. července 1429. ¹⁵ Vévodovi Filipovi Dobrému oznamuje Jana z Arcu právě uskutečněnou korunovaci Karla VII. v Remeši a vyzývá jej, aby se s králem smířil a zrušil společenství s Angličany. Všechny listy Remešským jsou varováním před obojetným a zrádným počínáním vévody Filipa Dobrého, jenž ohrožoval toto město vzdor dohodnutým příměřím, slibují obyvatelům Remeše vojenskou pomoc a vyzývají je k vytrvalosti. List pro město Riom souvisí s Janinými operacemi proti městům Saint Pierre le Moutier a La Charité v listopadu a prosinci 1429, z nichž prvního se Jana zmocnila, druhé však obléhala bezvýsledně.

S tímto věcným a strážlivým obsahem a tónem Janiných dopisů je obsah listu husitům opravdu ve značném kontrastu. Jana z Arcu oznamuje „českým kacírům“, že již dlouho ví o jejich ukrutném počínání, směřujícím ke zničení pravé víry, rozbití svatých obrazů, ničení kostelů a pronásledování věrných křesťanů. Sděluje jim, že kdyby nebyla zaměstnána válkou s Angličany, zaútočila by vojensky na ně a pokud neuslyší, že se napravili, je ochotna bojů s Angličany zanechat a vytáhnout se vši mocí na ně, aby je náležitě potrestala za to, co napáchali. Pokud se chtějí vrátit k pravé víře, mají k ní poslat posly a ona jim poví, co musejí udělat. V opačném případě nechtějí sami sobě za vinu to, co je potká, a připraví se na její příchod, který pro ně bude nepochybně tvrdý, ale spravedlivý. Mohla vůbec Jana z Arcu takto vystupovat?

Vše, co o ní víme, nasvědčuje tomu, že pro ni byla první a nejdůležitější záležitostí otázka vyhnání Angličanů z Francie a ukončení války s nimi a jejich spojenci. Dokonce i účast na křížové výpravě do Jerusalema podmiňovala předchozím skončením bojů s Anglii. Je tedy velmi nepravděpodobné, že by naráz zničeho nic byla ochotna zanechat válku s Angličany nedokončenou jenom proto, aby mohla vytáhnout proti kacírům. Janino rozhořčení nad škodami, které husité způsobili, vyznívá dosti nepřesvědčivě. Zprávy o škodách z jejich výprav mohly samozřejmě docházet značně zveličené, i tak však Jana

¹⁴ Tato nabídka není v listu uváděna výslovně, mluví se zde pouze o možnosti. Angličané půjdou s Francouzi společně tam, kde vykonají pro křesťanstvo nejkrásnější skutek. Proto J. von HERZOGENBERGOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 113 vykládá tuto pasáž listu i jako možnou Janinu výzvu ke společné křížové výpravě proti husitům. Jana nepochybně v březnu 1429 věděla, že se chystá další křížová výprava proti husitům pod vedením kardinála Beauforta a vévody Filipa Dobrého, ale z jejího dalšího vystupování (viz list vévodovi Filipovi Dobrému ze 17. července 1429) vyplývá, že dávala přednost křížové výpravě proti Turkům k osvobození jerusalemského Božího hrobu.

¹⁵ A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 239.

z Arcu mohla sledovat ve svém přímém a bezprostředním okolí mnohem větší škody, způsobené oběma stranami v konfliktu stoleté války. Jestliže podle odhadu historiků bylo za 15 let bojů husitů zničeno, vypáleno a vypleněno asi 170 klášterů a několik set kostelů,¹⁶ pak z Francie máme k dispozici shodou okolností údaj právě z r. 1430, týkající se jediné provincie hrabství Quercy, kde z 1000 kostelů bylo schopno používání jen 300–400, všechny ostatní byly zničeny, zpusťošeny a vypleněny. V diecézi Périgueux byly v r. 1442 kostely, které nebyly zničeny, přeměněny na pevnosti a vězení.¹⁷ Že by Janu z Arcu zaujaly zprávy o tom, co se dělo v Čechách, více než toto? Jediná pasáž dopisu, která působí přesvědčivě, je Janina navržená snaha o prostřednictví za účelem smíření s církví. Jak jsem již podotkl, je překvapující podepsání listu Janiným osobním tajemníkem Pasquerelem – Jana z Arcu se tehdy již uměla podepsat a nic by jí nebránilo, aby list podepsala ona sama. A je zde ještě jedna velmi zarážející okolnost.

Většina editorů listu uvádí pouze jeho text, oba překladatelé listu do češtiny F. M. Bartoš a překladatel knihy A. Francho však připojují k úvodním slovům „Ježíš Maria“ křížek. Víme, že Jana z Arcu měla ve zvyku, pokud začínala svůj list těmito slovy, připojit k nim jeden nebo dva křížky. Smysl tohoto počínání nám objasňuje šestý bod její rouenské obžaloby, kde se praví, že znamená jednoho kříže připojené ke slovům „Ježíš Maria“ mělo znamenat, aby ti, jimž byl list adresován, nečinili to, co v něm bylo napsáno. Jana z Arcu k tomu sama vypovídala při výslechu 1. března 1431 a doznala se, že tak někdy opravdu činila. Šlo zřejmě o opatření pro případ, že by byla nucena psát list pod nátlakem (např. v zajetí, apod.) a obsah listu by tedy nesouhlasil s jejím skutečným míněním. U listů, u nichž nemůže být pochyb, že vyjadřují Janino skutečné smýšlení, můžeme však videt u slov „Ježíš Maria“ dva kříže – např. u listu představitelům Angličanů z 22. března 1429. Pochybnosti o věrohodnosti obsahu nevzbuzují také ty listy, které vůbec slova „Ježíš Maria“ nemají a začínají jiným způsobem, např. list Remešským z 28. března 1430.¹⁸

Nedalo mi to a začal jsem pátrat po původním textu dopisu. Jeho originál není dochován, je k dispozici pouze opis z register říšské kanceláře římského, uherského a nominálně i českého krále Zikmunda. Samozřejmě musíme počítat s tím, že kancelářští úředníci při opisování listu mohli udělat určité

16 M. M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha 2000, str. 367.

17 M. DEFOURNEAUX, *Žycie*, str. 122.

18 J. von HERZOGENBERGOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 109–110. Je zajímavé, že z uvedení či neuvedení křížů nevyvodila žádné konkrétní záměry pro Janin list husitům, ačkoliv to, že se zabývala zmíněným bodem Janiny obžaloby, naznačuje, že v tom hledala určitou souvislost.

chyby. Vidíme to ostatně u kancelářské poznámky na pokraji zápisu, mající za účel zachytit ve stručnosti obsah listu „Puella de Anglia contra hereticos“ (Panna z Anglie proti kacířům). U Jany z Arcu by takový záznam nedával smysl, je možné, že výraz „Puella de Anglia“ byl napsán omylem za „Puella Aurelianensi“ (Panna Orléanská). Úředníci Zikmundovy kanceláře rovněž pochopitelně neznali význam kryptogramu „Ježíš Maria“ s jedním křížkem, ale byli přece jenom natolik pečliví, že křížek, který zřejmě u slov latinského originálu „Jesus Maria“ byl, uvedli, i když jej napsali po straně před první slovo vlastního textu dopisu. Pokud tedy v Janině listu husitům byla skutečně slova „Ježíš Maria“ s jedním křížkem, znamenalo by to, že obsah listu neodpovídal Janiným intencím a adresáti, tj. husité, neměli činit to, co ona jim sdělovala! Je to vůbec možné a pokud ano, jak mohli husité znát skutečné Janiny názory a jaké vlastně byly?

K zodpovězení těchto otázek bude nutno prozkoumat všechny okolnosti vzniku listu, jakož i toho, jak se působení Jany z Arcu odrazilo v okolních zemích, co o ní mohli vědět v Čechách, zda měla nějakou možnost spojení s českými zeměmi a jak se asi mohl vytvářet její názor na husity.

Především je nutno podotknout, že vystoupení Jany z Arcu zaujalo řadu osob nepřátelsky naladěných vůči husitům. Naši čtenáři asi málo vědí o tom, že název Panna Orléanská, pod nímž Jana z Arcu vstoupila do dějin, vytvořil 14. května 1429 ve svém traktátu „De Puella Aurelianensi“ necelé dva měsíce před svou smrtí, Jan Charlier řečený Gerson (1363 – 1429), známý z kostnického koncilu jako velmi zarputilý odpůrce M. Jana Husa.¹⁹ Král Zikmund byl o Janě z Arcu podrobně informován již v červenci 1429 oslavným listem sekretáře krále Karla VII. Alaina Chartiera (1385 – 1433).²⁰ V téže době jakási římská věštkyně dala rozhlásit v Německu, že Jana z Arcu dobude Království českého.²¹ Toto proroctví se nepochybně rychle rozšířilo a stalo se zřejmě velmi populárním v Řezně, které bylo známo jako středisko tvrdých odpůrců husitů, jimi samotnými ohrožované při jejich spanilých jízdách. Asi proto ukazovali řečenští konšelé na radnici králi Zikmundovi při návštěvě tohoto města Janiny portréty, které dali speciálně namalovat (samozřejmě není známo, nakolik byly věrohodné) a r. 1430 bylo tamtéž hráno melodramatické představení ze života Jany z Arcu.²² Kolínský mistr Jindřich z Gorkumu a někteří jiní němečtí učenci psali o Janě z Arcu traktáty již od června 1429, nemohli ovšem

19 S. TANZOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 56, 150–155.

20 *Tamtéž*, str. 57.

21 A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 350.

22 J. von HORMAYR, *Taschenbuch*, str. 326; V. GABLER, *Panna Orleanská*. Praha 1870, str. 98; J. von HERZOGENBERGOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 114. Pořízení obrazů v Řezně stálo 24 feniků.

o ní vyslovit konečný soud.²³ Král Zikmund a některé další osoby z jeho okruhu byli však Janě z Arcu nakloněni dosti příznivě, jak dokazuje překlad jejího listu Angličanům z 22. března 1429 v díle Zikmundova oficiálního kronikáře Eberharda Windeckeho.²⁴ Příčinou byl zřejmě Zikmundův poměr vůči Anglii, podléhající pod vlivem okolností četným výkyvům. Pod vlivem této politické konstelace a legend, vytvářených o Janě z Arcu především církevními kruhy, mohla tedy v Německu snadno vzniknout představa, že Jana z Arcu bude eventuálně vhodným nástrojem boje proti husitům.

Veřejné mínění, dosud naladěné vůči husitům převážně nepřátelsky, se v té době začínalo rozdělovat. Část politických a církevních kruhů i nadále trvala na nesmiřitelném stanovisku a hodlala husitský problém vyřešit pouze zbraněmi, zatímco druhá část v čele se samotným králem Zikmundem byla již více nakloněna myšlence vyjednávání, jež by urovnalo konflikt s husity prostřednictvím vzájemných kompromisů. Právě v době, kdy se Jana z Arcu chystala na výpravu k osvobození Orléansu, se 3. dubna 1429 sešli v Bratislavě k prvnímu jednání král Zikmund se svými politiky a zástupci některých jiných vládců na straně jedné a představitelé husitů v čele s Prokopem Velikým na straně druhé. Burgundského vévodu Filipa Dobrého zde zastupoval mistr pařížské university a děkan cambraiský Giles Charlier, synovec Jana Gersona. Jednání sice nevedlo k žádným konkrétním výsledkům, položilo však základy k dalším budoucím setkáním a otevřelo tak možnosti vyřešit jednáním problém, který až dosud nebylo možno řešit zbraněmi.²⁵

K těm nesmiřitelným náleželi vedle papeže Martina V. především Zikmundův zeť rakouský vévoda a zástavní držitel Moravy Albrecht Habsburský a také burgundský vévoda Filip Dobrý. Jeho ideálem bylo uspořádání křížové výpravy proti Turkům, protože to však za dané politické situace bylo pro něho samého bez pomoci druhých obtížně proveditelné a ta pomoc byla dost těžko sehnatelná, rozhodl se tuto výpravu nahradit činy dle jeho mínění neméně záslužnými – křížovou výpravou proti husitům a vyhlazením kacírů na územích pod svou vládou. Právě tím je do značné míry vysvětlena jeho účast na pronásledování Pikardů. Kardinál Jindřich z Beaufortu byl od 18. března 1427 v hodnosti legáta zmocněncem papeže Martina V. pro křížovou výpravu proti husitům a v této hodnosti zůstal i po porážce této výpravy u Tachova 4. srpna 1427. Jeho synovec vévoda Jan z Beaufortu (1389–1435), regent nezletilého krále Jindřicha VI. pro francouzská území pod vládou

23 A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 350.

24 E. WINDECKE, *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*. Berlin 1893, str. 248 f.

25 F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 46.

Anglie a švagr vévody Filipa Dobrého, zprostředkoval jednání kardinála Beauforta s Filipem Dobrým za účelem přípravy nové protihusitské křížové výpravy. Filip Dobrý poslal v této záležitosti několikrát svého proslulého diplomata a cestovatele Gilberta de Lannoye ke králi Zikmundovi a vévodovi Albrechtovi Rakouskému. Na základě těchto rozhovorů a Lannoyova návrhu pak dohodli konkrétní plán křížové výpravy kardinál Beaufort a Filip Dobrý na schůzce v březnu 1428. Vévoda Filip Dobrý měl vést ze svých zemí 20 000 ozbrojenců, k nim se měl přidat pomocný sbor anglický a samozřejmě byl otevřen nábor dobrovolníků také v dalších zemích. Papež Martin V. na základě toho vyslal do Anglie k jednání o náboru členů pomocného sboru svého auditora Kuneše ze Zvole. Výsledky jeho jednání však nebyly valné. Královská rada umožnila na podzim 1428 najmout kardinálu Beaufortovi 250 kopiníků a 1500 lučištníků, a to za peníze papežovy, poskytnuté prostřednictvím londýnské filiálky obchodního domu Bardiů. Kardinál chtěl původně dvojnásobek – skoupost královské rady se vysvětluje tím, že hlavní anglické síly byly tehdy poslány do Francie k obléhání Orléansu. Londýnská synoda v prosinci 1428 odhlasovala rovněž finanční pomoc proti husitům. Do poloviny června 1429 byl nábor určené kvóty žoldnéřů proveden a kardinál Beaufort dostal 18. června 1429 souhlas královské rady k odplutí s tímto sborem do Francie, kde se měl spojit s armádou vévody Filipa Dobrého, rovněž usilovně verbovanou. Souhlas byl ovšem dán právě v den kruté porážky Angličanů Janou z Arcu v bitvě u Patay. Kardinál Beaufort pod dojmem zpráv o pohromě Angličanů dal 1. července 1429 svůj sbor k dispozici svému synovci Janovi z Beaufortu na obranu Paříže. Protože považoval Janu z Arcu za kacířku, myslel si zřejmě, že to je stejně jedno – kacíř jako kacíř. Ovšem papež Martin V. byl jiného názoru. Použití vojáků naverbovaných za své peníze k jinému účelu, než bylo stanoveno, považoval za zpronevěru a kardinála Beauforta okamžitě zbavil zmocnění pro vedení křížové výpravy. Nemohl tím však odvrátit skutečnost, že chystaná křížová výprava proti husitům byla takto zmařena.²⁶

Vévoda Filip Dobrý totiž také nemohl se shromážděnými vojáky vytáhnout proti husitům a musel jich použít na zabezpečení území pod svou vládou a další akce proti Janě z Arcu. Nábor dobrovolníků v ostatních zemích za situace, kdy se takto rozpadlo vedení výpravy, vázl a posléze zcela ustal. Pokud jde o žoldnéře, dané kardinálem k dispozici svému synovci, vévoda Beaufort je v srpnu 1429 vedl z Paříže proti armádě krále Karla VII. a Jany z Arcu,

26 F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, str. 234–235. Většina dosavadní literatury uváděla kontingent najatý v Anglii proti husitům v síle 5000 mužů. A. DUMAS v díle *Panna Orléanská* (v českém překladu Praha 1925) mluví o 4000 mužích a A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 298 o 3–4000 mužích.

táhnoucí na Paříž. Střetl se s Francouzi v řadě srážek 15. srpna 1429 u Senlisu, večer však Francouzi ustoupili do Crépy a Angličané obsadili Evreux. Vévoda Beaufort poté v následujících dnech odvedl své vojáky zpět do Paříže. Větší část jich zůstala k obraně tohoto města a střetla se s Janou z Arcu znovu při jejím neúspěšném pokusu o dobytí Paříže na přelomu srpna – září 1429. Zbytek byl pak odveden do Normandie, kam Jana z Arcu chtěla po osvobození Orléansu původně vtrhnout a kde se anglické panství počalo rovněž otrásat.²⁷

Král Karel VII. protestoval proti tomuto použití žoldnéřů, určených původně na tažení proti husitům, a byl to zřejmě také důvod, proč v následujících letech odmítal dát papeži souhlas k vybírání protihusitského desátku od duchovenstva. O záležitosti věděla tedy zcela nepochybně také Jana z Arcu.²⁸ Jistě si domyslela, jak svým vystoupením pomohla husitům, možná ji napadlo, že jsou vlastně spojenci. Z oné doby máme zachován doklad o jejím smýšlení a budoucích plánech v citovaném listu vévodovi Filipovi Dobrému ze 17. července 1429 – vyzývala jej, aby po usmíření s Francouzi nastoupil s nimi ke společnému boji proti Saracénům, tj. Turkům.²⁹ Vidíme tedy, že ani ve chvíli, kdy přípravy ke křížové výpravě proti husitům vrcholily a spěly ke svému zlomu, nepomýšlela na tažení proti Čechům. Věřila, že boje s Angličany a jejich spojenci brzy skončí, a pak půjde do Svaté země, kde podle tehdy se rozšířivšího proroctví Kristiny Pisánské měla dožít svůj život. Můžeme proto věřit, že zájem o střetnutí s husity asi opravdu neměla.

Vévoda Filip Dobrý i přes nezdar plánované křížové výpravy proti husitům myšlenku na tažení buď proti Turkům nebo proti husitům neopustil. Souvisí s tím založení nejznámějšího a podnes trvajících středověkého rytířského řádu zlatého rouna u příležitosti svatby Filipa Dobrého s Isabelou Portugalskou v Bruggách 7. ledna 1430.³⁰ V praxi ovšem tato snaha tehdy přinesla jen již zmíněné pronásledování Pikardů a akce proti Janě z Arcu. Jistě ne náhodou byl jedním z prvních rytířů řádu zlatého rouna Filipův vojevůdce Jan Lucemburský hrabě z Ligny, příslušník vedlejší větve lucemburského rodu hrabat z Namuru, jemuž byly svěřeny bojové operace proti územím pod kontrolou Francouzů a Janě z Arcu.³¹ Vévoda z Beaufortu povzbudil Filipovu bojechtivost tím, že mu daroval celou Champagne a další území mezi Belgií

27 A. DUMAS, *Panna Orléánská*, str. 107; A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 298–299.

28 F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, str. 235.

29 S. TANZOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 175.

30 Literatura o vzniku řádu zlatého rouna je dosti chudá, často je uváděno chybné datum vzniku 10. ledna 1429. Celkem nejpodrobněji se okolnostmi jeho vzniku zabývá J. HUIZINGA, *Podzim středověku*. Praha 1999, str. 140–143.

31 Někteří historici tvrdí, že Jan Lucemburský měl s našimi Lucemburky společné jen jméno. Ve skutečnosti patřil k tomuto rodu, k jeho větvi hrabat z Namuru, kterou

a Burgundskem, pokud si je Filip Dobrý vydobude. Od ledna 1430 probíhaly proto v Burgundsku velké válečné přípravy, korunované v únoru 1430 sněmem generálních stavů v Dijonu, jenž odhlasoval daň 18 000 liber na najímání vojska. I přesto, že stále ještě oficiálně trvalo mezi Karlem VII. a Filipem Dobrým příměří, bylo zřejmé, že boje budou brzy obnoveny a Karel VII. se bude muset vůči Filipovi Dobrému nějak postavit.

Toto období nebylo pro Janu z Arcu nijak snadné. Její pověst neporazitelné hrdinky utrpěla nezdary u Paříže a La Charité, král Karel VII., zprvu silně pod jejím vlivem, nyní podléhal stále více vlivu svých rádců remešského arcibiskupa Reginalda de Chartres a královského pokladníka hraběte Georse de la Trémoille, kteří byli Janě nakloněni nepřátelsky a její vliv proto slábl. Udělení šlechtického titulu jí a jejím bratrům Karlem VII. 29. prosince 1429 bylo všeobecně chápáno jako vyznamenání již nepotřebné služebnice, která má být v brzké době odstavena na vedlejší kolej. Jádro jejích rozporů se zmíněnými rádci představoval právě její vztah k vévodovi burgundskému. Ona, de Chartres i de la Trémoille byli přesvědčeni, že Filipa Dobrého lze získat na stranu Francie kombinací bojů a vyjednávání, ale zatímco Jana z Arcu upřednostňovala spíše boj (vedený navíc se vši důrazností), oba zmínění rádcí dávali přednost diplomatickému jednání.³² To probíhalo již od léta 1429 za hlavního prostřednictví savojského vévody Amadea, bylo několikrát znehodnoceno Filipovou vrtkavostí, což právě byl pro Janu z Arcu důvod, aby pomýšlela více na boj než na vyjednávání, ale pokračovalo a de Chartres i de la Trémoille měli předpoklady k tomu, aby se v něm výrazně uplatnili. S de Chartresem jednal už před rokem 1429 vícekrát z pověření vévody z Beaufortu právě biskup Cauchon (tato tajná jednání byla navenek maskována Cauchonovou podřízeností arcibiskupovi de Chartres), de la Trémoille byl členem široce rozvětveného rodu, jehož někteří příslušníci podléhali vévodům burgundským, a měl tak rovněž umožněno spojení s Filipem Dobrým.³³ Tyto rozhovory se leckdy pohybovaly na samé hranici zrady a i když nemáme důkazy, že by se oba královi rádcí nějakým způsobem stali zaprodanci Angličanů a Burgundů, mohlo být přitom někdy ujednáno i něco takového, co nebylo zcela v momentálním zájmu Francie.

Nyní ovšem válečné přípravy Filipa Dobrého ukazovaly jasně všem, že přednost dostanou zbraně. To museli uznat i de Chartres a de la Trémoille. Oni ovšem nechtěli takovou válku, jakou by vedla Jana z Arcu, ale pouze takovou,

genealogové Lucemburků opomíjejí řádně popsat a zařadit do souvislostí s ostatními liniemi rodu Lucemburků.

32 M. NEJEDLÝ, *Jana z Arku*, str. 53.

33 V. I. RAJCES, *Process* 1964, str. 57, 62.

jež by Filipa Dobrého nějakým způsobem zaměstnala natolik, aby nemohl přímo a bezprostředně ohrožovat území pod vládou Karla VII., a ponechávala by otevřená zadní vrátka k jednání. Takovou válkou mohla být jediné válka, vedená proti vévodovi Filipovi některým ze zahraničních spojenců Francie.

Karel VII. a jeho rádci vyvinuli po remešské korunovací poměrně velké úsilí na vymanění Francie z diplomatické izolace, do níž se dostala po uzavření smlouvy v Troyes r. 1420. Již zmíněný list králova sekretáře Chartiera králi Zikmundovi z léta 1429 měl být úvodem ke sblížení mezi Karlem VII. a Zikmundem, z dalších událostí vyplývá, že nebyl v tomto směru zcela bez úspěchu. Více ovšem si sliboval Karel VII. od spojení s rakouskými a tyrolskými Habsburky. Zde využil skutečnosti, že mezi burgundskými vévody a Habsburky trval spor kvůli věnu tety Filipa Dobrého Kateřiny, vdovy po strýci Albrechta Habsburského Leopoldu Rakouském, zemřelém r. 1411, po němž právě se ujal vévoda Albrecht vlády. Tento spor byl jen dočasně umlčen snahou o spojení Filipa Dobrého s Habsburky proti husitům v letech 1423–1429. Karel VII. byl v kontaktech s tyrolským vévodou Bedřichem IV. již od r. 1427 a nyní po krachu plánované protihusitské křížové výpravy usoudil, že bude dobré tyto kontakty v zájmu vystoupení proti Filipovi Dobrému obnovit a rozšířit.³⁴

Podle všeho rozhodnutí o tom padlo v březnu 1430 při pobytu královského dvora na hradě Sully sur Loire mezi Gienem a Orléansem, majetku hraběte de la Trémoille, který zdědil po své matce Marii de Sully, dceři Ludvíka I. Bourbonského. Jana z Arcu pobývala na tomto hradě od 3. března 1430. Nevíme, nakolik se zúčastnila jednání královské rady, ale každopádně musela být informována o těch rozhodnutích, která se jí přímo a bezprostředně týkala. A k těm patřilo i to, co mělo být podniknuto vůči Filipovi Dobrému. Jednání bylo přitom ovlivněno ještě další důležitou událostí. I na dvůr Karla VII. nepochybně přišly zprávy o velké spanilé jízdě husitů do Německa na přelomu let 1429–1430, korunované ve své závěrečné etapě velkým morálním vítězstvím husitů – smlouvou s jedním z nejmocnějších říšských knížat, brandenburským kurfiřtem Fridrichem Hohenzollernským a zástupci dalších knížat a měst z 6. února 1430, dle níž se měl uskutečnit 23. dubna 1430 v Norimberku sjezd zástupců husitů a katolíků k posouzení čtyř artikulů pražských s tím, že co přitom bude doloženo slovy bible, má být oboustranně uznáno za víru křesťanskou. Toto ujednání ještě více rozdělilo protivníky husitů na stoupence jednání a násilného potlačení „kacířské náuky v křesťanstvu“. Zdá se, že k takovému rozdělení došlo i mezi dvořany Karla VII.

³⁴ H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle*, str. 325–326.

Karel VII. a jeho politici jistě věděli o vyjednáváních Filipa Dobrého s Habsburky v letech 1428–1429. Zde asi mohl poskytnout zprávy především arcibiskup Reginald de Chartres prostřednictvím svých tajných vyjednávání s biskupem Cauchonem. Vědělo se proto také, že zejména rakouský vévoda Albrecht, známý jako „kladivo kacířů“, je natolik zaměstnán válkou s husity, že stěží bude moci pomýšlet na nějaké další válečné dobrodružství. Zřejmě se proto objevil návrh nějak mu v záležitostech husitů pomoci. A zde asi královi rádci přišli na novou možnost „uplatnění“ pro Janu z Arcu. Věděli o její velké popularitě v Německu, možná i o proroctví, že dobude Království českého – mohlo je tedy snadno napadnout zaměstnat ji tak či onak válkou s husity a tím současně ji odstranit z Francie, aby tak již nestála v cestě jejich plánům.

Potíž byla ovšem v tom, že Jana z Arcu nebyla ochotna na takové řešení přistoupit. Pro ni stále bylo prioritou vyhnání Angličanů z Francie a navíc asi, jak vidíme z předchozího, mohla v něčem s husity i tajně sympatizovat, i když samozřejmě nemohla tyto své sympatie dávat veřejně najevo. Ale ani rádci Karla VII. nebyli v otázce, co s husity, zajedno. Podíváme-li se na obsah Janina listu husitům z 23. března 1430, vidíme, že i v něm se prolínají myšlenky nesmlouvavého vojenského zásahu proti husitům s myšlenkami na vyjednávání, jež samozřejmě bylo v souvislosti s chystanou norimberskou schůzkou velmi aktuální. Jana z Arcu byla pravděpodobně myšlenka jednání s husity nakloněna, snad zde byla ochotna sehrát i určitou roli prostřednice. Ovšem to stoupenci tvrdého kursu vůči husitům (podle mého názoru k nim patřil především arcibiskup Reginald de Chartres) nechtěli, pro ně bylo nejdůležitější vtáhnout Janu do vojenského konfliktu s husity a tak ji odklidit z cesty.

Stěží již asi bude možno podrobně rekonstruovat, co se odehrálo v síních hradu Sully sur Loire kolem 23. března 1430. Podle všeho byla Jana z Arcu podrobena tvrdému nátlaku ze strany arcibiskupa de Chartres, jemuž nakonec podlehla a souhlasila s tím, aby jejím jménem byl napsán husitům výhrůžný dopis, oznamující její ochotu je vojensky napadnout, pokud se nepodrobí požadavkům církve. Jako kompromis ze své strany, podporovaný možná i de la Trémoille, si vymínila možnost předchozího vyjednávání s nimi, to ovšem bylo v textu formulováno jako bezpodmínečné podřízení se tomu, co ona uzná za vhodné. Jana nadiktovala základní myšlenky dokumentu svému tajemníkovi Pasquerelovi, který pak je vhodně stylisticky rozvedl do textu dopisu. Ovšem neodpustila si přitom projevy protestu. Těmi bylo jednak tajné znamení kříže u slov „Ježíš Maria“, jehož význam Pasquerel jako Janin tajemník dobře znal, jednak odmítnutí podpisu listu. Zde ovšem se mohla snadno odvolat na to, že nerozumí latinskému textu listu a nechce tedy podepisovat to, čemu nerozumí. List tedy podepsal jejím jménem Pasquerel.

Nyní zbývá podotknout, jaké záměry měli lidé kolem listu s tímto dokumentem. Král a jeho dvořané jej určili jako dokument pro poselstvo, které za účelem získání podpory proti Filipovi Dobrému chystali do říše k tyrolským a rakouským Habsburkům, bavorským vévodům, některým říšským městům a jiným pánům v Německu. List měl být ilustrací Janiny ochoty angažovat se v boji proti husitům a naklonit tak ty z adresátů jednání, kteří byli přímo a bezprostředně ohrožováni husity, k ochotě uzavřít protiburgundskou alianci s Francií, odkud jim v podobě Jany z Arcu měla na oplátku přijít pomoc proti husitům.³⁵ Jaké ovšem měla s listem plány samotná Jana z Arcu? Tajné znamení kříže dokazuje, že zřejmě chtěla, aby list došel tam, kam byl určen, tj. k představitelům husitů, a to s jejím vlastním ústním komentářem, který měl znát pouze spolehlivý posel, doručující list. K tomu měla možnost.

Jak jsme se již zmínili, navázala v průběhu svého tažení styky s městem Tournai, které podle všeho byly velmi intenzivní. Toto město bylo v průběhu války dobyto Angličany, kteří je pak r. 1423 odevzdali vévodovi Filipovi Dobrému. Tournaiští se však tvrdě vzpírali své nové vrchnosti a jako osamocená enkláva uprostřed Pikardie trvali na své věrnosti králi Karlu VII. Tento zjev měl asi více příčin, jednou z nich byla nepochybně také okolnost, že Tournaiští zřejmě hledali u francouzského krále ochranu proti pronásledování Pikardů vévodou Filipem Dobrým a s ním spojenou inkvisicí. Vystoupení Jany z Arcu přijali pochopitelně s nadšením a hned po jejím vítězství u Orléansu se s ní spojili. Na základě jejího listu z 25. června 1429 se poslové města Carlier a Henri Romain zúčastnili korunovace krále Karla VII. v Remeši 17. července 1429. Jana z Arcu nepřerušila své styky s městem Tournai ani po svém zajetí u Compiégne. Na podzim 1430 ji ve vězení na hradě Beaurevoir navštívili zmínění poslové, jednali s jejím zpovědníkem a snad i s hrabětem Janem Lucemburským, možná že chtěli zorganizovat akci k jejímu vykoupení ze zajetí. Nakonec ovšem z toho bylo jen 20–30 liber, které město Tournai podle záznamů ve svých městských knihách poskytlo Janě z Arcu na podporu ve vězení.³⁶ Můžeme právem usuzovat, že Jana z Arcu věděla od Tournaiských mnoho o pronásledování tamních Pikardů a o stycích s husity. Nyní zřejmě usoudila, že někdo z tournaiských Pikardů může doručit její list husitům a podat jim přitom výklad o jejích skutečných myšlenkách, jež chtěla husitům tlumočit. Tady se můžeme domnívat, že chtěla vyzvat husity, aby neodmítali možnost smíru s církví, jež se jim v podobě chystaných jednání nabízela, ale pevně přitom hájili to, o čem byli přesvědčeni, že je pravda.

³⁵ *Tamtéž*, str. 326–327.

³⁶ A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 239; A. VANTUCH, *Príbeh o Jane z Arku*, str. 104–105.

List byl zřejmě sepsán ve více exemplářích a ten, s nímž mohla Jana z Arcu disponovat, byl poslán po jejím poslu do Tournai. Odtud pak putoval k husitům. Zda jej obdrželi, není známo. Situace byla komplikována tím, že jednání v Norimberku bylo kvůli velké vojenské výpravě, kterou husité podnikli v dubnu 1430 do Uher v okolí Trnavy, přeloženo na druhou polovinu května 1430 do Chebu. Představitelé husitů se tam dostavili, zástupci říšských knížat, měst a církve tam však nebyli. Ještě jednou tedy zvítězili stoupenci tvrdého kursu. Z Chebu však husité rozeslali do celé Evropy (mj. i do Francie) manifesty, v nichž vášnivě obhajovali oprávněnost svého boje a vyzývali obyvatelstvo, aby nepodporovalo falešné představitele církve, zpronevěřivší se svému poslání, a spojilo se naopak s těmi, kteří i mezi katolíky poukazují na zlořády církevního a společenského života.³⁷ Není vyloučeno, že slova manifestů byla i určitou odpovědí na list Jany z Arcu. Ten ovšem v husitském prostředí záhy zapadl pod vlivem toho, co se s Janou z Arcu přihodilo.

Máme-li zhodnotit význam Janina listu husitům z 23. března 1430, bude opět nejlépe ocitovat slova A. Franceho: „Nelze se ubránit myšlence, že asi Jana s těmi husity, na které metá spílání a hrozby, měla mnoho společného: víru, vroucí čistotu, nevinnou upřímnost, dětinskou zbožnost, představu náboženské povinnosti, poslušnost zákonů Božích. Žižka zřídil ve svém táboře onu čistotu mravů, kterou se Panna snažila zavést u Armagnaců. Kolik je velikých podobností mezi ozbrojenými venkovany Prokopovými a touto venkovankou, třímající meč v kruhu vojáků! Tu i tam duch náboženský nahrazuje ducha politického, strach před hříchem nahrazuje strach před zákony světskými, život duchovní je uváděn do života pozemského. Člověk se zmocňuje lítost při pohledu na to smutné divadlo: žena zbožná proti lidem zbožným, nevinná proti nevinným, prostomyslná proti prostomyslným, kacířka proti kacířům; a trapný pocit budí myšlenka, že tenkrát, kdy hrozí vyhubením stoupenců Jana Husa, zrádně vydaného v ruce církevníků a upáleného jako kacíř, ona Jana není daleko k tomu, aby byla prodána nepřátelům a odsouzena na hranici jako čarodějnice. Kdyby aspoň ten list, nad nímž by uhlazení duchové, humanisté již tenkrát pokrčili rameny, byl došel pochvaly u teologů! Ale ti také v něm naši mnohé, co se jim nelíbilo: znamenitý znalec kanonického práva a horlivý inkvizitor svaté církve uznal za příliš domýšlivé ty hrozby prosté dívky takovému množství ozbrojených mužů.“³⁸

Tím znalcem kanonického práva a inkvisitorem je míněn Jan Nider, profesor teologie na vídeňské universitě, převor dominikánů v Norimberku a později v Basileji a inkvizitor, který se ve svém traktátu „Formicarium“, sepsaném

³⁷ F. M. BARTOŠ, *Husitství*, str. 218–226.

³⁸ A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 352–353.

asi v r. 1437 vyjádřil o Janině listu husitům takto: „... Ad tantum denique praesumptionem venit Johanna ut, nondum adepta Francia, jam Bohemia, ubi haereticorum multitudo tune fuit, minas intentaret per litteras“³⁹ Nider nebyl jediný, kdo Janu z Arcu vinil z pýchy a domýšlivosti. Podobné výtky na její adresu vznesl po jejím zajetí arcibiskup de Chartres, jenž v tomto zajetí spatřoval spravedlivý trest za tyto hříchy. Právem se podotýká, že jeho hněv byl zřejmě vyvolán skutečností, že Jana z Arcu neposloužila církevním kruhům tak, jak si tyto kruhy představovaly.⁴⁰ Zde můžeme mít zato, že v jeho postoji se odrazilo i zklamání nad tím, jak se nakonec Jana z Arcu postavila k plánům na akci proti husitům.

Jana z Arcu vzala nepochybně své donucení k souhlasu s protihusitským listem jako další podnět k prohloubení roztržky s králem Karlem VII. a jeho rádcí. Tato roztržka vyvrcholila záhy poté někdy po 28. březnu 1430, kdy Jana s malým počtem ozbrojenců opustila Sully sur Loire a vydala se do bojů proti vévodovi Filipovi Dobrému. Podnětem k tomu byla zřejmě zpráva, že Filip Dobrý oblehl se svým vojskem koncem března 1430 město Lagny.⁴¹ V následujících týdnech vybojovala Jana z Arcu u Lagny vítězství nad oddílem Burgundů, pak se však její pozornost obrátila k městu Compiègne, důležité pevnosti na řece Oise. Tu oblehlo 4000 burgundských vojáků pod vedením hraběte Jana Lucemburského, doprovázených pomocným oddílem Angličanů a samotným vévodou Filipem Dobrým. A zde při výpadu z města navečer 23. května 1430 byla Jana z Arcu za podivných okolností zajata.

Když tedy 4. dubna 1430 byla v Jargeau vyhotovena plná moc pro Karlovy posly do říše v záležitosti protiburgundské koalice, královského radu Simona Charlese a Hanse Frauenbergera, rytíře ze dvora matky Karla VII. Isabely Bavorské, mohli tito poslové vézt s sebou opravdu už jen Janin list husitům bez konkrétních slibů pomoci. Během jednání, probíhajících od května do července 1430, navíc přišla zpráva o Janině zajetí, jež učinila jakékoliv vyhlídky na její vystoupení proti husitům zcela iluzorními. Mělo to nepochybný vliv na nezdar jednání. Pouze s tyrolským vévodou Bedřichem IV. byla uzavřena 22. července 1430 dohoda, vedoucí v následujících měsících k jeho válce proti Burgundsku. Rakouského vévodu Albrechta však nicméně Janin list zaujal natolik, že jej poslal svému tchánovi králi Zikmundovi. V jeho kanceláři

39 J. von HERZOGENBERGOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 115; H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle*, str. 327.

40 V. I. RAJCES, *Process*, str. 53–59.

41 A. VANTUCH, *Príbeh o Jane z Arku*, str. 92.

římského krále byl list opsán do register korespondence a díky tomu se nám jeho text zachoval.⁴²

Nemá cenu zde podrobně popisovat průběh Janina zajetí a jejího procesu v Rouenu, což – jak již bylo naznačeno – pro vztahy k našim dějinám nemá žádného významu. Zastavme se však podrobněji u složení rouenského tribunálu, protože mezi jeho členy se objevují osoby, jež již předtím přišly do styku s událostmi českých dějin, především s husitským hnutím a ještě více ty, které měly zasáhnout do českých dějin v letech následujících.

Zájmy Anglie zastupovali při procesu oba Beaufortové – kardinál a vévoda. Spojkou mezi nimi a vlastním tribunálem byl thérouannský biskup a kancléř anglického krále Jindřicha VI. Ludvík Lucemburský, bratr hraběte Jana Lucemburského, považovaný za šedou eminenci procesu. Kontroloval totiž z pověření Beaufortů jeho průběh a ačkoliv se nezúčastnil žádného jednání soudu s Janou z Arcu, měl nepochybně velkou vinu na její smrti. Tribunálu předsedal, biskup Petr Cauchon, žijící po svém vyhnání z Beauvais v Rouenu v exilu a dělající si nárok na soudní pravomoc vůči Janě z Arcu na základě toho, že Compiègne, kde byla zajata, náleželo k jeho beauvaiské diecési. Protože šlo o proces inkvisiční, řídil jednání soudu spolu s ním zástupce francouzského generálního inkvizitora pro rouenskou arcidiecési Jan de la Maistre, převor rouenských dominikánů. Dalšími členy tribunálu byli poradní komisař Jan de la Fontaine, licenciát kanonického práva, první aktuár (zapisovatel) Vilém Manchon, aktuár církevního soudu rouenského, druhý aktuár Vilém Colles, církevní notář, soudní vykonavatel Jan Mansieux a pařížská universita, která měla na procesu s Janou z Arcu mimořádný zájem (původně chtěla proces s ní uspořádat sama), delegovala do tribunálu své mistry Jana Beaupéra (byl účastníkem kostnického koncilu a podílel se na vzniku smlouvy v Troyes r. 1420), Tomáše Fiefrého, Viléma Erarta, Mikuláše Midiho, Tomáše de Courcelles a oficiála pařížského Notre Dame Tomáše Fieveta. Roli žalobce zastával Jan Estivet, kanovník bayeuský a generální promotor v diecési beauvaiské. Kromě nich se jednání soudu zúčastnilo celkem 125 přísedících a poradců, kteří měli o průběhu procesu a zjištěných skutečnostech

42 H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle*, str. 326; S. TANZOVA, *Jeanne d'Arc*, str. 178. Vznik Janina listu husitům je v literatuře vykládán i jinými způsoby. T. SICKEL (ed.), *Lettre*, str. 83 se domnívá, že list vznikl na základě iniciativy nějakého Čecha, cestujícího po Francii, nebo cizí osoby, domnívající se, že prestiž Jany z Arcu postačí na obrácení husitů na pravou věc. A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 351–352 považuje list za dílo stylistické úpravy Janina diktátu Pasquerelem. Historik Grogeff se domnívá, že Jana poslala list důvěrníkům kardinála Beauforta, aby je pohnula ke společné výpravě proti husitům. To vše se mi ale zdá méně pravděpodobné, než teorie o vzniku listu jako nástroje k vytvoření protiburgundské koalice.

podat své dobrozdání. Ti se dělili do tří skupin. Nejpočetnější z nich představovalo místní rouenské duchovenstvo. Jmenujme zde rouenské kanovníky Raoula Russela, Gilese Deschampe, Petra Mauriceho, Jana Alespého, Pasquiera z Vaux (byl apoštolským notářem na kostnickém koncilu), Mikuláše z Venderesu, Mikuláše Loiseleura aj. Kromě Loiseleura, jehož nechvalná role během procesu je dostatečně známa, však tito duchovní nebyli příliš aktivní. Vlivnější naproti tomu byla druhá skupina vyššího duchovenstva z Normandie a okolních oblastí, nacházejících se dosud pod kontrolou Angličanů. Zde můžeme uvést coutanceského biskupa Filiberta z Montjeu, evreuxského biskupa Jana ze Chatillonu, pozdějšího kardinála, biskupy noyonského, lisieuxského a boulogneského, opaty z Fécampu a dalších významných normandských klášterů, cambraiského děkana Gilese Charliera, atd.⁴³ Nejvýznamnější skupinou přisedících však byli opět členové pařížské university. Jejich přesný počet nemůžeme určit, uvádí-li některá literatura, že jich bylo přes 80,⁴⁴ pak je to vysvětlitelné jedině tím, že někteří z nich náleželi současně do některé ze dvou předchozích skupin (viz Charlier). Rozhodně ale tito přisedící vyvíjeli během jednání soudu značnou aktivitu. Známosti nabyli zejména Jan Pigoche, Petr Minier, Richard z Crouchetu, Ondřej Marguerie, obratný řečník na kostnickém koncilu, Mikuláš Lami, Giles Canivet, Guillaume Evrard, Denis Sabrevois, Giles de Duremort, apod. Účast přisedících a poradců na jednání soudu nebyla povinná, proto se celkem sedmi veřejných zasedání tribunálu zúčastnili v počtu od 41 do 62 a v další etapě řízení zpracovávali spíše konečnou redakci obžaloby a podávali vyjádření k jejím jednotlivým bodům, kde opět bylo velké pole působnosti především pro mistry pařížské university.⁴⁵

Rouenský proces probíhal na pozadí dvou velkých událostí, pouštajících zájem Evropy mnohem více než zarputilá snaha Angličanů a jejich francouzských přísluhovačů o odsouzení Panny Orléanské. Byla to především příprava církevního koncilu v Basileji, jenž měl vyřešit problémy církve nedo-

43 Role Gilese Charliera v procesu není zcela jistá. Není uváděn mezi jeho hlavními aktéry, byl tedy nepochybně pouhým přisedícím. Kronika Ondřeje Řezenského (Andreas von REGENSBURG, *Sämtliche Werke*. Herausgegeben von Georg Leidinger. Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte. Neue Folge, erster Band, München 1903, str. 471) však na základě zprávy samotného Charliera uvádí, že právě on četl 24. května 1431 na hřbitově Saint Ouen u klášterního kostela ve čtvrti Boug-I-Abbé rozsudek nad Janou, přerušeno jejím zvoláním, že chce odvolat. Veškerá ostatní literatura uvádí, že rozsudek tehdy četl biskup Cauchon.

44 S. TANZOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 207.

45 Organizaci a složení soudu uvádějí podrobněji A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 403–411 a V. I. RAJCES, *Process* 1964, str. 74–76.

řešené koncilem kostnickým. Papež Martin V. jmenoval 1. února 1431 (19 dnů před svou smrtí) předsedou koncilu mladého ctižádostivého kardinála Juliana Cesariniho. Koncil měl být zahájen 3. března 1431, jeho jednání se však zpozdilo hlavně díky druhé velké události – přípravě nové křížové výpravy proti husitům. Zmocněncem pro ni byl od 11. ledna 1431 opět Cesarini. Plán výpravy byl zpracován na říšském sněmu v Norimberku v únoru – březnu 1431 a pro jednotlivá říšská knížata a města byly určeny kontingenty účastníků. Díky tomu víme, že vévoda Filip Dobrý i tentokrát chtěl být účastníkem křížové výpravy – slíbil postavit 400 kopí (2000 ozbrojenců). Nakonec však z jeho účasti zase nebylo nic. Tentokrát se o zmar jeho účasti na protihusitské křížové výpravě postarali spolubojovníci Jany z Arcu v čele s La Hirem, kteří velmi důkladně pustošili území pod Filipovou vládou. La Hire byl v těchto bojích zajat a strávil v zajetí jeden rok.⁴⁶ Na sněmu v Norimberku se rovněž diskutovalo o tom, jak kardinál Beaufort před dvěma roky použil anglických vojáků, najatých za papežské peníze proti husitům, vůči Janě z Arcu. Jeho počín byl hodnocen velmi kriticky. Důležitá svědectví přitom poskytl Kuneš ze Zvole, jenž přibyl na sněm v nově nabyté hodnosti olomouckého biskupa jako papežský posel s bulami pro kardinála Cesariniho, pověřujícími jej předsednictvím basilejského koncilu.⁴⁷

Husitům samozřejmě nezůstaly přípravy křížové výpravy utajeny a rozhodli se jim čelit, diplomaticky i vojensky. Pokud jde o stránku diplomatickou, navázali na rozhovory s králem Zikmundem před dvěma lety v Bratislavě a rozhodli se k němu vyslat poselstvo ve složení Vilém Kostka z Postupic, Beneš z Mokrovous a Hustiřan, Matěj Louda z Chlumčan a kněz Markolt ze Zbraslavic. V Basileji již probíhala některá přípravná jednání k zahájení koncilu a protože otázka husitská na něm měla hrát jednu z nejdůležitějších rolí, starali se shromáždění preláti rovněž o řešení husitského problému diplomaticky i vojensky. A přitom došlo k zásahu do průběhu rouenského procesu. Protože pařížská universita měla stále pověst centra křesťanské učenosti a autority, byli do Basileje povoláni z Rouenu dva její členové, mistr Denis Sabrevois a oficiál Tomáš Fievet a 7. května 1431 byli spolu s pomocníkem kardinála Cesariniho, prokurátorem dominikánského řádu u papežské kurie Janem Stojkovičem z Dubrovníka, vysláni jako poslové ke králi Zikmundovi v záležitostech přípravy koncilu i kruciáty.

46 F. PALACKÝ, *Dějiny*, str. 639, 641; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 88; J. STRNAD, *Johanka z Arcu a její bojovní družci*, Heraldika 1, 1981, str. 38. Filip Dobrý se při odmítnutí své účasti na kruciátě odvolával rovněž na válku s tyrolským vévodou Bedřichem.

47 F. PALACKÝ, *Dějiny*, str. 638; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, str. 235.

Zikmund mezitím zahájil spolu s některými říšskými knížaty a preláty jednání s posly husitů v Chebu 24. května 1431. O dva dny později tam přibyl Stojkovič, Sabrevois a Fievet, načež došlo k velmi bouřlivým rozhovorům. Sabrevois a Fievet se snažili navázat na výsledky bratislavského jednání, o němž zřejmě měli zprávy od Charliera, a požadovali, aby se husité ve všech sporných záležitostech podrobili rozhodnutí chystaného koncilu. Stojkovič doprovodil jejich návrhy velmi tvrdými a autoritativními výroky, které husitské poselstvo pobouřilo. Husité odmítli podřídit se koncilu s odůvodněním, že byla proti nim vyhlášena kruciáta a tak vlastně byli již předem odsouzeni. Protože se obávali opakování osudu Jana Husa a Jeronýma Pražského, podmiňovali svou eventuální budoucí účast na koncilu sdělením, jak tam s nimi bude nakládáno. To zase nechtěl učinit Zikmund, který to považoval za nepřijatelné zasahování do pravidel jednání koncilu. Za těchto okolností musely rozhovory ztroskotat a rozhodnutí se očekávalo už jen od zbraní. Husitské poselstvo opustilo Cheb 29. května 1431 a Zikmund se svým doprovodem o den později.⁴⁸

Toto tedy prožívali husité právě v ty dny, kdy v Rouenu vyvrcholila tragédie Jany z Arcu. Jana nepochybně věděla o přípravách basilejského koncilu soudě podle jejího návrhu (učiněného mimochodem zcela ve stylu M. Jana Husa) odvolat se k tomuto koncilu. Její soudcové ovšem tento návrh zamítli – a jistě dobře věděli, proč. Zaznamenejme zde to, co se pokusil učinit v její prospěch jeden z účastníků kostnického koncilu. Ondřej Marguerie zřejmě neměl na obě kostnické hranice dobré vzpomínky, proto asi 28. května 1431, kdy Jana z Arcu po svém předchozím odvolání opět oblékla mužské šaty a stala se tak zpět ilou kacířkou, jako jediný žádal o vyšetření důvodů, proč se tak stalo. Víme, že to byl s největší pravděpodobností výsledek provokace anglických vojáků, střezivších Janu ve vězení a jejich velitele hraběte Warwicka. Biskup Cauchon to asi tušil také, ale jako věrný sluha Angličanů Marguerieho námitku zamítl. O dva dny později skončila Jana z Arcu na hranici.⁴⁹

Hned po skončení rouenského soudu nad Janou se převážná většina jejích soudců v čele s biskupem Cauchonem vydala na připravovaný koncil do Basileje. Jednání koncilu bylo zahájeno 23. července 1431 a od počátku se neslo ve znamení probíhající křížové výpravy proti husitům. Kardinál Cesarini se jí osobně zúčastnil. 5. července 1431 zaslal z Norimberka list husitům,

48 F. PALACKÝ, *Dějiny*, str. 639–641; H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle*, str. 327. Husité při jednání rovněž navrhovali, aby na koncilu byli přítomni i Řekové, Arméni, Indové a další křesťané – nekatolíci, nepochybně za účelem překonání církevního schismatu, ale Stojkovič a jeho druhové to rovněž odmítli.

49 A. FRANCE, *Jana z Arku*, str. 477.

v němž vysvětloval cíle křížové výpravy, vyzýval je, aby se vrátili do lůna církve, a společně s ostatními národy se zúčastnili křížové výpravy proti Turkům. List je pozoruhodný tím, že v mnoha směrech připomíná Janin list husitům z 23. března 1430 a opakuje její myšlenku na protitureckou křížovou výpravu. Není v něm tvrdost a nesmiřitelný tón Janina zmíněného listu – Cesarini se inspiroval k celkové umírněnosti a laskavému vyjadřování obdobným manifestem kardinála Beauforta ze 17. července 1427, ale jinak je shoda leckdy až překvapující. Podle všeho Janin list husitům neskončil pouze v Zikmundově kanceláři, ale koloval po Německu v různých opisech a kardinál Cesarini měl možnost takto se s ním seznámit. Kromě toho byl asi ve styku s osobami, jež stály v pozadí vzniku Janina listu a mohly mu o ní podat podrobnější informace. Bylo by zajímavé prozkoumat v tomto směru zejména jeho styky s remešským arcibiskupem Reginaldem de Chartres. Mrtvá Jana z Arcu vlastně tehdy začala žít svůj druhý život a pokud se kardinál Cesarini inspiroval jejím listem a vystupováním, je to o to pozoruhodnější, že v té době již musel vědět o jejím upálení a prohlášení za kacířku.⁵⁰ Jana z Arcu zřejmě rozdělila představitele církve a společnosti stejně jako husité. Její odsouzení akceptovala převážná část francouzského kléru, klérus anglický a část německého duchovenstva, jako např. již zmíněný Jan Nider, ale mnoho dalších představitelů církve přijímalo výsledek rouenského soudu s výhradami, stavělo se k němu obojetně nebo jej ignorovalo. V tom byly ostatně i určité předpoklady pro Janinu pozdější rehabilitaci.⁵¹

Křížová výprava proti husitům, jež pro velký počet svých účastníků vzbuzovala zprvu mezi představiteli katolické církve nemalé naděje, však skončila 14. srpna 1431 katastrofální porážkou u Domažlic. Kardinál Cesarini se v důsledku osobních zážitků při této porážce stal rovněž stoupencem dohody s husity a když se 9. září 1431 ujal předsednictví basilejského koncilu, podařilo se mu záhy orientovat většinu jeho účastníků tímto směrem. Koncil vyslal koncem listopadu 1431 Jana Nidera a maulbronského cisterciáka Jana z Geilhausenu do Norimberka, odkud tito vedli prostřednictvím Chebských jednání o pozvání husitů na koncil. Papež Evžen IV., nástupce Martina V., kvůli tomu koncil 18. prosince 1431 rozpustil, ale shromáždění církevní otcové zůstali v Basileji a jednali dále i proti vůli papeže. Jen malá část účastníků koncilu vystoupila na obranu papežova stanoviska, patřil k nim např. Jan Beaupère.⁵²

50 Král Jindřich VI. zaslal 8. června 1431 podrobnou zprávu o rouenském procesu králi Zikmundovi a ostatním křesťanským vládcům (S. TANZOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 221).

51 F. PALACKÝ, *Dějiny*, str. 642. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 89 datuje kardinálovův list husitům z Weidenu 26. července 1431.

52 F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 95, 117.

Koncil vyslovil skutečně revoluční teorii nadřazenosti koncilu nad papežem a bylo zajímavé sledovat, jak se na jejím vzniku podíleli Courcelles, Lami, Loiseleur, Charlier, Filibert z Montjeu a další soudci Jany z Arcu. V tomto směru se opakovala do jisté míry historie Jana Husa a kostnického koncilu – víme totiž, že převážná část těch, kteří Husa odsoudili, byla stoupenci církevních reforem, pojatých ovšem ne tak radikálně, jak chtěl Hus.⁵³

Protože průběh koncilu byl narušen válkou mezi Bedřichem IV. Tyrolským a Filipem Dobrým (papež Evžen IV. si vzal tuto válku jako další záminku k rozpuštění koncilu), představitelé koncilu pověřili 22. září 1431 Mikuláše Lamiho, Jana Nidera a rytíře Arnolda z Rotenburgu jednáním o urovnání tohoto konfliktu.⁵⁴ Jednání bylo dosti vleklé, nakonec však přece jenom vedlo k výsledku. Koncem roku 1431 uzavřel Filip Dobrý dvouleté příměří dokonce i s králem Karlem VII., odůvodněné hlavně tím, aby se mohl věnovat boji proti husitům. Při těchto jednáních se nepochybně znovu hovořilo o Janině listu husitům, nemáme však o tom bližší zprávy.⁵⁵

Kardinál Cesarini se v důsledku papežových snah o rozpuštění koncilu vzdal 8. února 1432 jeho předsednictví, načež účastníci koncilu zvolili jeho nástupcem biskupa Filiberta z Montjeu. Koncil se obrátil s žádostí o podporu také k evropským panovníkům, na prvním místě ke králi Zikmundovi. Ten osvědčil svou podporu slovy i skutky. Velmi výrazně se postavil na stranu koncilu také král Karel VII. – jedním z cílů již zmíněné synody v Bourges v únoru 1432 byly právě akce na podporu basilejského koncilu. Tato změna Karlova postoje – od ochoty podílet se na boji proti husitům k podpoře shromáždění, které chtělo s nimi vyjednávat – byla výsledkem jednak jeho prohlubujících se styků s králem Zikmundem, jednak změny mezi jeho rádci. Od r. 1432 nabýval u něho opětovného vlivu předtím zapuzený Artur z Richemontu hrabě, příbuzný bretaňských vévodů (po krátkou dobu rovněž bojoval v armádě Jany z Arcu), jemuž se nakonec zcela podařilo odstranit hraběte de la Trémoille a stát se nejvlivnějším a nejdůležitějším královým rádcem. Arcibiskup de Chartres sice zůstal v králových službách až do své smrti r. 1444, ale jeho vliv již nebyl takový jako předtím.

Tyto akce umožnily koncilu, aby se jeho poslové sešli s posly husitů v Chebu ve dnech 8. – 18. května 1432 a dojednali tam společně úmluvu o podmínkách účasti husitů na basilejském koncilu, známou jako Soudce chebský.

53 Určité předpoklady pro teorii nadřazenosti koncilů nad papeži vytvořil již kostnický koncil, ovšem basilejský koncil šel v tomto směru mnohem dále.

54 H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle*, str. 327.

55 O příměří mezi Filipem Dobrým a Karlem VII. podával zprávu 13. ledna 1432 kardinál Cesarini papeži Evženovi IV. (F. PALACKÝ, *Dějiny*, str. 653). Nider mohl mít právě z těchto jednání podrobnější zprávy o Janině listu husitům.

Ta je historiky hodnocena jako největší vítězství husitů na diplomatickém poli. Akce evropských panovníků posléze přiměly papeže Evžena IV., aby svůj úmysl rozpustit koncil odvolal a kardinál Cesarini se pak mohl 10. září 1432 opět ujmout předsednictví koncilu.⁵⁶ Koncil se na jednání s husity velmi důkladně připravoval. Na podzim 1432 vybral čtyři nejproslulejší teology, aby v disputacích s husitským poselstvem hájili obecné učení katolické církve proti čtyřem artikulům pražským. Jan Stojkovič z Dubrovníka měl vystupovat proti článku o přijímání pod obojí, Giles Charlier proti článku o trestání smrtelných hříchů, Jindřich Kalteisen, dominikán, profesor teologie na universitě v Kolíně nad Rýnem a inkvizitor, proti svobodnému hlásání slova božího a Juan de Palomar, arcijáhen barcelonský a papežský auditor, proti ustanovení o světském panování kněžstva.

Husitské poselstvo v čele s Prokopem Velikým přijelo do Basileje 4. ledna 1433. První dny a týdny jeho pobytu byly věnovány zejména zdvořilostním návštěvám význačných účastníků koncilu a tak členové poselstva měli nepochybně možnost rozmlouvat i s Petrem Cauchonem, od r. 1432 biskupem lisieuxským. Ve dnech 20. – 28. ledna 1433 přednesli vybraní zástupci husitů koncilu výklad čtyř artikulů pražských. Článek o trestání smrtelných hříchů hájil tábořský kněz Mikuláš z Pelhřimova, řečený Biskupec. Od 13. do 28. února 1433 jim pak odpovídali stanovení zástupci koncilu. Zástupci husitů přednesli své repliky ve dnech 16. března – 1. dubna 1433 a poté znovu odpovídali zástupci koncilu. Disputace se postupně změnily v obecné rozmluvy a vzájemné polemiky. Giles Charlier přitom 4. dubna 1433 ostře vystoupil na obranu trestu smrti, jehož podstatné omezení husité požadovali. V této souvislosti hájil i opodstatněnost odsouzení Jana Husa. Domněnka F. M. Bartoše, že k tomuto vystoupení jej přiměla okolnost, že se cítil osobně dotčen za svou účast na procesu s Janou z Arcu, je dosti opodstatněná.⁵⁷ Charlierovi odpověděl Jan Rokycana, jenž upozorňoval, že Čechové nevěří v opodstatněnost trestu smrti, jinak by v jejich válkách teklo ještě více krve, než doposud, a podotkl, že po několik let již v Čechách nebyl nikdo odsouzen k smrti.

Jinak husité jednali 3. dubna 1433 s posly burgundského vévody Filipa Dobrého o obnově přátelských vztahů mezi českými zeměmi a Burgundskem a o týden později se stejným účelem s posly savojského vévody Amadea. Zatímco rozhovory se savojským poselstvem byly velmi přátelské, Burgunda ne si neodpustili invektivy v duchu tvrdého protihusitského postoje svého vévody. Tvrdili, že vévoda Filip Dobrý pochází po přeslici z českého rodu (jeho prababičkou byla Jitka, dcera krále Jana Lucemburského a manželka

56 F. PALACKÝ, *Dějiny*, str. 654–655.

57 F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 133–135.

francouzského krále Jana Dobrého) a je proto Čechům velmi nakloněn, požadovali však, aby husité důkladně hleděli na smíření se sborem, protože kdyby opět mělo dojít k roztržce, vévoda by musel všemožně pomáhat koncilu. Vilém Kostka z Postupic na to odpověděl, že pokud by vévoda Filip přišel do Čech, Čechové před ním neutečou, ale zachovají se k němu jako k jiným.⁵⁸

Koncil na základě výsledků jednání rozhodl koncem března 1433, že spolu s husitským poselstvem odjede zpět do Čech i jeho vlastní poselstvo, která bude mít za úkol prozkoumat situaci v českých zemích a připravit podklady pro definitivní smír husitů s církví. Poselstvo tvořilo 10 osob, vůdčími osobnostmi v něm byli biskup Filibert z Montjeu, Juan de Palomar a augsburgský biskup Petr, členem byl rovněž Giles Charlier, jenž psal deník poselstva. Společný odjezd obou poselstev z Basileje byl 14. dubna 1433. Poselstvo koncilu pobýlo v Praze do 11. července 1433. Víme o něm, že se zúčastnilo sněmovních jednání, shromažďovalo zprávy a po příjezdu do Basileje bedlivě referovalo o všem, co zjistilo. Koncil vypravil 11. září 1433 do Čech nové čtyřčlenné poselstvo, v němž opět měli hlavní slovo biskup Filibert z Montjeu a Palomar. Jednání Čechů s koncilem bylo ovšem tehdy narušeno událostmi kolem obléhání Plzně, již se koncil snažil všemožně pomáhat. Poselstvo se zdrželo v Čechách do konce ledna 1434 a tentokrát pilně pracovalo na prohloubení rozkolů mezi jednotlivými frakcemi husitů – tábory, sirotky, pražany, atd. Členové koncilu došli k názoru, že smír bude snáze dosažitelný s umírněnými skupinami husitů, než s jejich radikálními složkami, reprezentovanými především polními vojsky. Akce podniknuté koncilem tak nemálo přispěly ke zmaru obléhání Plzně a ke zničení radikálních husitských frakcí v bitvě u Lipan 30. května 1434, shodou okolností v den třetího výročí upálení Jany z Arcu.

Mezitím král Karel VII. dále prohluboval své styky s králem (od 31. května 1433 císařem) Zikmundem a 21. června 1434 uzavřeli oba panovníci spojeckou smlouvu. Také vévoda Filip Dobrý zahájil v r. 1434 jako pokračování předchozího příměří s Karlem VII. další jednání, který byla završena mírovou smlouvou v Arrasu 21. září 1435. Vévoda Filip Dobrý se podle ní odřekl spoječtství s Anglií a stal se spojencem Francie, ovšem za podmínek, které jej stavěly takřka na roveň francouzskému králi – nemusel mu např. nadále skládat lenní slib, atd. Ostatně asi ne náhodou usiloval Filip Dobrý o získání královského titulu. Snaha o smíření husitů s církví a císařem Zikmundem pokročila natolik, že k 20. květnu 1435 bylo svoláno společné jednání všech zainteresovaných stran do Brna. Byli zde přítomni všichni významnější představitelé všech frakcí podobojí, mj. Jiří z Poděbrad, od 14. června 1435 vévoda Albrecht

⁵⁸ F. PALACKÝ, *Dějiny*, str. 668–669.

Rakouský, od 1. července 1435 císař Zikmund, členem poselstva basilejského koncilu byl opět Giles Charlier. Jednání probíhala do konce července 1435, jejich důležitou součástí byly snahy o reformu církve, na nichž basilejský koncil tehdy usilovně pracoval. Císař Zikmund byl uznán za krále českého, ale pokud jde o konečný smír s církví, nemohlo být dosaženo konečných úmluv. K těm došlo až v následujícím roce v podobě basilejských kompaktát a jejich slavnostní vyhlášení se uskutečnilo na sjezdu v Jihlavě v červenci 1436.⁵⁹

Tohoto sjezdu se zúčastnil jako delegát basilejského koncilu biskup Filibert z Montjeu, jenž pak již zůstal v Čechách. Protože volba husitského kněze Jana Rokycany za pražského arcibiskupa nedošla všeobecného uznání, stal se Filibert z Montjeu vrcholným představitelem církevní správy v českých zemích a v duchu basilejských kompaktát světil kněze podjednou i podobojí. Podivná ironie osudu u muže, jenž předtím rovněž označil Janu z Arcu za kacířku a čarodějnici! Filibert z Montjeu si získal nemalé zásluhy o smír uvnitř českého národa a zemřel všeobecně oplakáván 19. června 1439 jako oběť morové epidemie. Byl pohřben ve svatovítské katedrále v Praze (jeho náhrobek se nedochoval).⁶⁰

Filibert z Montjeu nebyl jediným z Janiných soudců, kteří se v oněch letech objevují na scéně českých dějin. Basilejský koncil vyslal po jeho smrti do Čech se stejným posláním Gilese de Duremorta, jeho mise však nebyla příliš úspěšná.⁶¹ Mikuláš Lami se jako posel basilejského koncilu zúčastnil v lednu 1439 ve Vratislavi jednání o smír mezi králi Albrechtem Habsburským a Vladislavem Polským a jejich českými stoupenci, které skončilo uzavřením dočasného příměří.⁶² Nejzajímavější je však účast Lamih, Caniveta, Evrarda, Sabrevoise a Fieveta na práci komise basilejského koncilu pro otázky víry, která především se zabývala otázkami církevní reformy. Jejimi spolupracovníky byli rovněž Courcelles, Loiseleur a další z těch, kteří poslali Janu z Arcu na hranici. Úsilí komise bylo po několika letech usilovné práce završeno v r. 1439 spisem „Reformatio Sigismundi“, nazvaným tak na paměť císaře Zikmunda, zemřelého koncem roku 1437, jenž shrnoval zásady reformy církve a společnosti. Vliv husitských myšlenek na vznik tohoto dokumentu je nepopíratelný, mj. byly pro něj vzorem husitské manifesty z května 1430.⁶³

Je velmi pravděpodobné, že při všech těchto jednáních v Basileji, Praze, Brně, aj. měli čeští poslové možnost hovořit s Janinými soudci o jejím osudu,

⁵⁹ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 188–189.

⁶⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny*, str. 728–729.

⁶¹ J. von HERZOGENBERGOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 114.

⁶² H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle*, str. 327.

⁶³ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce II*, str. 224; H. THOMAS, *Jeanne la Pucelle*, passim.

že přitom byl projednáván také její list husitům a že tak v českých zemích byla rozšířena známost o této francouzské národní hrdince. Konkrétní doklady o tom však nemáme. Jana z Arcu ovšem nadále prožívala svůj druhý život již krátce po své smrti v podobě několika žen, jež se vydávaly za ni a tvrdily, že se jim podařilo zázračně vyváznout z plamenů rouenské hranice. Nepřekvapuje, že vůbec první z těchto nepravých Jan Magdalena Walpotová se objevila v Řezně. Legát Juan de Palomar ji však 9. května 1434 přiměl k odvolání jejího tvrzení, načež byla jako kacířka odsouzena do vězení.⁶⁴

Další a nejnámější z nepravých Jan, působivší ve Francii v letech 1436–1440, se mj. angažovala ve snaze tehdejší zástavní držitelky Lucemburska Alžběty Zhořelecké, dcery vévody Jana Zhořeleckého, o vydání Lucemburska jejímu příbuznému, burgundskému vévodovi Filipovi Dobrému. Ten posléze s jejím vědomím v r. 1443 Lucembursko vojensky obsadil. Bylo to považováno za porušení práv České koruny, do jejíhož svazku bylo Lucembursko do té doby počítáno. A diplomatické řešení tohoto konfliktu zaměstnávalo české politiky až do období vlády krále Jiřího z Poděbrad. Protože tato jednání probíhala i v době Janina rehabilitačního procesu v letech 1450–1456, mohly být přitom opět získány vědomosti o Janině osudu. Prvním dokumentem, který můžeme s určitou pravděpodobností považovat za ohlas vystoupení Jany z Arcu v českém prostředí, je však až zpráva z cestopisu Václava Šaška z Bírškova z let 1465–1467, jež je ovšem značně zkomolená. Šašek uvádí, že město Blage na řece Garonně drželi po 150 let angličtí králové, až jistá žena, věštkyně, je dobyla nazpět a odňala také Angličanům celou Francii. Tato žena, dcera jakéhosi pastýře, byla od Boha obdařena tak velikými ctnostmi, že dokonala všechno, cokoli podnikla. Ale v poslední bitvě ji anglický král zajal, odvezl do Anglie, tam pak byla voděna na koni po Londýně, upálena a její popel hozen do moře.⁶⁵

Víme, že Jana z Arcu nikdy na Garonně nebojovala, pokud jde o Londýn, hlavní město Anglie, je zde nepochybná záměna s Rouenem, hlavním městem anglických držav na území Francie. A o tom, že Jana z Arcu nebyla zajata Angličany, nýbrž jejich burgundskými spojenci, se Šašek už nemusel dozvědět. Je to ale o to více záležející, že poselstvo, jehož byl členem, navštívilo řadu míst, spojených s Janiným působením – Tours, Blois, St. Catherine en Fierbois, Orléans, kde Janina památka byla dosud živá, a mohlo tedy o ní získat přesné informace. Václav Šašek psal zřejmě své záznamy s určitým časovým odstupem a leccos si proto ve své paměti popletl.

64 Kronika Ondřeje Rezenského (citovaná edice), str. 484.

65 Václav ŠAŠEK z BÍRŠKOVA, *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa*. Praha 1951, str. 60–61.

Historie vztahů Jany z Arcu vůči českému prostředí je nepochybně stejně pozoruhodná a dramatická, jako celý její život, a můžeme v této souvislosti souhlasit se slovy Johanny von Herzogenbergové, která sice považuje Janin list husitům za pravý i co do vyjádření jejích skutečných myšlenek, svou úvahu o něm však zakončila těmito slovy: „... tak je panna Jana ve svém nevysvětlitelném tajemství svatosti národní světice, oblíbená i tehdejšími nepřáteli, lidsky zcela blízká a přece také zcela nepochopitelně vzdálená v právě tomto nevysvětlitelném tajemství svého poslání; tak byl položen ve svatém hněvu a svatém nadšení most od světice ke kacíři, od Francie k Čechám, od ohně k ohni.“⁶⁶

Článek byl původně napsán v r. 2000.

66 J. von HERZOGENBERGOVÁ, *Jeanne d'Arc*, str. 116.

Český překlad listu Jany z Arcu husitům

F. M. Bartoš, Husitství a cizina. Praha 1931, str. 218–219 (s drobnými stylistickými úpravami).

JEŽÍŠ MARIA

+ Je tomu již dávno, co mně, panně Janě, došly zprávy a pověsti o tom, jak jste zrušili, stavše se z pravých křesťanů kacíři a podobnými Turkům, pravé náboženství a bohoslužbu, přijali zločinnou a hanebnou pověru a jak ji bráníte a rozšiřujete tak horlivě, že není ohavnosti ani ukrutnosti, kterých byste se neodvážili. Opovrhujete církevními svátostmi, na kusy trháte články víry, rozvracíte chrámy, rozbíjíte a pálíte obrazy, vytvořené pro svaté vzpomínky a vraždíte křesťany jen proto, že prý nemají vaší víry. Jaká to zběsilost, jaké šílenství a jaká zuřivost vás to posedla? Tu víru, kterou Bůh všemohoucí, kterou Syn, kterou Duch svatý vzbudil, zřídil, povznesl a tisícovým způsobem a tisícovými zázraky oslavil, vy pronásledujete a hledíte vyvrátit a zahladit. Vy, vy jste slepci a ne ti, kdo mají zraku a očí. Což myslíte, že ujdete trestu? Či nevíte, že Bůh proto nebrání vašim zločinným podnikům a nechává vás bloudit v temnotách a bludu, aby vám uchystal tím větší trest a muku, čím více budete zuřiti v zločinech a svatokrádežích? Já, abych pravdu řekla, kdybych nebyla zaměstnána válkami s Angličany, věru bych již dávno byla přišla k vám na návštěvu. Ale opravdu, nedovím-li se, že jste se napravili, nechám asi Angličany a vytrhnu proti vám, abych, nemohu-li jinak, mečem vyhubila tu vaši hloupou a tvrdošjnou pověru a zbavila vás buď kacířství nebo života. Chcete-li se však raději vrátit ke katolické víře a k dávnému světlu, pošlete ke mně posly a povím jim, co musíte udělat. Pakli však nechcete, nýbrž budete nadále tvrdošjně vzdorovat osudu, vzpomeňte si, co jste napáchali škod a zločinů, a očekávejte, že všem vrchovatě odplatím svrchovanými silami lidskými i božskými.

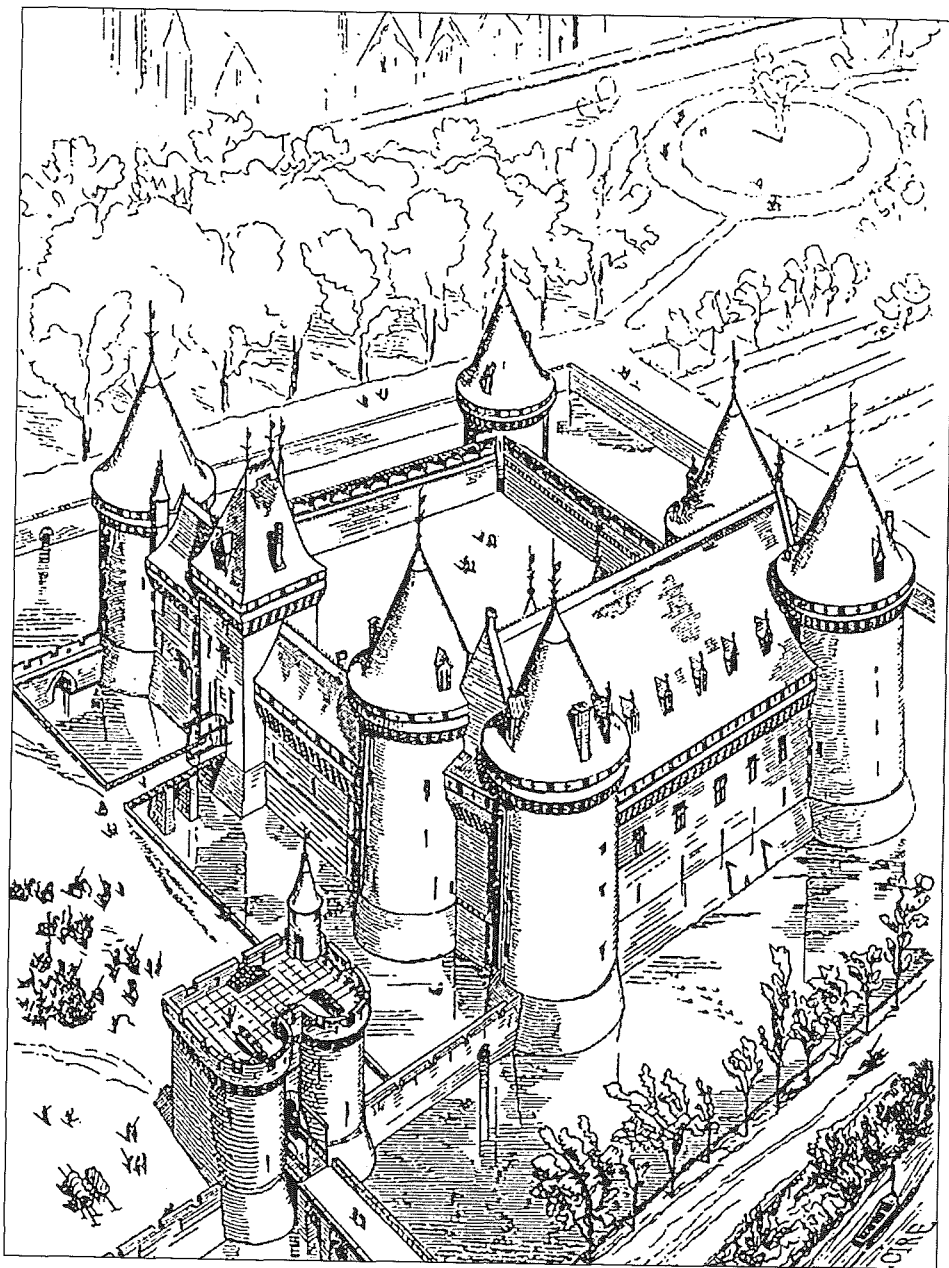
Dáno v Sully 23. března (1430). Českým kacířům.

Pasquerel v. r.

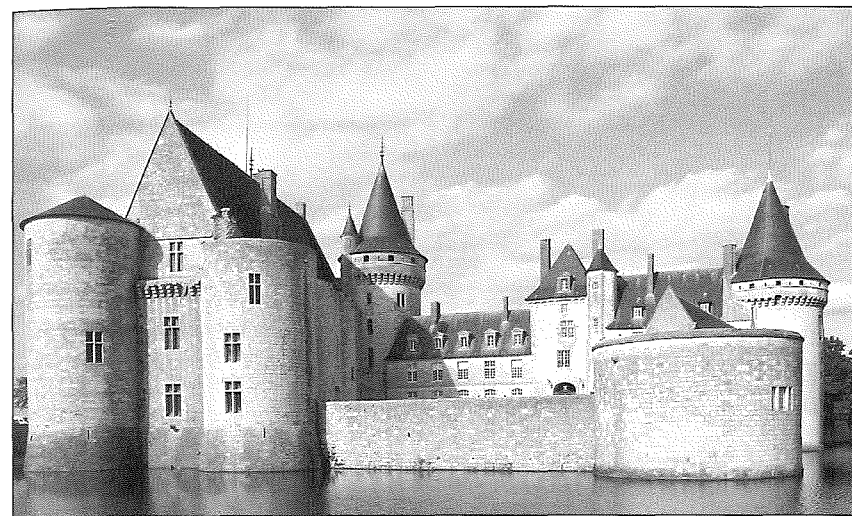
Výtah z listu kardinála Juliana Cesariniho husitům
z Norimberka 5. července 1431

F. Palacký, Dějiny národu českého. Praha 1921, str. 642 (český překlad latinského originálu).

I nejsme-liž my všichni bratři a křesťané, nemáme-liž jednoho a téhož spasitele Krista pána, jedno a též písmo svaté? Copak nás rozdvojilo, co odloučilo děti od milované matky? Vy ještě nedávno ve víře a v bázni boží předčili jste mnohé národy a nyní pronásledujete křesťany mečem a ohněm, bázeň boží obrátili jste v ukrutnost. Nebylo-li by lépe a prospěšněji, kdybyste připojili se k nám a vezmouce na sebe znamení kříže, táhli s námi společně proti Turkům a Saracénům, dávným hubitelům křesťanů, místo co nyní následujete sami příkladu jejich? My neradi a jen z nutné potřeby táhneme se zbrojí k vám, abychom nedívali se netečně, jak u vás náboženství hyne, kostely se boří, obrazy svatých se ruší, svátosti se pošlapují, věrní křesťané souženi a země okolní pleněny a zpusťšeny bývají. Jsou bohdá i mezi vámi mnozí, kteří neřády takové v ohavnosti mají, ale jsouce utlačeni od tyranů nesmějí skutkem vyjeviti se; těm my přinášíme osvobození, aniž mají se nás co obávat, leda ti, kteří působením ďáblovým zamítají pokoj a kázeň a chtějíce být viděni moudřejší nad jiné, baží po učení cizím a klátí se větrem domnění. Nedomnívejte se, že hrstka oněch lidí ví více, než celý svět a celá církev křesťanská ode mnoha staletí. Čemu pak vás naučí bojovníci, měšťané, sedláci a jiní neučení lidé? Či snad oni lépe rozumějí písmu svatému nežli doktorové, university a kolegia, jež se s ním stále obírají? Proč chcete několika osobám věřit více než tolikovým mistrům a učeným všech staletí a národů? Vizte, jak sv. Augustin sám praví, že by ani v evangelium věřit nechtěl, kdyby je církev neschvalovala; bylo evangelistů více, ale církev, jež nebloudí nikdy, nepřijala z nich více než čtyři za pravé písmo svaté. A této církvi učinil spasitel náš zaslíbení Ducha svatého, neboť s ní býti a ji spravovati má na věky věků. Protož pojdte a vraťte se do lůna jejího s důvěrou, naleznete netoliko odpuštění a milost, ale všechnu lásku a přízeň, kterou dítě od otce a matky očekávat může. Pán a spasitel náš Ježíš Kristus, jenž vykoupil nás drahou krví svou, dejž vám Čechům to srdce, abyste spojili se s námi v jednotu víry, pro spasení duší svých a pro pokoj a čest slavného království českého.

Hrad Sully sur Loire, kresebná rekonstrukce původního stavu ze 14. století podle Eugena Viollet-le-Duc

Hrad Sully sur Loire, současný stav.

Burgundský vévoda Filip III. Dobrý.

Joan of Arc and the Czech Lands

Václav Štěpán

A number of historians, journalists, writers and poets found the French national hero, Joan of Arc, interesting. Most historians were aware of Joan's relationship towards the Czech Lands which was demonstrated specifically by her letter to the Hussites written on 23 March 1430. This paper attempted to give details on Joan's letter to the Hussites and also some other events which reflected Joan's activities and acts in our history.

The mutual connection between Joan of Arc and Czech Hussites was fairly significant. In spite of that Czech historiography has dealt with this issue only marginally so far. And the historiography of other European countries did not come to any detailed conclusions either. Joan's letter to the Hussites had long been considered a counterfeit. After Sicley published this letter (1861), the opinion that it was genuine gradually started to prevail. However, historians have varied opinions whether the content of the letter was in harmony with Joan's intentions or not. Did Joan of Arc have such a negative relationship towards the Hussites, as suggested by the letter or was her attitude different?

We unfortunately do not have any other news that would enable us to investigate Joan's relationship towards the Hussites. This issue is not even mentioned in the documentation regarding her Rouen trial. Joan's judges probably did not discover anything that could be used against her. At the same time there is no doubt that the judges would have liked to find evidence of relations between this "heretic" and Czech heretics. Many of them had had personal experience with the Hussite movement. Therefore, we need to base our thinking on generally known facts and a comparison of various historians' opinions of Joan.

When Joan of Arc lived, Hussites were well known all over Europe. The European public either supported them or disliked them. It is beyond doubt that many people found the programme of the Hussite reform summarized in the Four Prague Articles interesting. Hussite manifests expressing their desire for just peace were well known. People liked Hussites' effort to humanize the public life; for example their effort to cancel the capital punishment for thefts (it was re-established after the Hussite revolution was defeated). The community of that time which respected the ideals of chivalry and bravery, must have found Hussites' military sturdiness and courage which helped them defeat even very strong enemies fairly impressive. Disliked features included: the unusual outward symbol of the Hussite revolution – the communion in both kinds, internal disputes among supporters of the Hussite movement, a certain

level of fanaticism and robberies committed during military campaigns. The French were very well familiar with this. And specifically the French, their relationship to the Hussites was strengthened by their experience with local heretical sects. Northern areas of France (Artois, Picardy, South Flanders and Hainaut) ranked in the sphere of interest of the Duke of Burgundy, Philip the Good (1396–1467), and were strongly influenced by the Picard sect which had been persecuted since 1411. This persecution initiated departure of about 40 Picards to Bohemia in 1413 where some of them merged with the Hussites. Some of them, led by Giles Mersault of Tournai, returned home in 1420. We could assume that Lorraine people, educated as they were, and living on the edge of Burgundy domain were informed about most of these issues, and therefore, Joan of Arc must have known who Hussites, Picards and Waldensians were. She probably knew Hussite military methods which she could find inspiring and she might have known something about the Four Prague Articles as well.

Eight Joan's letters have survived – either originals or trustworthy copies – from her ample correspondence between 1429–1430. Both the letter for Rieme people and the letter for Reims people written in March 1430 contained Joan's autographs. But the letter for the Hussites was signed by her personal secretary, the Augustinian monk Jan Pasquerel. This difference is even emphasized when the contents of the letters are compared. All the other seven letters were directly related to Joan's mission. These were brief and strictly to the point which contrasted with the style of the letter for the Hussites. Joan of Arc informed "Czech heretics" that she has long known about their violent acts which were aimed to destroy the genuine belief. She informed them that had she not been busy fighting the English, she would have attacked them. Unless she heard that they became better, she was willing to quit the fight with the English and set off for a journey to punish the Hussites as they deserved. If they wanted to return to the genuine belief, they were supposed to send messengers to Joan and she would tell them what to do. Otherwise, they shall bear full responsibility for their unfortunate fate.

Could Joan of Arc have acted like this? Everything suggests that expulsion of the English from France was most important for her. It is very unlikely that she would have been willing to quit the fight against the English and their allies only in order to fight some heretics. Joan's anger regarding the damage caused by the Hussites sounds rather unconvincing. News about damage from their campaigns could have been significantly exaggerated; however, Joan of Arc saw much more serious damage caused by both the parties to the Hundred Years' War in her immediate vicinity. The only portion of the letter which sounds fairly

convincing is the offer of reconciliation between the Hussites and the Roman-Catholic Church.

It is surprising that Joan's letter was signed by Joan's personal secretary Pasquerel. And there is another very striking fact. Joan of Arc used to attach one or two crosses if she started her letter with these words. The purpose of this is explained to us by the sixth item of her Rouen charge. It said that one cross linked with the words "Jesus Maria" in Joan's letters was to instruct the addressees not to do what was written in the letter. This was probably a measure to protect her if she were to write a letter under duress (for example in captivity etc.). Letters which expressed Joan's pure and actual thinking had two crosses with words "Jesus Maria". There are no doubts about veracity of those letters which did not comprise the words Jesus Maria and started in a different way, for example the letter for Reims people of 28 March 1430.

The original of the letter has not survived. Only a copy from the register of the imperial office of King Sigismund of Luxembourg is available. The clerks obviously did not know the meaning of the cryptogram "Jesus Maria" with one cross. However, they were so careful that they copied the cross which was probably attached to the words "Jesus Maria" in the original Latin text. Therefore, if Joan's letter for the Hussites really contained words "Jesus Maria" with one cross, it would mean that the contents of the letter did not correspond with Joan's intentions. Addressees, i.e. the Hussites, were not supposed to do what the letter was telling them! Is it possible at all? And if yes, how could the Hussites know real Joan's opinions. To answer these questions we need to search all circumstances of the origin of the letter and also the reflection of Joan's activities in the surrounding countries. What could people know about her in Bohemia? Were there possibly any links between her and the Czech Lands and how did she build her opinion of the Hussites?

Joan's acts raised interest of a number of people who disliked the Hussites. Opponent of Master Jan Hus, Jan Charlier, also called Gerson, started to call Joan of Arc the Maid of Orleans in his tract "De Puella Aurelianensi" written on 14 May 1429. King Sigismund was informed about Joan of Arc in July 1429 by means of a ceremonial letter from Alain Chartier, King Charles' VII secretary. At the same time a Roman fortune-teller spread rumour in Germany that Joan of Arc would conquer the Czech Kingdom. This prophecy became very popular in Regensburg which was known as the centre of vigorous opponents of the Hussites. Under the influence of this political situation and legends created about Joan of Arc namely by religious groups, Germany could easily generate an idea that Joan of Arc might be a good tool to fight the Hussites.

The public opinion so far mostly antagonistic towards the Hussites started splitting. Some political and Church representatives led by King Sigismund

preferred negotiations. Just at the time when Joan of Arc was getting ready to set off for a campaign to liberate Orleans, King Sigismund and representatives of the Hussite Movement, led by Prokop the Great, gathered for the first meeting in Bratislava on 3 April 1429.

Irreconcilable adversaries of negotiations with the Hussites included namely Sigismund's son-in-law Austrian Duke and mortgage holder of Moravia, Albrecht of Habsburg, and also Burgundy Duke Philip the Good. He dreamt of organizing a crusade against Turks. Since it was hardly feasible in such a political situation, he decided to substitute it with a crusade against the Hussites.

Cardinal Henry of Beaufort, a Papal Legate, was the authorised representative of Pope Martin V for the crusade against Hussites since 18 March 1427. His nephew Duke Jan of Beaufort (1389–1435) intermediated negotiations between Cardinal Beaufort and Philip the Good for the purpose of preparation of a new anti-Hussite crusade. Philip's troop was supposed to be reinforced by an English troop. Based on this plan Pope Martin V sent his auditor Kuneš of Zvole to England. The royal council allowed Cardinal Beaufort to hire only 250 lancers and 1500 archers in autumn 1428. London synod also approved financial help for the fight against the Hussites in December 1428. However, the consent was granted on the day of violent defeat of the English by Joan of Arc in the Battle of Patay. Cardinal Beaufort having been influenced by the crushing news about the catastrophe which afflicted the English made his troop available to his nephew Jan of Beaufort on 1st July 1429 to protect Paris. Pope Martin V considered it embezzlement that the Cardinal used the soldiers hired for the Pope's money for a purpose different from the intended one, and instantly deprived cardinal Beaufort of his authorization to lead the crusade. Nevertheless, the planned crusade against the Hussites had to be cancelled.

Duke Beaufort led mercenaries from Paris against the army of King Charles VII and Joan of Arc heading towards Paris. Most of the mercenaries stayed in the city to defend it and fought with Joan of Arc again during her failed attempt to capture Paris at the turn of September 1429. King Charles VII protested against such a use of mercenaries originally hired to fight the Hussites. During the coming years he refused to approve that the Pope levy anti-Hussite tithes from the clergy. It is beyond doubt that Joan of Arc knew about this situation. English troops were not used for the Czech crusade because of her and the Hussites actually became her allies. Joan asked Philip the Good in the quoted letter of 17th July 1429 to start a common fight against Saracens, i.e. Turks after the reconciliation with the French. This demonstrates that even when the preparation for the anti-Hussite crusade was peaking, she did not think of a campaign against Czech people.

Charles VII, after the failure of the planned anti-Hussite crusade, intended to revive contacts with the Tyrolean Duke Frederic IV aimed against Philip the Good. The decision was made in March 1430 when the royal court was staying in castle Sully sur Loire between Gien and Orleans. Joan of Arc was staying in this castle from 3rd March 1430 and she was informed about the intended campaign against Philip the Good. The negotiations were also influenced by a contract concluded between the Hussites and the Brandenburg Prince Elector Friedrich of Hohenzollern, a few earls and some representatives of towns on common assessment of the orthodoxy of the Four Prague Articles. This contract made even a stronger line between opponents of the Hussites: some supported the negotiations and some wanted to violently suppress all "heretics". It seemed that courtiers of Charles VII were divided into the same two groups.

Charles VII and his politicians must have been informed about the negotiations conducted by Philip the Good with the Habsburgs between 1428-1429. The news was probably provided by Arch-Bishop Reginald de Chartres through his secret negotiations with Bishop Cauchon. It was also known that namely Austrian Duke Albrecht, known as the "Heretics hammer", was too busy waging war with the Hussites. He could hardly consider another military adventure. That was why a suggestion was made that it would be good to help him with the Hussite issue. And this was probably the point when King's counsels came up with the new way of "utilization" of Joan of Arc. They knew about her great popularity in Germany and maybe even about the prophecy that she would conquer the Czech Kingdom. Therefore, they could have easily come up with the idea that they would make her busy fighting the Hussites and at the same time remove her from France.

Joan of Arc was not willing to accept such a solution. Her main aim was to force the English out of France. Moreover, she might have secretly support the Hussites in some matters. However, not even counsels of Charles VII were uniform in their attitude towards the Hussites. Joan's letter to the Hussites combined both thoughts of a strict military campaign and of negotiations. Joan of Arc probably supported the idea of negotiations, and she might have been willing to act as an intermediary. However, supporters of the tough solution wanted to involve Joan in a military conflict with the Hussites and get rid of her in this way.

It seems that Joan of Arc was subject to very strict pressure by Archbishop de Chartres who forced her to have a letter written on her behalf in which she would inform the Hussites that she was willing to attack them unless they complied with requirements of the Church. By way of compromise she required negotiations with them first. Joan dictated the basic ideas for the letter

to her secretary Pasquerel who recorded them and expressed them in a fancy style. However, she at least squeezed in some signs of a protest. These included the secret sign of a cross next to the words "Jesus Maria" the meaning of which Pasquerel, Joan's Secretary, knew very well, and also that she refused to sign the letter. As regards the signature she could easily declare that she did not understand the Latin text and did not want to sign something she did not understand. Therefore, the letter was signed by Pasquerel on her behalf.

The King and his courtiers wanted to use the letter to win the support of the Tyrolean and Austrian Habsburgs and other powerful men in the Roman Empire for their effort aimed against Philip the Good. The letter was intended to illustrate Joan's willingness to participate in the fight against the Hussites and encourage everyone who was imminently endangered by the Hussites to start negotiating. In exchange for the conclusion of an anti-Habsburg alliance with France, Joan of Arc was supposed to help fight the Hussites. But what was Joan of Arc herself planning to do with the letter? The secret cross sign proves that she probably wanted the letter to be received by Hussites. The letter was supposed to be accompanied by her oral comments which were to be known only by her reliable messenger. To arrange this she could have taken advantage of the contacts between Tournai Picards and the Hussites.

Several copies of the letter were probably made. One of them might have been delivered by a messenger of Joan of Arc to Tournai. From there it was sent to the Hussites. It is not known whether they received it or not. In 1430 the Hussites sent manifests from Cheb all over Europe (among others also to France) in which they passionately defended the legitimacy of their fight. They urged European citizens to quit support to corrupted representatives of the Church and join those who pointed out the dirty practices of religious and social life even among Catholics. It is possible that this manifest was somewhat an answer to the letter from Joan of Arc. But the letter was soon forgotten in the Hussite environment under the influence of Joan's further destiny.

The fact that Joan of Arc was forced to agree with the anti-Hussite letter undoubtedly deepened the split between herself and King Charles VII and his counsels. During the coming weeks Joan of Arc defeated a troop of Burgundy soldiers near Lagna. However, on the 23rd May 1430 Joan was captured by the town of Compiègne under weird circumstances. Charles' messengers travelling to the Empire to negotiate the anti-Burgundy coalition could only bring Joan's letter to the Hussites without any specific promise of help. In addition to that a message about Joan's capture came during the negotiations and completely buried any chance of her fighting against the Hussites. It undoubtedly contributed to the failure of the negotiations. Nevertheless,

Austrian Duke Albrecht became so interested in Joan's letter that he sent it to his father-in-law King Sigismund. The text of the letter was copied into the correspondence register in Sigismund's office and thanks to that it has been retained.

The origin of Joan's letter to the Hussites has been explained in various ways. T. Sickel (ed., Letter, page 83) assumed that the letter was initiated by a Czech person touring France or by an unknown stranger who hoped that the reputation and fame of Joan of Arc would suffice to turn the Hussites to the right belief. A. France (Joan of Arc, pages 351–352) thought that the letter was recorded and stylistically modified by Pasquerel on the basis of ideas dictated to him by Joan of Arc. Historian Grogeff thought that Joan sent the letter to confidants of Cardinal Beaufort to make them organize a common campaign against the Hussites. However, all these theories seem less likely than the theory that the letter was written to initiate the anti-Burgundy coalition.

Czech messengers had a chance to speak to Joan's judges about her fate during the negotiations in Basel, Prague, Brno. It is very likely that they also mentioned her letter to the Hussites and in consequence of that Czech lands became aware of this French national heroine. But we do not have any specific proof of this. The first document which might be considered a response to acts of Joan of Arc in the Czech environment was a very distorted message from travel book of Václav Šašek of Bříkovo from 1465–1467. The history of relationships between Joan of Arc and the Czech environment is for sure equally remarkable and dramatic as all her life.

Česká účast ve válce o dědictví landshutské roku 1504

Kamila Sladkovská

Abstract: *The paper deals with the Czech participation in the war of Landshut heritage. This war conflict took place in South-Western Germany between 1503–1505. Many Czech mercenaries worked for either one of the participating parties, the Bavarian Duke Albrecht and Count Palatine Ruprecht. Their participation in this war and namely in the final battle near Schönberg represents the final phase of the Hussite warfare. The author describes the course of the war and briefly summarizes the approach of the Czech and German historical literature to this topic to the date. Attention is paid to the final performance of Czech mercenaries in the lost battle of Schönberg. A special section is devoted to the commander of the defeated Czech troop, Matyas Libák of Radovesice. The role of Czech troops is described in the context of the general explanation of the late medieval warfare. The author took information from a source which has not been used so far – a list of Czech prisoners of war from the battle of Schönberg. The author used this list as an example to explain problems related to the performance of mercenary armies in the late Middle Ages, namely the war business and related exchanges of captives. The published list of Czech prisoners of war is complemented with analyses of their social background and place of origin.*

Key words: *late Middle Ages, medieval warfare, hussite warfare, war of Landshut inheritance, medieval mercenary, prisoners of war, czech mercenaries*

Téma války o dědictví landshutské v letech 1503–1505 bylo v české literatuře nejlépe a nejúplněji zpracováno v Palackého *Dějínách národu českého v Čechách a na Moravě* (poslední vydání z roku 1968). Tento výklad je ovšem zastaralý a překonaný. Důležitým příspěvkem k bitvě u Schönberga je kapitola ve Frankengerově *Husitském válečnictví po Lipanech* (1960), ale ani tento text nevede k hlubšímu poznání problematiky českého žoldnéřství v pozdním středověku na pozadí války o landshutské dědictví. V roce 2005 byl vydán důležitý příspěvek k landshutské válce a k problematice českého žoldnéřství v knize Jiřího Jánského *Kronika česko – bavorské hranice V* (2005). Autor v knize cituje důležité prameny z českých archivů k landshutské válce i německou literaturu. Jeho text se především opírá o kolaciované opisy z mnichovského a amberského archivu uložené v archivu Národního muzea v Praze, které ve své práci také hojně cituji. Ovšem, co v příspěvku Jánského chybí, je širší využití dosud neprobádaných pramenů v německých archivech týkajících se žoldnéřů bojujících na straně falckraběte Ruprechta.

Německá literatura má oproti české literatuře bohaté zpracování tématu války o dědictví landshutské. Kromě kronikářských děl jako Triermannovy kroniky (vyd. 1879), Arnpeckovy kroniky (vyd. 1915) a Zaynerova (vyd. 1763), Slebuschova (vyd. 1887) i Köllnerova (vyd. 1847) zpracování se můžeme opřít o kvalitní historické práce Würdingerovy *Kriegsgeschichte von Bayern* (1868) a od téhož autora zpracované *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)* (1862), dále o dizertační práci W. Hruschky *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507* (1961) anebo o Wiesfleckerovu knihu *Kaiser Maximilian I.* (1977).

Jelikož téma války o dědictví landshutské bylo již na německé straně dostatečně zpracováno, rozhodla jsem se zhodnotit celou historickou událost z pohledu české strany, a to žoldnéřů, kteří se války zúčastnili a českého žoldněrství v pozdním středověku. Nedávno vydaná práce Uwe Trespa *Söldner aus Böhmen (Entstehung und Organisation böhmischer Söldnerheere im Dienst deutscher Fürsten des 15. Jahrhunderts)* se pro mě stala naprosto nezbytným vodítkem v celé problematice českého žoldněrství pozdního středověku. Z českých badatelů tématu českého žoldněrství bych zmínila především příspěvek Václava Štěpána, *Účast žoldnéřů z českých zemí (zejména Slezska a severní Moravy) ve „velké válce 1409–1411“ zachycená prameny z velmistrovského archivu řádu německých rytířů* v Časopise Slezského muzea (1990), zabývající se strukturou, původem a charakterem českých žoldnéřů v dané válce.

K poznání žoldněřské problematiky může posloužit několik typů pramenů: soudobá korespondence, smlouvy o službě, seznamy záškodného, knihy výplat žoldu, zajatecké seznamy aj.¹ V Mnichově v *Bayerisches Hauptstaatsarchiv* jsem v rámci tzv. *Ämterrechnungen* pracovala s landshutskou výplatní knihou žoldu za rok 1504. Ovšem nejdůležitějším pramenem pro mou práci se stal v témže archivu nalezený seznam českých zajatců z bitvy u Schönberga roku 1504 v oddělení *Kurbayern, Äusseres Archiv*.

Seznam českých zajatců z bitvy u Schönberga roku 1504 a text pojednávající o něm považuji za jádro a nejpřínosnější část své práce. Řezenský seznam obsahující 630 jmen převážně českých zajatců, zapsaných českým písařem, umožňuje téměř absolutní identifikci jmen. Interpretační hodnota tohoto seznamu je zásadní.

1 Robert ŠIMŮNEK – Uwe TRESP, Beiträge zur Praxis des spätmittelalterlichen böhmischen Söldnerwesens. Das Söldnerwesen der Herren von Rosenberg um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Die Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut in Böhmen (1459–1462) – mit Prosopografie, in: Tábořský archiv 10, 2000–2001, s. 73–174.

Válka o dědictví landshutské

Válka o dědictví landshutské známá i pod názvem „bavorská“ či „falcká“ trvala od dubna 1504 do dubna 1505.² Vznikla jako územní spor o vévodství bavorsko-landshutské (tzv. Dolní Bavorsko) mezi vévodou Jiřím (Georg der Reiche von Bayern-Landshut)³ a bavorským vévodou Albrechtem IV. (Albrecht IV. der Weise von Bayern-München).⁴

Válečný konflikt předznamenal rok 1496, kdy vévoda Jiří sepsal testament tolik osudový pro pozdější vývoj událostí. V závěti odkázal své veškeré dědictví jedině dceři Alžbětě a jejímu bratranci, budoucímu manželovi, Ruprechtovi Falckému, synovi falckého kurfiřta Filipa.⁵ Tímto dokumentem se dopustil dvou prohřešků. Na jedné straně se postavil proti říšskému právu, dle kterého je možné dědit vévodství pouze v mužské linii a na straně druhé obešel dědicke nároky ostatních Wittelsbachů.⁶

Onemocnění vévody Jiřího v roce 1503 a jeho následná smrt v prosinci téhož roku urychlila vývoj událostí kolem otázky Dolního Bavorska. I přes četné snahy se Jiřímu před svým skonek nepodařilo získat uznání dolnobavorských

2 Alois SCHMID, Krise und Modernisierung im Herzogtum Bayern an der Schwelle zur Neuzeit – Der Landshuter Erbfolgekrieg (1503–1505), in: Frühmoderner Staat in Ostzentraleuropa II., Augsburg 2000, s. 128.

3 Jiří byl švagrem českého krále, neboť jeho manželka Hedvika byla sestrou Vladislava Jagellonského, jak uvádí F. PALACKÝ, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, díl V., Praha 1968, s. 318.

4 Peter SCHMID, Der Landshuter Erbfolgekrieg, in: Der Landshuter Erbfolgekrieg. An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Hrsg. von R. Ebnet und P. Schmid, Regensburg 2004, s. 7.

5 Hermann WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit, Bd. 3, Wien 1997, s. 164; Joseph WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506. Kriegsgeschichte und Kriegswesen von 1458–1506, Bd. 2, München 1868, s. 175; Heinrich ULMANN, Kaiser Maximilian I. Auf urkundlichen Grundlagen dargestellt, Bd. 2, Stuttgart 1891, s. 179; Der bayerische Krieg vom Jahr 1504. Reimchronik eines Zeitgenossen (tzv. Triermannova kronika). Hrsg. von H. Gumpfenberg (dále Gumpfenbergova kronika), in: Verhandlungen des historischen Vereines von Oberpfalz und Regensburg, Sonderausdruck aus dem Bd. 34, 1879, s. 10: „Den er zu erb nach sienem end / Sein land vermacht im testament; / Die jüngst mit nam Elisabeth / Herzog Rupprecht vermählen thät.“

6 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 164; Reinhard STAUBER, Herzog Georg von Bayern-Landshut und seine Reichspolitik. Möglichkeiten und Grenzen reichsfürstlicher Politik im wittelsbachisch-habsburgischen Spannungsfeld zwischen 1470 und 1505, Münchener Historische Studien, Abteilung bayerische Geschichte XV, Kallmünz 1993, s. 695–712.

stavů pro Ruprechta jako nastupujícího místopředsedy.⁷ Do hry vstoupil římský král Maximilián, který odsoudil Jiřího počínání a stal se tak spojencem bavorského vévody Albrechta. Na počátku roku 1504 Maximilián zprostředkoval vyrovnávací návrhy na mírové řešení záležitosti. Ruprecht všechny tyto návrhy odmítl a jeho hejtmané obsadili residenci Landshut a Burghausen. Mírové řešení tím bylo prakticky vyloučeno a válečný konflikt byl nevyhnutelný.⁸

17. dubna 1504 válka propukla. Maximilián vyhlásil nad Ruprechtem a jeho chotí Alžbětou říšskou klatbu a veškeré dědictví po vévodovi Jiřím udělil 23. dubna v léno Albrechtovi a jeho bratru Wolfgangovi.⁹

Na straně bavorského vévody Albrechta bojoval římský král Maximilián, Švábský spolek, vévoda württemberský, lantkrabě hessenský, město Norimberk, v jehož vojsku se objevili čeští žoldnéři, převážně jezdecko, braniborský markrabě Friedrich, Alexander von Zweibrücken-Veldenz a celá řada českých žoldnéřů.¹⁰

7 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 165; Max SPINDLER, Handbuch der bayerischen Geschichte, Bd. 2, München 1988, s. 318; J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 178–179; R. STAUBER, Herzog Georg von Bayern-Landshut und seine Reichspolitik, s. 748–749; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 180–181; Gumpenbergova kronika, s. 10: „Nicht lang hernach ihr vatter starb / Herzog Ruprecht um das land warb.“

8 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 165–173; M. SPINDLER, Handbuch der bayerischen Geschichte, s. 318–319; J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 184–191; Sigmund RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, Bd. 3, Gotha 1889, s. 588–589, 594–595; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 183–190; Gumpenbergova kronika, s. 11: „Wollten streiten und rechten um das landt / Kayser Maximilian wardt es kundt; / Nemlich die reichstadt Augspurg / Allda sollt ergehn der ausspruch.“

9 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 173; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 593, 595–596; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 196–197; Gumpenbergova kronika, s. 12: „Als herzog Albrecht und Wolfgang / Die habens da erhalten than / Und ist ihn beiden zuerkannt / Zu theilen herzog Georgen land; / Als herzog Ruprecht höret das / Dass das urtheil ergangen was; / Rüst sich deswegen zu dem krieg / Was dann geschah zu beeder seit / und hub sich an ein grosser streit.“

10 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 195–197; Waltraut HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, Phil. Diss., Graz 1961, s. 145–146; H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 175; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 591–592; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 199; Gumpenbergova kronika, s. 15: „Wer herzog Albrecht und Wolfgang geholfen hat / Von fürsten und von mancher stadt; / Markgrave Fridrich thät herrennen / Die fürstn von Meisen thue ich nennen / Mit ihnen herzog Alexander / War da mit seinem eignen landen / Landgrav von Hessen war bei der schaaren / Der von Württemberg thät sich auch nicht spahren.“

Albrecht měl vážný zájem o české žoldnéře od počátku války. Již 4.–5. února 1504 jednali v Sušici, Klatovech a Domažlicích Albrechtovi lidé o naverbování 6000 českých pěšáků. Za českou stranu v Klatovech vyjednávali kancléř *von Smichau*, Jan Klenovský z Klenové, Otík Kamýcký ze Stropčic, Pokorný, Heřman Janovský z Janovic a Lukavský.¹¹ Pro Albrechtovu stranu měl být získán údajně nejlepší český hejtman Václav Vlček z Čenova.¹² Celé jednání ovšem ztroskotalo na nedostatku finančních prostředků.¹³ Albrechtovo verbování žoldnéřů v Čechách mělo požehnání českého krále Vladislava, který stál na jeho straně a na petropavelském sněmu 29. června byl vznesen požadavek na pomoc vévodovi Albrechtovi proti Ruprechtovi.¹⁴

Zcela odlišná situace byla ve vojsku na straně falckraběte Ruprechta. Ruprecht rozhodně neměl nouzi o finanční prostředky. Již od listopadu 1503 měl v držení Landshut a Burghausen, kde se ukrývalo pověsné velké bohatství.¹⁵ Velkou část Ruprechtova vojska tvořili naverbování čeští žoldnéři. K Ruprechtovým spojencům dále patřili vojáci falckého kurfiřa Filipa, biskup wüzburgský, bamberský a eichstädtský, lantkrabě Johann von Leuchtenberg, Albrecht von Landenberg, hrabě Wilhelm von Henneberg, hrabě Hugo z Montfortu a Bregenzu, Bernhard III., hrabě z Ebersteinu, Jörg – hrabě limburský, svobodní páni Leonstein, Traun, Stauff, Hutten. K nejvýznamnějším

11 Kancléře *von Smichau* a Pokorného se mi nepodařilo identifikovat, Lukavský – zřejmě se jedná o Lukavského z Řeneč, jak uvádí Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, díl 16., Praha 1999, s. 450.

12 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), in: Verhandlungen des historischen Vereins für Niederbayern, Sonderausdruck aus dem Bd. 8, č. 47, Landshut 1862, s. 12–13: „Die Böhmen, die zu Glattau waren: der Kanzler des von Smichau, der von Clenau, Kamenicz, Pokhorny, Janobitz, Lucaffsky, die mit ihren Anhängern zu Herzog Albrecht bestellt sind ... Wasila Wiltschka, der best Hauptmann in Behaim, der aber nicht reiten kann, sondern in einem Wagen geführt werden muss, sei von Herzog Albert angeworben.“; Jména identifikoval Jiří JÁNSKÝ, Kronika česko-bavorské hranice V., Domažlice 2005, s. 137; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 610.

13 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 197.

14 F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 318; K petropavelskému sněmu viz opis dokumentu z 29.6. 1504 uložený v Muzejním diplomatárii – Amberg 1341–1509, č. 49, (Archív Národního muzea), Böhmen 27, f. 4.

15 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 178; Uwe TRESP, Trabanten und Kriegsunternehmer. Das böhmische Söldnerwesen im ausgehenden Mittelalter, in: Der Landshuter Erbfolgekrieg. An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Hrsg. von R. Ebnet und P. Schmid, Regensburg 2004, s. 114. Informace uvedena v pozn. č. 54; H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 175; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 598; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 196, 199.

vojevůdcům Ruprechtova vojska náležel Georg von Rosenberg, Georg von Wispeck, Ludwig von Habsperg (purkrabí v Chamu) a Ludwig von Eyb (vicedom v Horní Falci).¹⁶

Celý válečný střet se odehrával na třech bojištích: 1. v Horním a Dolním Bavorsku, 2. v Horní Falci a částečně ve Francích, 3. v Porýní a v Alsasku.¹⁷ Největší pozornost tato práce věnuje válečným střetům především v Horní Falci a Dolním Bavorsku, kde se čeští žoldnéři angažovali nejvíce.

Vévoda Ruprecht zahájil 20. 4. 1504 své tažení v Ambergu a 1. 5. se již s vojskem ocitl u Neuburgu an der Donau, odkud podnikal četné výpady do okolí. Mezitím se do těchto míst začal přesouvat Albrecht se svým vojskem. Ruprecht se stáhl do Landshutu. Počátkem května se Ruprechtovi podařilo dobýt městečka Rain an der Donau. Kolem 21. 5. marně obléhal Erding a jeho dalším cílem se stal Wasserburg.¹⁸

Již 28. 4. byli vysláni Albrechtovi vojevůdci, aby dobyli Erding zpět. Od počátku května podnikali Albrecht a král Maximilián společně četná tažení. 21. 5. vévoda Albrecht obsadil Ingolstadt. Poté, co Braunau odmítlo vpustit do svých bran hejtmana Wispecka, Albrecht 7. 6. branami města slavnostně projel.¹⁹

Již v průběhu května 1504 se objevily první zprávy o bojových akcích, při nichž rozhodující úlohu měli čeští žoldnéři najatí falckou stranou, jako kupř. při dobytí města Cham (Kouba).²⁰ Cham byl tradičním shromaždištěm

16 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 198–199; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 146–148; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 199–200; Gumpfenbergova kronika, s. 14: „*Nun findet man auch da geschrieben / Die Böhmen sind nicht ausgeblieben / Schweigmüller (tj. Jan z Weitmile) kam auch nicht allein / Mit ihm die 3 von Guttenstein / Auch der von Sternberg war dabey / Und andere viel der Beham frey; / Zu Landshut warn der edlen viel / Etlich allhier ich nennen will / Wilhelm herre von Eissenburgk / Schenk (Georg) herre zu Limburgk / Fünf und fünfzig hab ich gezelt.*“

17 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 199.

18 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 201, 202; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 151–152, 155, 162, 167; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 179; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 599; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 206, 209.

19 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 203–205, 207; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 153–154, 156, 160, 162, 164; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 178; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 599–601.

20 W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 163.

najatých českých žoldnéřů.²¹ Mezi další shromaždiště patřil Furth im Wald a později Kötzting (Kočina).²² Hrabě Hugo Montfort požadoval 22. 5. na vicedomovi Horní Falce Ludwigu von Eyb, aby mu zaslal 2000–3000 českých pěších na pomoc obrany Neuburgu an der Donau. Ovšem sám Ludwig von Eyb požadoval po Ruprechtovi finance, aby bylo možné zaplatit českým žoldnéřům čekajícím v Chamu.²³

Nedostatek financí na splácení žoldu českým vojákům se stal pro falckou stranu vážným problémem právě v období, kdy obě znepřátelené strany potřebovaly kvůli stupňujícím se bojovým akcím získat co nejvíce žoldnéřů.²⁴ V období května a června Ludwig von Eyb několikrát a opakovaně naléhal na Ruprechta kvůli financím na najaté žoldnéře. 22. 5. Ludwig von Eyb požadoval peníze pro české žoldnéře v Chamu, aby neutekli ze služby,²⁵ 27. 5. Ludwig von Eyb zdůrazňoval Ruprechtovi nutnost peněz pro 2800 pěších a 200 českých jezdců, kteří čekali v Chamu²⁶ a konstatoval, že šetření financí v nastávající situaci nepovede k úspěchům ve válce.²⁷ Počátkem června 1504 sám Ruprecht žádal Ludwiga von Eyb, aby uspíšil verbování českých žoldnéřů.²⁸ Otálení Ruprechta ve věci najímání nových žoldnéřů dovedlo Jetřicha Gutštejna dokonce k výhrůžkám, že přejde na stranu vévody Albrechta.²⁹

Koncem června vypukly boje o město Landau, na jehož obraně se podílel Ruprechtův hejtman Georg von Rosenberg a téměř 300 Čechů. V boji byly použity taktiky, které obě strany uplatňovaly během celé války. Albrecht se pokusil město oblehnout, avšak jakmile se Rosenbergovu vojsku přestalo dařit, vojsko potají odtáhlo, odvezlo si svou kořist a nezapomnělo město vypálit. 1. 7. pokořil město Albrecht, znovu vypálil a vyraboval. Ruprecht v tomto

21 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 198.

22 W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 147.

23 Tamtéž, s. 168–169.

24 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 226.

25 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 101, s. 29.

26 Tamtéž, č. 76, s. 20.

27 Tamtéž, č. 78, s. 20.

28 Tamtéž, č. 80, s. 20.

29 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 82, s. 22.

období pobýval u Dingolfingu, kam nechal povolat 2300 Čechů z Neuburgu an der Donau.³⁰

Město Norimberk mělo v květnu 1504 ve svém vojsku 450 Čechů, kteří se v průběhu měsíce účastnili bojů v Horní Falci.³¹ Počátkem června se k Norimberským připojila skupina Čechů čítající 1170 žoldnéřů. Nově vytvořené vojsko bylo určeno pro dobývání Horní Falce. Při společných taženích docházelo mezi Norimberčany a Čechy k řevnivostem, které měly za následek i několik mrtvých.³² Téměř celou druhou polovinu července se Norimberčané pokoušeli dobýt Neumarkt, na jehož obraně se významně podílela skupina českých žoldnéřů. Norimberské vojsko muselo koncem července odtáhnout s nepořízenou.³³ Udatnost českých bojovníků patřičně ocenil Ruprecht, když Ludwigu von Eyb přikázal, aby těmto Čechům vyplatil dvojnásobný žold.³⁴

9. 7. Albrecht opustil Landau a mířil se svým vojskem k Landshutu, kde se již na otevřený boj s ním připravoval Ruprecht. Vlastní boj se odehrál před branami města a na další rádnou odvetu se Ruprechtovo vojsko již nezmohlo. I když byl Landshut uhájen, zahynulo mnoho žoldnéřů, a tak v pozici vrchního hejtmána vystřídal Georga Wispecka Georg von Rosenberg.³⁵ Vojsko bylo

30 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 210–213; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehandel von 1503–1507*, s. 194–195, 197; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 180; Augustin KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, Landshut 1847, s. 69–72; Andreas ZAYNER, *De bello Bavarico. Liber memorialis*, in: *Rerum Boicarum Scriptores*. Hrsg. von Andreas Felix Oefele, Bd. 2, Augsburg 1763, s. 443; Gumpfenbergova kronika, s. 17: „*Auch etlich städt im Baierland / Belagert wurden und verbrannt / Nämlich Füllshofen und Braunau / Eckertshofen und Landau*“; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 603; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 210.

31 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 227–228.

32 W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehandel von 1503–1507*, s. 179–180.

33 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 229–230; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehandel von 1503–1507*, s. 208–209; A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, s. 66–67; A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 443; Gumpfenbergova kronika, s. 18: „*Die Nürnberger botn auf so stark / Sie thäten belagern Neumarkt; / Das ist wahr, wie ich euch es sag / Sie lagen vier wochen davor / Gewunnen ihr nicht, das ist wahr*“; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 180; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 609.

34 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 93, s. 27–28.

35 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 214–215; A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem*

zřejmě i oslabeno landshutskými potyčkami mezi českými žoldnéři a německými lancknechty. První se odehrála 1. 7. a další 21. 7. a 23. 7.³⁶

Dalším cílem Albrechta se stal Moosburg, který se vévodovi vydal dobrovolně. Neméně důležité bylo pro Albrechta obsadit Wasserburg a strategicky významný Neuburg an der Donau, aby zabránil spojení Ruprechtova vojska s přicházejícími žoldnéři z Čech.³⁷

V tomto období byl obrovský pohyb českých žoldnéřů v Chamu, kde mělo být 400 jezdců a na 3000 pěších.³⁸ Ruprecht žádal Ludwiga von Eyb, aby jej přesně informoval o pohybu a počtu českých žoldnéřů a zároveň byla z jeho slov cítit notná dávka únavy a naděje v brzký konec války.³⁹ Ruprechtovi lidé v Čechách horečně verbovali stále nové vojenské síly. Mezi hlavní verbíře patřili: Anarch von Wildenfels, Philipp von Flersheim, Hans Nothafft, Bernhard Stöckel, Jörg Plankenfesler, Philipp von Feilitsch a Christoph von Thein.⁴⁰

Město Schwandorf bylo 2. 8. obleženo dvěma vojsky. Vojsko Ludwiga von Eyb se spojilo u Schwandorfu s českými žoldnéři táhnoucími od Waldmünchen. Češi přišli pod vedením Heřmana Janovského, Albrechta ze Sternberka a pod vedením některého příslušníka z rodu Dobrohostů z Ronšperka na Horšovském Týně.⁴¹ Město nebylo schopno zaplatit výkupné, a tak bylo

Tode Georgs des Reichen, s. 79–81; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehandel von 1503–1507*, s. 205–207; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 180; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 605.

36 A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, s. 80; A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 443; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehandel von 1503–1507*, s. 203, 211; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 604.

37 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 215–216; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 605; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 211.

38 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 216; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehandel von 1503–1507*, s. 209–210; A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, s. 84; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 609.

39 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 90, s. 24.

40 Tamtéž, č. 91, s. 24–25.

41 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 231: „*Das andere aus den Böhmen unter Janabitz, Sternberg und Tainz.*“; Tak jména identifikoval J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice V.*, s. 147.

vojsky doslova zplundrováno a vypáleno.⁴² 15. 8. odtáhli Češi k svému dalšímu cíli hradu Lengenfeldu a k hradu Kallmünz.⁴³

10. 8. padlo u Neuburgu an der Donau 100 českých pěších žoldnéřů do zajetí Albrechtova vojevůdce hraběte Andream von Sonnenberga.⁴⁴ Vzhledem ke kritické situaci ve Schwandorfu byla nucena bavorská strana zrušit obléhání Neuburgu a již se objevily první úvahy o spojení vojsk Maximiliána, Albrechta, města Norimberka a markraběte braniborského, aby se zabránilo plundrování českých žoldnéřů v zemi.⁴⁵

Mezi 14. a 28. 8. bylo obléháno falckými vojsky město Braunau, kde opět svou úlohu sehráli čeští žoldnéři. Po dobytí města Češi tvořili velkou část obranné posádky.⁴⁶

42 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 217–219; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 89–92; Gumpfenbergova kronika, s. 33: „Auf pfinsttag nach Laurenti / Mit 6000 mann waren's wieder hie / Darunter viel der Böhmischen knaben / Die büxen wolten wieder haben; / Der Behamb waren da zu vill / Ihren Worten thätens nicht nachkommen / Schwandorf deshalb hat schaden genohmen.“; H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 181; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 610; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 217.

43 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 231; J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 112, s. 31–32; W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 231; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 102, 104; A. ZAYNER, De bello Bavarico, s. 445; Gumpfenbergova kronika, s. 34: „Fürter thäten's nach Lengfeld rennen / Und wolten das schloss haben belegt / Das hat die in der stadt erschrekt / Dass sie's alsbald haben eingegenohmen; / Wie sie zu Schmiedmühlen haben gethan / Zu Schwandorf, Kallmünz und Lengfeld schon / Gedachten, sie wolten alles land.“; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 610–611; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 223.

44 A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 93, uvádí 100 českých zajatců a po něm převzal i W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 226; A. ZAYNER, De bello Bavarico, s. 444, uvádí 200 českých zajatců; J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 218 uvádí počet 200 českých zajatců a zrovna tak 200 zajatců uvádí S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 606.

45 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 219, 232.

46 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 222–224; W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 229–230; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 97–98; A. ZAYNER, De bello Bavarico, s. 445; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 608.

Zatímco v Porýní byla situace pro falckou stranu velmi kritická, Ruprecht s hlavním sídlem v Landshutu v tomto období již bezmála ovládal Horní Falc i Dolní Bavorsko.⁴⁷

Na další vývoj válečného dění měla velký vliv nečekaná událost. 20. 8. měl údajně v Landshutu skonat vévoda Ruprecht. Ovšem o příčině a dataci jeho úmrtí panují četné nepřesnosti.⁴⁸ Vládu přebrala Ruprechtova choť Alžběta, která do vedení vojska opět dosadila Georga von Wispecka.⁴⁹ Ludwig von Eyb žádal Alžbětu, aby si vyprosila slib českého krále, že zůstane v boji na její straně.⁵⁰ 25. 8. se o smrti Ruprechta dozvěděl král Maximilián, který se ihned odebral do Donauwörthu, kde pobývala i další část spojeneckých vojsk. Začaly porady, jak zakročit proti vojsku falckraběte. Přesun Maximiliána na bavorské bojiště zhatil plány falcké strany.⁵¹ I když Ruprechtova smrt mohla znamenat naději v brzký konec války, nebylo tomu tak, neboť i falckrabě Filip pokračoval v boji a ve verbování českých žoldnéřů.⁵²

29. 8. oblehlo pod vedením Ludwiga von Eyb početné české vojsko (9000! žoldnéřů) město Sulzbach. Ve vojsku nechyběli váleční podnikatelé z řad šlechty jako Jan z Weitmile, Jindřich a Jetřich z Gutštejna a Albrecht ze Šternberka.⁵³

47 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 184–185.

48 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 232; H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 185; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 99, uvádí jako datum úmrtí 20. 8.; F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 319, uvádí jako datum úmrtí 13. 8.; A. ZAYNER, De bello Bavarico, s. 445, uvádí datum úmrtí 13. 8.; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 607–608, uvádí jako datum úmrtí 20. 8.

49 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 233; H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 185–186.

50 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 111, s. 31.

51 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 221; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 611; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 223.

52 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 245.

53 Armin GUGAU, Die Schlacht bei Schönberg, in: Der Landshuter Erbfolgekrieg. An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Hrsg. von Rudolf Ebnetz und Peter Schmid, Regensburg 2004, s. 129; Gumpfenbergova kronika, s. 36–38, uvádí dokonce 14 000 vojáků!: „Ich wolt schicken in's Böhmerland / An ein ort, da ich bin bekand / Ich will der Böhmen bringen vill / 5000 oder wie vill ich will; / Weiss auch, die herrn von Guetenstein / Die werden kommen nicht allein / Die bringen mit ihnen 4000 mann / Und kommen auch in ihrer persohn / Haben auch das landvolck zu hülf / Welches auch 5000 mann trifft / Mi den so bringen wir zusam / In einer summ 14 000 mann; / Philipp von Feiltzsch musst in Böhmen reiten / 9000 Böhmen bracht er mit ihm; / Wie dass die Böhmen herauskämen / Und

Falcké a české vojsko měl u Sulzbachu odrazit Albrecht.⁵⁴ Ale již 5. 9. bylo neúspěšné obléhání ukončeno.⁵⁵ Pohybem falckých jednotek se ocitlo v nebezpečí i nedaleké říšské město Řezno.

Spojenecké vojsko Maximiliána a Albrechta začalo horečně zbírat, jakmile se dozvědělo, že z Čech přitáhla mohutná vojenská síla, která se spojila s vojskem falckraběte a začala pustošit oblasti markraběte braniborského. 4. 9. zveřejnil Maximilián své rozhodnutí táhnout proti českým žoldnům, kteří se tou dobou nacházeli v hojném počtu u Sulzbachu.⁵⁶ Maximilián byl o stavu českých žoldnů zřejmě dobře informován. Věděl o pohybu Čechů, kteří se o síle 6000 bojovníků shromáždili v Českých Budějovicích. Jejich velitel se jmenoval Georg von Rosenberg a do dnešního Německa pochodovali přes Tachov a Waldmünchen. K jejich vojenskému vybavení patřilo kromě jiného asi 200 vozů. K Čechům se měl přidat ještě vojevůdce Georg von Wispeck s 1500 jezdci.⁵⁷

8. a 9. 9. se v Erasbachu u Berchingu sešikovalo vojsko Maximiliána, Albrechta, markraběte braniborského a jeho dvou synů, Kazimíra a Jiřího, o síle 790 jezdců a 2500 pěších, Norimberští s 700 pěšimi a 150 českými jezdci a 200 jezdců vévody Ericha Brunšvického. Vzápětí Albrecht varoval město

auch das landvolk mit ihn nähmen / Am S. Augustini tag (tj. 28. 8.); / Ludwig von Eyb! Was drang dich noth / Dass du mit ketzern wollst schlagen todt / Und hast ein neid vorgenommen / Gegen Sulzbach der frommen / Und namst zu dir der Böhmen vill? ; / Der Schweigmüller und Ludwig von Eyb / Der von Sternberg war auch dabey / Die 3 wollten nicht seyn allein / Bei Ihnen waren die von Gutenstein.“

54 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 186.

55 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 237–238; J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 233–234; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 104–108; Gumpenbergova kronika, s. 50: „*Es geschah uf mittowch nach mittag / Die Böheim schikten einen boten herein / Mit einem weissen fähnelein / Der both do eines friedens begehrt.*“ S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 612; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 223.

56 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 251; J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 246; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 223.

57 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 245; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 612; Herzog Erich von Braunschweig in der Böhmenschlacht bei Regensburg, in: Österreichische Zeitschrift für Geschichts- und Staatskunde, II. Jhrg., Wien 1836, s. 207, uvádí: „... dass sich ein böhmisches Herr(?Heer) in Budweis versammelt, und 6000 Mann stark, unter Georg von Rosenberg's Anführung über Tachau und Waldmünchen aufgebrochen sey, um nach der alten Pfalz zu ziehen.“

Straubing, že vojsko falckraběte a čeští žoldníci se pokoušeli dostat přes Dunaj.⁵⁸ Spojenecké vojsko muselo nezbytně zabránit nepřátelským jednotkám v překročení Dunaje.⁵⁹

10. 9. se spojenecké vojsko přesunulo k Hemaui. Falcké vojsko včetně českých žoldnů se srotilo u Řezna, přičemž jedna část přišla od Sulzbachu, Amberka a Schwandorfu.⁶⁰ Již 10. 9. vzhledem k situaci v Porýní uzavřel falckrabě Filip příměří s králem Maximiliánem. Tím zde byla válka vyřešena.⁶¹

Situace po prohrané bitvě u Schönberga 12. 9. se pro falckou stranu nevyvíjela nijak pozitivně, i když válka na mnoha místech pokračovala dále. 15. 9. umírá vdova falckraběnka Alžběta na morovou nákazu. Nad sirotky Ottou Jindřichem a Filipem byla posléze ustavena poručnická vláda Ruprechtova bratra Friedricha.⁶²

Georg Wispeck, poté co přečkal bitvu v Regenstauferu, doplnil své vojsko o posádku hradu Lengenfeld a pokračoval směrem k Amberku pro další vojenské síly, s nimiž dorazil k Neuburgu an der Donau, kde čekal na příchod nových posil z Čech. Wispeck se věnoval plenění a vypalování obcí v blízkosti Ingolstadtu. Albrecht se nemohl zúčastnit obrany těchto míst osobně, neboť byl zavázán pomoci Maximiliánovi v tažení proti Kufsteinu. Wispeckovi se podařilo během tažení do Landshutu dobýt nedaleký Vohburg, kde dokonce zajal Albrechtova hejtmana Andrease von Sonnenberga i s jeho lidmi.⁶³

58 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 253–254; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 108–109; J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 246; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 611; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 223–224.

59 A. GUGAU, Die Schlacht bei Schönberg, s. 130.

60 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 255; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 109.

61 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 184; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 607.

62 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 191; J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 251–252, 261–262; W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 262; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 101–102; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 616; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 222.

63 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 251–253; W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 262–263; A. KÖLLNER, Der Landshuter

Velkou starost začali dělat falcké straně čeští žoldnéři, neboť landshutská kasa se nezadržitelně vyprazdňovala a nebylo financí na vyplácení žoldu. Žoldnéři se samozřejmě bouřili.⁶⁴ Z Landshutu byli odvoláni falctí a würzburští vojáci, kteří měli být nahrazeni novými žoldnéři z Čech. Dosavadním českým žoldnéřům končilo služební období a domáhali se své odměny. Začali falcké straně vyhrožovat pleněním a rabováním falckých území.⁶⁵

Původní sestava spojeneckého vojska se definitivně rozpadla. Po opuštění Řezna se z vojska vydělil braniborský markrabě, Norimberští a mnozí příslušníci Švábského spolku. Ve vítězném tažení pokračoval Maximilián s vévodou Albrechtem směrem k Mnichovu.⁶⁶ Norimberští se pokusili oblehnout Heideck a Neumarkt, ovšem na to ihned zareagoval Ludwig von Eyb zesílením posádek obou měst. Celý podzim pokračovaly v Horní Falci a ve Francích četné bojové akce obou stran o města a vesnice.⁶⁷

Od 1. 10. obléhal král Maximilián Kufstein, kde významnou součástí posádky města byly čeští žoldnéři. Po prvním odstřelování opustila část Čechů město, ale další část se stáhla pod vedením hejtmána Wampolda na hrad, přičemž svou pomoc městu přislíbil Wispeck. Maximilián si město pokořil odstřelováním speciálně dovezenými obrovskými děly. Mezi zajatými bojovníky bylo i mnoho Čechů, kteří byli popraveni.⁶⁸

Kolem poloviny října se vydal Wispeck se svým vojskem k Mnichovu, kde se jeho vojsko po získání určité kořisti posléze rozdělilo, přičemž jedna část

Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 112–114; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 617; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 228.

64 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 117, s. 33, č. 120, s. 34, č. 121, s. 35.

65 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 256.

66 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 251; H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 192–193; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 114, 115–116; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 228–229.

67 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 269–271.

68 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 254–256; W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 283–284; H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 192–197; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 618–619; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 231–235.

vojska pod vedením Georga von Rosenberga táhla na Wasserburg a druhá část pod Wispeckem táhla zpět do Landshutu.⁶⁹

Čeští žoldnéři, kteří nově přicházeli do Falce, v podstatě ztráceli na svém vojenském významu. Kvůli nedostatku financí, jak neustále upozorňoval Ludwig von Eyb, nebyli často ani řádně vyzbrojeni a nebyli tak schopni boje. A tak najatí žoldnéři z Prahy nebyli ochotni dále postupovat z Weidenu, dokud nedostali žold a záruku odškodného. Kvůli blížící se zimě, která představovala mnohem větší náklady na žoldnéře, Eyb navrhol, aby čeští žoldnéři byli propuštěni.⁷⁰

Situace českých žoldnéřů se počátkem listopadu dále dramaticky zhoršovala. Češi využívali všech nátlakových prostředků typu argumentů, že nemají co jíst ani pít, docházelo k ozbrojeným střetům a k vyjednávání hlavních válečných podnikatelů z řad šlechty. Poslední kapkou ve vleklém sporu o nezaplacený žold se stal hromadný odchod žoldnéřů zpět do Čech. Jen ze Šternberkových lidí odešlo asi na 300 žoldnéřů zpět domů. Dokonce začali vyhrožovat stížností u samotného českého krále, což je vzhledem k negativnímu postoji panovníka k naverbovaným žoldnéřům pro Falc téměř zarážející!⁷¹

Vrchní falcký velitel Vilém z Henneberga přesto shromáždil v Neuöttingu na 4000 žoldnéřů. Sebraní žoldnéři ovšem nenašli již řádné uplatnění a nedosáhli vyznamnějších zisků. Žoldnéřské vojsko se začalo postupně rozpadat a kvůli nevyplacenému žoldu napadalo a plnilo další a další obce. Neopatrností žoldnéřů vyhořel i 10. listopadu Burghausen.⁷²

Zmatky kolem výplat českých žoldnéřů neustále pokračovaly. Eyb znovu upozorňoval, že opět mnoho Čechů odtáhlo nazpět domů a mnozí se zapřísahali, že již nikdy více nepůjdou do služeb falckrabího. Heřman Janovský dokonce kvůli nedoplatkům vyhlásil Falci válku. Mezi další vojenské podnikatele, kterým nebylo zapláceno, patřili Jan z Weitmile, Jindřich z Gutštejna, Albrecht ze Šternberka aj.⁷³

69 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 256–257; W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 289.

70 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 123, s. 35, č. 124, s. 22.

71 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 128, 128, s. 37; J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 270.

72 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 260–261.

73 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 132, s. 37.

Mezitím, co se poručník falckrabě Friedrich pokoušel vyjednat smír s Maximiliánem, připravovali falctí vojevůdci bez jeho vědomí obležení Vilshofenu. 9. 12. dorazilo k městu falcké vojsko. Po několikadenním boji, kdy falcká strana utrpěla mnoho ztrát a dorazila městu pomoc ze Straubingu, rozhodli se čeští hejtmané z města odtáhnout a s kořistí přišli 18. 12. do Landshutu. Mnoho českých žoldnéřů opustilo po tomto tažení falcké služby nebo bylo propuštěno.⁷⁴

Ještě koncem prosince a na začátku roku 1505 měl Ludwig von Eyb stále plné ruce práce s nedoplatky žoldů pro české žoldnéře. Stále více Čechů bylo propouštěno z falckých služeb. Wispeckovi se na začátku ledna 1505 podařilo vyplatit Albrechta ze Šternberka, Jana z Weitmile a bratry Gutštejny.⁷⁵

V únoru 1505 byl mezi oběma stále ještě bojujícími stranami uzavřen dočasný mír. Dle zatím nepotvrzených zpráv hodlal Maximilián předat synům Ruprechta území na levém břehu Dunaje, což se vůbec nezamlouvalo Albrechtovi. Proto na 10. 2. 1505 nechal svolat celozemský sněm, kde se vedly porady o návrzích Maximiliána. Král se pokoušel přesvědčit Albrechta, aby přijal budoucí kompromisní územní dělení Bavorska a tím konečné vyřešení otázky dědictví po vévodovi Jiřím. V březnu si Albrecht vyžádal mír, aby měl čas zhodnotit Maximiliánův návrh, který nakonec přijal. 13. 4. král vyzval zemi příkazem k míru a ohlásil květnový říšský sněm v Kolíně n. Rýnem. Falcká strana vyklidila Landshut, Burghausen a Braunau a další území. 30. 7. 1505 vydal Maximilián tzv. „kolínský rozsudek“ (Kölner Schiedsspruch), jímž byla oficiálně zakončena válka o dědictví landshutské.⁷⁶

Bitva u Schönberga 12. září 1504

Mnohá zpracování tohoto nejdůležitějšího otevřeného válečného střetnutí ve válce o dědictví landshutské odpovídají četnosti pojmenování této bitvy v různých historických pojednáních. Můžeme se setkat s názvy: bitva u Schönberga (dle blízkého stejnojmenného zámku), bitva u Řezna (dle blízkého říšského města), bitva na Hafenreuthském poli (místo bitvy), česká

74 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 262–266; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 198; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 240.

75 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 139, 140, 143, 144, s. 39, č. 146, s. 40.

76 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 268, 272–275; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 198–200; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 246–249.

bitva (jak především uvádějí soudobí kronikáři)⁷⁷ či bitva u Wenzenbachu (blízká stejnojmenná obec).⁷⁸

Dne 12. září za zvuku řezenských kostelních zvonů odcházelo Maximiliánovo spojenecké vojsko do boje. České vojsko skládající se z 3000 pěších a 900 jezdců⁷⁹ si mezitím podrobilo zámek Schönberg, ale jakmile zjistilo, že se blíží nepřítel v plné síle, vydalo se na ústup směrem k Chamu. Vojevůdce Georg von Wispeck opustil s 600 německými jezdci české žoldnéře a odjel směrem k Neuburgu an der Donau.⁸⁰ Na místě zůstali pouze pěši pod

77 Tj. *Die Schlacht bei Schönberg, die Schlacht bei Regensburg, die Schlacht auf dem Hafenreuther Feld, die Böhmisches Schlacht (die Böhmenschlacht, die Behaimer Schlacht)*, jak shrnujíc uvádí A. GUGAU, *Die Schlacht bei Schönberg*, s. 123.

78 Tj. *die Schlacht bei Wenzenbach*, jak uvádí J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 247 a S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 613. Já se přidržím pojmenování „Bitva U Schöberka“, která má v českém prostředí největší tradici, jak uvádí F. PALACKÝ, *Dějiny národu*, díl V., s. 320; Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, díl X., Praha 1894, s. 214; Otakar Frankenberg, *Husitské válečnictví po Lipanech*, Praha 1960, s. 134; Alois Jirásek, *V cizích službách. Kus české anabáze*, Praha 1962, jak uvádí ve svém románu.

79 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 247, uvádí 3000 pěších a 900 jezdců; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 188, uvádí rovněž 3000 pěších; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 258, rovněž 3000 pěších; F. PALACKÝ, *Dějiny národu*, díl V., s. 320, uvádí 3000 Čechů; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 224, rovněž 3000 pěších; Heinrich Slebusch, *Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504*. Hrsg. von Konstantin Höhlbaum, in: *Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln*, 11. Heft, Köln 1887, s. 28, kde Slebusch uvádí 3000 Čechů; A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 449, uvádí 3000 Čechů; A. GUGAU, *Die Schlacht bei Schönberg*, s. 135, uvádí 3000 pěších a 600–700 jezdců.

80 H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 187, uvádí 1600 jezdců, které Wispeck odvedl; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 257, považuje odtažení Wispecka za odvážný kousek a nikoliv za útek: „*Wispeck liess den Mut jedoch noch nicht sinken! Rasch sammelte er wieder seine Leute, die zu Schönberg bei Regensburg zerstreut worden waren.*“; A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, s. 110–111, uvádí 600 uprchlých jezdců s Wispeckem; F. PALACKÝ, *Dějiny národu*, díl V., s. 320, uvádí: „*Vůdcové němečtí vedli prý Čechy hlavní moci nepřátelské vstříc, kdež se jí byli nikoli nadáli, bylot to u městečka Schönberka nedaleko Řezna*“ a dále: „*neb Němci falckrabovi, kteří s nimi byli táhli, již před početím boje dali se na outěk.*“; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 225, jak uvádí v poznámce: „*Was er (Palacký, pozn. autora) sonst fabelt über die verrätherischen Absichten der deutschen Führer, verdient keine Widerlegung*“; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 613; O. FRANKENBERGER, *Husitské válečnictví po Lipanech*, s. 135, situaci interpretuje takto: „*... když k tomu ještě se dověděli o dosud zatajované smrti falckraběte, Němci, kteří byli v jeho vojsku, ztratili chuť k další válce a prostě se rozešli. Češi pak zamířili ke Koubě, aby se vrátili domů. To*

vedením Matyáše Libáka z Radovesic.⁸¹ V obavě, že by se mohlo chtít české vojsko vyhnout boji, spěchal Maximilián se svými jezdci do útoku. Českým pěšákům nezbylo nic jiného, než zaujmout obrannou pozici na vyvýšenině na hafenreuterském poli mezi dvěma lesíky u obce Wenzenbach. První řadu vojska vytvořili pavézníci, jejichž štíty byly spojeny řetězy. V jejich zákrytu byli žoldnéři s kulovnicemi, meči a kopími. Za jejich zády stavělo 800 Čechů vozovou hradbu.⁸² Celkově vytvořili Češi bojovou pozici ve třech zástupech.⁸³

se ale podařilo pouze jezdecku, zatímco pěchota s vozy byla donucena k boji.“; H. SLEBUSCH, Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504, s. 29, uvádí, že Wispeck uprchl s 300! jezdci a zanechal na pospas české žoldnéře. („... Wisbeck ist mit 300 perden bi in gewest unde hait de Behemer vur de wagenborch in de ordenonge gestalt, unde so he gesein hait, dat it verloren spil werden wolde, hait he si verlassen und hait sich zeitlich mit dem reisigen gezuge hinden zo dem gewelde darvan gemacht, we dat de gefangen gesacht haint.“); Veit ARNPECK, Sämtliche Chroniken. Hrsg. von Georg Leidinger, Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, NF, Bd. III, München 1915, s. 696, uvádí: „... als sich die Peham getailt heten und den geraisigen zeug nit pey in hetn...“; Rochus von LILIENCRON, Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert, Bd. 2, Nr. 241, Leipzig 1866, s. 538, vidí počín Wispecka jako zbabělost: „Der Wisbeck het sich auch besonnen, die Behem schuf er zu ym kummen, von yn ist er geflohen; wenn er wär ain redlich man, mit ym wär er gezozen.“; A. GUGAU, Die Schlacht bei Schönberg, s. 135, uvádí 600–700 jezdců, kteří uprchli.

81 H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 225; F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 320, oceňuje statečnost Libáka, že zůstal věren svému vojsku. Viz dále část Matyáš Libák – statečný rytíř z schönberské bitvy.

82 J. WÜRDINGER, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, s. 247–248, zmiňuje: „... stand auf einem andern Hügel die von 800 Böhmen besetzte Wagenburg“, což možná odpovídá tvrzení, že vozová hradba byla za zády českého vojska; H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 188; W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 258, zmiňuje: „auf einem Nebenbergr errichteten sie die Wagenburg“; A. KÖLLNER, Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen, s. 111, zmiňuje, že Albrechtův vojvůdce vyprovokoval s Čechy šarvátku, aby se stáhli do bojového postavení. („... Graf Andreas von Sonnenburg als Herzog Albrechts veldthauptman sambt etlichenn Marggrafischen Reutern ainen Scharmizl mit den Behaimen angefangen, dardurch dieselbigen Behaim in Irer wagenburg nit bleiben mügen Ire wägen hinter Inen müssen lassen und auf ainer höch Iren vortl fuechen wellen...“); H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 225; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 613, zmiňuje: „Auf einem wenig entfernten zweiten Hügel stand die Wagenburg aufgefahen, die von 800 Mann besetzt war.“; H. SLEBUSCH, Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504, s. 28–29, uvádí, jak jezdci vyprovokovali šarvátku s Čechy a Češi se následně stáhli do vozové hradby. („... Underdes havent de reisige van unden herup uis dem acker mit den Bemen gescharmutzelt anderhalve oire lank, ..., ... haint si sich zi irrer wagenburch gemacht und sich in de ordenonge gestalt.“)

83 A. GUGAU, Die Schlacht bei Schönberg, s. 136.

Maximiliánovo vojsko čítalo 4000 pěších a 1600 jezdců.⁸⁴ Úvodní útok na české žoldnéře zahájil markrabě Kazimír s 400 jezdci a 8 děly. Pavézníci tento útok odrazili, vyřítili se z ochrany svých štítů, vrhli se na nepřítele a přiměli jej k útěku.⁸⁵ Mezitím dorazila posila 4000 pěších a Maximilián vyslal své vojáky na zteč. Pravé křídlo tvořili jezdci s markrabětem braniborským, v jejichž čele stál Maximilián a další urození bojovníci, střed tvořili pěši, mezi nimiž byla umístěna lehká děla a vlevo byli opět jezdci v čele s vévodou brunšvickým a Hannsem Oberritzem.⁸⁶ Zepředu měli Čechy napadnout pěšáci a jezdci útočili ze stran. V tomto složení nastala skutečná bitva. Češi zůstali na svém místě a kopími se pokoušeli odrážet útok jezdců.⁸⁷ Při jednom z útoků díky pomoci vévody brunšvického nepřišel Maximilián jen zázrakem o život.⁸⁸ Kyrýsníci

84 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 189; F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 320, uvádí dokonce 16 000 nepřátel, což je velmi nepravděpodobné; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 225, spojenecké vojsko čítalo 3000–4000 pěších a 1500–1600 jezdců; O. FRANKENBERGER, Husitské válečnictví po Lipanech, s. 134, uvádí 4000 pěších a 1200 jezdců, což zhruba odpovídá výpovědi německých pramenů a literatury; H. SLEBUSCH, Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504, s. 29, uvádí 1600 jezdců; R. v. LILIENCRON, Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert, Nr. 244, s. 548, uvádí 4000 bojovníků; A. GUGAU, Die Schlacht bei Schönberg, s. 135, uvádí 4000 pěších a 1200 jezdců.

85 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 188; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 613; F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 320.

86 H. WIESFLECKER, Kaiser Maximilian I., s. 188–189; W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 259; H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 226; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 613–614; Jiný pohled na průběh bitvy na základě nových pramenů nabízí A. GUGAU, Die Schlacht bei Schönberg, s. 134–135.

87 H. ULMANN, Kaiser Maximilian I., s. 226, popisuje boj Čechů, převzato z Liliencrona: „Mit äusserstem Todesmuth, würdig ihres alten Ruhms, widerstanden die Czechen. Hinter ihrem Bollwerk wehrten sie sich wie angeschossene Eber.“; R. v. LILIENCRON, Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert, Nr. 243, s. 543–544, „... hüwen si wie die wilden schwein, ir gschrai was grausamleichen ..., ... die Behem waren manlich leüt, stonden vest wie die mauern, si stachen one trauern; si würgtens nider wie die schwein ...“; F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 320; O. FRANKENBERGER, Husitské válečnictví po Lipanech, s. 136, upozorňuje na skutečnost: „Češi neměli již čas stáhnout se do vozové hradby“ a museli tak „přijmout nepřátelský útok v sevřeném útoaru“; H. SLEBUSCH, Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504, s. 29; Herzog Erich von Braunschweig in der Böhmenschlacht bei Regensburg, s. 207–208, autor ocenil udatnost Čechů v boji: „... die Böhmen mit unerschütterlichem Muthe die Stürmenden empfangen ..., die Böhmen wehren sich wahrhaft ritterlich ..., wie Löwen kämpften die Böhmen ...“.

88 W. HRUSCHKA, König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, s. 259; S. RIEZLER, Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, s. 614; F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 320; H. SLEBUSCH,

strhali pavézy a lancknechti využili průlomu, aby se dostali k vozové hradbě.⁸⁹ Češi se dali na útěk buď za vozovou hradbu či do blízkého lesa. Čeští žoldnéři, kteří boj přežili, byli zajati. 1600 Čechů bylo zabito, 600–700 zajato a 200 vozů bylo ukořistěno.⁹⁰ Norimberčané si z boje odnesli 7 korouhví a Štrasburčané 4 korouhve českých bojovníků.⁹¹ Spojenci ztratili jen asi 200 bojovníků.⁹² Tím byla válka pro krále vyhrána minimálně v Horní Falci.⁹³

Po skončené bitvě, která trvala necelé dvě hodiny, odjeli král a Albrecht do nedalekého Řezna, kam byli rovněž odvečeni zajatí Češi.⁹⁴ Všichni zajatci

Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504, s. 30; A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 448; Herzog Erich von Braunschweig in der Böhmenschlacht bei Regensburg, s. 207.

89 H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 189; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 226.

90 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 248–249; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 189, uvádí 1600 zabítých Čechů, asi 600 zajatců; A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, s. 111, uvádí 1800 mrtvých Čechů, 600 zajatých, 250 ukradených vozů; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 260, uvádí 1800 mrtvých Čechů, 600 zajatých a 250 ukradených vozů, evidentně přejato od Köllnera; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 227, uvádí 1600 mrtvých Čechů, 600–700 zajatců; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 615, uvádí 600 zajatců, 1620 padlých Čechů, 250 ukradených vozů; F. PALACKÝ, *Dějiny národu*, díl V., s. 320, uvádí 1600 mrtvých Čechů, 700 zajatých; H. SLEBUSCH, *Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504*, s. 29, uvádí 1490 mrtvých Čechů, 735 zajatců, 250 zabavených vozů; A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 448, uvádí 1620 zabítých Čechů, 700 zajatců, asi 200 zabavených vozů; V. ARNPECK, *Sämtliche Chroniken*, s. 696, uvádí 2000 zabítých a zajatých Čechů; Herzog Erich von Braunschweig in der Böhmenschlacht bei Regensburg, s. 208, uvádí 2000 mrtvých, 700 zajatých; Gumpenbergova kronika, s. 54, uvádí 2500 mrtvých Čechů, 800 zajatců; R. v. LILL-ENCRON, *Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert*, Nr. 241, s. 538, uvádí 2000 mrtvých Čechů a 600 zajatců, Nr. 243, s. 544, uvádí 1600 mrtvých Čechů a 600 zajatců, Nr. 244, s. 548, uvádí 1600 mrtvých Čechů a 600 zajatců; A. GUGAU, *Die Schlacht bei Schönberg*, s. 139, uvádí na základě pramenů, že minimálně 3 vozy patřily Jetřichovi z Gutštejna.

91 S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 615.

92 H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 189; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 615; H. SLEBUSCH, *Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504*, s. 30, uvádí asi 170 mrtvých; V. ARNPECK, *Sämtliche Chroniken*, s. 696, uvádí 200 mrtvých; Herzog Erich von Braunschweig in der Böhmenschlacht bei Regensburg, s. 208, uvádí 200 mrtvých; A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 448, uvádí pouze 20 mrtvých.

93 H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 191.

94 H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 190; J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 250;

byli bez výkupného propuštěni.⁹⁵ Uprchlí Češi se srotili buď kolem Albrechta Šternberka v Neuburgu vorm Wald anebo kolem Georga von Wispecka, který vyčkal konce boje v nedalekém Regensaufu.⁹⁶ Někteří Češi měli být údajně na svém útěku zamordováni místním obyvatelstvem.⁹⁷

Čeští žoldnéři neměli jakýkoli zájem na boji s královským vojskem, kterému se pokusili vyhnout útekem z vypálené obce Wenzelbach směrem k hradu Lengenfeldu. Útěk se jim ovšem nezdařil a muselo tak nevyhnutelně dojít k památné bitvě.⁹⁸

Bitva u Schönberga se stala pro české žoldnéře významným mezníkem. Pavézníci, kteří se pokusili o útok bez ochrany vozové hradby nemohli proti modernější vojenské technice uspět. Jejich válečná taktika byla již poněkud za svým zenitem. Tak drtivá porážka, jakou byla schönberská bitva, se stala velice špatnou reklamou pro další aktivity českých vojenských podnikatelů.⁹⁹ Výsledek bitvy byl katastrofou pro české žoldnéře, ale zároveň posunem

A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, s. 111; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 227.

95 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 250; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 190; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 261; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 228; F. PALACKÝ, *Dějiny národu*, díl V., s. 320; H. SLEBUSCH, *Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504*; A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 448; Gumpenbergova kronika, s. 54; Viz dále část Řezenští zajatci.

96 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 250; V. ARNPECK, *Sämtliche Chroniken*, s. 696, k uprchlým Čechům zmiňuje podobně jako Würdinger: „*di ubrigen wurden fluchtig aus dem land wider gen Peham an di geraisigen, di pey der schlacht nit gewesen waren, di kamen mit her Jorgen Wispecken gen Neuburg.*“

97 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 250; W. HRUSCHKA, *König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507*, s. 260; H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 189; H. ULMANN, *Kaiser Maximilian I.*, s. 227; S. RIEZLER, *Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns*, s. 615; A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, s. 111; H. SLEBUSCH, *Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504*, s. 31, uvádí takto 800 zabítých a 100 zajatých Čechů; Gumpenbergova kronika, s. 55: „*Die bauern unterwegen haben / Den mehrern theil zu todt geschlagen.*“

98 A. GUGAU, *Die Schlacht bei Schönberg*, s. 138.

99 Uwe TRESP, *Söldner aus Böhmen. Entstehung und Organisation böhmischer Söldnerheere im Dienst deutscher Fürsten des 15. Jahrhunderts*, Dissertation, Potsdam 2002, s. 80–82.

v taktice boje. Pěší vojáci, kteří měli útočiště ve vozové hradbě, byli schopni přijmout boj ve volném poli i bez ochrany vozů.¹⁰⁰

Matyáš Libák – statečný rytíř¹⁰¹ z schönberské bitvy

I když dopadla bitva u Schönberga pro falckou stranu i pro Čechy napro-
stým fiaskem, musíme ocenit vytrvalost českých bojovníků a především jejich
polního hejtmana Matyáše Libáka z Radovesic, který české jednotky vedl.

Pokusíme-li se o Libákův portrét, dojdeme k dvěma hlavním závěrům. Li-
bák měl důležitou politickou funkci na dvoře panovníka Vladislava Jagellon-
ského a válečnické vlohly po svých předcích, přičemž oba tyto předpoklady
velice dobře uplatnil v závěrečné fázi války o dědictví landshutské.

Mezi nejranější zprávy o příslušnících rodu Libáků patří zmínka o Libá-
kovi, který byl účastníkem a zajatcem bitvy u Grunwaldu.¹⁰² Z první polovi-
ny 15. století máme zprávy o zámožném hejtmanovi polního sirotčího vojska
Václavu Libákovi z Vrbčan, který byl činný v městské radě Kutné Hory.¹⁰³
Zájmy Libáků v Kutné Hoře nám potvrzuje pozdější spor Matyáše Libáka
o jeho těžební podíl na kutnohorském dole Vosel.¹⁰⁴

Majetkově náležela Libákům od roku 1450 Onomyšl, kterou získal Matěj
Libák,¹⁰⁵ k roku 1493 máme z Přestavlk zprávu o Matyáši Libákovi z Rado-
vesic,¹⁰⁶ někdy po roce 1493 měl Matyáš Libák zakoupit Smrkovice, které
roku 1518 ještě společně s Ohnišťany, Chomuticemi, Loučnou Horou, Lho-
tou Ohnišťskou a Nevriticemi prodal Vilémovi z Pernštejna.¹⁰⁷ Na počátku
16. století měl v držení ves Miletínek a v roce 1519 vlastnil hrad i panství Pec-
ka.¹⁰⁸ Roku 1513 byl jako majitel Kovače zaznamenán rovněž Matěj Libák
z Radovesic.¹⁰⁹

100 O. FRANKENBERGER, Husitské válečnictví po Lipanech, s. 136.

101 F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 320.

102 Václav ŠTĚPÁN, Účast žoldnérů z českých zemí (zejména Slezska a Severní
Moravy) ve „Velké válce 1409–1411“ zachycená prameny z velmistrovského archivu
řádu německých rytířů, Časopis Slezského muzea, ročník 39, č. 1, 1990, s. 10.

103 Jiří KEJŘ, Právní život v husitské Kutné Hoře, Praha 1958, s. 162; František
ŠMAHEL, Husitská revoluce 3, Kronika válečných let, Praha 1993, s. 230.

104 Zápis žaloby, AČ XII., č. 9, Praha 1893, s. 415–418.

105 August SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XII., Praha
1997, s. 126.

106 A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky, díl I., s. 218.

107 A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky, díl V., s. 43.

108 A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky, díl V., s. 129.

109 Tamtéž, díl V., s. 205.

Matyáš Libák z Radovesic zahájil svou kariéru ve válce o dědictví land-
shutské, kde okusil hořkost jak vojenství, tak i vysoké politiky. Jak se Libák
v této válce vlastně objevil?

Vévoda Ruprecht měl Matyáše Libáka z Radovesic údajně najmout na radu
Viléma z Pernštejna, Jana ze Šelmberka a Bohuše Kostky z Postupic. Tito tři
významní šlechtici tvořili silnou profalckou stranu v české politice a dobře si
uvědomovali, jak výhodné obchody lze podniknout s bohatými landshutskými
vévody.¹¹⁰ Libák nabídl naverbovat 1000 žoldnérů z Čech, Moravy, Slez-
ska a Uher. Z obavy, že by přesun tak početné jednotky trval dlouho, byl po-
zván s 50 jezdcí a měl ještě naverbovat další 2000 pěších. Libák jako budoucí
hejtman požadoval měsíční žold 100 zlatých a 1000 zlatých na výzbroj. Jeho
služební období bylo určeno na 3 měsíce a službu měl začít v Tachově.¹¹¹

Již v průběhu srpna se měl Libák zdržovat v Chamu.¹¹² Kolem 20. srp-
na mělo z Čech do Bavorska dorazit na 4000 jezdců a pěších, mezi nimiž
se objevil i Matyáš Libák.¹¹³ Zřejmě v Horní Falci došlo k vytvoření českého
vojska, které bojovalo v bitvě u Schönberga. K jednotkám Matyáše Libáka
se připojili vojáci Albrechta ze Šternberka, Jetřicha a Jindřicha z Gutštejna
a Jana z Weitmile, Heřmana Janovského z Janovic, Viléma Rouse z Lipna
a dále moravských pánů Jana Svojanovského z Boskovic a Jana Mezeříčského
z Lomnice,¹¹⁴ jejichž početné vojsko 5. září ukončilo obléhání Sulzbachu.

I když Libák v osudné bitvě u Schönberga dostal své povinnosti hejtmana
pěších vojsk, statečně se bránil a dostal se z bitvy, aniž by byl zraněn či za-
jat,¹¹⁵ staly se jeho vojenské kvality předmětem soudního sporu.

Albrecht ze Šternberka v roce 1505 nařkl Libáka, „že jest slyšel, že by on pan
Libák hejtmanstvo svému a šikování při té bitvě, kdež luoni v Bavořích u falckrabie
byla, dosti neučinil“ a jako svědky, kteří mu tuto skutečnost měli sdělit uvedl

110 U. TRESP, Trabanten und Kriegsunternehmer, s. 114–115.

111 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfol-
gekrieges (1503–1505), č. 92, s. 26–27: *„Den Matthes Lubakhen solle man mit seinen 50 Pferden bestellen, und
er soll noch ungefähr 2000 Behaim zu Fuss zu erlangen suchen, denn Schlesier und Mähren
wären zu weit weg. Seine Forderung als Hauptmann monatlich 100 fl., so lang er bei uns wer,
und 1000 fl. auf das Rüstgeld, wollen wir auf 3 Monat annehmen, der Dienst soll in Tachau
angehen, und die drei Monat nit angekündet werden, weder auf dieser, noch auf jener Seiten
der Donau.“*

112 A. GUGAU, Die Schlacht bei Schönberg, s. 126.

113 F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 319; Staří letopisové čeští od roku 1378
do 1527, Praha 1829, s. 269; VV. TOMEK, Dějepis města Prahy, díl X., s. 213.

114 U. TRESP, Trabanten und Kriegsunternehmer, s. 115; J. JÁNSKÝ, Kronika
česko-bavorské hranice V., s. 155, rovněž mluví o spojení Libáka s Moravany.

115 F. PALACKÝ, Dějiny národu, díl V., s. 320.

Jana Horáka z Jilemnce, Jana Holého od Hory, Mikuláše Kopystu od Hory, Jiříka Holého z Hořovic, Blažka Houdka z Dašic, Martina Říhova syna z Radnic, Martina Vlčka z Úřečic.¹¹⁶ Poslední čtyři jmenovaní svědci byli bývalí zajatci z bitvy u Schönberga.¹¹⁷ Soudní spor dopadl ve prospěch Matyáše Libáka s tvrzením, že *jest on Libák vozy šikoval, lidi do bitvy vedl, je řiedil a při té bitvě od počátku až do konce byl, všemu dosti činil, což tkovému hejtmanu v takové potřebě příležitosti učiniti.*¹¹⁸

Zdaleka největším problémem, který postihl i Libáka, byly spory o nezaplacené žoldy vojáků, kteří sloužili u falckraběte. Penežní pohledávky se řešily ještě mnoho let po skončení války o dědictví landshutské. A tak se Libák v listopadu roku 1504 objevuje na seznamu válečníků, kterým nebyl vyplacen žold.¹¹⁹ V prosinci téhož roku prosili Vilém z Pernštejna, Jan ze Šelmberka a Bohuš Kostka z Postupic Ludwiga von Eyb o vyplacení žoldu a náhrady škod pro Matyáše Libáka.¹²⁰ V roce 1506 se Libák soudil s Jindřichem a Jetřichem z Gutštejna a Janem z Weitmile o 3004 zlatých rýnských, které mu dlužili z landshutské války.¹²¹ Ještě v roce 1518 podal na Libáka žalobu jakýsi Jiřík Slovák z Jílavý s tvrzením, že jemu a jeho drábům nevydal 104 zlatých rýnských, které měl dostat od falckraběte.¹²²

V roce 1511 se Matyáš Libák znovu setkal se svým spolubojovníkem z bitvy u Schönberga, s Heřmanem Janovským z Janovic. Matyáš Libák jako královský posel do Polska byl zajat tímto známým opovědníkem a údajně poté, co byl Libák svým únoscem propuštěn, byl s ním natolik spřízněn, že se za něj přimlouval u samotného panovníka.¹²³ V roce 1518 ukončil Matyáš Libák svou

116 Zápís o nářku cti, AČ XIII., č. 1357, Praha 1894, s. 91–92.

117 Viz dále část Řezenští zajatci.

118 Zápís o nářku cti, AČ XIII., č. 1357, Praha 1894, s. 92.

119 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 132, s. 38: „Die bestellten Raisigen von Haus aus Agathis (?Matthes) Libak.“

120 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 138, s. 38–39: „Der von Bernstain, Katschka und der von Schellenberg haben sich bittlich an ihn (Ludwig von Eyb, pozn. autora) wegen des Matthes v. Liback, der sich bisher gutwillig und dienstlich gegen unsern gnädigen Herrn gehalten, gewendet, damit er seines Solds und Schaden dankbarlich bezahlt werde.“

121 Zápís žaloby, AČ XIII., č. 1402, Praha 1894, s. 120–121.

122 Zápís žaloby, AČ XIX., č. 2613, Praha 1901, s. 358.

123 Ottův slovník naučný, díl 13., s. 27.

osmiletou kariéru královského prokurátora na dvoře Vladislava Jagellonského.¹²⁴ Někdy před rokem 1524 Matyáš Libák z Radovesic zemřel.¹²⁵

Libákova role ve vztazích Falce a českých zemí schönberskou bitvou neskončila. Na konci září na svatojeronýmském sněmu v Praze byla mimo jiné vedena jednání mezi Českou korunou a Falcí. Za falckou stranu jednali Haug z Montfortu, Christoph von Thein a Češi Jetřich z Gutštejna a Matyáš Libák z Radovesic. Hned v úvodu jednání připomenul kancléř Albrecht Libštejnský z Kolovrat věrnost České koruny vévodu Albrechtovi, v podstatě to, co bylo již předneseno na petropavelském sněmu. Zmíněno bylo i chystané české tažení proti Falci, přičemž Kolovrat měl být ten, kdo jmenuje hejtmány. Ovšem Jetřich z Gutštejna a Matyáš Libák protestovali a chtěli, aby byli nejprve vyslyšeni falčtí vyslanci. Ti skutečně dostali slovo. Kromě lenních záležitostí zmínili nutnou ochranu pro sirotky falckraběte Ruprechta a obavy z údajného českého tažení proti Falci. Na sněmu bylo usneseno, že o lenních záležitostech se bude jednat na chystaném sněmu v Plzni v prosinci roku 1504.¹²⁶

Po svatojeronýmském sněmu se stal Matyáš Libák pro falckou stranu věrným spojencem. Ještě v říjnu odjel do Amberka na jednání s Ludwigen von Eyb. Libák byl pro falckraběte a vicedoma důležitým rádcem a spojku v české politice. Sám předložil postup vzhledem k chystanému plzeňskému sněmu. Navrhoval, aby na sněmu byli přítomni čeští páni, kteří by byli v otázkách jednání neutrální. Myslel tím Viléma z Pernštejna, Jana ze Šelmberka, Zdeňka Lva z Rožmitálu, Petra ze Zvířetic, Mikuláše Trčku z Lípy, Albrechta Rendla z Oušavy a rovněž i svoji osobu. Libák projevil i svou ochotu pomoci při řešení falckých lenních nároků na České koruně.¹²⁷

124 Josef MACEK, Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526), 1. Hospodářská základna a královská moc, Praha 1992, s. 322.

125 A. SEDLÁČEK, Hradý, zámky, díl V., s. 105.

126 Listina z 30. 9.–2. 10. 1504 uložená v Muzejním diplomatári – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 27, f. 3, citace o Libákově protestu: „Und als aber herr Gotersich von Gutenstain und Mathias Libak pey solcher handlung entgegen als landleut gebesen haben sy geruft und di herrn gepeten das ir gnaden der handlung rue gaben und nicht davon handeln geruchen wan der pfalzgraff sein gnad hab sein potschaft zu iren gnaden auf den lanntag geschickt die waren die ganczen nacht gefaren und in allein gen Prag komen das sy Graft Hawgen von Montfort und Cristofen von Teyn auch sy sollen damit walden der werbung vor weiter handlung verhoren das hetten die herren sy also zugeben und uns als pald auf dinstag true unser verbung zu tim stube schiden darauf tetten wir unser werbung wie verzaichent und stellten die auch zum tail als wir di handlung sahen und vernomen getsalt sein.“

127 Listina od Ludwiga von Eyb pro falckraběte Filipa z 23. 10. 1504 uložená v Muzejním diplomatári – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 27, f. 35–37, „... also ist her Matthes Liback ritter auf heut gein Amberg komen oder den in der sachen sein fleis angetzaigt und hat mir dergleich mainung irer handlung in der kurtzdo auch zu erkennen geben und dabei seinen rat und gutbeduncken so er als ich verstee von etlichen landtherrn

Libák oficiálně vstoupil do služeb falcké strany na doporučení vicedoma Ludwiga von Eyb. Svou službu chtěl u falckraběte vykonávat po dobu 5 let s ročním příjmem 500 rýnských zlatých, ale návrh vicedoma bylo 300 zlatých ročně včetně hrazení cestovních a stravovacích výdajů. Libákovi se tak nepodařilo dostat ve výši příjmů na úroveň Gutštejna či Šternberka.¹²⁸

Matyáš Libák měl ve své funkci dva velké úkoly, jednak naverbovat a odeslat české žoldnéře do Amberka a dále dohodnout schůzku falcké a české strany v čele s kancléřem Albrechtem Kolovratem. Na schůzce měly být projednány lenní záležitosti a uzavření mírové smlouvy mezi Falcí a Českou korunou.¹²⁹

Již 9. prosince napsal Albrecht z Kolovrat, který v té době pobýval v Mělníce a měl být velmi zaneprázdněn, dopis Matyáši Libákovi o odložení chystaného plzeňského sněmu na leden roku 1505.¹³⁰ 11. prosince Libák odeslal tři dopisy. V prvním ihned zpravoval falckou stranu o odložení česko-falcké schůzky a vysvětlil, že prozatím zůstává v Čechách, a že snad brzy přijede do Amberka.¹³¹ Ještě stejného dne odeslal Libák další dopis vracející se opět ke zrušené schůzce v Plzni. Jelikož mu Bohuš Kostka z Postupic, Jan ze Šelmberka a Albrecht Rendl z Oušavy psali, že se na plzeňskou schůzku nechystali, s čímž Libák evidentně nepočítal, rozhodl se pobýt nějaký čas v Plzni

als Pernstain, Schellenberg und andern ...“; „Item den hernachgeschriben hern und edeln zu schreiben daran zu sein und verhelffen das aus den hern und andern auf den tag gein Pilsen niemants von wegen der cron oder konigs geschick werde, der partheisch verwandt sei oder gelt von den fürsten habe. Item. Wilhelm hern vom Pernstain oberster hoffmaister, Jhan von Schellenberg hern auf Cost, oberster müntzmaister, Leo herr von Rosental oberster landrichter des reichs zu Behaim, Peter herr von Zwertitz auff Bischaff, Nicolasch Törzka von Lippa ritter, Albrecht Rendell des Reichs procurator.“

128 Regest dopisu Ludwiga von Eyb pro falckraběte Filipa z 16. 11. 1504 uložená v Muzejním diplomatáři – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 27, f. 45, „... hab ich im pesten mit ime davon gehandelt, der hat auff fünff jare und jeds jares V c gulden dinstgelt gefordert doch uf vill underrede meins antzaigs, das solcher gebrauch graven oder hern sovill zu geben nit sei, auff III c gulden gefallen die man ime jerlich uf funf jare dartzu für redlichen schedesten auch futer und male ...“, „...wolt er verdienen gleich so wol als der ander hern einer von Guttenstein oder Sternberg den man auff fünf jere jerlich V c gulden gebe mit grossen erbieten ...“.

129 J. JÁNSKÝ, Kronika česko-bavorské hranice V., s. 167.

130 Dopis Albrechta z Kolovrat pro Libáka z Radovesic z 9. 12. 1504 uložený v Muzejním diplomatáři – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 27, f. 58 a, „... wiss, das aus grossen und merklichen ursachen und notdurften ... auf di zeit di bereitung nicht gesein mugen und darumb hat di sach bis auf das new jar verlengt müssen werden ...“.

131 Dopis Matyáše Libáka pro Ludwiga von Habsperga, Hans Nothafta a Christophu von Theina z 11. 12. 1504 uložený v Muzejním diplomatáři – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 27, f. 57.

a dále jednat s vlivnými osobami české politiky. Dalším důvodem Libákova setrvání v Plzni byli pěšáci, kteří se 13. prosince měli shromáždit v Plzni. Libák se rozhodl je pozdržet, aby příliš brzy nepřitáhli do Amberka.¹³²

V třetím dopise odhalil Libák skutečnou příčinu, proč byl plzeňský sněm odložen. Na začátek ledna roku 1505 byl v Plzni připraven krajský sněm, na který Albrecht Kolovrat pozval osoby, které mu dopomohou k tomu, aby jednání dopadla v jeho prospěch.¹³³

Jednání v Plzni proběhla mezi 1. a 3. lednem roku 1505. Za českou stranu se dostavili Albrecht Kolovrat, Petr z Rožmberka, Zdeněk Lev z Rožmitálu, Burian Trčka z Lípy, Otík Kamýcký ze Stropčic a Jan Klenovský z Klenové. Vilém z Pernštejna ani další profalctí politici se na sněmu neukázali. I když sněm v podstatě nic nevyřešil a byl spíše veden v duchu protifalcké nálady, byl zakončen plzeňskou úmluvou, která zavazovala českého panovníka k dalším jednáním o česko-falckých lenních záležitostech. Za falckou stranu úmluvu stvrdili Ludwig von Habsperg, Matyáš Libák z Radovesic, Hans Nothaft, Christoph von Thein a dr. Zingel.¹³⁴

Žoldnéřství v pozdním středověku

Způsob válčení na přelomu 15. a 16. století se již nesl ve změněném duchu doby. Rozhodující úlohu začaly hrát peníze. Zpravidla zvítězil ten, kdo měl dostatek financí na vedení boje. S tím souvisela významná role, kterou hráli

132 Dopis od Matyáše Libáka pro Ludwiga von Eyb z 11. 12. 1504 uložený v Muzejním diplomatáři – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 27, f. 51. Chybějící dataci a adresáta u listiny jsem převzala od J. JÁNSKÝ, Kronika česko-bavorské hranice V., s. 167–168, který cituje listinu s totožným obsahem. „... a tak jest mi psal pan komorník a pan mincmistr a pan prokurator, že z jich strany k tomu sjezdu tu v Plzni žádný jest na ten čas býti neměl, protož já jsem zde v Čechách pozostal, abych o to s pilností jednal...“, „... Z druhé příčiny sem zostal že drábi pěší řekli jsú sobě, aby na svatú Lucii na ten den byli tu v Plzni a odtud aby hned jeli do Amberka, protož budu-li moci, chci jich pozdržeti některý den tu v Čechách nebo znám, že vám s nimi těžko bude když brzy přijedú.“

133 Dopis od Matyáše Libáka pro Christophu von Theina z 11. 12. 1504 uložený v Muzejním diplomatáři – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 27, f. 56. Chybějící dataci u listiny jsem převzala od J. JÁNSKÝ, Kronika česko-bavorské hranice V., s. 169, který cituje listinu s totožným obsahem. „... a jest toho ještě jiná také příčina že jest udělal sněm pan kancléř na nové léto tu do Plzně, že tu mají býti z tých krajův lidé a o ně co chce s nimi jednati, aby vždy svého dovedl.“

134 Listina z 4. 1. 1505 uložená v Muzejním diplomatáři – Mnichov 1500–1509, č. 54, ANM, Rother Kasten, 12/b 19; J. JÁNSKÝ, Kronika česko-bavorské hranice V., s. 169–171, cituje ještě kopii falckého zápisu z 2. 1. 1504, ANM, Oberpfalz, N. 164, f. 149–154.

žoldněři a zbraně, resp. vybavení pro boj, které se v nových podmínkách stalo natolik komplikované, že se jím musela zabývat specializovaná osoba.¹³⁵

Čeští žoldněři se uplatnili v bojích války o landshutské dědictví především zásluhou užívání válečných prvků, které byly vyvinuty během husitského období. Nejdůležitější úlohu v průběhu celé války mělo pěší vojsko se svými vozy. Jízda měla jen podružnou úlohu. Pěšáci byli v domácím prostředí označováni jako „drábi“, přičemž v německy mluvících oblastech byl používán z tohoto pojmenování odvozený název „*Trabanten*“.¹³⁶

Každé pěší vojsko mělo svou pevně danou hierarchii, bez které by v boji nemohlo obstát. Pěšáci byli uspořádání v tzv. rotách, přičemž v čele každé roty stál rotmistr. Rota se zpravidla skládala z 10 až 20 mužů. Několik rot bylo podřízeno hejtmanovi. Rota byla jakýmsi společenstvím bojovníků, které pojily kamarádké vazby či předchozí válečné zkušenosti nebo pocházeli ze stejného města nebo regionu. Mnozí z žoldněřů měli v běžném životě své vlastní povolání a válečná tažení sloužila jakou pouhý sezonní přivýdělek. Pouze ze zkušených žoldněřů se často stávali profesionální bojovníci. Pokud se žoldněřské vojsko skládalo jak z pěších tak i jezdců, mluvíme o útvaru žoldněřů, jemuž byl nadřazen vojenský podnikatel (kondotiér), který ale nemusel být vojenským velitelem. Jeho práci zastávali jím pověřeni hejtmané nebo žoldněřští velitelé.¹³⁷

Pěší vojsko bylo vyzbrojeno tzv. chladnými zbraněmi jakými byly kupř. cep, halapartna, sudlice a pavézami, z kterých dokázalo vytvořit pohyblivou stěnu sloužící k obraně vozové hradby. Pavézníci nesoucí velké štíty měli nezastupitelnou roli při ochraně pěšího vojska před útoky jezdců a před střelnými zbraněmi. Pavéza byla jedním z určujících prvků českých žoldněřů.¹³⁸ Dle popisu soudobých kronikářů byla válečná výzbroj českých žoldněřů v bitvě u Schönberga obdobná.

Každá rota měla zhruba 1 až 5 pavézníků a ve stejném počtu v každé rotě mělo několik bojovníků hodnost desátníka.¹³⁹ Pavézníci měli v rotě své zvláštní

135 Rainer LENG, Das Kriegsgerät in den wittelsbachischen Zeughäusern an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit, in: Der Landshuter Erbfolgekrieg. An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Hrsg. von R. Ebner und P. Schmid, Regensburg 2004, s. 71–72.

136 U. TRESP, Söldner aus Böhmen, s. 71–72, 155; Petr KLUČINA a kol., Vojenské dějiny Československa, Do roku 1526, díl I., Praha 1985, s. 283.

137 U. TRESP, Söldner aus Böhmen, s. 72, 333–335, 349–351.

138 U. TRESP, Söldner aus Böhmen, s. 69–71; Jan DURDÍK, Husitské vojenství, Praha 1954, s. 72–74, 96–97; P. KLUČINA a kol., Vojenské dějiny Československa, s. 220, 231–232, 281–283, 290.

139 K struktuře jednotlivých rot viz dále část Struktura zajateckého seznamu.

postavení. Jejich výzbroj byla znatelně lepší než ta, kterou disponovali jejich spolubojovníci. Byli oblečeni do kožené kazajky, náprsníku a pokrývkou jejich hlavy byla železná helma. Vzhledem k obrovské váze velkých štítů měli pavézníci po celou dobu k dispozici své pomocníky, tzv. pacholky či pacholata (*Knaben*).¹⁴⁰ Jednalo se o tzv. mladé služebníky, zbrojnoše, panoše či štítné pacholky.¹⁴¹

Dalším znakem českého polního vojska byla vozová hradba. Ta se skládala z jednotlivých vozů. Každý vůz měl zhruba posádku 20 mužů v sestavě: 2 pacholci, 8 střelců s puškami nebo kušemi, 8 bojovníků se zbraněmi typu halapartny, cepu nebo kopí a 2 pavézníci, kteří chránili mezery mezi vozy nebo samotné vozky. Každý vůz byl pod správou hejtmana a vždy 10 vozů řídil desátník, který byl podřízen hlavnímu hejtmanovi.¹⁴² Vůz byl tažen třemi až čtyřmi koňmi, o které se staral vozka (*wagenknecht, furman*) a přítomni byli ještě jeden až dva pěší jako doprovodná ochrana. Na každého jednotlivého koně a vozku připadl týdenní žold jako u ostatních pěšáků.¹⁴³

V momentě, kdy válečnictví přestávalo být pouhou výsadou šlechty a válečnickem se mohl stát kdokoli, kdo zvládl určité vzdělání a taktiku boje, začal vznikat žoldněřský obchod. Husitská bojová taktika vytvořila předpoklady pro pozdější vývoj válečnictví a žoldněři se mohli stát výnosným obchodním artiklem nově vznikajícího odvětví válečného podnikání, ve kterém bylo nejdůležitější být schopen co nejrychleji naverbovat co nejvíce bojeschopných sil. Česká kotlina se stala oblíbenou lokalitou pro verbování žoldněřů ochotných bojovat za hranicemi českých hvozdů. Žoldněři se většinou rekrutovali z řad řemeslníků, měšťanů a drobného obyvatelstva. Mnozí z řad českých sebevědomých šlechticů, kteří tyto žoldněře verbovali, se stali úspěšnými podnikateli v novém odvětví.¹⁴⁴ Někteří jako kupř. členové rodu Gutštejnů pokračovali jen ve skvěle započaté rodinné tradici sahající až do první poloviny 15. století.¹⁴⁵

Jako v jiných odvětvích i v žoldněřském podnikání byla nutná znalost země, ve které se obchod prováděl. Taková znalost mocné české šlechtě jistě

140 U. TRESP, Söldner aus Böhmen, s. 349–350.

141 Staročeský slovník, díl 15., Praha 1968, s. 12–13.

142 U. TRESP, Trabanten und Kriegsunternehmer, s. 102–103; J. DURDÍK, Husitské vojenství, s. 117–118, 132–135; P. KLUČINA a kol., Vojenské dějiny Československa, s. 220, 247.

143 U. TRESP, Söldner aus Böhmen, s. 353.

144 U. TRESP, Söldner aus Böhmen, s. 68, 74–75, 129; P. KLUČINA a kol., Vojenské dějiny Československa, s. 278.

145 Miloslav RANSDORF, Vzestup Gutštejnů v době husitské a poděbradské, in: Ústecký sborník historický 1983, s. 109–132.

nechyběla, ba naopak se velice dobře orientovala jak v hospodářském, tak i politickém českém prostředí, což usnadňovalo rychlé verbování žoldníků do německy mluvících oblastí.¹⁴⁶

Pokud se vojenský podnikatel či žoldněřský velitel rozhodl najmout nového žoldněře, celá transakce probíhala jako každý jiný obchod. K uzavření smlouvy mezi oběma stranami bylo nutné určit dobu, po kterou bude žoldněř najat, za jakou částku, s jakým vybavením a popř. u koho dotyčný žoldněř bude uplatňovat nárok na kompenzaci za vzniklé škody na svém majetku.¹⁴⁷ Pro žoldněřský obchod byly nezbytné dobré kontakty, které se navazovaly ať už na pražském dvoře, na zemských sněmech či na jiných místech. V této fázi obchodu hrál důležitou roli určitý prostředník, jehož vyjednávání bylo doloženo na listině zpravující o úmyslu verbovat žoldněře (*Werbebrief, Schadenbrief, Schadlosbrief*). Takovým dokumentem dal válečník najevo, že měl zájem o žoldněřský obchod dle daných podmínek, kterými vytvořil záruky pro najaté žoldněře. Záruky se týkaly osoby žoldněře, jeho výzbroje a vybavení i jeho stravování.¹⁴⁸

Celý obchod probíhal mezi dvěma stranami, mezi vojenským podnikatelem a mezi válečníkem, aneb mezi tím, kdo žoldněře shromáždil a dopravil na bojiště a tím, kdo tyto najaté žoldněře přijal a zaopatřil. Vojenský podnikatel byl v podstatě prostředník mezi válečníkem a žoldněři. Na základě smlouvy válečník ručil za zásobování, náhradu nákladů a za zaplacení žoldu žoldněřům a vůbec za celé období, na které byli najati.¹⁴⁹

Pokud se podařilo žoldněřský obchod úspěšně uzavřít, vojenský podnikatel najal bojovníky, kteří se dopravili na smluvené místo, ve smluvené době, přičemž válečník byl zodpovědný za místo, kde byli žoldněři shromažďováni a odváděni do služby, a to se vším všudy. Shromaždiště žoldněřů z pocho-pitelných důvodů vyrůstala v pohraničních obcích, ať už na německé nebo české straně, kupř. v Tachově, Chamu, Weidenu. Dále válečník musel naplá-novat vojenskou službu najatých žoldněřů, zajistit jim potraviny, zbraně, ubytování, vyplacení žoldu i ochranu. Po zařízení všech těchto nezbytností mohl být žoldněř uveden do služby (*Dienstbestallung*), čímž byl verbovní do-kument uveden do praxe a mezi válečníkem a vojenským podnikatelem byl vytvořen obchodní vztah.¹⁵⁰

146 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 121.

147 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 118; P. KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 278.

148 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 194, 207–208, 213.

149 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 214–215, 220–221, 399–400; P. KLUČI-NA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 279.

150 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 222, 224–226, 230.

V obchodních jednáních obou stran bylo nutné zpravidla prodiskutovat otázku výše žoldu, minimální délku služby, zaplacení výzbroje, místo a da-tum zahájení služebního období. Celé jednání mohlo být ovlivněno tou skutečností, zda se mezi naverbovanými žoldněři objevilo jméno nějakého slavného bojovníka či zda do jednání zasáhl vlivný politik či dokonce sám panovník.¹⁵¹

Nejdůležitější složku žoldněřského obchodu představoval žold, který byl vyplácen v pravidelných intervalech. Vyplacenými penězy výhradně dispono-val vojenský podnikatel, s kterým byla uzavřena smlouva. Válečníci byli určeni jako podnikatelovi zástupci.¹⁵² V prosinci 1504 si v Landshutu postěžoval Gutštejn, že rotmistři a ani nižší hejtmané nebyli oprávněni jednat o žoldu, protože o takové záležitosti mohl jednat pouze Gutštejn jako nejvyšší veli-tel.¹⁵³

Pro úplnou představu, jak mechanismus vyplacení žoldu fungoval, nahléd-něme do landshutské knihy výplat žoldu z roku 1504. Výplaty žoldněřů byly zaznamenány ve dvou kategoriích: puškaři (*büchsenmeister*) a pěšáci (*fuessk-necht*). Puškaři dostávali většinou měsíční žold ve výši 4 zlatých rýnských na osobu, což odpovídá 1 rýnskému zlatému za týdenní službu.¹⁵⁴ Pěší voj-sko bylo ve výplatní knize zastoupeno jménem rotmistra, kterému byl vyplac-en žold za všechny žoldněře jedné roty (tj. celého vojska) jednou za 14 dní či jednou za měsíc. Vyplacený žold byl odděleně uveden pro žoldněře, pro vozy a pro rotmistra s jeho koněm. Na týdenní službu jednoho vozu připad-ly 2 rýnské zlaté (někdy byla částka dokonce vypočtena na půl vozu, kupř. 3,5 vozu), na týdenní službu jednoho žoldněře 1 rýnský zlatý. Výplata pro samotného rotmistra a jeho koně se pohybovala ve výši 2 zlatých rýnských na týden. I v průběhu služebního období mohlo být vyplaceno záškodné (viz dále), kupř. u roty čítající zhruba 300 pěšáků a 15 vozů bylo záškodné jednorázově stanoveno na 17 rýnských zlatých,¹⁵⁵ u jiné roty s 238 pěšími a 12

151 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 219.

152 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 231, 233–234; P. KLUČINA a kol., *Vojen-ské dějiny Československa*, s. 279.

153 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erb-folgekrieges (1503–1505)*, č. 142, s. 39: „*die Hauptleut v. Guttenstein, und der v. Gotterfels seien nach Landshut gekommen, erklärend, dass die Rottmeister und untern Hauptleut kein Recht hätten mit euch des Solds halb zu handeln, sondern sie weren allein die Hauptleut, so dazu die Macht hätten.*“

154 BayHStA München, Ämterrechnungen 523, kopie z Fürstensachen, Nr. 1357, f. 169–173.

155 BayHStA München, Ämterrechnungen 523, kopie z Fürstensachen, Nr. 1357, f. 193a. Nebylo uvedeno za jak dlouhé období.

vozy se částka záškodného vyšplhala na 47 rýnských zlatých.¹⁵⁶ Je rovněž velmi zajímavé si povšimnout, jak se měnil počet vojska v průběhu války. Pokud v červnu roku 1504 rota jednoho rotmistra čítala 304 pěších a 6 vozů, v srpnu se počet vozů zvýšil na 15 a až v průběhu října téhož roku klesl počet žoldnéřů v rotě asi na 250 bojovníků.¹⁵⁷ Pokud se jednalo o útvar žoldnéřů, kde byli pod vedením rotmistra, jak pěší, tak i jezdcí, pak při výplatě žoldu jezdcí i s koňmi obdrželi 2 rýnské zlaté na 1 týden, zrovna tak i vozy a pěší obdrželi 1 rýnský zlatý na 1 týden.¹⁵⁸

Další rovinou vztahu válečníka a žoldnéře bylo právo bojovníka na tzv. záškodné či náhradu škod (*Schadloshaltung, Schadenersatz*). Pokud došlo k poškození žoldnéřova majetku, bylo vystaveno vyúčtování škod. Záškodné bylo v ideálním případě uhrazeno při nejbližší výplatě žoldu. V takovém případě a i v jiných sporných záležitostech týkajících se majetku žoldnéře se zpravidla vycházelo ze seznamu, který byl sepsán při odvodu bojovníka do žoldnéřské služby úředníkem anebo hejtmanem. V odvodovém řízení byl zaznamenán dotyčný žoldnéř, popř. jeho pomocník(níci), stav koní, vozy a vypočtený žold. Nakonec byla uvedena celková suma žoldnéřů dle příslušných rot včetně rotmistra, popř. hejtmana.¹⁵⁹ Náhrada škod byla Ruprechtem dopřána i českým žoldnéřům.¹⁶⁰

Pro českého žoldnéře bylo jistě velmi lákavé vstoupit do cizích služeb, které skýtalý zajímavý přivýdělek k jeho řemeslu. Největší motivací pro žoldnéře, proč byli ochotni vůbec riskovat svůj život v boji, bylo kromě dobrodružných vyhlídek a snad i poznání cizí země, možnost kořisti. Největším rizikem od samého počátku byl pro každého žoldnéře samotný vstup do něčích služeb. V boji mohl ztratit svou veškerou výzbroj, investice, ale hlavně i svůj život.¹⁶¹

156 BayHStA München, Ämterrechnungen 523, kopie z Fürstensachen, Nr. 1357, f. 207a. Nebylo uvedeno za jak dlouhé období.

157 V knize výplat žoldu jsem se zaměřila pouze na české žoldnéře. Bohužel se mi nepodařilo identifikovat jména zhruba 7 českých rotmistrů, jejichž výplaty z průběhu celé války jsou zaznamenány, protože se jedná o zápis provedený německým písařem, který jména zkomolil. BayHStA München, Ämterrechnungen 523, kopie z Fürstensachen, Nr. 1357, f. 178b, 185a, 189a, 192a, 195b, 198a, 201b, 205a, 207a, 207b, 211a, 214b.

158 BayHStA München, Ämterrechnungen 523, kopie z Fürstensachen, Nr. 1357, f. 179b, 195a.

159 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 278, 288–289, 292, 296–300.

160 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 93, s. 28: „Nachdem wir den Behaim fürn Schaden stehen und den Landsknechten nicht ...“.

161 U. TRESP, *Söldner aus Böhmen*, s. 126; V. ŠTĚPÁN, *Účast žoldnéřů z českých zemí*, s. 8.

I šlechta měla svůj důvod, proč podstoupit riziko válečného podnikání. Koncem 15. století nebyla česká šlechta v nijak dobré finanční situaci. A právě válečné podnikání mělo zrovna v českém prostředí své velké předpoklady již z husitského období. Šlechtický vojenský podnikatel či velitel využíval celou službu za žold ve svůj prospěch díky svému nadřazenému postavení vůči jednotlivým žoldnéřům, kteří vstoupili do jeho služeb. Šlechtici především těžili ze svého podílu na výnosu každého žoldnéře. Válečné podnikání představovalo i další dimenzi, proč začít s tímto druhem obchodu. Každý riskující šlechtic si mohl v bojích vydobýt pověst slavného válečníka.¹⁶²

Čeští vojenští podnikatelé, válečníci, velitelé a žoldnéři ve víru landshutské války

Pokud se falcká strana ve válce o dědictví landshutské rozhodla svou bojeschopnost postavit na najatých českých žoldnéřích, bylo nutné vytvořit efektivní síť žoldnéřského obchodu ve spolupráci s českými vojenskými podnikateli. I z jejich strany byl obchodní zájem veliký. Počáteční váhavé verbování falcké strany českých žoldnéřů se proměnilo ve velké obchodní zakázky až v květnu a v červnu 1504.

Celkový počet českých žoldnéřů, kteří přitáhli do služeb falckraběte, se údajně pohyboval mezi 10 000 až 12 000 bojovníky.¹⁶³ Již v prosinci 1503 se v Horní Falci potuloval malý počet českých žoldnéřů bez valného uplatnění.¹⁶⁴ 20. 12. začalo služebné období 144 žoldnéřů, mezi nimiž bylo i 30 jezdců Jindřicha z Gutštejna.¹⁶⁵ Bratři Jetřich a Jindřich z Gutštejna patřili

162 V. ŠTĚPÁN, *Účast žoldnéřů z českých zemí*, s. 131–132.

163 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 198.

164 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 32, s. 9., č. 34, s. 10: „... da immer mehr Raisige auch einige Fähnlein aus Böhmen da sind und noch kommen, die Unkosten nit umsonst gemacht werden, wenn man sie aber nicht brauche, solle man die meisten und vorzüglich die Fremden in ihre Heimath entlassen.“; „Nun haben wir unter unserm Raisigen Zeug etlich viel Adelich und Leut aus Behaim, vom Land und Gebürg, die auf Bitten gekommen sind sie würden, wo man sie befolden wollt, sich bestallen lassen, diese dringen nun auf Antwort und sind des langen Wartens verdriesslich ...“.

165 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 37, s. 10: „Der Sold beginne vom 20. Dezember. (Es liessen sich an diesem Tag 144 Mann anwerben. Die meisten Pferde hatte Heinrich v. Guttenstain 30 ...)“.

od počátku válečného konfliktu k nejvýkonnějším vojenským podnikatelům. Jako vojenští podnikatelé figurovali v průběhu celé landshutské války.

Pro začátek bylo nezbytné získat na svou stranu mocné české politiky a popř. i českého panovníka. Ale o to usiloval jak Albrecht, tak i Ruprecht. Věrnými spojenci Albrechtovy strany se stali Jindřich Švihovský z Rýzemberka a Jan z Klenové.¹⁶⁶ Albrecht se nejprve pokusil překazit falckraběti verbování českých bojovníků prosbou u českého krále, aby zabránil odchodu českých žoldnéřů do Falce.¹⁶⁷ Vladislavu Jagellonskému byl nabídnut úplatek ve výši 60 000 zlatých a volný přístup na česká léna v Bavorsku, pokud by Albrecht ve válce zvítězil. Albrecht chtěl mít otevřené dveře k verbování českých žoldnéřů.¹⁶⁸ Vzápětí se ukázalo, že bude nejen důležité mít dobré kontakty v české politice, ale i dostatek finančních prostředků, a ty Albrecht neměl.¹⁶⁹

V průběhu března bylo verbování žoldnéřů na falcké straně ve svém počátku. Ludwig von Eyb sdělil Ruprechtovi, že již zaslal českým bojovníkům do Čech příkaz ke zbrojení, ale pozastavoval se nad tím, jak mu mohlo být přikázáno se vyzbrojit, když nebyl Ruprechtovým najatým služebníkem. Takové tvrzení rozhodně vypovídalo, že Eyb se necítil být k Ruprechtovi v podřízeném postavení. Ludwig von Eyb chtěl vědět, zda se žoldnéři objeví v Ambergu, aby se na ně řádně připravil. Již touto dobou mělo v Chamu docházet k prvním případům útěků žoldnéřů ze služby.¹⁷⁰

V březnu se na scéně začali objevovat Gutštejnové v plné síle. Některý z Gutštejnů varoval Ludwiga von Eyb, že zatímco dosavadní jednání Albrechta v Čechách byla úspěšná, Ruprechtovo verbování v Čechách si stálo velmi

166 U. TRESP, *Trabanten und Kriegsunternehmer*, s. 113.

167 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 48, s. 14: „*Herzog Albert habe zu dem Kanzler gen Prag geschickt und ihn gebeten zu dem König von Behaim zu reiten, und zu bitten, dass S. kgl. Majestät Niemand aus Behaim der Pfalz zuziehen lasse ...*“.

168 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 47, s. 13: „*Herzog Albrecht habe dem Poxl (?) angeboten, 60,000 fl. zu geben, dass sie ihm gestatten, stillschweigend und ins geheim Leute aufzubringen ..., so wolle er ihm alles, das Herzog Georg gehabt und er innen hab, das der Cron Behaim insteht von Schlössern und Städten wieder geben.*“

169 Viz dále část Válka o dědictví landshutské.

170 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 56, s. 15: „*Die Briefe an des Herzogs Dienstleute habe er der Rüstung wegen nach Böhmen geschickt, auch allen befohlen sich ihrer Bestallung nach zu rüsten. ... was er thue, thue er aus freiem Willen, des Herzogs bestellter Diener sei er aber nit. ... wenn sich das Heer vielleicht in Amberg sammeln solle ... Der Herzog möge auf Cham ein sorgsam Auge haben, es sei, da die Läufe (Herausmärsche) der Böhmen begännen, ...*“

špatně. Sám Gutštejn pohotově naznačil, že by věděl o osobách, které by přitáhly s žoldněři.¹⁷¹

Verbování českých žoldnéřů bylo zpočátku dost chaotické. Na jedné straně nebyl zabezpečen dostatečný přísun peněz na jejich zaplacení, na straně druhé verbíři jednali v Čechách o stále nových bojovnících a přitom na mnoha místech ve Falci bylo již shromážděno mnoho žoldnéřů, kteří ovšem nebyli ještě zapojeni do boje a zaháleli na shromážděních. V polovině dubna se v Neumarktu objevilo 700–1000 naverbovaných žoldnéřů, pro které Eyb žádal peníze na žold a stravu.¹⁷² Přímo v Českých zemích se v dubnu a květnu staral Ludwig von Habsperg o přísun dalších bojovníků, i když v Chamu zahálelo asi na 1000 českých pěšáků a jezdců.¹⁷³

V květnu se zdály být síly najatých žoldnéřů na obou stranách relativně vyrovnané. Ludwig von Habsperg hlásil z Chamu až 3000 shromážděných žoldnéřů, zatímco Albrecht měl mít v Kötzingu na 2000 připravených bojovníků z Čech.¹⁷⁴

Červen se stal obdobím horečného verbování. Obchodní nabídky Gutštejnů byly zatím nejvýraznější. Jetřich z Gutštejna byl v červnu vyslán, aby v Čechách naverboval dalších 4000 žoldnéřů.¹⁷⁵ Vzápětí Gutštejn oznámil, že byl schopen naverbovat až 20 000 českých pěšáků a jezdců, ale pouze za předpokladu, že mu bude zvýšen žold, neboť v jeho nabídce byli nejlepší

171 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 57, s. 15: „*Herzog Albrecht habe viel adelige Herrn und Hauptleute aufgenommen ... Bis jetzt stehe es mit den Werbungen für Herzog Ruprecht in Behaim noch schlecht ... er wisse etliche Gesellen die mit 4 auch 5 Pferden und etlichen Fussknechten zuziehen würden...*“.

172 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 65, s. 17: „*Noch immer sei kein Geld da, den Fussknechten, die nach Neumarkt ziehen sollen, müsste man halben Monatssold geben, ohne Geld könne man nicht Krieg führen. ... 700 oder 1000 Fussknechten, so kommen, habe er Wagen für die Lebensmittel und ander Nothdurft mitgeben müssen.*“

173 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 64, s. 17, č. 75, s. 19: „*Er habe den Guttenstein an Ludwig v. Habsperg, der in Behaim zu werden Gewalt habe, gewiesen; Ludwig v. Habsperg könne noch mehr Böhmen bekommen, ob er sie werden soll. Ferner, dass zu Cham bei 1000 Böhmen zu Fuss und etlich zu Ross liegen ... so liegen die Behaim müssig.*“

174 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 76, s. 20: „*Ludwig v. Habsperg habe zu Cham 2800 zu Fuss, und 200 zu Pferd beisammen ... Herzog Albrecht habe zu Kötzing auch bei 2000 Mann.*“

175 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 81, s. 21, č. 84, s. 23: „*... auch Herrn Gottersich vom Guttenstein anch Böhmen geschickt, um 4000 weitere Böhmen zu werben.; Wir schreiben auch an Gottersich v. Guttenstein wegen der Behaim, sie zu werben.*“

hejtmané.¹⁷⁶ Skutečně 14. června se v Chamu objevilo české vojsko čítající 3000 pěších a 400 jezdců.¹⁷⁷

Veškeré povinnosti, které se týkaly zaopatření příchozích žoldnéřů, a které doposud zpravoval Ludwig von Eyb, aniž by byly v jeho kompetenci, převedl Ruprecht na Philippa von Flersheima a Philippa von Feilitsche. Oba dva byli zároveň důležitými verbíři českých žoldnéřů.¹⁷⁸ Ludwig von Eyb nicméně zůstal důležitým vyjednavatelem s českou Korunou. S českým panovníkem měl dokonce vést korespondenci o verbování českých žoldnéřů, které chtěl Ruprecht najmout s politováním, že se s rozsáhlým verbováním nezačalo dříve.¹⁷⁹

Kdo tedy patřil mezi české vojenské podnikatele vedle již zmíněného rodu Gutštejnů? Dobrohostové z Ronšperka na Horšovském Týně náleželi mezi další významné vojenské podnikatele. Z 26. června 1504 se dochoval dopis bratrů Jiříka a Zdeňka z Ronšperka, kde se mluvilo o tzv. tachovské schůzce. Této schůzky se zúčastnil Jetřich z Gutštejna a Václav (?) ze Šternberka. Urození pánové navrhovali jednat s kancléřem Kolovratem v záležitosti verbování českých žoldnéřů. Zmínili již dřívější snahy falcké strany získat Kolovrata na svou stranu. Již Jiří Landshutský a po jeho smrti vévoda Ruprecht mu nabízel 500 zlatých jako roční plat na dobu 10 let. Jak Jiřík Ronšperk informoval, Anarch von Wildenfels se měl osobně stavit v Tachově a žádal zde o naverbování 1000–2000 pěších a 100–200 jezdců. V Tachově se ukázal i další z rodu Gutštejnů, Jan, a prosil o naverbování 200 pěších do Neumarktu, který byl ohrožen norimberskými vojsky. Jiřík z Ronšperka vysvětlil v dopise svému bratrovi Zdeňkovi, proč mu nebyl schopen poslat vojenské posily

176 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 82, s. 22: „... der v. Guttenstein wolle ja doch von 1–20 tausend Behaim zu Fuss und Ross bestellen, man dürfe ihm nur seinen Sold bessern, er habe auch die besten Hauptleut.“

177 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 216.

178 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 86, s. 23: „Nach dem wir bericht, dass du dich beklagst, dass du deins Ambt halb mit den Raisigen und andern Kriegshandlungen nit vor sein magst ... so haben wir mit Philippen v. Feilitsch, Rede gehabt und ihn bewegt, dass er sich mitsambt Friedrichen v. Flersheim ..., damit beladen will.“

179 J. WÜRDINGER, *Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505)*, č. 92, s. 26: „Zufrieden mit der Correspondenz, welche Eyb mit dem König von Behaim wegen der Bestallung geführt ... er bereue nicht früher schon mehr erworben zu haben, er begert die Werbung zu beschleunigen, dass ihm die Söldner baldigst zu kommen möchten.“

do Amberga, kde v té době pobýval. Bylo totiž krátce před petropavelským sněmem, kde měl být prezentován názor českého panovníka na verbování žoldnéřů do Ruprechtova vojska a mezi potencionálními žoldněři vládla jistá ostrážitost.¹⁸⁰

Po petropavelském sněmu (viz část Válka o dědictví landshutské) nezbylo falcké straně nic jiného než upláctet. Rozhodujícím úspěchem ve vyjednávacích falckých pověřenců s českými politiky se stala přízeň kancléře Albrechta Libštejnského z Kolovrat, který měl být získán falckými penězy. Kancléřovým úkolem bylo změnit názor krále Vladislava na verbování českých žoldnéřů pro falckou stranu.¹⁸¹ Úplatnost kancléře Kolovrata nám potvrzuje i dopis bratra českého velitele vozové hradby ve službách vévody Albrechta, Přibíka Koce z Dobrše.¹⁸² Kancléř Kolovrat měl údajně požadovat půjčku 10 000 zlatých, za kterou nebude bránit ve verbování českých žoldnéřů.¹⁸³ Ale král Vladislav nikdy otevřeně nepodpořil verbování českých žoldnéřů a kancléř Kolovrat se v dalších jednáních s Falcí nikdy neprezentoval jako její spojenec, ovšem ve verbování českých žoldnéřů falckým vyjednavacům nebránil.

V polovině července se české vojsko se 700 jezdci a 5000 pěšími pod vedením některého z Gutštejnů, Albrechta ze Šternberka a Jana z Weitmile

180 Dopis z 26.6. 1504 od Jiříka z Ronšperka pro Zdeňka z Ronšperka, uložený v Muzejním diplomatáři – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 2067: „... vězte, že jsem se včera sjezdil v Tachově s panem Jetřichem a s panem Václavem Šternberka ... než tak jsú mi pověděli, aby se o to jednalo s panem kanclieřem ... tak pan Jetřich praví, že jest kněz Jiřík měl jemu dávatí za deset let každý rok pět set zlatých, než se jest to sešlo, že jest kněz Jiřík v tom umřel a potom, že jest s ním tuž věc jednal od falckrabie Jeho Mti grof Balczar a že jest také nedokonal ... a také jest k němu přijel pan z Wildenfelsa mladý od fictuma o tuž věc s ním jednaje, aby byl u pána našeho a aby sjednal tisíc anebo dva pěších a sto nebo dvě koní pánu našemu. Také vězte, že jest pan Jan Gutštain do Čech přijel, mluvil sem s ním v Tachově, rád by dvě stě pěších jednal do Naymarktu, a tak praví pan Jan, že Normberští dobejvají jednoho miesta po druhém pánu našemu ... Také pane bratře milý vězte, že bych vám byl ve čas něco pěších poslal, ale skrze tu záповěd žádný pán, ani žádné miesto nechtie lidu propustiti do tohoto sněmu, ...“.

181 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 231.

182 Totožnost Přibíka Koce z Dobrše určil A. GUGAU, *Die Schlacht bei Schönberg*, s. 125; J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice V.*, s. 146, označil Přibíka Koce za „bavorského agenta“.

183 Dopis z 25. 7. 1504 od Přibíka Koce z Dobrše pro vévodu Albrechta uložený v Muzejním diplomatáři – Mnichov říšský archiv 1181–1509 (Königlicher bayrischer allgemeiner Reichsarchiv in München), ANM, Fürstensachen, II. B., fasc. 23, N. 215/1: „... hat herr Albrecht vom Kolebrat, kanczler dem pfalczgraven empoten, yme zehen tausend gulden zu leihen, welle er ym aus kron zu Peheim dy leutt ziehen lassen, aber ich kan nit erfahren, das ym was gelihen sey.“

nacházelo zčásti v Tachově a zčásti ve Waldsassenu.¹⁸⁴ Odkud se tak početné vojsko vzalo? Z 5. července 1504 se dochovala uzavřená smlouva mezi falckými vyjednávači Philippem von Flersheim a Philippem von Feilitsch a Albrechtem ze Šternberka, která jej zavazovala najmout do šesti týdnů 1000 pěších a 100 jezdců na služební období 3 měsíců. Pro jezdce byl určen měsíční žold v obvyklé výši 8 rýnských zlatých a pro pěšího 4 rýnské zlaté. Celkově měl Šternberk obdržet sumu 6000 rýnských zlatých.¹⁸⁵

Mezi další významné vojenské podnikatele patřil bezesporu Jan z Weitmile, Heřman Janovský z Janovic či Jan Klášterský z Valdštejna. Dle nedatované účetní cedule z roku 1504 si můžeme učinit představu, kolik žoldnéřů jednotliví páni byli schopni naverbovat a za jakou částku. U Heřmana Janovského z Janovic se jednalo o 300 pěších za 1442 zlatých, některý příslušník (?Zdeněk) z rodu Dobrohostů z Ronšperka na Horšovském Týně naverboval 300 pěších a 200 jezdců, které si objednal Ludwig von Habsperg bez uvedené částky, Jan Klášterský z Valdštejna naverboval 700 pěších bez uvedené částky, Jindřich z Gutštejna obdržel 7600 zlatých na 1000 pěších a na 300 jezdců, Jetřich z Gutštejna obdržel 6000 zlatých na 1000 pěších a na 100 jezdců, Jan z Weitmile dostal dokonce 6800 zlatých na 1000 pěších a na 200 jezdců a rovněž Albrecht ze Šternberka obdržel 6800 zlatých na 1000 pěších a na 200 jezdců.¹⁸⁶ Dle uvedených počtů byli bratři Gutštejnové, Jan z Weitmile a Albrecht ze Šternberka jednoznačně nejúspěšnější vojenští podnikatelé.

Že páni z Gutštejna a Jan z Weitmile museli mít na svou dobu obrovskou a moc a váhu, dosvědčuje kupř. jejich figurování v roli ručitelů relativně

184 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 231.

185 Smlouva z 5.7. 1504 uložená v Muzejním diplomatáři – Mnichov říšský archiv 1181–1509 (Königlicher bayrischer allgemeiner Reichsarchiv in München), ANM, Herzogliche Ländertheilungen, fasc. 22: „*das ich seinen fürstlichen gnaden hundert wolgerüster pferd und taussenth gütter füssknecht nemlich fünffhundert in vier wochen und die anndern fünffhundert in virczehen tagen darnoch den nechstn noch datto des briefs antzuziehen und tzu schicken auff drey monat bestelt laut des bestalbriefs darüber lautende füren und zu bringen solle darauff den sein fürstlich gnad mir durch seiner genadn verordneten die gestrengen und vest heren Phillipssn von Feiltsch rytter und Friderichen von Flersheim auff ein pferd acht gulden und auff ein fussknecht vir gulden tzu rüstgeld das in einer summa trift sechs tausenth gulden reinisch ...*“.

186 Nedatovaná účetní cedule z roku 1504 uložená v Muzejním diplomatáři – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 21, f. 20. Na ceduli byla jména českých pánů uvedena v této podobě a jména identifikoval J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice V.*, s. 147: „*der von Genewicz* (Heřman Janovský z Janovic), *di von Teincz* (Dobrohostové z Ronšperka na Horšovském Týně), *Klastersky* (Jan Klášterský z Valdštejna), *Heinrich von Guttenstein* (Jindřich z Gutštejna), *Gotersich vom Gutenstein* (Jetřich z Gutštejna), *Jan von der Weitmul* (Jan z Weitmile), *Albrecht von Sternberg* (Albrecht ze Šternberka)“.

vysokého dluhu falckrabího Fridricha u českých žoldnéřských velitelů. V dlužní listině z ledna roku 1505 byli uvedeni Jan z Leuchtenberka, Jindřich z Gutštejna, Jan z Weitmile a Georg von Rosenberg jako ručitelé dluhu falckrabího. Jednalo se o dluh ve výši 2496 rýnských zlatých a 63 landshutských feniků určených pro žoldnéřské velitele Václava ze Šumburka, Vojtěcha Veselického, Václava Weyra, Jörga Polenreutera a Ctibora Dívčického ze Sudoměře, kterým byla určena částka 1500 zlatých rýnských, a dále pro Brikcího Fremuta ze Stropčic, Jana z Hofu, Ctibora Netunického z Nebílov a Wolfganga Ždárského z Chrástu s částkou 996 zlatých rýnských a 63 landshutských feniků. Věřitelé měli proplacený dluh obdržet v únoru v Tachově na radnici.¹⁸⁷ Většina z těchto žoldnéřských velitelů pocházela ze západních, jižních a jihozápadních Čech.

Předchozí nedatovanou účetní ceduli z roku 1504 můžeme zřejmě označit za souhrn smluv jednotlivých vojenských podnikatelů s Falcí. Neboť právě po petropavelském sněmu, na kterém byli přítomni i falctí vyslanci, jmenovitě Anarch von Wildenfels, Philipp von Feilitsch a Christoph von Thein,¹⁸⁸ byly uzavírány obrovské zakázky na verbování českých žoldnéřů. Po sečtení jednotlivých naverbovaných sil se dostaneme k částce 5300 pěších a 900–1000 jezdců, což zhruba odpovídá i jiným zprávám v pramenech, které v polovině července registrovaly na území Horní Falce početné české vojsko. Příbík Koc z Dobruše informoval o vojsku čítajícím 4000 českých žoldnéřů a 500 jezdců, přičemž ve vojsku měl být přítomen Albrecht ze Šternberka, Jan z Weitmile, Jetřich a Jindřich Gutštejnové, Václav ze Šumburka se 100 jezdci, Brikcí Fremut ze Stropčic se 100 jezdci a Heřman Janovský s několika jezdci a několika

187 Dluhopis z 20. 5. 1505 vystavený v Landshutu, uložený v Muzejním diplomatáři – Mnichov 1500–1509, č. 54, ANM, Rother Kasten, 34/ b 15: „*Wir Johanus von gottes genaden landgraf zum Leuchtenberg und wir Hainrich herr zum Guetenstain und Dachaw, Jhan herr zu der Weitmul und Kumetaw und Jorg von Rosenberg ritter bekennen unverschaidenlich und samentlich mit dem brief das wir uns quet und verhaft gemacht haben den wolgebornen edlen erbarn und vesten Wentzlab herrn zu Schumberg, Wortlich Wezalitzko, Watzlab Weyrs Zprobsizi, Jorgen Pollerezoter von Strauza, Ztibor Disiffkko von Zedomerych umb funfzehnhundert guldin reinisch und darzu Perchzi Freymund Ztropitsch, Jhan vom Hof, Ztibor Notantzky von Nobilob und Wolfganggen Parer von Chrast umb neun hundert sechundneunzig guldin reinisch und dreiundsechzig landshueter pfenning alles in ainer summa machent zwai tausend vierhundert sechundneunzig guldin reinisch und dreiundsechzig landshueter pfenning von dem durch leuchtigen hochgebornen fursten und herren herrn Fridrichen pfalzgraven bei Rein ... das wir ime solh summa gelts antborten und reichen sollen gein Dachaw ... und zu reichen gein Dachaw auf das rathaus auf s. Scholastica tag ...*“ Jména identifikoval J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice V.*, s. 147, 172.

188 Opis dokumentu z 29.6. 1504 uložený v Muzejním diplomatáři – Amberg 1341–1509, č. 49, ANM, Böhmen 27, f. 4.

sty pěšáků. Další zmínku Přibík Koc z Dobrše věnoval Anarchu Wildenfelsovi, který měl 22. 7. 1504 vyjet ze Zelené Hory směrem k moravsko-slezské hranici, kde měl vyjednávat s tzv. černým vojskem.¹⁸⁹

A tak se v červenci 1504 v Horní Falci objevilo několikatisícové vojsko českých žoldnéřů, které přišlo přes německý Bärnau (Pernov). Jeho služebné období mělo začít v Tachově za částku 30 000 zlatých, která byla vyplacena českým vojenským podnikatelům.¹⁹⁰ V druhé polovině srpna potvrzoval Ludwig von Eyb falckým hejtmanům, že naverbovaní čeští žoldnéři skutečně do Falce dorazili.¹⁹¹

Bezesporu k nejdůležitějším českým vojenským podnikatelům patřili i Heřman Janovský z Janovic a Vilém Rous z Lipna. Dne 15. 8. bylo oběma pánům zapláceno za 300 pěšáků a za 32 jezdců v Tachově. Za 131 žoldnéřů a 5 korouhevníků, kteří byli vzati do služby v Neuburgu, byla zaplácena měsíční částka 564 rýnských zlatých.¹⁹²

Významným doplněním údajů o žoldnéřích, kteří se zúčastnili schönberské bitvy, jsou účetní doklady vojska Albrechta ze Šternberka a Heřmana Janovského a Viléma Rouse vystavené v období po prohrané bitvě. Ze 7 kvitancí z 19.–26. září 1504 vystavených v Chamu určených pro Šternberkovy rotmistry, *Andre Gropatsch* (= *Endres Kropatsch*, tj. Ondřej Kropáč), *Mathes Gropatsch* (tj. Matěj Kropáč), *Steffan Procob* (= *Stephan, Procop*, tj. Štěpán, Prokop), *Liebenczky* (= *Liebenczgi*), *Gundersy*, *Sstiepan von Ursetitsch* (? Štěpán z Úřetic), *Hainrich*

189 Dopis z 25. 7. 1504 od Přibíka Koce z Dobrše pro vévodu Albrechta uložený v Muzejním diplomatáři – Mnichov říšský archiv 1181–1509 (Königlicher bayrischer allgemeiner Reichsarchiv in München), ANM, Fürstensachen, II. B., fasc. 23, N. 215/1: „... über vier tausend man wider e.f.g. ziehen werden ausserhalb des schwarzen hers; unter dem volkh weren über fünf hundert pferdt sein, unter dem volkh sein dy rotmaister her Albrecht von Sternbergk zum Gruenperg, her Hans von Weytmul zu Chumetaw, her Getzrich von Gutenstain, herr Hainrich vom Gutnstain mi dem meren ziehen, herr Schumburgk mit C pfarften, Brikczy Freumdt auch mit C pfarften, der von Janabicz auch mit etlich pfarften und etlichen hundert fuessknechten. Item der von Wildenfels rey tecz erst an montag Marie Magdalene von Gruenperg aus zu dem Swarzen her zwischen der Slesy und Märhän ligundt ...“.

190 A. GUGAU, Die Schlacht bei Schönberg, s. 125–126.

191 J. WÜRDINGER, Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), č. 112, s. 32: „Thu euch zu wissen, dass die bestellten Behaim heraus angezogen kumen ...“.

192 Kopie kvitance z 15. 8. 1504 uložená v Muzejním diplomatáři – Mnichov říšský archiv 1181–1509 (Königlicher bayrischer allgemeiner Reichsarchiv in München), ANM, Böhmen und Obere Pfalz, lit. M, pars XII: „... auf zweihunddreissig pferde und dreihundert fussknecht zu Dachau ein zalung thun haben laut der quittung (!) ich ime Herman von Jenebitz geben hab. Also hat sich in Mustrung zu Neuburg noch mer befunden, nämlich ein hundert einunddreissig solde und fünf fanen, thun ein monat in einer somma fünf hundert und vierundsechzig gulden rein.“

von Skalki (tj. Jindřich ze Skalky), *Benachi*, *Wabel* (= *Waffel*), *Panuche*, *Weinisch* (= *Weinsch*), *Heran* (tj. Leopold Harant z Polžic), *Cristof*, *Blahen*, se dozvídáme přibližný počet zúčastněných žoldnéřů naverbovaných Albrechtem ze Šternberka. Rotmistr *Andre Gropatsch* obdržel 32 zlatých jako zálohu na žold, rotmistři *Stephan, Procop, Liebenczky* a *Gundersy* obdrželi 624 zlatých (měsíční žold) pro 156 pěšáků, rotmistr *Sstiepan von Ursetitsch* obdržel za 20 osob neurčenou částku žoldu včetně záškodného, rotmistr *Mathes Gropatsch* obdržel 296 zlatých (měsíční žold) za 74 pěšáků, páni *Hainrich von Skalki*, *Endres Kropatsch*, *Benachi*, *Wabel*, *Weinisch*, *Steffan Procob*, *Liebenczgi* a *Heran* obdrželi 512 zlatých (měsíční žold) za 128 pěšáků, kteří v bitvě padli nebo byli zajati, rotmistři *Heran* a *Cristof* a v bitvě padlý *Blahen* obdrželi 368 zlatých (měsíční žold), rotmistři *Weinsch*, *Waffel* a *Panuche* obdrželi 760 zlatých (měsíční žold) za 190 žoldnéřů.¹⁹³ V Chamu bylo za tyto kvitance vyplaceno celkem 2592 zlatých rýnských pro 568 žoldnéřů, a to i padlých či zajatých. Zřejmě i rotmistři Gutštejnova vojska obdrželi žold za zajaté žoldnéře v schönberské bitvě. Zda byl žold zajatcům předán, bylo spíše nepravděpodobné. Důkazem proto může být případ Bohuslava Loského z Rabštejna, rotmistra Jetřicha z Gutštejna.¹⁹⁴ Tento zajatý rotmistr z schönberské bitvy se soudil v roce 1511 s Jetřichem z Gutštejna o 2400 rýnských zlatých za 3 měsíční službu.¹⁹⁵

Ze dne 27. 9. je dochován podrobný rozpis platby žoldu pro vojsko Heřmana Janovského a Viléma Rouse. Vojenští podnikatelé požadovali uvedené částky za uvedenou služebnou dobu jednotlivých složek vojska: 7 jezdců (1 měsíc – 56 zlatých), 39 jezdců (3 týdny – 234 zlatých), 4 vozy (7 týdnů – 112 zlatých), 5 korouhevníků (3 týdny – 30 zlatých), 170 pěšáků (3 týdny – 510 zlatých) a dále 46 zajatců obdrželo dvojnásobný žold (1 měsíc – 184 zlatých). Celková suma žoldu pro vojsko se vyšplhala na částku 1126 zlatých rýnských.¹⁹⁶ Na základě

193 Kvitance byly připojeny ke smlouvě z 5. 7. 1504 uložené v Muzejním diplomatáři – Mnichov říšský archiv 1181–1509 (Königlicher bayrischer allgemeiner Reichsarchiv in München), ANM, Herzogliche Ländertheilungen, fasc. 22. Jména rotmistřů zaznamenaná německým písařem jsou značně zkomolena, a proto zčásti neidentifikovatelná. Některá jména identifikoval J. JÁNSKÝ, Kronika česko-bavorské hranice V., v poznámce č. 5, s. 341.

194 Viz dále část Řezenští zajatci.

195 Zápis žaloby, AČ XIX., č. 2042, Praha 1901, s. 25.

196 Kopie kvitance z 27. 9. 1504 uložená v Muzejním diplomatáři – Mnichov říšský archiv 1181–1509 (Königlicher bayrischer allgemeiner Reichsarchiv in München), ANM, Böhmen und Obere Pfalz, lit. M, pars XII: „... sind uns in dem ersten monat sieben pferd nit bezalt, thut in somma sechsundfünfzig gulden reinisch. Wir haben auch nachmals mit neununddreissig pferden gedient drei wochen, auf ein pferd ain wochen zwen gulden, thut die drei wochen zwei hundert vierunddreissig gulden, mer gedient mit vier wagen sieben wochen, gebürt auf ein wagen ein monat sechzehnen gulden, trifft sich die sieben wochen in einer somma

seznamu zajatců z bitvy u Schönberga známe totožnost téměř všech zmíněných 46 zajatců.¹⁹⁷

Heřman Janovský a Vilém Rous byli při uplatňování nároků svých žoldníků velice důslední, jak dokládá smlouva z 4. 10. 1504 podepsaná v Chamu. Ještě v tomto období se po Falci potulovali uprchlí a zajatí žoldníci z schönberské bitvy, kteří žádali o proplacení třítydenního žoldu a náhrady škod. Ve smlouvě mezi Jiříkem z Ronšperka, Philippem von Feilitschem a Bernhardem Stöckelem na straně jedné a mezi Heřmanem Janovským a Vilémem Rousem na straně druhé bylo dohodnuto, že záškodné pro jejich žoldníře bude vyřízeno v horizontu dvou měsíců buď v Ambergu, Weidenu nebo Chamu, a sice až poté, co budou dokončena obdobná jednání s ostatními českými hejtmany.¹⁹⁸

Středověcí zajatci

Významnou součástí středověké války byli zajatci. V žádném případě ne lze srovnávat zajatce a jejich osud v moderním době se středověkými zajatci, kdy v bezvýhodném boji, jakým bitva u Schönberga byla, znamenalo zajetí záchranu života, případně ochranu před zraněním s možností trvalých

zu grellt hundert zwelf gulden reinisch, item gedient mit fünf fannen drei wochen, je auch ein fanen sechs gulden, tut in einer somma dreissig gulden rein., item gedient mit hundert und sibentzig fuessknechten drei wochen, auf einen ein wochen ein gulden, bringt in somma fünf hundert zehen gulden rein., so haben sechsundvierzig gefangen, iren sollde auf ein gantz monat topl und einfach sold, tut in einer somma hundert vierundachtzig gulden rein. Entpfangen, tut also die gantz somma, wie oben angezaigt tausend hundert sechsundzwanzig gulden rein.“

197 Viz dále část Řezenští zajatci.

198 Kopie smlouvy z 4. 10. 1504 uložená v Muzejním diplomatáři – Mnichov říšský archiv 1181–1509 (Königlicher bayrischer allgemeiner Reichsarchiv in München), ANM, Böhmen und Obere Pfalz, lit. M, pars XII: „Zu wissen als Herman von Jenebitz zu Jenebitz und Wilhalm Russký von Lissenaw mit etlichen geraisigen und fuessknechten ... gedient haben bis nach dem schlachten bei Wenntzenbach geschehen gen Kamb kommen diselbs etlich anforderung umb sollde und scheden gethan, ist durch herrn Jörgen herrn von Ronnsperg und zu Teyntz, herrn Philipsen von Feyltsch ritter und Bernhertten Stockl do zwischn gehandelt und ein abrede geschehen wie hernach folgt und also das der von Jenebitz und Rossecky die zerstreuten und gefangen ir knecht, so gen Kam kommen sind ... den sol man iren verdienten sold neulich drei wochen wiewol die rest auf montag negstkommende ausgeend itz bezalen solle als dann beschehen ist. ... dann der scheden halb, die sollen in rue ansteen bis man mit dem andern herren und haubtleuten von Beheim deshalb uberkommen wirdet, so sol dem benanten von Jenebitz und Rossecky gen Amberg, der Weyden oder Kamb in der dreier stet eine verkunten und mit ine umb ir anforderung laut der schadenbriefe gehandelt werden und solichs in zweien monaten den negsten geschehen ...“.

následků. Přirozenou povinností vítěze, jak určoval rytířský kodex, bylo zaručit zajatým bojovníkům maximální bezpečnost.¹⁹⁹

Zajatectví skrývalo jeden podstatný ekonomický důvod, výkupné. Výši výkupného určovala důležitost a společenské postavení zajatých osob. Pokud měli do zajetí upadnout obyčejní pěšáci bez jmen, bez štítů a bez vojenské zbroje, jejich zajetí nemělo žádný smysl, neboť hodnota těchto zajatců byla téměř nulová. Takové bojovníky bylo lepší zlikvidovat či nechat utéct.²⁰⁰

Když měl poražený bojovník ve středověké bitvě to štěstí, že nebyl zabit, mohl buď prchnout nebo se dát zajmout. Poté byl odveden z bojiště na určité shromaždiště. Role bojovníka v zajetí byla dána politickými důvody. Stal se buď zajatcem nebo spíše rukojmím.²⁰¹

Zajmutí nepřítele mělo svá pravidla. Válečník byl povinen svým podřízeným za zajetí cenného bojovníka poskytnout provizi. Řadovým žoldníkům bylo zapovězeno zajímat nejčestnější zajatce, a to jezdce a šlechtice. Takový úlovek byl pouze válečnickovou výsadou. Po zaplacení výkupného a propuštění, musel válečník zajatci finančně uhradit zabavené věci. Válečník, pokud nezaplátil výkupné za svého bojovníka sám, byl opět povinen tuto částku bývalému zajatci uhradit.²⁰²

Zajatí žoldníci byli ve válce bráni nadále jako plnohodnotní bojovníci. Důkazem toho můžou být kvitance Šternberkových rotmistrů, kterým byl vyplácen žold i za zajaté bojovníky. Heřman Janovský z Janova a Vilém Rous z Lipna obdrželi pro své zajaté žoldníře dokonce dvojnásobný žold. Tento žold zahrnoval zřejmě i částku záškodného, neboť jinak nebylo důvodu, proč by zajatci měli mít vyšší žold než ostatní bojovníci.²⁰³ Dalším důkazem mohou být čeští žoldníci z bitvy u Schönberga, kteří ihned poté, co padli do zajetí, si stěžovali u Maximiliána, že jim ještě nebyl vyplácen žold.²⁰⁴

199 Rüdiger OVERMANS (Hrsg.), In der Hand des Feindes. Kriegsgefangenschaft von der Antike bis zum Zweiten Weltkrieg, Köln/Weimar/Wien 1999, s. 99, 103.

200 R. OVERMANS (Hrsg.), In der Hand des Feindes, s. 102.

201 R. OVERMANS (Hrsg.), In der Hand des Feindes, s. 107, 112–113.

202 U. TRESP, Söldner aus Böhmen, s. 259, 312

203 Viz dále část Čeští vojenští podnikatelé, válečníci, velitelé a žoldníci ve víru landshutské války.

204 H. SLEBUSCH, Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504, s. 31: „De kon. mt. en haít ir geine troistlige antwort willen geven, aver sine mt. wilt etlige van den Bemerren, de sich ir gefenkniss beklaget hain, dat man in irren zolt noch schuldich bleven si, zo ir schicken ...“.

Řezenští zajatci

Z českého vojska čítajícího v bitvě u Schönberga asi 3000 mužů, bylo zajato 600–700 žoldnéřů. Výpovědi kronikářů a pramenů týkající se počtu zajatých se pochopitelně velmi rozcházejí. Augustin Köllner uvedl 600 zajatců,²⁰⁵ Heinrich Slebusch ve své zprávě zaznamenal 735 zajatců,²⁰⁶ Andreas Zayner zmínil 700 zajatců,²⁰⁷ Veit Arnpeck sdělil 2000 zabitých a zajatých českých žoldnéřů,²⁰⁸ autor Gumpfenbergovy kroniky Christoff Triermann uvedl dokonce 800 zajatců²⁰⁹ a v textech zaznamenaných u Liliencrona bylo uvedeno 600 zajatců.²¹⁰

Zprávy o dalším osudu českých žoldnéřů se v podstatě shodují. Ve většině případů se mluvilo o Maximiliánově dobromyslnosti a o propuštění všech zajatců s podmínkou, že se po pěti týdnech dostaví v určeném termínu do případného zajetí.²¹¹ Propouštění zajatců na čestné slovo se slibem dostavit

205 A. KÖLLNER, *Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs des Reichen*, s. 111: „... bey Sechshundert, so sich in ainem hözl und schlachten versteckht gefangen worden ...“.

206 H. SLEBUSCH, *Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504*, s. 29: „... und 700 und 35 binnen dese stat gefenklichen bracht sint.“ Slebuschova zpráva je rovněž zaznamenaná v *Regesta Imperii Bd. XIV, Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493–1519, Bd. 4, Teil 1: Maximilian I. 1502–1504*, hg. aus dem Nachlass von Johann Friedrich BÖHMER, bearb. von H. WIESFLECKER u.a., Nr. 19141, Wien/Köln/Weimar 2002.

207 A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 448: „... und bey sibenhundert Gefangen ...“.

208 V. ARNPECK, *Sämtliche Chroniken*, s. 696: „... aber der Peham wurden bey 2000 erschlagen und gevangen.“

209 Gumpfenbergova kronika, s. 54: „... 800 fussknecht nahm man gefangen ...“.

210 R. v. LILIENCRON, *Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert*, Nr. 241, s. 538: „... sechshundert nam er gefangen ...“, Nr. 243, s. 544: „... sechs hundert er gefangen nam ...“, Nr. 244, s. 548: „Da führt man wol sechshundert man ...“.

211 H. SLEBUSCH, *Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504*, s. 30, 33: „Wes de kon. mt. mit den gefangen doin wirt, en weiss man noch neit, dann sine mt. leist in van herzen güthigen doin und spricht: id sint unse nabern, wir mossen si zo frunde halden, warumb, wirt blade uisbrechen ... Item de 800 Behem, de de kon. mt. zo irren geluck in eigener personen gefenklichen nemmen und zo Regensburch inleiden less, hait sine mt. uisgelassen, doch si binnen 5 wechen up einen sichern platz wedderumb inzohalden gemaent.“; A. ZAYNER, *De bello Bavarico*, s. 448: „... die Ir Königliche Majest nochmals ledig gelassen und auf widerstellen betagt ...“; Gumpfenbergova kronika, s. 54: „Und thät mit ihnen nach Regenspurg prangen, vierzehn tag lagen sie do mit verdrüss, darnach man sie ledig liess.“; Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, s. 270: „... a ostatek wężnůw do Řezna zavedli. I propustili je cisař, zawázaw je cti a wěrau na postaweni; i postawili se wssickni k tomu času uložnému, jako dobrí lidé; a cisař milost swau nad nimi ukázal, i propustil je wsecky swobodny beze wssi překážky.“

se v určitou dobu na stanovené místo se neslo v duchu rytířské morálky.²¹² V jediném případě bylo uvedeno, že čeští zajatci měli být vysláni na stavbu pevností do Rakouska.²¹³ Zajatci mohli být propuštěni i ze zcela reálného důvodu. Maximilián mohl poznat, že žoldnéři byli po boji již natolik vyčerpaní, že nepředstavovali žádné vážnější nebezpečí.²¹⁴

Čeští zajatci pochodovali 12. 9. ve slavnostním Maximiliánově průvodu směrem k Řeznu.²¹⁵ Nejprve byli shromážděni v bamberském dvoře a od 12. do 16. 9. pobývalo 650 zajatců v domě řezenského světícího biskupa. Poté, co královské vojsko 16. 9. odtáhlo k Bad Abbachu, byli všichni zajatci zřejmě propuštěni na slib a na čestné slovo, že se za určitou dobu na daném místě ohlásí.²¹⁶

Čeští zajatci se skutečně 16. 10., 10. 11. a 30. 11. dostavili do Straubingu.²¹⁷ 1. 12. 1504 jim vévoda Albrecht rovněž ve Straubingu udělil rozkaz odebrat se do Landshutu a tam vytrvat. Pokud by do Landshutu nebyli vpuštěni, měli táhnout do Dingolfingu a pokud by neuspěli ani tam, měli se vrátit do Straubingu. Padly i nerealizované návrhy na výměnu českých zajatců za zajatce spojeneckého vojska. Řezenští žoldnéři byli ze svého zajateckého postavení osvobozeni s konečnou platností 15. 4. 1505.²¹⁸

V době pobytu českých žoldnéřů v Řezně vznikl zajatecký seznam všech českých bojovníků. Seznam byl sepsán ve staročestíně, což je naprosto ojedinelé a výhodné pro práci s pramenem, protože jména nebyla zkomolena a mohla být z velké části identifikována.²¹⁹ Významnost tohoto seznamu je srovnatelná se soupisem zajatců z bitvy u Želenice roku 1438.²²⁰ Z jakého důvodu řezenský seznam vznikl? Pokud máme na základě pramenů potvrzeno, že všichni zajatci byli propuštěni, výkupné představovalo až druhořadý

212 V. ŠTĚPÁN, *Účast žoldnéřů z českých zemí*, s. 7.

213 J. WÜRDINGER, *Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506*, s. 250: „... einem Theil derselben schickte der König zum Bau von festen Plätzen nach Oesterreich, den andern entliess er in die Heimath...“.

214 U. TRESP, *Trabanten und Kriegsunternehmer*, s. 117.

215 R. v. LILIENCRON, *Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert*, Nr. 244, s. 548: „... die trib man all gen Regenspurg yn / an einem hufen wie die schwyn.“

216 A. GUGAU, *Die Schlacht bei Schönberg*, s. 144–145.

217 R. v. LILIENCRON, *Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert*, Nr. 244, s. 548: „... so muss ich von den gefangen sagen / die hat man bracht noch aller sag / gen Strubing uf sant Gallen tag.“

218 A. GUGAU, *Die Schlacht bei Schönberg*, s. 145.

219 BayHStA München, KAA 1227, fol. 115 ff.

220 Ludwig SCHLESINGER, *Der Kampf bei Sellnitz (1438)*, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, Jg. 20, Heft 1 (1881/82), s. 1–61.

důvod. Kdyby se zajatci nedostavili na určené místo v určenou dobu, teprve pak by asi přišla na řadu jednání o výkupném. Seznam byl tedy zřejmě vytvořen jako důkaz totožnosti zajatých žoldnů a dle něj bylo kontrolováno, zda se dotyční vždy dostavili do případného zajetí.

Struktura zajateckého seznamu

Item muzuwowe na tyto laystra popsani, kterziz gsu porazienu w ten czwrtzek po matze buozii narozeni letha pocztu tissie(cieho) pietiste(ho) czwrtze(ho). Tak začíná seznam zahrnující 630 zajatců, z čehož 563 bylo pěšáků, které známe jménem a 67 takzvaných pacholat. Na konci seznamu bylo uvedeno několik jednotlivých nepřesných informací: *suma piessich puolssiasta sta a vi* (tj. 556 – jedná se o celkový počet pěšáků), *pacholat lx a v* (tj. 65 – jedná se o celkový počet pacholat) a *suma wsse(ho) to(ho) ccccc a xii* (tj. 612 – celková suma zajatců). Ovšem sečteme-li obě předchozí položky, dojdeme k sumě 621! Zřejmě tedy došlo k chybě při sčítání či při zápisu.

Kdo byl autorem seznamu? Seznam byl jednoznačně sepsán člověkem, který bezpečně ovládal český jazyk a uměl psát. Můžeme se domnívat, že tvůrcem seznamu byl jeden ze zajatců, neboť mezi žoldněři byli hned tři písaři, *Jan pisarz z Przibramie* (1.13), *Girzik Holy pisarz z Prahy* (13.44), *Ssymon pisarz z Brodu Niemezke(ho)* (19.28).

Celý seznam je logicky členěn do 26 jednotlivých rot, kde se počet žoldnů pohybuje mezi 2 až 76 bojovníky. Na konci každé roty je uveden počet žoldnů a u některých rot je zvláště uvedena suma pacholků. Počet pacholků zhruba odpovídá uvedenému počtu pavézníku v dané rotě. Kupř. v 2. rotě bylo zaznamenáno 5 pavézníků a 5 pomocných pacholků, ale v 1. rotě připadlo na 1 pavézníka 8 pacholků. Vzhledem k tomu, že se jedná o seznam sestavený až po bitvě, je naprosto logické, že počty žoldnů různých hodnot v jednotlivých rotách jsou velmi nevyrovnané. U šesti rot, 1. roty, 2. roty, 4. roty, 15. roty, 20. roty, 21. roty, dokonce máme informaci, pod kterého vojenského podnikatele patřily, neboť v závěru seznamu je uvedeno 6 zajatců a jméno jejich vojenského podnikatele:

Bohuslaw Losky rotmistr (1.1) a *Walenta rzeznik* (2.3) z *panie Getrzychowoy roty* (tj. Jetřicha z Gutštejna)

Rzehorz Slaup (20.2) z *panie Waytminarowoy roty* (tj. Jana z Weitmile a na Mostě)

Wondra Smissek (21.13) z *panie Stenberkowoy roty* (tj. Albrechta ze Šternberka a na Zelené Hoře)

Jan Pieknik (4.1) z *panie Handrichowoy roty* (tj. Jindřicha z Gutštejna)

Girzik Wildunk (15.1) z *panie Janowske roty* (tj. Heřmana Janovského z Janovic)

Dle kvitance z 27. 9. 1504 je zřejmé, že z vojska Heřmana Janovského a Viléma Rouse bylo v bitvě u Schönberga zajato 46 žoldnů.²²¹ 15. rota uvedená v seznamu, o které bezpečně víme, že patřila pod Heřmana Janovského, zahrnovala 35 žoldnů a 7 pacholat (tj. 42 žoldnů)!

V soudní při Albrechta ze Šternberka a žalovaného Matyáše Libáka z Radovesic bylo uvedeno několik Šternberkových svědků.²²² Čtyři z nich: *desatnik Martin Wlcziek z Aurzetiz* (3.1), *Blaziek Haudek z Dacziz* (3.16), *desatnik Girzik Holy z Horzowiz* (21.9) a *Martin Rziehow syn z Radniz* (22.17) jsou součástí zajateckého seznamu. Na základě těchto jmen můžeme určit, že 3. rota, 21. rota a 22. rota patřily pod Albrechta ze Šternberka.

V seznamu bylo použito čtyř typů pojmenování žoldnů: 1. U významnějších osob, tj. rotmistřů, třicátníků, desátníků, pavézníků a šlechticů, bylo uvedeno jméno, příjmení, hodnost a místo původu. Jejich význam mohl být zdůrazněn oslovením „pan“. Rotmistři a šlechtici byli vždy uváděni na prvních místech v rotě. Šlechtici se skrývali pod oslovením *urozeny czlowiek* nebo *dobry czlowiek*, př. *Wazlaw Petruow syn z Wrchlaby desatnik urozeny czlowiek* (19.1), *Zygm(n)d Kyczka z Chyz dobry czlowiek* (20.1). U velitelů se uvádělo příslušné označení, př. *pan Bohuslaw Losky z Rabsstyna rotmistr* (1.1), *Jan Holy z Brodu desatnik* (1.2), *Girzik Ptaczek z Meyta Wysoke(ho) paweznik* (16.2). 2. U bojovníků, kterým žold sloužil jako přivýdělek k jejich řemeslu, bylo uvedeno jméno, někdy i příjmení, řemeslo a místo původu, př. *Jan rzeznik Sliwka z Prahy* (1.3), *Prokop z Kurzima lazebnik* (1.6). 3. U některých zajatců bylo uvedeno jméno, přídomek a místo původu, př. *Girzik Rzany z Lutiz* (1.4), *Martin Loskot z Przib(ra)mie* (1.14), *Wazlaw Gieruow syn z Pokratiz* (20.5). 4. Někteří zajatci byli zapsáni bez zřetelně uvedeného místa původu, př. *Tobiass Chrudimsky paweznik* (1.7), *Petr Knap Strzibrsky desatnik* (1.47), *Waniek Czierniekowsky desatnik* (8.2), *Martin Biskupsky* (15.26).

U některých po sobě následujících zajatců byl zřejmý příbuzenský či domovský vztah, př. *Antoss Mataussuow syn z Boleslawie* (5.1) a za ním následující *Jan bratr ge(ho) tuez z Boleslawie* (5.2) nebo *Ssimek sladownik z Kladrub* (6.6) a za ním následující *Wondra bratr ge(ho) take odtud* (6.7). Na základě těchto

²²¹ Kopie kvitance z 27. 9. 1504 uložená v Muzejním diplomatári – Mnichov říšský archiv 1181–1509 (Königlicher bayrischer allgemeiner Reichsarchiv in München), ANM, Böhmen und Obere Pfalz, lit. M, pars XII. Viz dále část Čestí vojenští podnikatelé, válečníci, velitelé a žoldněři ve víru landshutské války.

²²² Zápis o nářku cti, AČ XIII., č. 1357, Praha 1894, s. 91–92; Viz dále část Matyáš Libák – statečný rytíř z schönberské bitvy.

příkladů byl potvrzen předpoklad, že se žoldnéřské roty často skládaly z osob spjatých rodinnými, pokrevními či přátelskými pouty. Za dvěma výše uvedenými žoldněři z Boleslavi následoval další boleslavský rodák *Matuss Martinuow syn z Boleslawie* (5.3), což je důkazem, že do války často odcházeli žoldněři ze stejné lokality.

Za jmény třech žoldněřů, *Ssymba Petruow syn z Plessii* (13.34), *Jan Holota z Tehowze* (15.25), *Petr Holy z Libanie* (16.4), byl zaznamenán „+“, který označil zemřelého zajatce. Vzhledem k poměru všech zajatců (630) a počtu zemřelých (3) museli být žoldněři ve velice dobré zdravotní kondici.

V seznamu uvedená jména měst a vesnic, z kterých žoldněři pocházeli, vypovídají o regionálním původu jednotlivých zajatců nebo zajateckých skupin. Kromě neidentifikovaných názvů obcí např. *Lutize* (1.4), *Pe(i)lsstayn* (1.11), *Raksspurk* (2.8), *Sasadie* (3.18), *Ssneyperk* (6.5), *Honsstof* (14.15), *(C)zitaky* (16.3), *Holumberk* (18.30) a poněkud komických názvů typu *z budy pod Žia(m) pache(m)* (16.12) a *z Konie z Duba* (24.20) je v celém seznamu patrný společný původ žoldněřů v jednotlivých rotách. I když kupř. v jedné rotě převažují žoldněři ze stejného města, nemůžeme mluvit o naprosto striktním členění rot podle jednotlivých regionů.

Zástupce mocného rodu Gutštejnů, Jetřich, byl vojenským podnikatelem prvních dvou uvedených rot v seznamu. Rod Gutštejnů byl významným rodem na Plzeňsku a majitelem mnoha statků jako Všerub, Bělé, Nečtin, Rabštejna, Tachova, Trpist, Chyší, Příbrami, Petršpurka, Kynšperka, Žebráku, Točníka, mnohých sídel v Bavorsku a aj.²²³ Minimálně 9 žoldněřů z první roty pocházelo z Příbramska a 15 žoldněřů z Berouna. V druhé rotě se nacházela významná skupina žoldněřů z Karlovarska a Rakovnicka a zbylí žoldněři byli původem z Chebska a Plzeňska. 4. rotu Jindřicha z Gutštejna by bylo možné na základě složení žoldněřů zařadit na Mladoboleslavsko a do východních Čech.

3. rota Albrechta ze Šternberka a na Zelené Hoře²²⁴ byla skupinou žoldněřů z Chrudimska a východních Čech, kdežto 21. rota téhož vojenského podnikatele zahrnovala žoldněře z Českobudějovicka a 22. rota z Plzeňska a Klatovska. Minimálně 7 bojovníků z této roty pocházelo přímo z Horažďovic.

Janovští z Janovic byli významným šlechtickým rodem na Klatovsku. V landshutské válce reprezentoval tento rod Heřman Janovský, pán na Janovicích a Bystřici.²²⁵ Heřman Janovský byl vojenským podnikatelem 15. roty,

223 Ottův slovník naučný, díl 10., s. 639–640.

224 Ottův slovník naučný, díl 24., s. 781.

225 Ottův slovník naučný, díl 13., s. 26–27.

jejíž původ jednoznačně sahal do Klatovska. Nejméně 16 žoldněřů této roty pocházelo z Klatov nebo Klatovska, dále z Plzeňska a Domažlicka.

20. rota Jana z Weitmile a na Mostě²²⁶ byla v seznamu zastoupena pouhými 7 zajatci, avšak dva žoldněři byli šlechtického původu, *Žygmund Kyczka z Chyz dobry czlowiek* a *Rzehorz Slaup rotmistr z Blatna urozeny czlowiek*.

Zbývající rotu zajateckého seznamu, u nichž neznáme jméno jejich vojenského podnikatele, zahrnovaly s několika výjimkami žoldněře ze stejného regionu. V 6. rotě bylo zastoupeno minimálně 34 žoldněřů z Prahy, dále žoldněři z Benešovska a středních Čech. 7. rotu tvořili 4 žoldněři ze Stříbra na Tachovsku. 8. rota zahrnovala převážně rakovnické žoldněře, 10. rota žoldněře z Rychnovska n. Kněžnou a z Náchodska, 13. rota žoldněře z Českobudějovicka, Českokrumlovska, Strakonicka, Jindřichohradecka a Kouřimska, 14. rota z Kutnohorska a Havlíčkobrodská, 16. rota z Ústeckoorlicka, 17. rota z Nymburska, 19. rota z Jičína, východních Čech, Kutnohorska a jiných měst. 25. rotu tvořili dva žoldněři z česko-bavorského pomezí *Pan Januow syn z Lestkowa desatnik* a *Gi(nd)rzich Pihlar z Pernowa*. 24. rota byla z hlediska národnostního složení žoldněřů nejzajímavější. 4 žoldněři pocházeli ze slovenského Trenčína, 2 žoldněři z Bánovců nad Bebravou, 2 žoldněři z Drietomy u Trenčína, 1 žoldněř z Banské Štiavnice a další velkou skupinu tvořili žoldněři z Moravy z Uherskohradištska, Břeclavska, Zlínska a Brněnska.

Viz Příloha 1

Poznámky k řezenskému seznamu zajatců

Následující poznámky se vztahují k seznamu řezenských zajatců z bitvy u Schönberga uvedenému v příloze. Seznam jsem zpracovala transliterovaně, v tzv. netranskribovaném vydání. Jednotlivé rotu jsem opatřila čísly a uvedla u nich jméno vojenského podnikatele, pokud je známé. Řezenský seznam zajatců je velmi cenný pramen, který je třeba zachovat v originálním provedení včetně všech specifických tvarů a stylu, přičemž takový způsob zpracování umožňuje další práci s textem a jeho hlubší poznání.

Z řezenského seznamu jsem sestavila souhrnný alfabertický přehled všech vesnic a měst, jejichž názvy jsem v kapitole uvedla, pokud to bylo možné, v současné podobě s příslušnými okresy. Ovšem např. u jména *Anthonin Zabizar* bylo sporné určit národnost, pokud víme, že se jednalo o německou rodinu žijící v českých zemích. Sporné případy jsem označila jako neurčené.

226 Ottův slovník naučný, díl 24., s. 1062.

Mé hypotézy jsem doložila vždy příkladem ze zajateckého seznamu. U jména žoldněře, kupř. *Bohuslaw Losky rotmistr* (1.1), jsem vždy v závorce uvedla pořadí v seznamu, a sice první číslo označuje číslo roty a druhé číslo je pořadím daného žoldněře v rotě. Následně jsem se pokusila seznam vyhodnotit na základě národností, řemesel a vojenských hodností žoldněřů.

Z textu jsem pouze vypustila označení „ite(m)“. Kulaté závorky () naznačují rozepsané zkratky, kupř. *s Kamenne^o* přepisují jako *s Kamenne(ho)*, *z Przibmie* přepisují jako *z Przib(ra)mie* atd. Kulaté závorky naznačují rovněž alternativu u nejednoznačných či neidentifikovaných názvů a dále označují původní písmena či slova, která do textu logicky nezapadají.

Kurzíva označuje slova, která jsem úplně neidentifikovala nebo byla zkromolena autorem nebo jsou špatně čitelná. V poznámkách k textu uvádím vlastní návrhy k danému problému. U problematických názvů lokalit jsem v poznámce uvedla pravděpodobné názvy a zdroj literatury.

Všechny dohledané lokality a regiony jsem se pokusila zařadit do okresů (podle nynějšího správního členění) a zemí. U názvů, kde je sporné jejich zařazení, jsem uvedla možnosti do poznámek k textu. Při dohledávání okresů jsem postupovala logicky s přihlédnutím k regionálnímu řazení žoldněřů, kupř. v 3. rotě jsem zařadila obec Bělou do okresu Chrudim, jelikož uvedení žoldněři v seznamu rovněž pocházeli z Chrudimska. U lokalit shodných názvů, které se nacházejí v několika okresech a nebylo zřejmé k jakému náleží, jsem uvedla všechny možnosti do poznámky k textu a nechala tak řešení otevřené.

Při vyhodnocování seznamu jsem použila současné názvy států a uzemních celků, aby byla lépe patrná rozmanitost zemí, ze kterých žoldněři pocházeli. V poznámkách uvádím názvy tehdejších států a uzemních celků.

Identifikace některých názvů není konečná, kupř. *Jan Holy z Kurzima* (13.36) a *Petr rzeznik z Kurzímie* (13.38), v obou případech jsem určila jako Kouřim na Kolínsku, ale otázkou zůstává, zda z *Kurzímie* neznačí z *Kurzima*, tj. Kuřim u Brna?

Na jazykovém projevu zajateckého seznamu je patrná jazyková neustálost. Značně kolísá vyjadřování 2. pádu, kupř. z *Kurzima* (13.40) a s *Kurzima* (13.41); z *Cziaslawie* (13.19) a s *Cziaslawie* (13.20); s *Klatow* (15.1) a z *Klatow* (15.2) aj. Kolísání se projevilo i při psaní stejných slov různým způsobem, kupř. *krayczii* (13.7) a *krayczii* (13.22); *Ssimon* (14.12) a *Ssymon* (19.28) aj.

V seznamu je na několika místech zřejmý aspekt nářečí, což potvrzuje domněnku, že písař zapisoval foneticky jednotlivá jména tak, jak mu je žoldněři diktovali a nikoliv na základě předlohy. Nejzřetelnější jsou formy moravských nářečí, kupř. *Jan wozka z Holomuze* (18.21), *Petr Yakubow syn zey Hraduow* (24.37), *Toman Taruw syn zey Ywancziz* (24.41).

Vyhodnocení řezenského seznamu

Od hlavních fakt o válce o dědictví landshutské, přes základní rysy českého žoldněřství v pozdním středověku jsme dospěli k nejnižšímu, ale zároveň k nejbarvitějšímu a nejzákladnějšímu článku celého děje, k žoldněřům. Řezenský seznam českých zajatců z bitvy u Schönberga je prvním uceleným rozsáhlým vzorkem velké žoldněřské skupiny v této válce.

V celém seznamu je očividná snaha o regionální členění zajatců, což odpovídalo reálnému složení jednotlivých rot. V rotách se ve velké míře objevovaly skupiny žoldněřů ze stejného města nebo vesnice. Zřejmě v zajetí a posléze i nadále existovala struktura vojska, tak jak byla ustanovena před vstupem do žoldněřské služby. Při pohledu na rotu, u nichž známe jméno jejich majitele, je patrné, že vojenští podnikatelé využívali při verbování nových vojenských sil svých statků a jejich okolí.

Na závěr statisticky zhodnotím žoldněřský zajatecký útvar na základě těchto kritérií: národnosti, vojenské hodnosti a řemeslné činnosti žoldněřů.

Na zajateckém seznamu se objevilo několik cizojazyčných jmen žoldněřů a několik zahraničních názvů lokalit. České žoldněře doplnili bojovníci z Německa,²²⁷ Polska, Slovenska,²²⁸ Litvy,²²⁹ Dolní Lužice²³⁰ a Ukrajiny.²³¹ Počet jednotlivých zástupců národností udává Příloha 2.

Nejvíce žoldněřů pocházelo ze sousedního Polska a Slovenska. Největší skupinu slovenských žoldněřů máme dochovanou v rámci 24. roty, kde bylo nejvíce zajatců původem ze slovenských měst v blízkosti moravské hranice. Ukrajinský Lvov a Litva byly nejbližšími místy, odkud žoldněři přišli.

Na základě zajateckého seznamu můžeme potvrdit předpoklad, že žoldněřské vojsko mělo svou pevnou hierarchickou strukturu. Za výše zmíněnými vojenskými podnikateli, kterým jednotlivé žoldněřské rotu patřily, následovaly hodnosti rotmistrů, třicátníků, desátníků a pavézníků. Šlechtický titul sice nesplňuje kritérium vojenské hodnosti, ale byl významným a nezanedbatelným údajem o osobě daného žoldněře.

227 Tehdejší německé oblasti Svaté říše římské.

228 Tehdejší Horní uherská země.

229 Tehdejší Litevské Velkoknížectví, které bylo součástí polsko-litevské personální unie.

230 Tehdejší součást Českého státu.

231 Tehdejší Polsko, které bylo součástí polsko-litevské personální unie.

Přehled počtu hodností, titulů a označení – viz Příloha 3.

Hodnost rotmistrů zastávaly osoby větší společenské prestiže, kupř. *Pan Bohuslaw Losky z Rabsstyna* (1.1), u kterého se nachází oslovení „pan“ či *Beness Czierny hornik z Strzibra* (7.1)²³² nebo *Rzehorz (Slaup) urozeny czlowiek z Blatna* (20.2), což byl jeden ze třech žoldnéřů šlechtického původu, kteří se vyskytovali mezi zajatci. Mezi bojovníky se objevil pouze jeden žoldněř s hodností třicátníka a jeden s hodností polopavézníka, u kterého se můžeme jen dohadovat, proč byl označen za „polovičního“ pavézníka. Relativně vysoký počet přeživších pacholat ukazuje, že tato pomocná síla neměla v boji žádnou větší úlohu a především pacholata nebyla brána za plnohodnotné bojovníky, a proto také nebyla jmenovitě uvedena na zajateckém seznamu.

Velká část žoldnéřů uvedla do zajateckého seznamu kromě svých přízvisek či povolání (resp. funkce) svého otce, např. *Pawel rycharzuow syn ze Stebna* (2.14), *Jan piwowarnikow syn z Hradze* (3.10), *Martin mydlarzuow syn z Giczina* (5.8), své civilní zaměstnání. Jednalo se bezpochyby o sezónní žoldnéře, kteří se po zbytek roku věnovali svému řemeslu.

Přehled počtu zástupců jednotlivých řemesel – viz Příloha 4.

Z řemeslníků měli ve vojsku nejsilnější zastoupení řezníci (19), sladovníci (12), dále kováři (8) a krejčí (7). Můžeme jen spekulovat, proč zrovna tato řemesla měla silnější zastoupení než ostatní. Nepochybně hlavním důvodem je fakt, že uvedená řemesla byla tehdy v českých městech nejpočetnější, u řezníků a kovářů přichází v úvahu též jejich dovednost s pracovním nástrojem (sekera, dlouhé nože), který se nelišil od obdobné zbraně, resp. dovednost zbraň a zbroj zhotovit či opravit.

České vojsko, které se zúčastnilo bitvy u Schönberga, čítalo 3000 žoldnéřů. 630 zajatců z téže bitvy rozhodně posloužilo jako dostatečný vzorek k vytvoření představy, jak tehdejší žoldnéřské vojsko vypadalo a kdo z obyvatelstva byl ochoten riskovat svůj život ve službách cizích vojevůdců čistě s vidinou peněžního zisku nebo kořisti. Při jakémkoliv hodnocení musíme mít na paměti, že studovaný vzorek žoldnéřů, v našem případě skupina více než 600 zajatců, mohl být ovlivněn též aspektem náhody. Někteří měli v boji více štěstí než ostatní.

²³² Beneš Černý byl uveden jako „měšténín“ města Stříbra, AČ XIII., č. 1788, Praha 1894, s. 408.

Těmito hypotézami práce se zajateckým seznamem nekončí. Otazník zůstává nad identifikací několika měst a vesnic a nad několika jmény žoldnéřů. Dohledání jmen všech zajatých bojovníků a následné zpracování by vydalo na další historickou práci, která by dané téma jistě obohatila.

Nalezený zajatecký seznam je výzvou a potvrzením smysluplnosti dalšího bádání v bavorských archivech, jmenovitě v *Bayerisches Hauptstaatsarchiv* v Mnichově, v *Staatsarchiv Amberg*, *Staatsarchiv Bamberg* a *Staatsarchiv Nürnberg*.

Přílohy

Příloha 1

V seznamu zajatců byly uvedeny tyto obce z různých okresů (podle nynějšího správního členění) a zemí, které uvádím v alfabtickém pořadí s následujícím počtem žoldnéřů:

Tábulka č. 1

Město, vesnice, region	Okres/země	Počet žoldnéřů
Bakov	?	1
Bánov	Uherské Hradiště	1
Bánovce n. Bebravou	Slovensko	2
Banská Štiavnica	Slovensko	1
Bělá	Chrudim	2
Bělá pod Bezdězem	Mladá Boleslav	2
Beroun	Beroun	16
Bílina	?	1
Bílov	Plzeň – S	1
Blatná	Strakonice	1
Bochov	Karlovy Vary	
Boršov	?	2
Bosonohy	Brno – město	1
Bošín	Ústí n. Orlicí	1
Brandýs n. Labem	Praha – V	1
Branice	Písek	1
Brzín	Plzeň – S	1
Brno	Brno	1
Brod	?	2
Březí	České Budějovice	1
Březnice	Příbram	1
Březno	?	1
Březolupy	Uherské Hradiště	1
Budětice	Klatovy	1
Buková	Klatovy	1
Bukovník	Klatovy	1

Bystřice	?	1
Bzenec	Hodonín	1
Čáslav	Kutná Hora	6
Čejkov	Pelhřimov	1
Čenstochová	Polsko	1
Černá n. Orlicí	Rychnov n. Kněžnou	1
Čermonice	?	1
Černocho	Louny	1
Černošín	Tachov	1
České Budějovice	České Budějovice	3
Český Brod	Kolín	1
Čičenice	Strakonice	1
Čišínov	?	1
Čitáky?	?	1
Dašice	Pardubice	1
Davle	Praha – Z	1
Dobřany	Plzeň – J	3
Dobřenice	Hradec Králové	1
Domažlice	Domažlice	3
Domoraz	Klatovy	1
Dražně	Plzeň – S	1
Drietoma	Slovensko	2
Drobovice	Kutná Hora	1
Dřínov	Kroměříž	1
Golčův Jeníkov	Havlíčkův Brod	1
Hartmanice	?	1
Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	2
Heřmanův Městec	Chrudim	1
Hluk	Uherské Hradiště	1
Holovousy	Plzeň – S	1
Holumberk	?	1
Honsstof	?	1
Horažďevovice	Klatovy	7
Horušice	Kutná Hora	1
Hořesedly	Rakovník	1
Hořice	?	1

Hořovice	Beroun	4
Hoštice	?	1
Hradec	?	3
Hradec Králové	Hradec Králové	1
Hrádek	?	1
Hradiště	Český Krumlov	1
Hrady	?	1
Hrbov	?	1
Hroška	Rychnov n. Kněžnou	3
Hudčice	Příbram	1
Chayní(ě)	?	1
Cheb	Cheb	1
Cheznovice	Rokycany	1
Cholupice	Praha	1
Chomutov	Chomutov	2
Chotěboř	Havlíčkův Brod	1
Chotěbuz	Dolní Lužice	1
Chrudim	Chrudim	5
Chýnovice	Soběslav	1
Chyše	Karlovy Vary	5
Ivančice	Brno – venkov	1
Jaroměř	Náchod	2
Jenišovice	Chrudim	1
Jesenice	Rakovník	1
Jičín	Jičín	4
Jílové u Prahy	Praha – Z	1
Kamenice	?	1
Kamenná Hora	Plzeň – S	2
Kamenné	?	1
Kaňk	Kutná Hora	3
Kaňovice	Zlín	1
Kaplice	?	1
Kelč	Vsetín	1
Kladaviště	?	1
Kladruby	?	2
Kladsko	?	1

Kláster	Plzeň – J	1
Klatovy	Klatovy	13
Klučenice	Příbram	1
Klučov	?	1
Kněževes	Rakovník	4
Knín	?	1
Kolín	Kolín	2
Korkyně	Příbram	1
Kostelec	?	1
Kostelec n. Orlicí	Rychnov n. Kněžnou	2
Kostomlaty n. Labem	Nymburk	1
Košetice	Opava	1
Kotauchov	?	1
Kouřim	Kolín	9
Kozojedy	Rakovník	1
Krakov	Polsko	1
Kroměříž	Kroměříž	1
Krpy	Mladá Boleslav	1
Krumlov	?	1
Křimice	Plzeň – město	1
Křížanov	?	1
Kumburk (hrad)	Jičín	1
Kumburský Újezd	Jičín	1
Kunčice	?	1
Kunžak	Jindřichův Hradec	1
Kutná Hora	Kutná Hora	11
Lanškroun	Ústí n. Orlicí	2
Lašovice	Rakovník	1
Lázně Bohdaneč	Pardubice	1
Lažany	?	1
Leč	Beroun	1
Lestkov	Tachov	1
Lhota	?	1
Lhotka	?	1
Libáň	?	1
Libčeves	Louny	1

Libědice	Chomutov	1
Libějice	Tábor	1
Libkova Voda	Pelhřimov	1
Libmovice	?	1
Libodřice	Kolín	1
Lišov	České Budějovice	1
Litoměřice	Litoměřice	6
Litomyšl	Svitavy	2
Litske?	?	1
Litva	Litva	1
Lomice	?	1
Louny	Louny	3
Lovčtín	Jindřichův Hradec	1
Lublin	Polsko	1
Lukavice	Šumperk	1
Luková	Litomyšl	1
Lutice	?	1
Lvov	Ukrajina	1
Majetín	Olomouc	1
Manětín	Plzeň – S	2
Měčín	Klatovy	1
Měnin	Brno-venkov	1
Městec Králové	Nymburk	2
Meziříčí	?	2
Michovice	?	1
Milčice	Nymburk	1
Milečsko	?	1
Miličsko	?	1
Milotice	?	1
Míšeň	Německo	1
Mladá Boleslav	Mladá Boleslav	6
Mnichovice	Benešov	1
Moravské Budějovice	Třebíč	2
Most	Most	1
Moštěnec	?	1
Mýto	?	1

Načeradec	Benešov	3
Nedakonice	Uherské Hradiště	1
Němčičky	Břeclav	1
Nepomuk	Plzeň – J	4
Nová Ves u Mladé Vožice	Tábor	1
Nové Město n. Metují	Náchod	1
Nymburk	Nymburk	1
Olešnice	Havlíčkův Brod	1
Olomouc	Olomouc	1
Ondřejovice	Klatovy	1
Opava	Opava	2
Opočno	?	1
Ořech	Praha – Z	1
Ostrov	?	1
Paběnice	Kutná Hora	1
Pardubice	Pardubice	1
Pašice	České Budějovice	1
Pčov	?	1
Pěčnice	?	1
Pe(i)lsstajn	?	1
Pernov (Bärnau)	Německo	1
Perštý(ej)n	?	1
Pchery	Kladno	1
Pirna	Německo	1
Písek	Písek	1
Plástovice	České Budějovice	2
Pleše	Jindřichův Hradec	1
Plešiny	Klatovy	1
Plzeň	Plzeň	4
Podbořany	Louny	1
Podolí	Nymburk	2
Pokratice	Litoměřice	1
Polná	Jihlava	1
Pomezí	Svitavy	1
Poniklá	Semily	1
Poříčí	?	1

Poznaň	Polsko	1
Pračkozy	?	1
Praha	Praha	40
Přelouč	Pardubice	1
Předmít	Strakonice	1
Přeštice	Plzeň – J	4
Příbačice	?	1
Příbram	Příbram	7
Přívětice	Rokycany	1
Rabštejn n. Střelou	Plzeň – S	3
Radnice	Rokycany	1
Rakovník	Rakovník	18
Raksspurk	?	1
Robousy	Jičín	1
Rosice	?	2
Roudnice	?	1
Rudice	Uherské Hradiště	1
Rychnov n. Kněžnou	Rychnov n. Kněžnou	4
Řečice	?	1
Ředhošť	Litoměřice	1
Říčany	Praha – V	1
Sasadi	?	1
Sázava	Kutná Hora	1
Sedlec	?	2
Semice	Nymburk	1
Sendražice	Kolín	1
Seř(ě)ice	?	1
Sezemice	?	1
Schönwald	?	2
Skalice	?	2
Skučina/Skučiny	?	1
Slamče	?	1
Slezsko	Polsko	2
Smědeč	Prachatice	1
Solnice	Rychnov n. Kněžnou	2
Staré Město	Uherské Hradiště	1

Staroč	?	1
Stebno	Louny	2
Stoj(ž)ice	?	1
Střelice	?	1
Stříbro	Tachov	4
Sukdov	?	1
Světiny	?	1
Sviny	Tábor	1
Svojsín	Tachov	1
Šeyberk	?	1
Šneyperk	?	2
Šumice	Znojmo	1
Tábor	Tábor	2
Tehovec	Praha – V	1
Telč	Jihlava	2
Temelín	České Budějovice	1
Těšov	Uherské Hradiště	1
Tlumačov	Zlín	1
Tomice	Benešov	1
Toužim	Karlovy Vary	1
Trenčín	Slovensko	4
Trmice	Ústí n. Labem	1
Trnava	Slovensko	1
Trnávka	?	2
Trubín	Beroun	1
Třebčice	Plzeň – J	1
Třebošice	Pardubice	1
Třebová	?	4
Tuchlovice	Kladno	1
Turnov	Semily	2
Tvrdonice	Břeclav	1
Týn n. Vltavou	České Budějovice	2
Týnec	?	2
Týniště	?	1
Údrnice	Jičín	1
Uherský Brod	Uherské Hradiště	3

Úhřetice	Chrudim	1
Uničov	Olomouc	1
Úpice	Trutnov	1
Úrovice	?	1
Ústí	?	1
Úterý	Plzeň – S	1
Valeč	?	1
Velichovky	Náchod	1
Verdek	Trutnov	1
Ví(ě)tov	?	1
Vilémov	Havlíčkův Brod	1
Víno	Bruntál	1
Vitín	České Budějovice	1
Vlachovice	Zlín	1
Vlastějovice	Kutná Hora	1
Vlašim	Benešov	2
Vlčnov	Uherské Hradiště	1
Vlkavice	?	1
Vodňany	Strakonice	3
Vojetice	Klatovy	1
Vojkovice	Brno – venkov	1
Vojnice	?	2
Vroutek	Louny	2
Vráž	?	1
Vrcov	České Budějovice	1
Vrchlabí	Trutnov	1
Vysoké Mýto	Ústí n. Orlicí	6
Vyšný	Český Krumlov	1
Záhoří	?	1
Zález(1)y	?	1
Zborovice	Kroměříž	1
Znojmo	Znojmo	1
Zruč	?	1
Zvěstov	Benešov	1
Žamberk	Ústí n. Orlicí	1
Žampach	Ústí n. Orlicí	1

Žár?	?	2
Žebrák	Beroun	1
Želevec?	?	1
Žlutice	Karlovy Vary	8

Nejvíce (40) žoldnérů pocházelo z Prahy, dále 18 žoldnérů z Rakovníka, 16 žoldnérů z Berouna, 13 žoldnérů z Klatov a 11 žoldnérů z Kutné Hory.

Příloha 2

Tabulka č. 2

Země	Počet žoldnérů
Polsko	10
Slovensko	10
Německo	5
Litva	1
Dolní Lužice	1
Ukrajina	1
Neurčené	3

Příloha 3

Tabulka č. 3

Hodnost, postavení žoldněře	Počet žoldnérů
rotmistr	4
třicátník	1
desátník	28
pavézník	14
polopavézník	1
vozka	2
pachole	67
šlechtic	3

Příloha 4

Tabulka č. 4

Řemeslo	Počet žoldnérů
řezník, masař	19

sladovník	11
kovář	8
krejčí	7
švec	6
pekař	5
pivovarník	4
písař	3
hrnčič	3
kolomazník	3
kolář	3
kuchař	3
zedník	3
koželuh	3
šenkýř	3
bečvář	3
nožíř	3
horník, havíř	3
lazebník	2
krčmář	2
zámečnick	2
sládek	1
mlynář	1
soustružník	1
mísař	1
nádeník	1
koníř	1
tesař	1
barvíř	1
tkadlec	1
kotlář	1
mečíř	1
krovář	1

Příloha 5

Čeští zajatci z bitvy u Schönberga roku 1504

1. rota Jetřicha z Gutštejna

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Pan Bohuslaw Losky		rotmistr	z Rabsstyna ²³³	Plzeň – S
2.	Jan Holy		desatník	z Brodu	?
3.	Jan Sliwka	rzeznik		z Prahy	Praha
4.	Girzik Rzany ²³⁵			z Lutiz ²³⁶	?
5.	Martin Sswehla			z Mostu	Most
6.	Prokop	lazebnik		s Kurzima ²³⁷	Kolín
7.	Tobiass Chrudimsky		paweznik	?	?
8.	Jan Radskuow			z Kurzima	Kolín
9.	Hanzul			z Perna ²³⁸	Německo
10.	Hloziek Waniek			z Lukawize od Moravy	Šumperk
11.	Wylem Ffayfar			z Pe(i)lsstayn	?
12.	Jan	rzeznik		z Kolina	Kolín
13.	Jan	pisarz		z Przibramie	Příbram
14.	Martin Loskot			z Przib(ra)mie	Příbram
15.	Wit	kowarz		z Brzeznize	Příbram
16.	Girzik	rzeznik		z Przibramie	Příbram
17.	Waniek Myslinoch			z Korkynie	Příbram
18.	Tomek Zagicziek			z Austii ²³⁹	?
19.	Jan Rabsstyn			s Kamenne(ho) ²⁴⁰	?

²³³ Rabštejn n. Střelou²³⁴ okres: ? Klatovy, Náchod, Příbram²³⁵ Zřejmě „rzawy“ místo uvedeného „rzany“ ve významu zrzavý.²³⁶ ? Luppitz, tj. Hlupice v okrese Litoměřice (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách, Praha 1954 – 1960)²³⁷ Kouřim²³⁸ dnešní Pirna v Sasku²³⁹ Ústí²⁴⁰ Kamenné²⁴¹ okres: ? Chomutov, Vsetín

20.	Jan Muzik			z Przib(ra)mie	Příbram
21.	Jaross	hrnczierz		z Przib(ra)mie	Příbram
22.	Waniek Baycziek			z Przib(ra)mie	Příbram
23.	Jan Dopil			z Krumlowa ²⁴²	?
24.	Buryan Ffrana			z Przib(ra)mie	Příbram
25.	Waniek Koktanek		desatnik	z Beruna	Beroun
26.	Kuba	sladownik		z Beruna	Beroun
27.	Bartoss Kawin			z Beruna	Beroun
28.	Jan	kowarz		z Beruna	Beroun
29.	Rziha	kowarz		z Beruna	Beroun
30.	Prokop	rzeznik		z Beruna	Beroun
31.	Waniek	kolomaz ²⁴³		z Beruna	Beroun
32.	Wondracziek	sswez	desatnik	z Beruna	Beroun
33.	Tuma	kowarz		z Beruna	Beroun
34.	Michal	sswez		z Beruna	Beroun
35.	Jan Kukla Slibil	sswez		s Chotieborze	Havlíčkův Brod
36.	Jan Trczka			z Hory ²⁴⁴	Kutná Hora
37.	Jan	rzeznik		z Litomierziz	Litoměřice
38.	Jan	sladek		z Beruna	Beroun
39.	Prokop	kolomaznik		z Beruna	Beroun
40.	Bartha	sladownik		z Beruna	Beroun
41.	Jan Molek		desatnik	z Manietiny ²⁴⁵	Plzeň – S
42.	Wawra Trczka			z Hory	Kutná Hora
43.	Jan Bílý			z Beruna	Beroun
44.	Wazlaw Ssisska			z Beruna	Beroun
45.	Wit Kaderzawek ²⁴⁶			z Chrudimie	Chrudim
46.	Zigmund Zihla			z Ziarzie ²⁴⁷	?
47.	Petr Knap Strzibrsky		desatnik	?	?
48.	Jan Hudez			z Worzechu ²⁴⁸	Praha – Z
49.	Girzik	kolomaznik		z P(ra)hy	Praha

Ite(m) z tohoto rotmistra a desatnikow osmero pacholat. Suma XXXXVIII.

²⁴² ? Český Krumlov, Moravský Krumlov

²⁴³ tj. kolomazník

²⁴⁴ Kutná Hora

²⁴⁵ Manětín

²⁴⁶ tj. „kaderzabek“

²⁴⁷ ? Žár v okrese České Budějovice, Prachatice

²⁴⁸ Ořech

2. rota Jetřicha z Gutštejna

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Jan Ffremut		rotmistr	z Plznie	Plzeň
2.	Anthonin		paweznik	(z) Zabizar ²⁴⁹	Cheb
3.	Walentin	rzeznik	trzizatnik	z Kamene ²⁵⁰	Plzeň – S
4.	Lukass	kowarz		z Kamene	Plzeň – S
5.	Wawra Ssimanuow syn			z Dobrzan	Plzeň – J
6.	Jan	krayczii		z Manietiny ²⁵¹	Plzeň – S
7.	Jan Kubuow ²⁵²			z Draznie ²⁵³	Plzeň – S
8.	Urban			z Raksspurku	?
9.	Wit	pekarz		z Chyss ²⁵⁴	Karlovy Vary
10.	Pawel Kossik			z Chyss	Karlovy Vary
11.	Michal			z Dobrzan, z Chyss	Plzeň – J, Karlovy Vary
12.	Rziha Hanzlowicz			z Chyss	Karlovy Vary
13.	Jan Albrechtow syn			z Bochowia	Karlovy Vary
14.	Pawel rycharzuow syn			ze Stebna	Louny
15.	Jan Ratayuow syn			zey Stebna	Louny
16.	Jan Letowsky			ze Zlutiz	Karlovy Vary
17.	Wawra	rzeznik		ze Zlutiz	Karlovy Vary
18.	Jakub	kolarz		ze Zlutiz	Karlovy Vary
19.	Jan	sladownik		ze Zlutiz	Karlovy Vary
20.	Mikulass	sswez		ze Zlutiz	Karlovy Vary
21.	Mikulass	nadenik		ze Zlutiz	Karlovy Vary
22.	Si(e)czney Matuss		paweznik	z Horosedl ²⁵⁵	Rakovník
23.	Gira Swobodny		paweznik	z Rakownika	Rakovník
24.	Girzik	krczmarz	paweznik	z Kniziewsy ²⁵⁶	Rakovník

²⁴⁹ tj. Cedvicové z Cedvic (Zedtwitz), jméno německé rodiny podle stejnojmenného sídla u Hofu, od konce 14. st. na Chebsku (Ottův slovník naučný, 27. díl, Praha 2002, s. 516).

²⁵⁰ Kamenná Hora

²⁵¹ Manětín

²⁵² ?syn

²⁵³ Dražeb

²⁵⁴ Chyš

²⁵⁵ Hořesedly

²⁵⁶ Kněževs

25.	Martin Nopl			z Kniziewsy	Rakovník
26.	Martin Piczkyrz			z Kniziewsy	Rakovník
27.	Jan Blahuow syn			ze Zlutiz	Karlovy Vary
28.	Jan	kucharz		z Rabsstyna ²⁵⁷	Plzeň – S
29.	Matieg Mikulassuow syn			ze Pcher	Kladno
30.	Girzik Wawruow syn			z Wrazie ²⁵⁸	?
31.	Jakub Beranek			z Kniziewsy	Rakovník
32.	Sstiepan Pawluow syn			s Ziernossina ²⁶⁰	Tachov
33.	Wawra rychtarzuow syn			z Lazian ²⁶¹	?
34.	Bartholomiej	kucharz	paweznik	z Ssenwaldu ²⁶³	?
35.	Girzik	missarz		z Ssenwaldu	?

Suma z tee roty XXXV. Ite(m) pacholat V v tee rotie.

3. rota Albrechta ze Šternberka

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Martin Wlcziek		desatnik	z Aurzetiz ²⁶⁴	Chrudim
2.	Wazlaw Yanssuow syn		paweznik	z Reduchisst ²⁶⁵	Litoměřice
3.	Gindrich Hole(ho) syn			z Lazic ²⁶⁶	Tábor
4.	Mikulass Rzany ²⁶⁷			s Chrudimie	Chrudim
5.	Jan Janda			z Biely ²⁶⁸	Chrudim
6.	Jan Krziziek			s Chrudimie	Chrudim
7.	Wanick Mikssuow syn			z Ustrowa ²⁶⁹	?

²⁵⁷ Rabštejn n. Střelou

²⁵⁸ Vráž

²⁵⁹ okres: ? Benešov, Beroun, Klatovy, Písek, Praha – Z

²⁶⁰ Černošín

²⁶¹ Lažany

²⁶² okres: ? Benešov, Blansko, Chomutov, Chrudim, Karlovy Vary, Liberec, Plzeň – J, Semily, Strakonice, Svitavy, Tábor, Tachov

²⁶³ Schönwald (Sedláček, Místopisný slovník)

²⁶⁴ Úhřetice (Sedláček, Místopisný slovník)

²⁶⁵ Ředhošť

²⁶⁶ Nová Ves u Mladé Vožice (Sedláček, Místopisný slovník)

²⁶⁷ Zřejmě „rzawy“ místo uvedeného „rzany“ ve významu zrzavý.

²⁶⁸ Bělá

²⁶⁹ ?Ostrov v okrese Chrudim

8.	Matieg Sstiepanuow syn			z Genssowiz ²⁷⁰	Chrudim
9.	Matieg Korbel			ze Skucziz ²⁷¹	?
10.	Jan piwowarnikow syn			z Hradze ²⁷²	?
11.	Walentin Wallasiek			z Lansskruna	Ústí n. Orlicí
12.	Gira Wazlawuow syn			z Chrudimie	Chrudim
13.	Tobiass Kassie			z Bielec ²⁷³	Chrudim
14.	Girzik Giskra			z Bohdancie ²⁷⁴	Pardubice
15.	Wazlaw Petruow syn			z Litomyssle	Svitavy
16.	Blaziek Haudek			z Daczie ²⁷⁵	Pardubice
17.	Girzik Yarossuow syn			s Sezemiz	?
18.	Tuoma Blazkow syn			z Sasadie ²⁷⁷	?
19.	Prokop Morawek			z Czissinowa ²⁷⁸	?
20.	Jan Polak			s Krakowa	Polsko

Suma XX a dve pacholat z te roty.

4. rota Jindřicha z Gutštejna

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Jan Pieknik ²⁷⁹		paweznik	z Brzezna	?
2.	Stanislaw Polak			z Kladawisstie	?
3.	Jan Petruow syn			z Wlkawiz ²⁸²	?
4.	Jan Madierz			z Trnawky	?

²⁷⁰ Jenišovice

²⁷¹ ? Skuteč, Skučín

²⁷² ? Jindřichův Hradec, ? Hradec Králové

²⁷³ Bělá

²⁷⁴ Lázně Bohdaneč

²⁷⁵ Dašice

²⁷⁶ okres: ?Pardubice, Mladá Boleslav, Teplice

²⁷⁷ ? Sasina, ?Sasov

²⁷⁸ ? Čisovice

²⁷⁹ Za jméno je vložen vpisek: „a wozy kladl stawiz“.

²⁸⁰ okres: ? Mladá Boleslav, Chomutov, Litoměřice, Louny

²⁸¹ ? Polsko

²⁸² ? Vlkanice v okrese Žatec (Roubík, Soupis a mapa), ? Vlkanice v okrese Most,

? Vlkonice v okrese Klatovy, Benešov, Strakonice (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)

²⁸³ okres: ? Pardubice, Nový Jičín, Přerov, Uherské Hradiště

5.	Duchek Kustossuow syn			z Boleslawie ²⁸⁴	Ml. Boleslav
6.	Bartoss Hawluow syn			z Bielee ²⁸⁵	Ml. Boleslav
7.	Ssymon Piknuwkuw syn			z Turnowa	Semily
8.	Gilek Kossik			z (S)Trzebowe ²⁸⁶	?
9.	Wondracziek Dietsky			z Boleslawie	Ml. Boleslav
10.	Petr Wolauskuw syn			z Bielee	Ml. Boleslav
11.	Wazlaw Ssimonuow syn			z Horzowiz	Beroun
12.	Yakub	zednik		z Boleslawie	Ml. Boleslav
13.	Gira Kurka			z Rziczian	Praha - V
14.	Jakub Bilek			z Drzinowa ²⁸⁷	Kroměříž

Suma XIII a z tee roty III pacholat.

5. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Antoss Mataussuow syn			z Boleslawie	Ml. Boleslav
2.	Jan bratr ge(ho) tuez			z Boleslawie	Ml. Boleslav
3.	Matuss Martinuow syn			z Boleslawie	Ml. Boleslav
4.	Jan Wiegie			z Giczina	Jičín
5.	Jan Ssipowe syn			s Cziaslawie	Kutná Hora
6.	Wondrzieg Matesuow syn			z Giczina	Jičín
7.	Mikulass Stanislawu- ow syn			z Wietowa ²⁸⁸	?
8.	Martin mydlarzuow syn			z Giczina	Jičín
9.	Wawra Januow Strze- lzow syn			z Giczina	Jičín
10.	Prokop Bozianuow syn			s Ponikle	Semily

²⁸⁴ Mladá Boleslav²⁸⁵ Bělá pod Bezdězem²⁸⁶ ? Moravská Třebová, Česká Třebová²⁸⁷ Dřínov²⁸⁸ ? Vítov v okrese Kladno, Ústí n. Labem

Suma X a III pacholat.

6. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Jan Tagowsky		paweznik	z Prahy	Praha
2.	Barthoss	sladownik	paweznik	z P(ra)hy	Praha
3.	Hronek	rzeznik	paweznik	z Wlassimie	Benešov
4.	Wazlaw	sladownik		z Prahy	Praha
5.	Michal	rzeznik		z Ssneyperku	?
6.	Ssimek	sladownik		z Kladrub	? ²⁸⁹
7.	Wondra bratr ge(ho) take odtud			(Kladruby)	?
8.	Gira ge zbera	kozieluh		z Prahy	Praha
9.	Matuss Maly			z Prahy	Praha
10.	Jan Kohut Lachkuw syn			s Klatow	Klatovy
11.	Girzik Postrzihacz			z P(ra)hy	Praha
12.	Waniek Holy			z Prahy	Praha
13.	Duchek Busskyuw syn			z Brandysa ²⁹⁰	Praha - V
14.	Martin Czepek			z Meyta	? ²⁹¹
15.	Wit	piwowarnik		z Prahy	Praha
16.	Girzik	piwowarnik		z Prahy	Praha
17.	Getrzych hlawnie			z Prahy	Praha
18.	Girzik Machkuw syn			z Horzowiz	Beroun
19.	Jan Uher			od Tnawy	Slovensko
20.	Girzik Holy (z) Miku- lassuw kowarzuw syn			z Hradze ²⁹²	?
21.	Wondracziek Ssramek			z Piczniz ²⁹³	?
22.	Girzik Wopalka	kozieluch		z P(ra)hy	Praha
23.	Girzik Taur			z Kaňku	Kutná Hora

²⁸⁹ okres: ? Benešov, Havlíčkův Brod, Hradec Králové, Karlovy Vary, Rokycany, Strakonice, Tábor, Tachov, Teplice²⁹⁰ Brandýs n. Labem²⁹¹ okres: ? Český Krumlov, Rokycany, Tachov²⁹² ? Jindřichův Hradec, ? Hradec Králové²⁹³ ? Pěčnov v okrese Prachatice (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách), ? Pěčín (Sedláček, Místopisný slovník), ? Penčice (Roubík, Soupis a mapa), ? Pěčice či Pečice (Sedláček, Místopisný slovník)

24.	Jan lekarzuow syn			z Prahy	Praha
25.	Jan Buchtele			z Litomierziz	Litoměřice
26.	Tuma	sladownik	paweznik	z Naczieradze	Benešov
27.	Petr Wyrzri wey			z Wiestowa ²⁹⁴	Benešov
28.	Jan Hrbek			z Prahy	Praha
29.	Pawel	rzeznik		z Naczieradze	Benešov
30.	Jan z Wedema syn			z Dawle	Praha - Z
31.	Martin Tumow syn			s Kostelce	?
32.	Wazlaw Baycziek	rzeznik		z Lansskruna	Ústí n. Orlicí
33.	Bohuslaw	ssenkerz		z P(ra)hy	Praha
34.	Wazlaw	rzeznik		z Wlassimie	Benešov
35.	Hawel	beczwarz		z P(ra)hy	Praha
36.	Matuss	pekarziz ²⁹⁵		z P(ra)hy	Praha
37.	Jan	sladownik		z P(ra)hy	Praha
38.	Girzik	rzeznik		z Prahy	Praha
39.	Lukess Sskorpik			z Prahy	Praha
40.	Jan z lesa	ssenkerz		z P(ra)hy	Praha
41.	Girzik	zamecznik		z Naczieradze	Benešov
42.	Girzik	kowarz		z Prahy	Praha
43.	Jan Wowsykwow syn			z Dobrzan	? ²⁹⁶
44.	Zigmund Polak			s Ssneyberku	?
45.	Jan Chlup			z P(ra)hy	Praha
46.	Wondrziey Rzany			z Prahy	Praha
47.	Matieg Yansuow syn			z Passiz	České Budějovice
48.	Girzik	ssenkerz		z Prahy	Praha
49.	Jan Beran			z Trubina ²⁹⁷	Beroun
50.	Martin	beczwarz		z P(ra)hy	Praha
51.	Wazlaw Lamacz			z Sukdowa ²⁹⁸	?
52.	Michalek	zednik		z Znoyma	Znojmo
53.	Sstefan	sladownik		z Kurzima ²⁹⁹	Kolín
54.	Wazlaw Beczka			z P(ra)hy	Praha
55.	Jan Kossmidr			z Prahy	Praha

²⁹⁴ Zvěstov²⁹⁵ tj. pekař (Staročeský slovník 15, Praha 1985)²⁹⁶ okres: ? Plzeň - J, Rychnov n. Kněžnou²⁹⁷ Trubín²⁹⁸ ? Sudkov v okrese Šumperk²⁹⁹ Kouřim

56.	Girzik Rzeziacz			z Werdka ³⁰⁰	Trutnov
57.	Ssimek Srb			s Chotiebuzza	Dolní Lužice
58.	Jan	zednik		s Krzizianowa ³⁰¹	? ³⁰²
59.	Ssymon Worel			z Cziaslawie	Kutná Hora
60.	Wazlaw	krowarz		z Opawy	Opava
61.	Ondrzeg Ugez			z Tomiz	Benešov
62.	Blaziek Muzikow syn			z Michowiz ³⁰³	Benešov
63.	Prokop	mlinarz		z Prahy	Praha
64.	Jan	pekarziz		z Prahy	Praha
65.	Jan	krczmarz		z Cholpiz ³⁰⁴	Praha
66.	Martin Wranny			z Cheznowiz	Rokycany
67.	Ssymek	krayczii		z Prahy	Praha
68.	Ffranz Mlinkow syn			z Tuchlowiz	Kladno
69.	Jakub	sustroznik		z P(ra)hy	Praha
70.	Bartoň Matieguow syn			z Kluczieniz	Příbram
71.	Bartoss Diwucziez			z Kunziachu ³⁰⁵	Jindřichův Hradec
72.	Wawra Chudoba			z Prahy	Praha
73.	Petr Sroterzuow syn			z Limburka ³⁰⁶	Nymburk
74.	Miertl Razkuow		wozka	z P(ra)hy	Praha
75.	Blaziek Yakubow syn			z Ziebraku	Beroun
76.	Matuss Krzizuow syn			z P(ra)hy - Podlowany	Praha

Suma LXXVI a VI pacholat.

7. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Beness Czierny	hornik	rotmistr	z Strzibra	Tachov
2.	Zigmund	konirz		z Strzibra	Tachov
3.	Wazlaw Ssramek			z Strzibra	Tachov

³⁰⁰ Verdek³⁰¹ Křižanov³⁰² okres: ? Šumperk, Písek, Ždár n. Sázavou, Teplice³⁰³ tj. Mnichovice (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)³⁰⁴ Cholupice³⁰⁵ Kunžak³⁰⁶ Nymburk

4.	Waniek	tesarz		z Strzibra	Tachov
----	--------	--------	--	------------	--------

Suma IIII a gedno pachole.

8. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Pawel Czierny		desatnik	z Rakownika	Rakovník
2.	Waniek Cziernie- kowsky		desatnik	?	?
3.	Míchal		desatnik	z Kozoged	Rakovník
4.	Pycha		desatnik	z Rakownika	Rakovník
5.	Martin Krzizuow syn		desatnik	z Lassowiz	Rakovník
6.	Jan Biessuow syn			z Rakownika	Rakovník
7.	Jan Krzpelka			z Rakownika	Rakovník
8.	Jan	sladownik		z Hradku	³⁰⁷
9.	Welislaw Buskuw syn			z Rakownika	Rakovník
10.	Wazlaw Machkow syn			z Rakownika	Rakovník
11.	Jan Mikulasse kowarze syn			z Rakownika	Rakovník
12.	Hans....schmidt			?	?
13.	Prokop Balik			z Rakownika	Rakovník
14.	Wazlaw Turtas			z Rakownika	Rakovník
15.	Mikulass Holub			z Wrautku ³⁰⁸	Louny
16.	Gira Kytluow syn			z Wrautku	Louny
17.	Petr	sswez		z Rakownika	Rakovník
18.	Jan Mazyk			z Holowaus	Plzeň – S
19.	(Ja)kub Wlcziek			z Bielowa ³⁰⁹	Plzeň – S
20.	Jan Hawluw syn			z Rakownika	Rakovník
21.	Wazlaw Hakyczuow syn			z Gesenize	Rakovník
22.	Mikulass Hana			s Poborzan ³¹⁰	Louny
23.	Wazlaw Ssimkuow syn			z Rakownika	Rakovník
24.	Waniek Kralowzow syn			z Rakownika	Rakovník

³⁰⁷ okres: ? Louny, Plzeň – S, Rokycany
³⁰⁸ Vroutek
³⁰⁹ Bílov
³¹⁰ Podbořany

25.	Gira Rek			z Rakownika	Rakovník
26.	Martin Prudkay			z Rakownika	Rakovník
27.	Girzik Budil			z Rakownika	Rakovník
28.	Wazlaw Mazanez			z Rakownika	Rakovník
29.	Jan Peczeny			s Chayni ³¹¹	?
30.	Waniek Tuomuow syn			z Piska	Písek
31.	Prussa Matieguow syn			s Praczkow ³¹²	?
32.	Blaziek Hubacziek			z Mezyrziczi	³¹³
33.	Duchek Prokopuow syn			z Taynze	³¹⁴
34.	Jan Matieguow syn			z Genikowa ³¹⁵	Havlíčkův Brod
35.	Prokop Kokrda			z Wylemowa ³¹⁶	Havlíčkův Brod

Suma XXXV a pachole gedno.

9. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Mikulass		desatnik	z Morawskych Budieyowiz	Třebíč
2.	Petr Slad			z Hory ³¹⁷	Kutná Hora
3.	Jan Sedlacziek			s Kanku	Kutná Hora
4.	Hawel Korantikow syn			z Sendraziz	Kolín
5.	Lukess Polak			z Slezska	Polsko
6.	Jan Maly			z Cziaslawie	Kutná Hora
7.	Massek Tumuow mly- narzow syn			od Knina ³¹⁸	?
8.	Matieg Hruby			z Hory	Kutná Hora
9.	Wazlaw Uhrzik			z Hory	Kutná Hora

Suma IX.

³¹¹ ? Chýnov v okrese Tábor, ? Chýně v okrese Kladno (Profous, Antonín: Místní
jména v Čechách)

³¹² ? Prackov, Práčov

³¹³ okres: ? Tábor, Český Krumlov

³¹⁴ okres: ? Klatovy, Plzeň – J

³¹⁵ Golčův Jeníkov

³¹⁶ Vilémov

³¹⁷ Kutná Hora

³¹⁸ ? Knín, ? Nový Knín, ? Starý Knín

10. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Petrlak		desatník	z Hrosska ³¹⁹	Rychnov n. Kněžnou
2.	Jan Worowez			z Hradisstie Nowe(ho) M(ěsta) ³²⁰	Náchod
3.	Dussek Ssebkuow syn			z Solnize	Rychnov n. Kněžnou
4.	Girzik Kapaun			z Rychnowa ³²¹	Rychnov n. Kněžnou
5.	Kliment Hubacz			z Hrossky	Rychnov n. Kněžnou
6.	Mikulass Kubik			z Hrossky	Rychnov n. Kněžnou
7.	Martin Zrzadlo			z Rychnowa	Rychnov n. Kněžnou
8.	Jan Hen			z Meyta ³²²	Ústí n. Orlicí
9.	Blaziek Hausenkuw syn			z Rychnowa	Rychnov n. Kněžnou
10.	Mikulass Pekliczka			z Rychnowa	Rychnov n. Kněžnou
11.	Walentin Hutnar			z Zahorzij ³²³	?
12.	Jan Trenkuow			s Kostelze ³²⁴	Rychnov n. Kněžnou
13.	Krziz	kucharz		z Biliny	p ³²⁵
14.	Matieg Halamuow syn			ze Lhoty ³²⁶	?

Suma XIII a pachole.

- ³¹⁹ Hroška
³²⁰ tj. Nové Město n. Metují
³²¹ Rychnov n. Kněžnou
³²² Vysoké Mýto
³²³ v okrese ? Semily
³²⁴ Kostelec n. Orlicí
³²⁵ okres: ? Teplice, Písek
³²⁶ v okrese ? Semily

11. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Jan Worsak			z Kunssiz ³²⁷	p ³²⁸
2.	Walentin Pazderuw syn			z Limberka ³²⁹	Svitavy
3.	Jan Malzuow syn			z Michowiz ³³⁰	?
4.	Girzik Martinuow mlinarzuow syn			od Persstyna ³³¹	?
5.	Jan Ssymonuow syn			s Kolina	Kolín

Suma V.

12. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Prokop	hrnczierz	desatník	z Solnize	Rychnov n. Kněžnou
2.	Barton Sub			ze Pczowa ³³²	?
3.	Michal Hanslperuow syn			z Sseeberka	?
4.	Rzchorz Mykoss			z Sedlze	p ³³³
5.	Wazlaw Blazkuow syn			z Yaromirze	Náchod
6.	Yan Hawranek			z Braniz	Písek
7.	Sstiepan Mikus			z Swietin ³³⁴	?
8.	Girzik Hubacziek			z Huniczowa ³³⁵	Olomouc

Suma VIII.

- ³²⁷ Kunčice
³²⁸ okres: ? Ústí n. Orlicí, Šumperk, Trutnov, Hradec Králové, Ostrava, Přerov
³²⁹ dnes Pomezí (Ortslexikon der Böhmischen Länder 1910–1965, München 1983)
³³⁰ 1. ? tj. Mnichovice v okrese Benešov (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách),
2. ? Mnichovice, Michovice v okrese Rychnov n. Kněžnou (Roubík, Soupis a mapa)
³³¹ ? Perštýn v okrese Liberec, ? Perštejn v okrese Chomutov
³³² ? Pěčín v okrese Rychnov n. Kněžnou
³³³ okres: ? Břeclav, České Budějovice, Domažlice, Karlovy Vary, Kutná Hora, Lito-
měřice, Mělník, Mladá Boleslav, Most, Plzeň – J, Plzeň – S, Praha – V, Trutnov, Třebíč
³³⁴ ? Světy, Světí v okrese Hradec Králové
³³⁵ Uničov

13. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Bartoss Lahwiczka		desatník	z Wodnian	Strakonice
2.	Urban	rzezník	desatník	z Swin	Tábor
3.	Jan Lan		desatník	z Wlastieyowiz	Kutná Hora
4.	Ssymek	mecziarz	desatník	z Libedrzi ³³⁶	Kolín
5.	Kasspar Eiczny			z Budieyowiz ³³⁷	České Budějovice
6.	Tomassek Ssteffanuow syn			z Budieyowiz	České Budějovice
7.	Wazlaw	krayczii		z Telczie	Jihlava
8.	Wazlaw Pechuow syn			z Cziczieniz ³³⁸	Strakonice
9.	Matuss Ssymkuow syn			z Wrczewa ³³⁹	České Budějovice
10.	Gira Hlawsa			z Hradisstie	Český Krumlov
11.	Blaziek Zialud			z Pardubiz	Pardubice
12.	Erazym Dluhoss			z Kapliz	p ³⁴⁰
13.	Matieg Panoch			z Lowietin ³⁴¹	Jindřichův Hradec
14.	Rzieha Drabkuow syn			z Polny	Jihlava
15.	Rzieha	rzezník		s Stauzima ³⁴²	Karlovy Vary
16.	Girzik Yanuow syn			z Budiego(vi)z Morawskych	Třebíč
17.	Wazlaw Kozy noha			z Lytwy	Litva
18.	Wazlaw Zahradkuow syn			z Tynisst ³⁴³	p ³⁴⁴
19.	Tuma Filipuow syn			z Hrbowa	p ³⁴⁵
20.	Sstiepan Pawluw syn			z Plastowiz ³⁴⁶	České Budějovice

336 Libodřice

337 České Budějovice

338 Čičenice

339 Vrcov

340 okres: ? Český Krumlov, Prachatice

341 Lovětín (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)

342 Toužim

343 Týniště

344 okres: ? Karlovy Vary, Kutná Hora, Plzeň – J, Ústí n. Labem

345 okres: ? Jihlava, Prachatice, Ždár n. Sázavou

346 Plástovice

21.	Jan Wazlawuow syn			z Przelauczii ³⁴⁷	Pardubice
22.	Jan	krayczi		z Libmowiz ³⁴⁸	?
23.	Michal Yanuow syn			z Plastowiz	České Budějovice
24.	Petr	kolarz		ze Zruczii ³⁴⁹	?
25.	Kauba	sladownik		z Wodnian	Strakonice
26.	Gira	rzezník		s Kromierzizie	Kroměříž
27.	Jan Blazkuow syn			z Wodnian	Strakonice
28.	Jan Bilek			z Plessin ³⁵⁰	Klatovy
29.	Martin Prokupkuow syn			z Smieczie ³⁵¹	Prachatice
30.	Wondra Zandak			z Kotauchowa ³⁵²	?
31.	Girzik Nedwied			z Magetina	Oloumoc
32.	Anton Trzessile			z Wina ³⁵³	Bruntál
33.	Mikess Kuziel			z Zielewze ³⁵⁴	?
34.	Ssymba Petruow syn ³⁵⁵			z Plessii ³⁵⁶	Jindřichův Hradec
35.	Matieg			od S(vatého) Prokopa ³⁵⁷	Kutná Hora
36.	Jan Holy			z Kurzima	Kolín
37.	Mikulass Holy			z Kurzimie	Kolín
38.	Petr	rzezník		z Kurzimie	Kolín
39.	Mikulass stary drab			z Kaurzimska	Kolín
40.	Dussek Bilek			z Kurzima	Kolín
41.	Gindrzhik Slowak			s Kurzima	Kolín
42.	Jan Wokal	hawyrz		od Hory	Kutná Hora

347 Přelouč

348 ? Libovice v okrese Kladno, Mělník

349 ? Zruč v okrese Plzeň

350 Plešiny

351 Smědeč

352 ? Kotoučov v okrese Havlíčkův Brod

353 Víno

354 1. ? Želivec – v okrese Humpolec (Roubík, Soupis a mapa), 2. ? Želiv – v okrese Pelhřimov, ? Želivec – v okrese Kutná Hora, Praha – V (Sedláček, Místopisný slovník), 3. ? Želeč v okrese Tábor, Prostějov, Louny, Jablonec n. Nisou

355 Za jménem zajatce byl zapsán křížek „+“ označující jej za zemřelého.

356 Pleše

357 dnes Sázava

43.	Matieg Slawez			z Rzcziz	?358
44.	Girzik Holy	pisarz		z Prahy	Praha
45.	Wit Wondraczkow syn			z Hartmaniz	?359
46.	Jan Dluhoss			s Chyniowiz ³⁶⁰	Soběslav
47.	Jan Baniaczuow syn			z Leczge ³⁶¹	Beroun
48.	Matauss Suche(ho) syn			z Strzebciz ³⁶²	Plzeň – J
49.	Wawra Kubow syn			z Nepomuka	Plzeň – J
50.	Casspar Matieyuow syn			z Borssowa ³⁶³	?
51.	Massek Sstiechow syn			z Borssowa	?

Suma LI a V pacholat.

14. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Wazlaw Chwoyka			z Cziaslawie	Kutná Hora
2.	Zigmund Bartossuow syn			z Budiegowiz	České Budějovice
3.	Pawel Podhola			od Hory	Kutná Hora
4.	Jan Litwa			z Slezska	Slezsko
5.	Pawel Polak			od Wopozcie ³⁶⁴	?365
6.	Toman Yakubow tkad- lzuw syn			od Brna	Brno
7.	Girzik Holy			z Niemezke(ho) Brodu ³⁶⁶	Havlíčkův Brod
8.	Mikulass Slezak			z Ulessnize ³⁶⁷	Havlíčkův Brod
9.	Pawel Wrazda			z Drowowiz	Kutná Hora

³⁵⁸ okres: ? Pelhřimov, Strakonice, Trutnov, Ždár n. Sázavou³⁵⁹ okres: ? České Budějovice, Klatovy, Svitavy³⁶⁰ Chýnovice (Roubík, Soupis a mapa)³⁶¹ Leč³⁶² Třebčice³⁶³ ? Boršov v okrese Jihlava, Svitavy, Hodonín; ? Boršov n. Vltavou v okrese České Budějovice³⁶⁴ Opočno³⁶⁵ okres: ? Louny, Pardubice, Rychnov n. Kněžnou³⁶⁶ Havlíčkův Brod³⁶⁷ Olešnice

10.	Krziz Yanossuow syn			z Aupize ³⁶⁸	Trutnov
11.	Jakub Girzikuow syn			z Horussiz	Kutná Hora
12.	Ssimon Kortuow syn			s Pabigeniz	Kutná Hora
13.	Jan Kozel			z Milotiz	?369
14.	Jan Yakubow syn			z Miestze Herz- manowa	Chrudim
15.	Mikulass Slezak			z Honsstofa ³⁷⁰	?
16.	Yan Wawruow syn			z Porzizii	?371
17.	Blaziek Zielezne(ho) syn			z Skalizie	?
18.	Linhart			z Slam(c)zie ³⁷²	?
19.	Hawel	lazebnik		z Cziaslawie	Kutná Hora
20.	Petrzicziek			s Cziaslawie	Kutná Hora

Suma XX a IIII pacholat.

15. rota Heřmana Janovského z Janovic

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Girzik Wildunk	krayczii	paweznik	s Klatow	Klatovy
2.	Ssimek	rzeznik		z Klatow	Klatovy
3.	Wazlaw Burda	beczwarz		z Klatow	Klatovy
4.	Gira Koreytko			z Klatow	Klatovy
5.	Mikulass stare(ho) rychtarze syn			z Taynze	?373
6.	Bartoss Wankuow syn			z Plznie	Plzeň
7.	Giera Cziz			z Woyniz	?374
8.	Jan Smissek			s Klatow	Klatovy
9.	Matuss Stayskal			s Klatow	Klatovy
10.	Girzik Klmuoow syn			z Swoyssina	Tachov
11.	Mikulass Holy			z Domoraz	Klatovy
12.	Jan Dausil			s Klatow	Klatovy

³⁶⁸ Úpice³⁶⁹ okres: ? Kutná Hora, Hodonín, Pelhřimov³⁷⁰ ? Honsob v okrese Ml. Boleslav (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)³⁷¹ okres: ? Havlíčkův Brod, Pelhřimov³⁷² ? Slabčice v okrese Písek (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)³⁷³ okres: ? Břeclav, Kladno, Klatovy, Mladá Boleslav, Plzeň, Tachov³⁷⁴ okres: ? Louny, Strakonice, Olomouc

13.	Martin Woyslawuow syn			z Klatow	Klatovy
14.	Wazlaw Michalzuow syn			z Klatow	Klatovy
15.	Hawel	piwowarnik		z Klatow	Klatovy
16.	Jan Hubka			z Klatow	Klatovy
17.	Pawel	nozierz		z Litomierziz	Litoměřice
18.	Mikulass Dluhossuow syn			z Domazliz	Domažlice
19.	Jan Kodieruow syn			z Tlumaczowa	Zlín
20.	Jan Myssik			z Domazliz	Domažlice
21.	Ssimek	kozieluh		z Budietiz	Klatovy
22.	Wawra Wondrzejuw syn		desatnik	z Przechtiz ³⁷⁵	Plzeň - J
23.	Jan Purkrabek			z Zierneychowa ³⁷⁶	Louny
24.	Ssimek	pekarz		z Mieczina	Klatovy
25.	Jan Holota ³⁷⁷			z Tehowze	Praha - V
26.	Martin Biskupsky			?	?
27.	Bartha Wozasek			s Klatow	Klatovy
28.	Matuss Rzedkwiczka			ze Lhotky	?
29.	Mikulass	barwirz		od Nepomuka	Plzeň - J
30.	Hawel Wrkuow syn			z Ondrzejowiz	Klatovy
31.	Hawel Krzizuow syn			z Brzina ³⁷⁸	Plzeň - S
32.	Wondra Linhartuow syn			z Woytiz ³⁷⁹	Klatovy
33.	Zigmund	kotlarz		z Prahy	Praha
34.	Krystof Brzisskuw syn			z Rabsstyna ³⁸⁰	Plzeň-S
35.	Wazlaw Yanuow syn			ze Zborowiz	Kroměříž

Suma XXXIIII a VII pacholat.

³⁷⁵ Přeštice

³⁷⁶ Černocho

³⁷⁷ Za jménem zajatce byl zapsán křížek „+“ označující jej za zemřelého.

³⁷⁸ Brzín

³⁷⁹ Vojetice v okrese Klatovy (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách), (Sedláček, Místopisný slovník)

³⁸⁰ Rabštejn n. Střelou

16. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Girzik Polak		desatnik	ze Lwowa	Ukrajina
2.	Girzik Ptacziek		paweznik	z Meyta Wyso- ke(ho)	Ústí n. Orlicí
3.	Jakub Czierny			z (C)zítak ³⁸¹	?
4.	Petr Holy ³⁸²			z Libanie	?
5.	Stanislaw Polak			s Kostelze ³⁸⁴	Rychnov n. Kněž- nou
6.	Girzik	sswez		z Yaromirze	Náchod
7.	Girzik Rohacz			z Ziamberka	Ústí n. Orlicí
8.	Wazlaw Skala			z Mayta ³⁸⁵	Ústí n. Orlicí
9.	Jan Wlk			z Hory	Kutná Hora
10.	Jan Bilek			z Meyta ³⁸⁶	Ústí n. Orlicí
11.	Petr Wlkuow syn			z Meyta	Ústí n. Orlicí
12.	Martin	tkadlez		z budy pod Zia(m) pache(m) ³⁸⁷	Ústí n. Orlicí

Suma XII a pachole.

17. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Jan Sskoda		polo- paweznik	?	?
2.	Jan Horczize			z Podola ³⁸⁸	Nymburk
3.	Wondrziey Horak			z Podola	Nymburk
4.	Barton Blahuow syn			z Semiz	Nymburk
5.	Girzik Letowsky			z Kostomlat ³⁸⁹	Nymburk

³⁸¹ ? Cítkov v okrese Chrudim, ? Cítov v okrese Mělník (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)

³⁸² Za jménem zajatce byl zapsán křížek „+“ označující jej za zemřelého.

³⁸³ okres: ? Jičín, Chrudim

³⁸⁴ Kostelec n. Orlicí

³⁸⁵ Vysoké Mýto

³⁸⁶ Vysoké Mýto

³⁸⁷ Žampach

³⁸⁸ Podolí

³⁸⁹ Kostomlaty n. Labem

6.	Beness Wazlawuow syn			z Starkoczie	390
7.	Girzik Yanuow syn			s Tabora	Tábor
8.	Matieg Tumow syn			z Milcziz	Nymburk
9.	Mikulass Wawrzinu- ow syn			z Audrniz ³⁹¹	Jičín

Suma IX a II pacholat.

18. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Duchek Lysey		desatnik	z Laun ³⁹²	Louny
2.	Jan Honsa		desatnik	z Rosyz	393
3.	Wondracziek	kolarz		z Litomyssle	Svitavy
4.	Maress Holy			z (S)trzebowe ³⁹⁴	395
5.	Nesspor Kyhar			z Laun	Louny
6.	Girzik Wodiczka			z Brodu Czies- ke(ho)	Kolín
7.	Baltazar Mataussuw syn			z Missnic	Německo
8.	Witek Wondraczow syn			z Uherske(ho) Brodu	Uherské Hradiště
9.	Waniek Giruow syn			s Taboru	Tábor
10.	Wit Kasspar			s Kralowe Hradze	Hradec Králové
11.	Wawrzinez	masarz		z Strzelize	396
12.	Jan Girzikuow syn			ze Zlutiz	Karlovy Vary
13.	Jan Brawek			z Chrudimie	Chrudim
14.	Polak Jan			z Lublina	Polsko
15.	Mikulass Karba			z Prahy	Praha

³⁹⁰ okres: ? Kutná Hora, Náchod³⁹¹ Údrnice³⁹² Louny³⁹³ okres: ? Chrudim, Pardubice, Jihlava, Brno – venkov³⁹⁴ ? Česká Třebová, Moravská Třebová³⁹⁵ okres: ? Ústí n. Orlicí, Svítavy³⁹⁶ okres: ? Brno – venkov, Olomouc, Plzeň – J, Znojmo

16.	Wazlaw Wawrzinuow syn			z Hucziz ³⁹⁷	Příbram
17.	Rzchorz Wondrze- guow syn			z Cziermne ³⁹⁸	Rychnov n. Kněž- nou
18.	Jakub Yanuow syn			z Lukowa ³⁹⁹	Litomyšl
19.	Mikulass Sedlakuow syn			z Krzimiz	Plzeň-město
20.	Girzik	hrczierz		z Hrosyz ⁴⁰⁰	401
21.	Jan		wozka	z Holomuze ⁴⁰²	Olomouc
22.	Jan mlinarzuow syn			z Laun	Louny
23.	Duchek Kohut			z Libcziewsy	Louny
24.	Jan Czieziek			s Trzebowe ⁴⁰³	404
25.	Jan Holanek			z Libkowy Wody	Pelhřimov
26.	Martin	piwowarnik		z Mayta ⁴⁰⁵	Ústí n. Orlicí
27.	Jakub Diwucziek			z Prahy	Praha
28.	Jan	zamecznik		z Kamenize	406
29.	Matieg Wisskuw syn			z Bossina	Ústí n. Orlicí
30.	Honsmaydl			z Holumberka	?

Suma XXX.

19. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Wazlaw Petruow syn	urozeny czlowiek	desatnik	z Wrchlaby	Trutnov
2.	Wazlaw Wachek			z Křp	Ml. Boleslav
3.	Matieg Sowka			z Dobrzeniz	Hradec Králové

³⁹⁷ Hudčice³⁹⁸ Čermná n. Orlicí³⁹⁹ Luková⁴⁰⁰ Rosice⁴⁰¹ okres: ? Chrudim, Pardubice, Jihlava, Brno – venkov⁴⁰² Olomouc⁴⁰³ ? Česká Třebová, Moravská Třebová⁴⁰⁴ okres: ? Ústí n. Orlicí, Svítavy⁴⁰⁵ Vysoké Mýto⁴⁰⁶ okres: ? Jihlava, Mladá Boleslav, Praha – V, Příbram, Rychnov n. Kněžnou, Sokolov, Ústí n. Labem

4.	Jan Posstinek			z Horziz	ř ⁴⁰⁷
5.	Jan Maslo			z Litomierziz	Litoměřice
6.	Duchek Brzek			z Miastze Kra- lowe(ho)	Nymburk
7.	Matieg Martinuow syn			z Kumburku ⁴⁰⁸	Jičín
8.	Wondrzeg Kondra			z Augezda ⁴⁰⁹	Jičín
9.	Pawel Hlawacz			z Woyniz	ř ⁴¹⁰
10.	Kubik Hlawacz			z Robaus ⁴¹¹	Jičín
11.	Waniek Holy			od Hory	Kutná Hora
12.	Mikulass Petruow syn			z Horzowiz	Beroun
13.	Jan Petruow syn			z Gilowe(ho) ⁴¹²	Praha - Z
14.	Wazlaw Mikulassuow syn			z Uteryho	Plzeň - S
15.	Matieg Wawrzinzuow syn			z Kanku	Kutná Hora
16.	Martin Wankuow syn			z Trzebowe ⁴¹³	ř ⁴¹⁴
17.	Jarolin Powraznik			z Przibacziz ⁴¹⁵	?
18.	Wawra Kuoň			od Hory	Kutná Hora
19.	Petr	krayczii		z Opawy	Opava
20.	Jan Czierny			z Telczie	Jihlava
21.	Jakub Ssimonuow sy(n)			z Stogiz ⁴¹⁶	?
22.	Matieg Polak			z Poznie ⁴¹⁷	Polsko
23.	Matauss Blahuow syn			z Domazliz	Domazlice
24.	Wit Hanussuow syn			z Lissowa	České Budějovice
25.	Jan Wazlawuow syn			z Turnowa	Semily

⁴⁰⁷ okres: ? Jičín, Plzeň - J, Pelhřimov

⁴⁰⁸ hrad Kumburk u Jičina

⁴⁰⁹ Kumburský Újezd

⁴¹⁰ okres: ? Louny, Olomouc, Strakonice

⁴¹¹ Robousy

⁴¹² Jílové u Prahy

⁴¹³ ? Česká Třebová, Moravská Třebová

⁴¹⁴ okres: ? Ústí n. Orlicí, Svitavy

⁴¹⁵ ? Příbenice v okrese Louny, ? Příběnice v okrese Tábor (Profous, Antonín: Míst-
ní jména v Čechách), ? Příbice v okrese Břeclav

⁴¹⁶ ? Stojice v okrese Pardubice, ? Stožice v okrese Strakonice

⁴¹⁷ Poznaň

26.	Kuba Woytiechuow syn			z Kluczowa	ř ⁴¹⁸
27.	Hawel Rzihuow syn kolarzuow			z Miliczka ⁴¹⁹	?
28.	Ssymon	pisarz		z Brodu Niemez- ke(ho)	Havlíčkův Brod
29.	Girzik Fugul			z Chomutowa	Chomutov
30.	Herhart Sswayzar			s Chomutowa	Chomutov
31.	Jan Podhora			z Hosstiz	ř ⁴²⁰
32.	Martin Girzikuow syn			z Skalize	ř ⁴²¹

Suma XXXII a V pacholat.

20. rota Jana z Weitmile a na Mostě

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Zygm(n)d Kyczka	dobry czlowiek		z Chyz ⁴²²	Karlovy Vary
2.	Rzehořz (Slaup)	urozeny czlowiek	rotmistr	z Blatna	Strakonice
3.	Pawel Kosteczka			z Zalez ⁴²³	?
4.	Martin Mikulassuow syn			z Litomierziz	Litoměřice
5.	Wazlaw Gieruow syn			z Pokratiz	Litoměřice
6.	Jan Augustinuow syn ko(n)warzow			z Litomierziz	Litoměřice
7.	Matieg Wobruow bratr			z Walczie	ř ⁴²⁴

Suma VII.

⁴¹⁸ okres: ? Kolín, Třebíč

⁴¹⁹ ? Milečsko - dnešní Horní Lužice (Sedláček, Místopisný slovník)

⁴²⁰ okres: ? Kroměříž, Praha - V, Strakonice, Tábor, Vyškov

⁴²¹ okres: ? Hradec Králové, Chrudim, Litoměřice, Příbram, Tábor, Znojmo

⁴²² Chyše

⁴²³ ? Zálezly v okrese Chomutov, Litoměřice, Ústí n. Labem, Strakonice, ? Zálezly

v okrese Tachov (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)

⁴²⁴ okres: ? Karlovy Vary, Třebíč

21. rota Albrechta ze Šternberka

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Zigmund Mikulassuow syn			z Brzezy	České Budějovice
2.	Kasspar Yanuow syn			z Wissnii ⁴²⁵	Český Krumlov
3.	Jan	pekarz		z Tayna z Wltawy ⁴²⁶	České Budějovice
4.	Jan Cziernohorsky			z Hradze ⁴²⁷	?
5.	Waniek Januow syn			z Tayna ⁴²⁸	České Budějovice
6.	Jan Uher			z Witina	České Budějovice
7.	Hawel Wazlawuow syn			z Welechnowa ⁴²⁹	Náchod
8.	Jan Matieguow syn			z Temelina	České Budějovice
9.	Girzik Holy		desatnik	z Horzowiz	Beroun
10.	Wazlaw Pyczka			z Nepomuka	Plzeň - J
11.	Jan Bato Filipuow syn			z Bakowa ⁴³⁰	?
12.	Wazlaw Skoczil			s Klastera	Plzeň - J
13.	Wondra Smissek			z Nepomuka	Plzeň - J
14.	Mikulass Uhruow syn			z Trmiz	Ústí n. Labem

Suma XIII a II pacholat.

22. rota Albrechta ze Šternberka

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Matauss Wladyka		desatnik	z Przesstiz	Plzeň - J
2.	Jan Parnus			z Przesstiz	Plzeň - J
3.	Hawel Trzesstik			z Przesstiz	Plzeň - J
4.	Jan Ryba			z Horazdieyowiz	Klatovy
5.	Martin Ssilhawý			z Hora(z)die(yo)wiz	Klatovy

⁴²⁵ Višně, dnes Vyšný (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)⁴²⁶ Týn n. Vltavou⁴²⁷ ? Jindřichův Hradec, ? Hradec Králové⁴²⁸ Týn n. Vltavou⁴²⁹ Velichovky⁴³⁰ ? Bakov, ? Bakov n. Jizerou⁴³¹ okres: ? Kladno, Náchod, Mladá Boleslav⁴³² Předmít (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)⁴³³ okres: ? Nový Jičín, Pardubice, Píseň

6.	Jan Czierny	kowarz		z Horazdieyo(wi)z	Klatovy
7.	Yakub Kolarzikuow syn			z Horazdie(yowi)z	Klatovy
8.	Matic(g) Drabek	krayczii		z Horazdie(yowi)z	Klatovy
9.	Waniek	nozierz		z Horazdieyowiz	Klatovy
10.	Waniek Yanow syn			z Przemirze ⁴³²	Strakonice
11.	Jan Holy			s Trnawky	?
12.	Waniek	nozierz		z Horazdieyowiz	Klatovy
13.	Jan Zigmunduow syn			z Bukownika	Klatovy
14.	Martin Bilek			z Mileczska ⁴³⁴	?
15.	Matieg Witkuow syn			z Bukowa ⁴³⁵	Klatovy
16.	Wondra Lassek			z Prziwietiz	Rokycany
17.	Martin Rzichow syn			z Radniz	Rokycany
18.	Witek Pinkas			z Litske(ho) ⁴³⁶	?

Suma XVIII a IIII pacholat.

23. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Waniek Dluhy		desatnik	z Libediz ⁴³⁷	Chomutov
2.	Hawel Wankuow syn			z Trzebossiz	Pardubice
3.	Matuss Ffuczik			z Serz(cz)iz ⁴³⁸	?
4.	Ssimek Krystofuow syn			z Libegi(c)z ⁴³⁹	Tábor
5.	Wawra Yanuow syn			z Ziarzie ⁴⁴⁰	?
6.	Hawel Koza			z Plznie	Plzeň
7.	Ssimek Yanuow syn			z Raudnize ⁴⁴¹	?

Suma VII.

⁴³⁴ ? Milečsko – dnešní Horní Lužice (Sedláček, Místopisný slovník), ? Milavče v okrese Domažlice⁴³⁵ Buková⁴³⁶ ? Líčkov v okrese Louny (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)⁴³⁷ Libědice⁴³⁸ ? Sedčice v okrese Louny (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách)⁴³⁹ Libějice⁴⁴⁰ ? Žár v okrese České Budějovice, Prachatice⁴⁴¹ ? Roudnice, ? Roudnice n. Labem

24. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Wondryass		desatník	z Mosstienze ⁴⁴²	?
2.	Wazlaw Petruow syn			z Wlachowiz	Zlín
3.	Jan Walentuow syn			z Brodu Uherske(ho)	Uherské Hradiště
4.	Jan Dluhy			z Hluku	Uherské Hradiště
5.	Rzehoř Walentuow syn			z Niemczicziek	Břeclav
6.	Jan Blazkuow syn			z Trzenczina ⁴⁴³	Trenčín, Slovensko
7.	Martin Kassparuow syn			z Bystrize ⁴⁴⁴	?
8.	Toman Hole(ho) syn			z Trzenczina	Trenčín, Slovensko
9.	Ssimek Albrechtow syn			z Trenczina	Trenčín, Slovensko
10.	Jan Pawluow syn			z Bahnowa ⁴⁴⁵	Uherské Hradiště
11.	Pawel Emrychow syn			z Banowiz ⁴⁴⁶	Topolčany, Slovensko
12.	Blaziek Slowak			z Drytomy ⁴⁴⁷	Trenčín, Slovensko
13.	Ssymek Januow syn			z Stiawnize ⁴⁴⁸	Žiar n. Hronom, Slovensko
14.	Jan Matusskuow syn			z Brzezolup	Uherské Hradiště
15.	Jan Petruow syn			z Twrdoniz	Břeclav
16.	Toman Nediele			z Ssumize	Znojmo
17.	Blaziek Slowak			z Kossatize ⁴⁴⁹	Opava

⁴⁴² ? Moštice v okrese Kolín, ? Mošenec v okrese Svitavy (Profous, Antonín: Místní jména v Čechách), ? Mostiště v okrese Rokycany, Ždár n. Sázavou

⁴⁴³ Trenčín

⁴⁴⁴ ? Bystrice pod Lopeníkem v okrese Uherské Hradiště

⁴⁴⁵ Bánov

⁴⁴⁶ Bánovce n. Bebravou

⁴⁴⁷ Drietoma

⁴⁴⁸ Banská Štiavnica

⁴⁴⁹ Košetice

18.	Wondracziek Yanuow syn			z Nedakuniz ⁴⁵⁰	Uherské Hradiště
19.	Michal Yuruow syn			z Rzetomy ⁴⁵¹	Trenčín, Slovensko
20.	Girzik mlinarzuow syn			z Konie z Duba	?
21.	Jan Martinuow syn			z Kaniowiz ⁴⁵²	Zlín
22.	Krziziek Drosd			z Trzenczina	Trenčín, Slovensko
23.	Wazlaw			z Habrziz od Uherske(ho) Brodu	Uherské Hradiště
24.	Beness Blazkow syn			z Mienina	Brno – venkov
25.	Jan Ziacziek			ze Bzenze	Hodonín
26.	Walenta			z Stare(ho) Miestta od Hradisstie	Uherské Hradiště
27.	Gira			z Banowiz ⁴⁵³	Topolčany, Slovensko
28.	Wazlaw Ssenderuow syn			z Wlczinowa ⁴⁵⁴	Uherské Hradiště
29.	Girzik Yanaczkow syn			od Kelczie	Vsetín
30.	Mikulass Kobyla			z Bosonohy	Brno – město
31.	Jan Polak			od Cziesstochuow ⁴⁵⁵	Polsko
32.	Jakub Krzizuow syn			z Sedlze	Břeclav
33.	Matuss Hniyanuow syn			z Lomize ⁴⁵⁶	?
34.	Wawra	kowarz		z Woykowiz	Brno – venkov
35.	Pawel Liznik			s Broda ⁴⁵⁷	?
36.	Martin Mleczko			z Tiessowa	Uherské Hradiště
37.	Petr Yakubow syn			zey Hraduow	?

⁴⁵⁰ Nedakonice

⁴⁵¹ Drietoma

⁴⁵² Kaňovice

⁴⁵³ Bánovce n. Bebravou

⁴⁵⁴ Vlčnov

⁴⁵⁵ Čenstochová

⁴⁵⁶ ? Lomnice v okrese Blansko, Bruntál, Sokolov

⁴⁵⁷ ? Brod n. Dyjí v okrese Břeclav

38.	Petr Yakubow syn			z Rudiz	Uherské Hradiště
39.	Martin Girzikuow syn			z Aurowiz ⁴⁵⁸	?
40.	Mikulass Czierne(ho) Yana syn			z Mezyrziczii ⁴⁵⁹	?
41.	Toman Taruw syn			zey Ywancziz	Brno – venkov

Suma XXXXI a VI pacholat.

25. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Pan Januow syn ⁴⁶⁰		desatník	z Lestkowa	Tachov
2.	Gi(nd)rzich Pihlar			z Pernowa ⁴⁶¹	Německo, Bavorsko

26. rota

	jméno	povolání	hodnost	město	okres, země
1.	Jan	horník		z Beruna	Beroun
2.	Sstiepan Sstietka			z Cziewkow	Pelhřimov
3.	Bartoss Sstiepanuow syn			z Cziermoniz ⁴⁶²	?
4.	Jan Yakubuow syn			z Kladska ⁴⁶³	Polsko
5.	Martin			z Brusky od Hory	Kutná Hora
6.	Jan Polak			z Plznie	Plzeň

Suma VI a pachole.

⁴⁵⁸ ? Určice v okrese Prostějov, ? Úročnice v okrese Benešov

⁴⁵⁹ ? Valašské Meziříčí v okrese Vsetín

⁴⁶⁰ Zřejmě se jedná o šlechtice.

⁴⁶¹ Bärnau

⁴⁶² ? Černovice, ? Žermanice v okrese Frýdek Místek

⁴⁶³ tj. polské Klodzko

Prameny a literatura

Prameny nevydané

Bayerisches Hauptstaatsarchiv München

Herzogtum Bayern, Ämterrechnungen bis 1506: Nr. 523 Kammermeisterrechnungen Landshut 1504
Kurbayern, Äusseres Archiv: Nr. 1227

Archiv Národního muzea v Praze

Fondy:

Königliches Kreisarchiv Amberg, fascikl Böhmen: č. 27, č. 2067, č. 21
Královský bavorský tajný státní archiv v Mnichově, fascikl Rother Kas-
ten: n. 34/b. 15, č. 54 12/b 19

Královský bavorský tajný státní archiv v Mnichově, fascikl Herzogliche
Ländertheilungen: č. 22

Königliches bayerisches allgemeines Reichsarchiv in München, fascikl
Bohmen und Obere Pfalz: Lit. M. Pars. XII.

Königliches bayerisches allgemeines Reichsarchiv in München, fascikl
Fürstensachen: II. B. fasc. 23 N. 215/1

Historický ústav Akademie věd ČR

Písemná pozůstalost Augusta Sedláčka

Prameny vydané

Archiv český čili staré památky české i moravské z archivů domácích i cizích,
37 dílů, Praha 1840–1944.

Gumpfenberg, Hubert von (Hg.): Der bayerische Krieg vom Jahr 1504. Re-
imchronik eines Zeitgenossen, in: Verhandlungen des historischen Vereines
von Oberpfalz und Regensburg, Sonderausdruck aus dem Bd. 34, 1879.

Herzog Erich von Braunschweig in der Böhmenschlacht bei Regensburg,
hg. v. J.P. Kaltenbaeck, in: Österreichische Zeitschrift für Geschichts- und
Staatskunde, II. Jg., Wien 1836.

Köllner, Augustin: Der Landshuter Erbfolgekrieg nach dem Tode Georgs
des Reichen, in: Verhandlungen des historischen Vereines für Niederba-
yern, Sonderausdruck aus dem Bd. 1, Landshut 1847.

- Liliencron, Rochus von (Hg.): Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert, Bd. 2, Leipzig 1866.
- Regesta Imperii, Bd. XIV: Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493–1519, Bd. 4, Teil 1: Maximilian I. 1502–1504, hg. aus dem Nachlass von Johann Friedrich Böhmer, bearb. von Hermann Wiesflecker u. a., Wien/Köln/Weimar 2002, Nr. 19141.
- (Slebusch, Heinrich) Kölner Briefe über den bairisch-pfälzischen Krieg im Jahre 1504, hg. v. Konstantin Höhlbaum, in: Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln, 11. Heft, Köln 1887.
- Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, Praha 1829.
- Veit Arnpeck: Sämtliche Chroniken, hg. v. Georg Leidinger (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, NF, Bd. III), München 1915.
- Würdinger, Joseph: Urkunden-Auszüge zur Geschichte des Landshuter Erbfolgekrieges (1503–1505), in: Verhandlungen des historischen Vereines für Niederbayern, Sonderausdruck aus dem Bd. 8, Landshut 1862.
- Zayner, Andreas: De bello Bavarico. Liber memorialis, in: Rerum Boicarum Scriptores, hg. v. Andreas Felix Oefele, Bd. 2, Augsburg 1763.

Literatura

- Daňhelka, Jiří: Směrnice pro vydávání starších českých textů, in: Husitský Tábor 8, Tábor 1985.
- Durdík, Jan: Husitské vojenství, Praha 1954.
- Frankenberger, Otakar: Husitské válečnictví po Lipanech, Praha 1960.
- Hruschka, Waltraut: König Maximilian I. und die bayrisch-pfälzischen Erbfolgehändel von 1503–1507, Phil. Diss., Graz 1961.
- Jánský, Jiří: Kronika česko-bavorské hranice V. Průvodce historií západních Čech č. 11, Domažlice 2005.
- Jánský, Jiří: Protiměstské opovědnické družiny v jižních a jihozápadních Čechách v letech 1514–1534, in: Táborský archiv 5, Tábor 1993, s. 63–146.
- Jirásek, Alois: V cizích službách (Kus české anabáze), Praha 1962.
- Kejř, Jiří: Právní život v husitské Kutné Hoře, Praha 1958.
- Klučina, Petr a kol.: Vojenské dějiny Československa, I. díl (Do roku 1526), Praha 1985.
- Der Landshuter Erbfolgekrieg. An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit, hg. v. Rudolf Ebner/Peter Schmid, Regensburg 2004.
- Lexikon des Mittelalters, 10 Bände, München 1980–1993.
- Macek, Josef: Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526), 1. díl Hospodářská základna a královská moc, 2. díl Šlechta, Praha 2001.

- Ortslexikon der böhmischen Länder 1910–1965, München 1983.
- Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 28 dílů a 12 dodatkových dílů, Praha 1996–2002.
- Overmans, Rüdiger (Hg.): In der Hand des Feindes (Kriegsgefangenschaft von der Antike bis zum Zweiten Weltkrieg), Köln/Weimar/Wien 1999.
- Palacký, František: Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, díl V., Praha 1968.
- Profous, Antonín: Místní jména v Čechách (Jejich vznik, původní význam a změny), 5 dílů, Praha 1954–1960.
- Ransdorf, Miloslav: Vzestup Gutštejnů v době husitské a poděbradské, in: Ústecký sborník historický 1983, s. 109–132.
- Riezler, Sigmund: Geschichte der europäischen Staaten – Geschichte Baierns, Bd. 3, Gotha 1889.
- Roubík, František: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách, Praha 1959.
- Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze království Českého, 15. dílů, Praha 1993–1997.
- Sedláček, August: Místopisný slovník historický království Českého, Praha 1998.
- Schlesinger, Ludwig: Der Kampf bei Sellnitz (1438), in: Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Jg. 20, Heft 1, Prag 1881/82.
- Schmid, Alois: Krise und Modernisierung im Herzogtum Bayern an der Schwelle zur Neuzeit – Der Landshuter Erbfolgekrieg (1503–1505), in: Frühmoderner Staat in Ostzentraleuropa II., Augsburg 2000.
- Spindler, Max: Handbuch der bayerischen Geschichte, Bd. 2, München 1988.
- Staročeský slovník, díl 15, Praha 1968.
- Statistický lexikon obcí České republiky 1982, Praha 1984.
- Statistický lexikon obcí České republiky 1992, Praha 1994.
- Stauber, Reinhard: Herzog Georg von Bayern-Landshut und seine Reichspolitik. Möglichkeiten und Grenzen reichsfürstlicher Politik im wittelsbachisch-habsburgischen Spannungsfeld zwischen 1470 und 1505 (Münchener Historische Studien, Abteilung bayerische Geschichte XV), Kallmünz 1993.
- Šimůnek, Robert / Tresp, Uwe: Beiträge zur Praxis des spätmittelalterlichen böhmischen Söldnerwesens. Das Söldnerwesen der Herren von Rosenberg um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Die Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut in Böhmen (1459–1462) – mit Prosopografie, in: Táborský archiv 10 (2000–2001).
- Šmahel, František: Husitská revoluce 3 (Kronika válečných let), Praha 1993.

- Štěpán, Václav: Účast žoldnéřů z českých zemí (zejména Slezska a Severní Moravy) ve „Velké válce 1409–1411“ zachycená prameny z velmistrovského archivu řádu německých rytířů, Časopis Slezského muzea, roč. 39, 1990, č. 1, s. 1–15.
- Tomek, V. V.: Dějepis města Prahy, díl X., Praha 1894.
- Tresp, Uwe: Söldner aus Böhmen (Entstehung und Organisation böhmischer Söldnerheere im Dienst deutscher Fürsten des 15. Jahrhunderts), Dissertation, Potsdam 2002.
- Ulmann, Heinrich: Kaiser Maximilian I., Auf urkundlichen Grundlage dargestellt, Bd. 2, Stuttgart 1891.
- Wiesflecker, Hermann: Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit, Bd. 3, Wien 1977.
- Würdinger, Joseph: Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz u. Schwaben von 1347 bis 1506, Bd. 2, Kriegsgeschichte und Kriegswesen von 1458–1506, München 1868.

Die Böhmisches Teilnahme am Landshuter Erbfolgekrieg im Jahre 1504

Kamila Sladkovská

Der Landshuter Erbfolgekrieg zwischen Pfalzgraf Ruprecht und dem bayerischen Herzog Albrecht IV. von München um das Herzogtum Bayern-Landshut dauerte von April 1504 bis April 1505. Dabei kamen auf beiden Seiten böhmische Söldner zum Einsatz, allerdings in deutlich unterschiedlicher Menge. Während Herzog Albrecht, der sich vor allem auf sein Bündnis mit dem Römischen König Maximilian sowie mit weiteren Fürsten und Städten des Reichs stützte, aus Geldmangel nur wenige Böhmen als Söldner gewinnen konnte, schöpfte Pfalzgraf Ruprecht für seine böhmischen Söldnerwerbungen aus dem reichen Erbe der Landshuter Herzöge. Da jedoch auch dieses nicht unbegrenzt war, bekam die Frage der Söldnerfinanzierung bald unmittelbaren Einfluss auf den Kriegsverlauf, was sich auch unmittelbar in den zeitgenössischen Quellen niederschlug.

Die böhmischen Söldner Pfalzgraf Ruprechts kamen vor allem in der Oberpfalz und in Niederbayern zum Einsatz und trugen erheblich zu den anfänglichen Kriegserfolgen der Pfälzer Partei bei, insbesondere taten sie sich im Kampf um verschiedene Städte hervor. Geführt wurden sie von verschiedenen böhmischen Adligen, unter anderem Jan von Weitmühl, die Brüder Heinrich und Dietrich von Guttenstein oder Albrecht von Sternberg.

Eine entscheidende Wendung erhielt der Kriegsverlauf durch das Eingreifen König Maximilians auf dem bayerischen Kriegsschauplatz im September 1504. Da er über die Bewegung der böhmischen Söldner auf dem Gebiet des Reiches sehr gut informiert war, gelang es dem König am 12.9., eine größere Söldnerabteilung von ca. 3000 Böhmen bei Schönberg, östlich von Regensburg, zur Schlacht zu stellen. Trotz tapferer Gegenwehr mussten sich die Söldner schließlich der Übermacht des verbündeten Heeres geschlagen geben. In der Folge setzte sich der Krieg zwar noch einige Monate fort, jedoch geriet die Pfälzer Partei zunehmend in finanzielle Schwierigkeiten, nicht zuletzt ausgelöst durch die Geldforderungen der böhmischen Söldner. Am 30.7.1505 beendete dann der Kölner Schiedsspruch endgültig den Landshuter Erbfolgekrieg.

Der bekannteste Zusammenstoß des Krieges, die Schlacht bei Schönberg, nahm einen dramatischen Verlauf. Nachdem die Reiterei unter Führung des Georg von Wispeck die böhmischen Trabanten verlassen hatte, übernahm deren Feldhauptmann Matyáš Libák von Radovesice die alleinige Führung. Er bezog mit seinen Truppen eine Anhöhe, auf der er, im Rücken gedeckt durch

eine Wagenburg, dem feindlichen Angriff standhalten wollte. Allerdings erwies sich diese Taktik als ungeeignet gegen die technische und zahlenmäßige Überlegenheit von Maximilians Heer. Etwa die Hälfte der böhmischen Söldner wurde im Kampf getötet, einigen gelang auch die Flucht. Der Rest von ca. 600–700 Böhmen wurde gefangen genommen und von den Siegern nach Regensburg geführt.

Die Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert brachte erhebliche Veränderungen im Kriegswesen mit sich. Neben der wachsenden Bedeutung der Feuerwaffen waren es vor allem die allmählich beginnende Verdrängung der ritterlichen Reiter durch das taktisch organisierte Fußvolk in Verbindung mit dem zunehmenden Söldnertum und die somit steigenden Heeresgrößen, die eine Ökonomisierung bewirkten, bei der die Kriegsfinanzierung und der Söldnerhandel zu bestimmenden Faktoren der Kriegsführung wurden. Aus der funktionalen Zusammenführung dieser Komponenten entstand ein neuer Typus militärischer Organisation: das frühneuzeitliche Kriegsunternehmertum. Die Kriegsunternehmer wurden zur wichtigsten Schaltstelle zwischen Söldnern und Kriegsherren. Gegen Auftrag warben sie die Söldner an und brachten sie auf den gewünschten Kriegsschauplatz. Der Kriegsherr wiederum sicherte dem Kriegsunternehmer und damit auch den von ihm aufgestellten Söldnern vertraglich Sold, Verpflegung und Kostenerstattung zu.

Dies alles spiegelte sich auch im Verlauf des Landshuter Erbfolgekrieges. Den Kern des böhmischen Heeres von 1504 bildete das Fußvolk, die sogenannten Trabanten. Dieses böhmische Fußvolk besaß eine feste Struktur. Es war in einzelne Rotten gegliedert an deren Spitze jeweils ein Rottmeister stand. Mehrere Rotten gemeinsam wurden von einem Hauptmann geführt. Die Ausrüstung mit Schusswaffen (Handbüchsen und Armbrüsten) und Pavesen (große Setzschilder), gelegentlich auch die Wagenburg, waren wesentliche Kennzeichen der böhmischen Söldner.

Im Hintergrund des böhmischen Söldnerheeres agierten die adeligen Kriegsunternehmer. Die leistungsfähigsten während des Landshuter Erbfolgekrieges waren die Gebrüder von Guttstein. Neben ihnen wissen wir von einer aktiven Beteiligung der Familie Dobrohost von Ronsperk sowie der einflussreichen Herren Jan von Weitmühl, Albrecht von Sternberg, Heřman Janovský von Janovic und Jan Klášterský von Waldstein. Darüber hinaus liefen verschiedene Verbindungen zwischen den verfeindeten Kriegsparteien und einflussreichen Personen am Prager Hof, was erhebliche Auswirkungen auf die Bedingungen des Söldnerhandels hatte.

Auch Matyáš Libák von Radovesice, der böhmische Feldhauptmann in der Schlacht bei Schönberg, war nicht nur ein Kriegsmann, sondern stand auch in enger Verbindung mit der pro-pfälzischen Partei am Hof des böhmischen

Königs Wladislaw II. Jagiello, in deren Auftrag er eine größere Söldnerabteilung in die Oberpfalz führte. Nach der Niederlage bei Schönberg trat er in vielen Verhandlungen um unbezahlten Sold auf und blieb somit ein wichtiges Verbindungsglied zwischen der Pfalz und Böhmen.

Die hier vorgestellten, nach der Schlacht von Schönberg angefertigten Listen mit den Namen der gefangenen böhmischen Söldner sind eine überaus wertvolle Quelle für die weitere Erforschung des böhmischen Söldnerwesens an der Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert. Daraus geht hervor, dass die gefangenen Söldner am 12. 9. in Regensburg gesammelt und namentlich verzeichnet. Insgesamt führt dieses Regensburger Verzeichnis 630 Namen auf. Seine altböhmische Sprache deutet zudem darauf hin, dass es von einem mitgefangenen böhmischen Schreiber angefertigt wurde. Laut Verzeichnis waren die Gefangenen in 26 Rotten gegliedert. Bei sechs Rotten findet sich auch eine Auskunft, zu welchen Kriegsunternehmern sie gehört haben. Den einzelnen Söldnernamen wurden häufig noch weitere Angaben beigefügt – soweit sie bekannt waren: Dienstrang, Vorname, Nachname, Herkunftsort, Handwerksberuf, bzw. der adelige Ursprung. Aus den beschriebenen Herkunftsorten lässt sich erkennen, dass die Rotten jeweils zumeist aus Söldnern eines bestimmten Gebietes oder einer Region stammten. Überraschend ist die weitere Herkunft einzelner Söldner, unter anderem aus der heutigen Slowakei, Polen, Deutschland oder Litauen.

Stavebně historický průzkum tvrze Liderovice

Jana Svobodová

Abstract: *The article summarizes the findings from the constructional-historical research of Liderovice stronghold situated north of Tábor. The research was carried out in 2006. The author first gathered data about the location, history and owners of the stronghold. The most famous of them was Petr Aksamit, a member of the gentry. He became famous as a captain of Hussite and mercenary troops in Slovakia during the Hunyadi rule. After 1623 the fortress started becoming dilapidated. It was renovated after the mid-18th century. The stronghold was not rebuilt as a noble manor, but as a farming structure. The author also describes the architectural development of the stronghold. She offers several hypotheses regarding the possible medieval appearance of the structure and mentions the extant sections from the Renaissance, Baroque and Classicism periods. At the moment the building is in a bad shape. However, its rich architectural history promises a potential for good utilization in the future if the building is properly maintained.*

Key words: *constructional-historical research, architectural landmarks, seats of aristocracy, Petr Aksamit of Liderov*

Od léta do zimy 2006 probíhal v rámci zpracování diplomové práce stavebně historický průzkum objektu, který je tradičně nazýván jako „rodná tvrz Petra Aksamita“ a nachází se v malé obci Liderovice, ležící severně od Tábora nedaleko Chotovin.

Objekt tvrze nebyl prohlášen kulturní památkou a hrozí mu znehodnocení nebo dokonce destrukce. Dokumentace a stavebně historický průzkum mohou být brzy jedinými doklady o jeho starší podobě nebo i existenci vůbec. Už během terénní práce na průzkumu se udály první stavební proměny objektu, které pokračují i po skončení průzkumu.

Označení objektu jako tvrz může působit zavádějící, protože pojmem tvrz je obvykle označován středověký zděný objekt. Z písemných pramenů je sice zřejmé, že v Liderovicích se nejpozději od 15. století nacházelo drobné šlechtické sídlo, avšak jeho identifikace s objektem, jenž je dnes jako tvrz označován, není jednoznačná. Já však objekt, kterému se věnuji, jako tvrz přesto označuji. Důvody jsou dva. První je, že objekt je jako tvrz tradičně označován minimálně posledních sto let. Termín tvrz používali regionální badatelé první poloviny 20. století, pamětní deska označující objekt jako tvrz je umístěna na východním průčelí, a stejně tak je objekt znám mezi místními lidmi.

Ten druhý důvod je, že bez ohledu na obvyklé užití lze pojem tvrz vztáhnout na každé malé feudální sídlo, vázané na vesnické či městské osídlení, v časovém intervalu od 13. do 17. století. Funkce tvrzí obecně je nejen obytná a obranná, ale i hospodářská. Opevnění tvrze bylo sice obvyklé, ale už v době po husitské revoluci často mizí nebo je jen symbolické. Zároveň stagnuje věžová podoba tvrze a vznikají spíše nižší objekty s větší rozlohou. V této době se také často připojuje hospodářský dvůr, a to tím způsobem, že objekt tvrze tvoří jednu jeho stranu. V poslední fázi se charakter tvrze proměňuje natolik, že se obytná budova dostává na úroveň jen jedné z budov rezidenčního dvora.¹ Otázka identifikace objektu se středověkým sídlem si ale zaslouží podrobnější objasnění a budu se jí tedy věnovat podrobněji v kapitole Stavební vývoj objektu.

Konkrétně o liderovické tvrzi se z literatury můžeme dozvědět jen velmi málo. Z novější literatury můžu za přínosné označit hlavně práce Jiřího Úlovece. Jen o málo více nás informuje literatura starší, kdy za objevené lze označit práce badatelů 19. století a první poloviny 20. století – hlavně Augusta Sedláčka, Romana Cikharta a Martina Koláře.

Písemných pramenů vztahujících se k Liderovicím lze najít také jen velmi málo, a ještě méně vztahujících se k panskému sídlu tam existujícímu. Zatímco prameny týkající se středověkého období tvrze jsou uloženy v Národním archivu, informace o období novověku (od 18. století) lze získat ve Státním oblastním archivu v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec v rámci fondu Velkostatek Chotoviny, do jehož celku Liderovice od 18. století patřily.

Dějiny objektu²

Kdy byla ves Liderovice založena, není přesně známo, podle původu jména však může být datována do 13. století.³ Známo není ani to, kdy byla oddělena od původních majetků, k nimž dříve náležela, ani kdy v ní bylo založeno panské sídlo.

1 SVOBODA, L., ÚLOVEC, J., *Encyklopedie českých tvrzí, I. díl. A–J*, Praha 1998, s. 5–26.

2 Kromě literatury a písemných pramenů je tato kapitola zpracována i na základě konzultací s pamětníky, jejichž svědectví může přispět k objasnění stavebního vývoje liderovické tvrze.

3 PROFOUS, A., *Místní jména v Čechách. Díl II. CH–I*, Praha 1949, s. 608–609.

Prvním majitelem vsi, který je znám, byl Beneš, jenž obdržel v listopadu 1400 od krále Václava IV. právo na odúmrť po zemřelém Janovi.⁴ Současně s ním však žili ještě dva šlechtici, píšící se s predikátem „z Liderovic“ – Pelejš a Oldřich. Více o jejich vztahu k Liderovicím však nevíme. Až v roce 1432 se objevuje další šlechtic – Jan Morava z Liderovic, který ale zřejmě brzy po tomto datu Liderovice ztratil a místní zboží přešlo do rukou členů známého šlechtického rodu Aksamitů z Liderovic.⁵

Jako první Aksamit se „z Liderovic“ píše Jindřich – roku 1439. Nejznámějším členem rodu byl ale Petr Aksamit, hejtman sirotčího vojska v Uhrách. Jeho vztah k Liderovicím není přesně znám, jisté však je, že v počátcích života používal predikátu „z Liderovic“. Po Jindřichovi držel Liderovice Oldřich, poslední známý člen rodu Aksamitů, o jehož sídlení na Liderovicích máme zprávu.⁶

Dalším držitelem Liderovic byl rod Sádlnů z nedaleké vsi Vrážná, s Aksamity pravděpodobně příbuzensky spjatý. Členové tohoto rodu drželi Liderovice až do 17. století a přenesli si do nich z Vrážné i své rodové sídlo. Prvním z držitelů byl Jindřich Sádlo, pak současně bratři Jarohněv a Mikuláš⁷ po nich Mikulášův syn Jarohněv mladší.⁸ Protože Jarohněv mladší měl minimálně sedm synů, je situace v držbách majetku nepřehledná. Přídomky jednotlivých bratrů se rychle proměňují, a majetkové držby jsou mezi bratry pravděpodobně rozdrobené. Teprve až v další generaci držitelů se situace vyjasnila – Liderovice patřily pouze dvěma bratrům, synům Jindřicha, Pavlovi a Jindřichovi. Ti si rodové držby nakonec rozdělili a Liderovice připadly Pavlovi.⁹ Už někdy brzy po roce 1608 je však od Pavla koupila jeho matka Anna Sádlová, rozená z Doudleb.¹⁰ V těchto dobách byly Liderovice poměrně skromnou držbou – žilo v nich jen čtyři až sedm osedlých.¹¹

Po smrti Anny Sádlové připadly Liderovice po menších komplikacích jejímu synovi Jindřichovi, který se ale zúčastnil na straně stavů povstání, za což

4 ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 213.

5 SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 4.*, Praha 1933, s. 355 a ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 214.

6 ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 214 z: *Archiv Český 15*, s. 310–311, č. 29.

7 SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 4.*, Praha 1933, s. 356.

8 ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 214.

9 Tamtéž. s. 217.

10 Tamtéž.

11 Tamtéž.

mu byla polovina majetku zabavena. Do této poloviny patřily i Liderovice,¹² které byly následně roku 1623 prodány Jozue Kořenskému z Terešova.¹³ Dříve samostatný statek byl od této doby připojován k ostatnímu zboží majitele a už nikdy nenabyl samostatnosti.¹⁴ Od roku 1704 byly Liderovice součástí Červeného Záhoří, a od roku 1750 panství Chotovinského.¹⁵ V době, kdy Liderovice tvořily součást velkostatku Chotoviny,¹⁶ byl dvůr pronajímán.¹⁷

Po první světové válce probíhala v letech 1921–1926 pozemková reforma velkostatku Chotoviny, během níž (roku 1924) koupil liderovický dvůr jako zbytkový statek o výměře 39ha pan Antonín Bláha,¹⁸ který dvůr vlastnil až do roku 1956, kdy byl nucen odevzdat ho JZD Chotoviny. Rodině bylo nadále dovoleno bydlet v areálu dvora. Po roce 1989 byl dvůr restituován potomky pana Bláhy, kteří jej vlastní dodnes.¹⁹

Písemné prameny sice podávají zprávy o majetkových držbách vsi Liderovice, o samotné budově tvrze ale říkají poměrně málo. První výslovná zmínka o existenci budovy tvrze a poplužního dvora pochází až z roku 1546, na předchozí existenci panského sídla usuzujeme jen z existence přídomků „z Liderovic“. Později jsou informace pravidelné, ale velmi obecné a nevšímají si jednotlivých objektů dvora.

Pravděpodobně v souvislosti s válečnými akcemi třicetileté na jihu Čech byla liderovická tvrz poničena, a v roce 1623 byly dvůr i tvrz popisovány jako „stavení popálené.“²⁰ Roku 1651 byl liderovický dvůr zmiňován jako pustý a ještě roku 1704 byl při odhadování majetku popisován jako „nedostavěný

12 Tamtéž.

13 Tamtéž.

14 Více k dějinám Liderovic do roku 1623 viz: ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999.

15 CIKHART, R., Lideřovice, rodná tvrz hejtmána Petra Aksamita, In: *Jihočeský sborník historický III*, 1930, s. 98.

16 V této době vlastnili Chotovinské panství Karel Soyer z Burgsburku, řád Tovaryšstva Ježíšova, členové rodu Migazzi, a od roku 1806 rod Nádherných, jehož členové skupili řadu menších držav v okolí a vytvořili velkostatek Chotoviny. Více: Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), Inventář II./JH 68.

17 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), Inventář II./JH 68.

18 CIKHART, R., Lideřovice, rodná tvrz hejtmána Petra Aksamita, In: *Jihočeský sborník historický III*, 1930, s. 93.

19 Podle osobního vyprávění pana Miroslava Bláhy (narozeneho r. 1932), syna pana Antonína Bláhy, ze dne 1.9. 2006.

20 ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 220.

a nenachází se v něm nic jinšího nežli kravíny a ratejna s komorou, pod nimiž sklep prostranný ve skále vytesaný jest.“²¹ I nízká odhadní cena odpovídá spíše ruině, než fungujícímu hospodářství.

Ještě o skoro padesát let později – v roce 1751 – byl dvůr popisován jako „velmi sešlý a zruinovaný, celý ze dřeva a pokrytý slaměnými došky.“²² K obnově vrchnostenského dvora došlo tedy asi až v druhé polovině 18. století. Samotná budova bývalé tvrze však už potom sloužila pouze hospodářským účelům a pro ubytování čeledi (jak tomu bylo až do 70. let 20. století). Jednou z posledních zmínek o stavebních úpravách objektu máme z roku 1912, kdy Roman Cikhart píše: „Léta 1903 poslední stavení bylo opravováno.“²³ Pro Liderovice výjimečně podrobný popis objektu se zachoval jako příloha ke smlouvě o pachtu z roku 1913. Kromě základních rozměrů objektu jsou v popisu uvedeny i konstrukce kleneb, dveří, oken, stálé vybavení jednotlivých prostor a podobně. Mimo jiné je zde uvedeno: „Do kravína vchází se ze dvora dvoukřídlymi svlakovými dveřmi, okovanými 4 závěsami, 2 zástrčkami a 1 pákovou západkou. K osvětlování slouží 6 oken 95/70 cm ve světle, která jsou zamřížovaná a dvoukřídlová okna k rámcům pouze hřeby připevněna.“²⁴

V roce 1936 byla na průčelí tvrze umístěna pamětní deska připomínající narození Petra Aksamita.²⁵ O dalším vývoji objektu nazývaného liderovická tvrz se dovídáme již jen ze svědectví pamětníků. Když tvrz ztratila v 70. letech 20. století definitivně svou obytnou funkci, byla ještě využívána jako malířský ateliér. Na počátku 90. let pak byla zčásti upravena na výrobní prostory a zčásti opuštěna.

Popis objektu

Ves Liderovice je malým sídlem ležícím v údolí – lépe řečeno v dolíku – uprostřed spíše rovinné krajiny. Jedná se o návesní typ vsi, na jejímž jihozápadním konci, u silnice vedoucí ke vsi Radkov, se nachází rozměrný poplužní dvůr. Celý dvůr je položen na vyvýšenině, přičemž svah na straně ke vsi je o něco strmější, než svah na straně od vsi. Pod svahem směrem ke vsi se na

21 Tamtéž.

22 Tamtéž.

23 CIKHART, R., Tvrz v Liderovicích, In: *Věstník Jihočeských muzeí 1*, 1912, s. 8.

24 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moravec (1890–1913), karton 2, Popis dvora, s. 6.

25 ŠOUREK, K., *Pamětní kniha politické obce Chotovin*, rkp., Obecní úřad Chotovin, nedatováno, s. 114–115.

chází potok, který spolu se svahem odděloval dvůr od vsi a sloužil pravděpodobně jako opevňovací prvek.

Dvůr byl původně čtyřstranný, dnes je jeho dispozice na západě doplněna o další řadu novodobých přístaveb. Dvůr je obehnaný kamennou zdí, která původně dvůr uzavírala. Prolomena je vraty na východní straně dvora. Donedávna se další vrata, která spojovala areál dvora s někdejší vodním příkopem, nacházela vedle západního průčelí objektu označovaného jako tvrz, nyní je na jejich místě novodobý přístavek.

V severovýchodní části dvora stojí budova o půdorysu písmene L, která podle tradice obsahuje relikt byvalého panského sídla – tvrze. Současný půdorys má budova minimálně od roku 1830, kdy je takto zachycena na mapách stabilního katastru.²⁶ V severovýchodním koutě dvora podél silnice stála minimálně do roku 1935 další budova, která byla podle názorů starší literatury stejného stáří s tvrzí.²⁷ Popis z roku 1913 ji označuje za chlévy a záchod.²⁸ V současnosti nejsou po této budově nad terénem žádné stopy.

Dispozičně se dá popisovaná budova v zásadě rozdělit na dvě části – na západní a na východní křídlo, přičemž jako východní křídlo označuji obdélnou část objektu tvořící kratší stranu písmene „L“, která snad obsahuje zdivo starší gotické tvrze.²⁹

Hlavním průčelím – kratší stranou písmene L – se budova obrací přibližně na východ, jižní průčelí je obráceno do dvora, severní do bývalého vodního příkopu, který dnes slouží jako výběh pro ovce.³⁰ K západnímu průčelí je přistavěn novodobý objekt, který brání pohledu na toto průčelí.

K budově byly druhotně přistavěny opěrné pilíře – rohový pilíř k severozápadnímu a k jihovýchodnímu nároží, a pilíře na půdorysu obdélníků na severovýchodním rohu a pět pilířů k severnímu průčelí západního křídla.

Kolem celé budovy obíhá fabionová korunní římsa, která nebyla odstraněna ani v místě novodobého přístavku na západním průčelí, a byla do nové konstrukce pojata. Střecha západního křídla budovy je hloubkově orientova-

26 Národní archiv (dále NA), Indikační skica, Táb. 248 (1830).

27 CIKHART, R., Tvrz v Liderovicích, in: *Věstník jihočeských muzeí č. 1*, 1912, s. 8. a CIKHART, R., *Krajem božích bojovníků*, Tábor 1935, s. 55 a NA, Indikační skica, Táb. 248 (1830).

28 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moravec (1890–1913), karton 2, Popis dvora, s. 8–9.

29 ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 221–222.

30 Protože identifikace podle světových stran je v případě Liderovic poměrně jednoznačná, rozhodla jsem se po poradě s vedoucím práce používat při popisu objektu právě světových stran.

ná polovalba, nad východním křídlem budovy je valba, orientovaná příčně vůči východnímu průčelí. Krytá je obdélnými pálenými taškami bobrovkami. Krovové konstrukce obou křídel objektu leží v jedné výškové úrovni, ale zatímco západní křídlo je v celé výšce tvořeno jedním nadzemním podlažím, severní část východního křídla má nadzemní podlaží dvě. Podlahy severní části východního křídla jsou výrazně níže, než je tomu u jižní části téhož křídla a u křídla západního, což vede k odlišnému patrování v obou částech budovy a projevuje se také na východním průčelí. Důvodem je jednak nerovnost terénu, který se v severní části východního křídla svažuje, ale také částečné zahloubení této části pod úroveň terénu. Analogicky k výsledkům výzkumů lidové architektury lze předpokládat, že východní křídlo v době svého vzniku představovalo analogii ke „špýcharovému domu“, „ve kterém místo komory zaujímá dvoupodlažní špýchar, v němž patro tvoří obytná a skladovací komora, přízemí sklep nebo chlívký. Uvedený špýcharový typ domu je rozšířen zejména v jižní polovině našeho území.“³¹ V dispozici objektu lze vyčíst znaky lidového trojprostorového domu, jehož obytná část zaujímal jižní část východního křídla, zatímco prostory analogické k síni a komoře byly umístěny v severní části křídla v přízemí a v patře. Terminologie běžná v lidovém prostředí je pro tento objekt užívána i v písemných pramenech.³²

31 PETRÁŇ, J., a kol., *Dějiny hmotné kultury I. (1)*, Praha 1985, s. 358.

32 např. Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moravec (1890–1913), karton 2. nebo např. ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 217.

Průčelí

Východní průčelí

Východní průčelí budovy, které jsem označila jako průčelí hlavní, má pouze jeden plán a výrazově tvoří dva celky. Levá, jižní část, která je dnes bez oken, s polovalbovou střechou a vysokým lichoběžníkovým štítem, má dvě osy – v obou osách jsou ve štítě identické okenní otvory, vedoucí do krovu, opatřené cihlovými sloupky, jež tvořily jakousi mříž. V horní části štítové stěny, zhruba uprostřed její šířky, je umístěna žulová obdélníková pamětní deska s nápisem:

„RODNÁ TVRZ
PETRA AKSAMITA
Z LIDEROVIC
HEJTMANA BRATRSTVA
TÁBORSKÉ SPOLKY 1936“

Pravá, tedy severní část východního průčelí má také dvě osy. V přízemí se v první ose zleva nachází vstup do celého objektu, v druhé ose nevelké podélné okénko chlívniho typu, bez výplně a s mřížemi, v patře jsou v obou osách dva identické okenní otvory o rozměrech odpovídajících okenním otvorům obytných prostor. Okna jsou zdvojená, dvoukřídlá, šestitabulová a osazená v líci zdiva. Střecha nad touto částí je valbová, její hřeben je kolmý na střechu sousední. Přitom úroveň hřebene střechy je shodná s úrovní hřebene střechy západního křídla budovy, ke které přiléhá.

K severní části východního průčelí přiléhá kamenná zeď, na východní průčelí kolmá. Zeď ohraničuje areál dvora a od východního průčelí pokračuje směrem k východu, kde se v pravém úhlu lomí a pokračuje souběžně s východním průčelím směrem k jihu.

Hlavní průčelí nese stopy několika vrstev omítek a nátěrů. Ty jsou při tom v různých místech různě poškozeny, takže se na fasádě projevují zároveň vrstvy různého stáří. Nejstarší zjištěnou vrstvou tvoří bíle natřená omítka s vysokým plastickým efektem. Jejím doplněním byly dohladka utahované lizény téže barvy, které tvořily šambrány okenních otvorů a iluzivních oken, stejně jako lizénové rámce. Použito bylo iluzivního efektu barevné fasády – nestejně výšky okenních otvorů zapříčiněné různým patrováním obou částí budovy byly vyrovnány iluzivními šesti-tabulovými okny namalovanými v jižní části hlavního průčelí nad a v severní části hlavního průčelí pod skutečnými okenními otvory. Tato vrstva byla pravděpodobně po poškození a statických

úpravách objektu zakryta novější omítkou a množstvím pozdějších nátěrů různé barevnosti. Často se uplatňovala bílá a různé odstíny béžové a okrové, nalézt je možné i odstíny šedé.

Jižní průčelí

Jižní průčelí má má sedm os, nepravidelně rozvržených. První osu zleva tvoří nově v 90. letech 20. století prolomený okenní otvor tvaru obdélníka s delší stranou vodorovnou, vyplněný novým okenním rámem s jednotabulovým výklopným oknem. Druhá osa je tvořena starším okenním otvorem, upraveným pro osazení nového okna, totožného s výplní první osy. Třetí osu zleva tvoří dnes otvor osazený novodobými dvoukřídlými plechovými vraty. V jejich místě dřív býval dveřní otvor s dřevěnou výplní umožňující přímý vstup do hospodářské části budovy. Čtvrtou osu tvoří starší okenní otvor upravený pro použití novodobých okenních výplní totožných s výplněmi 1. a 2. osy. Podobně je to v případě páté osy, nad okenním otvorem se však navíc nachází senný vikýř, který prolamuje korunní římsu. Šestá osa je tvořena dveřmi, probouranými na místě dřívějšího okenního otvoru, s velkou pravděpodobností totožného s dnešním okenním otvorem umístěným v sedmé ose. Tento dveřní otvor je dnes vyplněn provizorními dřevěnými svlakovými dveřmi zavěšenými na pantech. Sedmá osa je tvořena okenním otvorem, větší velikosti než v ostatních osách. Na rozdíl od ostatních okenních otvorů tohoto průčelí je jeho delší strana svislá. Dnes je tento okenní otvor bez výplně, dříve byl vyplněn dvoukřídlým šestitabulovým oknem osazeným v líci zdiva.

Exponovanost jižního průčelí obráceného do dvora vedla k silnější destrukci omítek na této straně. Z toho důvodu je zjištění barevnosti fasády spíše výjimkou. Pohledově se uplatňují jen relikty bílých novějších vrstev maleb. Střecha je nad jižní průčelí otočena okapovou stranou a pohledově je dvakrát narušena. Zleva první narušení tvoří rozměrná pultová střecha z vlnitého plechu nad subtilní kúlovou konstrukcí přístřešku pro seno a náradí. Konstrukce střechy přístřešku využívá konstrukci krovu, o kterou se opírá. Druhým přerušením je senný vikýř, prolamující korunní římsu, nacházející se v páté ose zleva.

Západní průčelí

Západní průčelí má dva plány. V prvním plánu se nachází západní štítová stěna západního křídla, která je však plně zakryta novodobým přístavkem. Zevnitř tohoto přístavku však lze vidět, že západní štítová zeď byla trojosá. V první ose zleva byl ve štítě okenní otvor bez výplně, totožný s okenními

otvory ve štítě hlavního průčelí. Ve druhé ose byly dva vstupní otvory. První je dosud patrný v úrovni přízemí v polovině šířky štítové zdi – to byl vstupní otvor do hospodářských prostor, využívaných převážně jako kravíny. V úrovni krovu nad tímto vstupním otvorem byl druhý vstupní otvor, jímž byly obsluhovány podkrovní prostory. Oba otvory jsou dnes zazděné, ale v 90. letech 20. století byl do ztenčení zdi v těchto místech vestavěn nový komín. Třetí osa je tvořena dalším okenním otvorem ve štítě totožným s otvorem v první ose. Střecha měla v této části dříve polovalby s lichoběžníkovým štítem. V současnosti je krov upraven tak, aby navazoval na krov novodobého přístavku na západní straně budovy a střecha je tak sedlová. Přesně nad hřeben střechy vystupuje novodobý komín vestavěný do staršího vstupního otvoru.

Druhý plán západního průčelí je tvořen západním průčelím východního křídla budovy. Tato část budovy je patrová (má dvě nadzemní podlaží) a má dvě osy. První osu zleva tvoří dva okenní otvory – v patře je okenní otvor vyplněn zdvojeným dvoukřídlým jednotabulovým oknem, v přízemí je nízko nad úrovní venkovního terénu úzký (střílnový) otvor bez výplně. Tento otvor však vznikl druhotným zazděným širšího (podélného) okenního otvoru. Druhá osa zleva je tvořena dvěma okenními otvory obdobné velikosti jako v případě okenního otvoru v první ose v přízemí – oba jsou bez výplně. V patře je okenní otvor opatřen mřížemi, okenní otvor v přízemí se nachází na úrovni venkovního terénu.

Zachované omítky nesou reliktu barevnosti a mají stejné struktury jako na východním průčelí, a to včetně vrstvy s lizénami. Lépe zachovaná omítka v úrovni patra dovoluje uvažovat o lizénových šambránách kolem okenních otvorů, stopy po iluzivních malbách však nebyly nalezeny. Valbovou střechou nad tímto průčelím prochází ve stejné úrovni dva komíny, dnes oproti stavu z předválečného období poněkud snížené.

Severní průčelí

Severní průčelí má dva plány. Do prvního plánu vstupuje severní průčelí východního křídla. Průčelí není členěno, ale k oběma jeho nárožím byly druhotně přistavěny mohutné opěráky – pravý je kónický a obemýká nároží z obou stran. Levý opěrák je na půdorysu obdélníka, v podélném svislém řezu měl tvar trojúhelníka, ale v současnosti je silně destruovaný. Díky této destrukci je odhalen druhotně zazděný segmentově zaklenutý dveřní otvor, díky jehož poloze nad někdejší vodním příkopem a špaletám rozšiřujícím se směrem ven lze považovat za dveře na prevět. Díky překrytí opěrákem je na tomto místě poměrně dobře dochována nejstarší, plastická omítka. Patrné jsou i pozůstatky lizén, které pravděpodobně vytvářely dvě šambrány slepých

iluzivních oken, umístěných symetricky vůči střední ose průčelí. Stopy po iluzivní malbě v nich však patrné nejsou. Nad tímto průčelím se nachází čelo valbové střechy.

Druhý plán severního průčelí je tvořen severním průčelím západního křídla a má šest nepravidelně rozvržených os. Zprava první osa je tvořena nově proloženým okenním otvorem vyplněným novým jednotabulovým výklopným oknem. Druhá osa zprava je tvořena starším okenním otvorem upraveným pro výplň novým jednotabulovým výklopným obdélníkovým oknem totožným s výplní první osy. Stejná situace se opakuje i v případě třetí a páté osy. Ve čtvrté ose je patrný zazděný okenní otvor o rozměrech shodných s okenními otvory v první až třetí ose. Šestá osa je tvořena dveřním otvorem, který byl druhotně ze dvou dolních třetin zazděn a byl ponechán jen otvor tvarem i velikostí odpovídající okenním otvorům ostatních os. V současnosti je i tento okenní otvor zaslepen. Do prostoru mezi všemi okenními otvory bylo druhotně přistavěno pět opěráků obdélníkového půdorysu a trojúhelníkového svislého příčného řezu, které měly pravděpodobně bránit sesouvání stavby po svažitém terénu bývalého vodního příkopu. Omítky na tomto průčelí jsou také silně destruovány, přesto je místy patrné, že průčelí bylo upraveno podobně, jako průčelí ostatní – a to včetně nejstarší nalezené vrstvy omítky. Nebyly však nalezeny reliktu lizén či iluzivní malby. Střecha se nad toto průčelí otáčí okapovou stranou.

Interiéry

1. nadzemní podlaží

Východní křídlo

Východní křídlo, jak už bylo napsáno výše, má podobu trojprostorového špýcharového domu. Zatímco jižní část křídla zaujímá přibližně čtvercový prostor původní světnice prostupující dvěma podlažími, severní část přízemí východního křídla je dispozičně rozdělena do dvou hloubkových a dvou příčných traktů.

Dveřní otvor, jenž se nachází ve východním průčelí je pravděpodobně původním vstupem do objektu. Je segmentově zaklenutý, špalety se rozšiřují směrem dovnitř. Výplň dveřního otvoru tvoří jednoduchý dřevěný rám a jednokřídlé svlakové dveře zavěšené na pantech a natřené červenohnědou barvou. V rámu dveří zůstaly zevnitř dvě skoby určené pro založení závory. Dveře nevykazují stopy jiného způsobu zavírání.

Komunikace

Hlavním vstupem se vchází do chodby, jejíž jedno rameno vede rovně k prostoru bývalé černé kuchyně a stáčí se doleva směrem ke světnici, druhé rameno vede vpravo ke vstupu do valeně klenuté místnosti přízemí východního křídla, kterou je možno nazývat komorou.

První rameno chodby je zaklenuto plochou pruskou plackou doplněnou dvěma pasy vodorovně zakončenými ve výšce patky klenby štukovým náběhem. Na konci tohoto ramene – před dveřním otvorem do černé kuchyně – komunikace zahýbá doleva a po dvou schodech se mění ve schodišťovou podestu. Z podesty se vstupuje vlevo na schody vedoucí do patra, nebo rovně na dva schody vedoucí do světnice. Nad touto podestou se placková klenba mění v zaklenutí stoupající stlačenou valenou klenbou, což je vyvoláno rozdílnými úrovněmi podlah a stropů ve východním křídle.

Podlaha tohoto ramene chodby je cihlová, skládaná do běhounové vazby. Druhé rameno chodby vedoucí od vstupního otvoru doprava je kromě jednoho klenebního pasu tvaru stlačeného oblouku na začátku zastropeno ploše, fošnovým povalem na sraz. Fošny jsou položeny hloubkově vůči hlavnímu průčelí. Zhlaví těchto fošen jsou položena na koruně obou zdí tvořících stěny chodby. Železné hřebíky, relikty rákosu a omítky ukazují, že strop byl pobit rákosem a omítnut. Na levé straně tohoto ramene chodby je umístěn vstup do komory v přízemí východního křídla. Na konci tohoto ramene chodby je vidět druhotně zazděný dveřní otvor umístěný v severní stěně budovy a vedoucí pravděpodobně do někdejšího prevétu umístěného nad příkopem. Tento vstupní otvor je opatřený segmentovým záklenkem a zabírá téměř celou šířku chodby.

Rameno chodby je osvětleno okenním otvorem bez výplně umístěným přibližně naproti vstupu do komory v přízemí východního křídla. Okenní otvor je zaklenutý, přibližně od poloviny síly zdiva se jeho špalety rozšiřují směrem do interiéru. Bankál je zešíkmený směrem do interiéru.

Podlaha tohoto ramene komunikace je tvořena pouze dusanou hlínou. Omítka v chodbě je vápenná, silně poškozená a místy úplně chybí. Znatelné je velké množství vápenných nátěrů. Stejně jako v ostatních místnostech lze tady najít širokou škálu odstínů, ve spodnějších vrstvách byly nejčastěji zastoupeny odstíny šedé a modré – a to v různé intenzitě, ale také zelená a tyrkysová. Vrchní výmalby mají barvu bílou nebo lehce narůžovělou.

Světnice (obytné prostory)

Vstup do obytných prostor (dvou místností a komunikace vzniklých předsazením světnice ve východním křídle objektu) byl v minulosti zajišťován

dveřním otvorem nad schodišťovou podestou východního křídla budovy. V současnosti je tento vstup zahrazen. Dalším vstupním otvorem do obytných prostor je vstupní otvor v šesté ose zleva jižního průčelí. Tento vstup byl ale upraven až v 50. letech 20. století ze staršího okenního otvoru a v současnosti není používán. Do bývalé světnice se tak dnes vchází ze západního křídla.

Obytné prostory tvořila jediná velká místnost na čtvercovém půdoryse, zaklenutá českou plackou, sklenutou na čtyři mohutné pilíře v rozích místnosti, jež jsou se sousedními pilíři spojeny mohutnými pasy. V současnosti jsou do bývalé čtvercové místnosti, dnes rozčleněné druhotně vloženými subtílnými příčkami na tři menší prostory, vloženy tři hranolové pilíře. Nejvyšší pilíř podpírá vrchol klenby uprostřed místnosti, jeden podpírá ve středu jižní klenební pás a jeden východní klenební pás.

Dnešní západní obytná místnost budovy vznikla rozdělením velké čtvercové prostory příčkou ve směru příčném vůči hlavnímu průčelí. Vstup do této místnosti je v současnosti zajištěn otvorem asi uprostřed západní stěny, jež spojuje východní a západní křídlo. Otvor je rozměrný a nemá záklenek. Špalety otvoru se rozšiřují směrem do hospodářských prostor. V současnosti nemá žádnou výplň. V nedávné minulosti (2. pol. 20. stol.) byl otvor zazděný tenkou příčkou v té části otvoru, jež je blíže hospodářským prostorám.

Dalším dveřním otvorem v této místnosti je dveřní otvor v jižní stěně místnosti. Otvor vznikl upravením staršího okenního otvoru. Je segmentově zaklenutý, vyplněný rámovými dveřmi zavěšenými na pantech s dřevotřískovou výplní a osvětlovacím otvorem v horní části desky.

Třetím dveřním otvorem místnosti je vstupní otvor při severním konci východní stěny vedoucí do úzké komunikace, vydělené v severovýchodní části bývalé čtvercové obytné prostory. Tento otvor je vymezen dřevěným dveřním rámem s rovným překladem, dveře však chybí.

Severní stěna této prostory odděluje světnici od prostoru černé kuchyně, respektive komína s vestavěnou (a v současnosti zborcenou) pecí. Ve stěně se nachází několik otvorů a nika. Prvním otvorem zleva je malý otvor určený pro odvod kouře do komína. Je v řezu čtvercový a neprochází zdí vodorovně, ale směrem do komína mírně stoupá. Podle způsobu vyzdění je zřejmé, že otvor není prorazen druhotně, ale je původní. Uvnitř otvoru je vidět značka „CN“ vyražená na jedné z cihel, z nichž je vystavěna zeď mezi komínem a obytnými místnostmi východního křídla. Otvor byl ze strany obytné místnosti druhotně zazděn. Pod tímto otvorem se nízko nad podlahou nachází větší druhotně zazděný otvor nebo nika, patrný jen díky nepatrně předstupujícím cihlám zazdívkou. Funkce otvoru není zřejmá.

Zhruba uprostřed šířky stěny místnosti je u podlahy umístěna zazděná nika, ukončená neuměle tvarovanou konchou. Kvůli současné úrovni podlahy

v místnosti, kdy je nicméně zřejmé, že je vyšší, než byl původní stav, nelze zjistit výšku niky ani umístění nebo podobu jejího dna. Nika byla omítnuta hliněnou omítkou a později zazděna. V zazdívce byly nalezeny cihly s vyraženým písmenem „CH“.³³ Nad nikou je v horní části stěny umístěn další otvor pro odvod kouře. V řezu je však tentokrát kruhový (vyložen byl plechovou rourou), a mírně stoupá směrem do souběžného menšího sopouchu, jenž se nachází v síle zdi mezi komínem a světnicí. Tento sopouch je zešikmen směrem ke komínu a asi po jednom metru do něj plně pronikne. Je možná pozůstatkem po osvětlovací nice – krbečku.

Posledním viditelným otvorem této stěny je otvor nacházející se těsně pod klenbním pasem, a ústící také do tohoto souběžného menšího dýmníku. V nedávné minulosti tímto otvorem procházely roury odvádějící kouř z východní poloviny bývalé světnice (již budu popisovat později). Dnes jsou okraje otvoru destruovány, a není zřetelný jeho původní rozsah. Jak už jsem zmínila, podlaha v této místnosti je vyšší, než je tomu v místnosti jižní, a to přes to, že původně byly obě místnosti jednou prostorou. V současnosti je podlaha dřevěná, prkenná.

Východní část bývalé světnice rozdělené příčnou příčkou je ještě ve směru hloubkovém rozdělena na úzkou chodbičku a obytnou místnost v jihovýchodním koutě východního křídla. Tato příčka se vlivem destrukce v současnosti vyklání směrem do východní obytné místnosti, čímž je odhaleno druhotné zazdění mezi příčkou a pilířem nesoucím klenbu, jež vyplňovalo prostor vzniklý druhotným vystavěním příčky. Minimálně některé z cihel použitých na stavbu příčky mají vyražené písmeno „CH“. Z chodby se vstupuje do západní obytné místnosti (dveřním otvorem na západním konci chodbičky), jihovýchodní obytné místnosti (otvorem v jihovýchodním koutě chodbičky) a do severní části východního křídla budovy (otvorem v severozápadním koutě chodby). Úroveň podlahy v chodbě je totožná s úrovní podlahy ve východní místnosti, do západní místnosti, kde je úroveň podlah vyšší, vedou z komunikace dva cihlové schody. Podlaha v chodbičce je taktéž cihlová.

Obytná místnost v jihovýchodním koutě východního křídla je obdélného půdorysu, s delší stranou příčnou vůči hlavnímu průčelí. Vstupuje se do ní z chodby dveřním otvorem, z jehož výplně zbyl už jen jednoduchý subtilní dřevěný rám. Osvětlována je v současnosti jediným okenním otvorem, umístěným v jižní stěně místnosti. Tento okenní otvor je umístěný v nice se segmentovým záklenkem, špalety se rozevírají směrem dovnitř, parapet odstupuje. V současnosti nemá okenní otvor žádnou výplň.

³³ Podle umístění těchto cihel v dalších konstrukcích v objektu lze říct, že tento typ cihel pochází pravděpodobně z 1. poloviny 19. století.

Ve východní stěně místnosti se ve značné výšce nacházejí dva výklenky, jež mají přibližně stejnou výšku, šířku i hloubku. Tyto výklenky sloužily pravděpodobně jako odkládací prostory, vznikly však až po zazdění původních okenních otvorů. Původní okenní otvory, jež byly zazděny ještě před vestavěním vnitřních příček do místnosti, byly podle dochovaných stop totožné s okenním otvorem v jižní stěně.

Podlaha v místnosti je dřevěná, položená na trémovém roštu. Na některých nejvíce namáhaných místech (tzn. u východní obvodové zdi a u příčky mezi východní a západní částí bývalé světnice) byla prkna druhotně nahrazena cihlami. Omítky jsou vápenné, opatřeny 10–15 vrstvami nátěrů. Barevnost nátěrů se pohybovala od odstínů šedé v nejspodnějších vrstvách, přes odstíny modré až po bílé nátěry s růžovým nádechem. Výjimku z této barevnosti tvoří jedna vrstva hráškově zelené barvy.

Černá kuchyně

Prostor bývalé černé kuchyně je v současnosti rozdělen do dvou prostor oddělených mladší hloubkovou příčkou. Severní z těchto dvou prostor je obdélná místnost, sklenutá ve směru příčném vůči hlavnímu průčelí plnou valenou klenbou vyzděnou z cihel. Klenba není zednický „svázána“ se severní ani s jižní stěnou vymezující tento prostor, a stejně tak nejsou vázány ani severní stěna se stěnou obvodovou. Klenba je silně pokryta sazemi a zadehtována. Vstup do této části bývalé černé kuchyně je umožněn nízkým dveřním otvorem, jehož špalety se od jedné třetiny síly zdíva po mírném odstoupení výrazně rozevírají směrem do místnosti. Vstup je segmentově zaklenutý. Výplň dveřního otvoru tvoří jednokřídlé dřevěné svlakové dveře zavěšené na pantech, a tvarem horního okraje přizpůsobené obloukovému zakončení dveřního otvoru. Natřeny jsou černou barvou. Přibližně ve dvou třetinách výšky dveří je vyříznutý obdélný otvor, sloužící k nahlížení. Dveře se daly zavřít pouze zvenčí na petlici.

Přibližně naproti vstupu do místnosti je v západní stěně budovy okenní otvor bez výplně. Toto okno není na rozdíl od ostatních okenních otvorů budovy zaklenuté, ale jeho nadpraží je tvořeno mimořádně velkým plochým kamenem. Špaleta se otevírá směrem do interiéru. Vnější okraje okenního otvoru jsou poškozeny způsobem, jenž svědčí o druhotném prolomení nebo zvětšení této části okenního otvoru. Jižní špaleta okenního otvoru je poněkud zakryta příčkou oddělující obě bývalé části černé kuchyně.

V severní stěně černé kuchyně je přibližně uprostřed šířky stěny a přibližně 30 cm vysoko nad úrovní podlahy výklenek hluboký na délku cihly a opatřený segmentovým zaklenutím. V tomto výklenku je patrný druhotně zazděný otvor tvaru i velikosti ústí pece zaklenutý segmentově a nad ním

malý otvor o velikosti 10 × 10 cm procházející skrze zeď do vedlejší místnosti v severozápadním koutě přízemí východního křídla (komory).

Vlevo od vstupu do severní části bývalé černé kuchyně je umístěna novodobá hloubková příčka, umístěná mezi konec špalety vstupního otvoru a konec špalety okenního otvoru. Tvoří jižní stěnu severní části bývalé černé kuchyně. Na rozdíl od ostatních konstrukcí není pokryta sazemi. Příčka má dvě rozdílné síly zdiva. Od úrovně podlahy přibližně do úrovně, kde se v případě nosných zdí nacházejí patky valené klenby, je příčka nepatrně silnější než část příčky nad těmito patkami. Nad tímto rozhraním (asi 170 cm vysoko od úrovně podlahy) je v západní části příčky otvor, vyplněný dřevěným rámem a dnes už vysazenými jednokřídlými svlakovými dvířky původně zavěšenými na pantech a uzavíratelnými pohyblivým očkem nasazovaným na skobu. Tento otvor sloužil pravděpodobně jako obslužný otvor komína. Další otvor, tentokrát nepravidelný a malý, umístěný v levé části příčky ve stejné velikosti s pravým otvorem vznikl vylomením cihly z příčky za neznámým účelem.

Podlaha v této části bývalé černé kuchyně je cihlová, skládaná do běhounové vazby. Tato místnost nebyla všude omítnuta – omítnuty byly jen zdi nesoucí klenbu a klenba samotná, zatímco zdi na ně kolmé (severní a jižní) nebyly omítnuty vůbec. Omítka je navíc poškozena ještě více, než tomu bylo v ostatních prostorách. Relikty omítky na klenbě jsou silně zadehtované.

Jižní část bývalé černé kuchyně, jež vznikla vydělením jižní třetiny bývalé nové kuchyně za pomoci nové příčky, popsané výše, nesloužila jako místnost a nemá proto žádný dveřní otvor. Po svém vydělení sloužila jako prostora komína s vestavěnou pecí. Tato část bývalé černé kuchyně je zaklenuta plnou valenou klenbou, která sem pokračuje ze severní části bývalé černé kuchyně, ale v jihovýchodním koutě tohoto prostoru je do klenby vestavěno těleso průlezného komína, stojícího na vzájemně kolmých pasech zapuštěných do klenby a obvodových stěn.

Úroveň podlahy, která je taktéž cihlová, je v této části bývalé černé kuchyně mnohem výš, než v severní části. Rozdíl činí asi jeden metr. Důvodem je fakt, že podlaha sloužila jako dno pece, vestavěné druhotně do této části komína po vystavění příčky. Klenba pece je v současnosti zborcená a cihly z této klenby jsou ve své „zaklenovací“ poloze patrné ve vrstvě popela v komíně napadaného. Příkládání do pece bylo umožněno čtvercovým otvorem, spojujícím tuto část bývalé černé kuchyně s komunikací východního křídla. Otvor je na úrovni dna pece, jeho výplň tvoří jednokřídlá železná deska na pantech. Kouř z pece odcházel do komína, který se nachází přímo nad předpokládaným ústím pece.

Dalším otvorem tohoto prostoru je otvor v severní stěně této části bývalé černé kuchyně, tedy v příčce, vedoucí do severní části bývalé černé kuchyně.

Tento otvor je už popsán při popisu severní části bývalé černé kuchyně. Z této strany příčky je patrný důvod, proč je otvor tak vysoko. Musel být zřízen nad úrovní pece v komíně vystavěné.

V jižní stěně této části bývalé černé kuchyně je patrný segmentově zaklenutý otvor, vysoký 70 cm a široký 150 cm, který mohl představovat ztenčení stěny umožňující snazší příkládání do případného otopného tělesa umístěného z druhé strany této zdi ve světnici. Přesnější funkce otvoru je však nejasná.

Nad levou částí výklenku se nachází malý pravidelný čtvercový otvor procházející skrz stěnu do vedlejší místnosti (světnice) a sloužící pravděpodobně k odvodu kouře. Díky tomuto otvoru je zřejmé, že síla zdiva je pouze 60 centimetrů.

V jihovýchodním koutě bývalé černé kuchyně, pod tělesem komína, se nachází náběh klenby, jenž je však destruován, a tak jeho účel není jasný. Ještě výše v téměř koutě je otvor, jímž procházely roury sloužící k odvodu kouře z obytných místností východního křídla. Není jasné, zda byl ve zdi prolomen druhotně, nebo byl-li druhotně jen rozšířen. Ještě výše v tomto koutě je vidět další otvor, ústí menšího dýmníku, jenž se nachází v síle zdi mezi jižní částí bývalé černé kuchyně a bývalou světnicí. Tento dýmník je zešikmen směrem do bývalé černé kuchyně a asi po jednom metru do tohoto prostoru plně pronikne.

Vrstva popela v této jižní části bývalé černé kuchyně sahá v současnosti do úrovně spodního okraje otvoru v severní stěně této části kuchyně, to znamená mocnost asi 80 cm. Vrstva sazí na stěnách komína i na klenbě je natolik silná, že znemožňuje posoudit stav omítek v tomto prostoru.

Komora

Místnost v severozápadním rohu budovy je největší místností této části budovy a v písemných pramenech a starší literatuře bývá nazývána jako komora. Bývalo v ní však s největší pravděpodobností umístěno otopné těleso

Vstup do komory je umožněn vstupním otvorem z pravého ramene chodby. V současnosti není tento otvor nijak vyplněn, i když dříve byl, jak o tom svědčí panty ve zdivu a kování nalézající se v místnosti. Dveře se otvíraly směrem do komunikace. Komora je obdélná, v hloubkovém směru sklenu-tá plnou valenou klenbou se dvěma pětibokými výsečmi na každé straně, na kterých jsou patrné hřebínky. Klenba byla vyzděna druhotně a výběhy klenby byly do starších zdí zasekány. Zhruba uprostřed místnosti je hranolový pilíř na čtvercovém půdorysu, s obdélnou hlavicí a bez patky, který klenbu podpírá.

V této místnosti je jeden okenní otvor bez výplně umístěný ve středu západní stěny místnosti. Je zaklenutý segmentovým záklenkem a jeho špalety se rozšiřují směrem do interiéru. Na vnějším okraji je patrné druhotné zazdění okenního otvoru. V zazdívce je ponechán pouze úzký štěrbinový otvor připomínající otvor střílnový.

V jižní stěně místnosti jsou patrné dva otvory spojující tuto místnost s bývalou černou kuchyní. Jeden z nich, umístěný v západní polovině jižní zdi přibližně pod osou výseče klenby, je zazděný. Byl o tvaru i velikosti příkladacího otvoru pece, a byl segmentově zaklenut. Nad ním je malý nezazděný otvor, sloužící k odvodu dýmu. Severní stěna místnosti není prolomena žádným otvorem.

Netypická je podlaha místnosti, řešená ve dvou úrovních. Západní přibližně polovina místnosti má podlahu zhruba o šířku cihly vyšší, než je podlaha ve východní části místnosti. Zatímco plochy obou úrovní jsou skládané do běhounové vazby, přechod mezi těmito dvěma úrovněmi je tvořen lemem z cihel kladených hloubkově „na štorc“. Omítka místnosti je vápenná a bílená a stejně jako v ostatních případech na mnoha místech poškozená a opadaná.

Dominantou této místnosti je vstup do podzemních prostor. Hned u vstupu do komory v jižní polovině místnosti začínají stupně prudce se svažujícího cihlového schodiště. Je jednoramenné, křivočaré, levotočivé, stáječící se přibližně o 90°. Od úrovně výšky podlah je zaklenuto klesající obloukovou segmentovou klenbou. V horní části schodiště jsou jeho stěny obezděny cihlami, v dolní části jsou už jen vytesány do masívu. V jižní stěně schodiště je cihlami obezděný výklenek, segmentově zaklenutý a tvarem i velikostí shodný s okenním otvorem místnosti, ve které je schodiště umístěno.

Západní křídlo

Západní křídlo budovy má protáhlý obdélný půdorys a obsahovalo jednu prostor, která měla pravděpodobně od počátku funkci hospodářskou, byla určena pro chov hovězího dobytka a možná i koní.³⁴ Tomuto účelu je i přizpůsobena. V současnosti je západní třetina prostoru vydělena od zbytku prostoru tenkou příčkou.

Do hospodářských prostor se vstupuje ze dvora vstupním otvorem v jižní stěně, umístěném v oblouku arkády, kterou tvoří uvnitř objektu pilíře nesoucí klenbu. Výplň otvoru v současnosti tvoří dvoukřídlá železná vrata zavěšená

³⁴ I když půdorysně analogická prostora původně gotické tvrže Bílý újezd je označována jako „rytířský sál.“ Viz EBEL, M., MACEK, P., *Bílý újezd – Velemín - SHP*, rkp., Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 1988.

na pantech, natřená červenou barvou. Prostora je zaklenuta plackovými klenbami oddělenými klenebními pasy klenutými příčně vůči hlavnímu průčelí. Klenbou je v tomto případě česká placka na obdélném půdorysu, vyzděná do pilířů přistavených k obvodovým stěnám prostoru. Celkem je v hospodářských prostorách sedm klenebních polí, z nichž dvě jsou v současnosti v západní prostoře oddělené příčkou.

Nejzápadnější prostora objektu, která je vydělena příčkou, je využívána jako výrobní prostora a je osvětlována čtyřmi okenními otvory, z nichž dva byly proráženy druhotně. Jsou to dva nejzápadnější okenní otvory objektu, umístěné jeden v jižní a jeden v severní stěně západního křídla. Další dva okenní otvory jsou starší, pouze zčásti upravené – rozšířené – pro osazení novodobé okenní výplně. Všechny okenní otvory mají totožné rozměry a výplň, již tvoří nová obdélná dřevěná výklopná okna, jež mají delší vodorovnou, než svislou stranu.

Vstup do nejzápadnější prostoru objektu umožňuje dveřní otvor v jižní části příčky, jež je vyplněn novými dvoukřídlými rámovými dveřmi opatřenými dýhou a bílým lakem. Větší část hospodářských prostor je osvětlována spořeji – dvěma okenními otvory na každé straně. V případě severní stěny jsou umístěné v prvním a třetím oblouku arkády tvořené pilíři nesoucími klenbu, v případě jižní stěny ve třetím a pátém oblouku, počítáno od západu. Okenní otvory a jejich výplně jsou totožné s otvory a výplněmi okenních otvorů v nejzápadnější prostoře objektu oddělené příčkou.

Kromě funkčních otvorů jsou v hospodářských prostorách i otvory zazděné. Zazděný okenní otvor obdobných rozměrů, jaké mají nezazděné otvory, se nachází v druhém oblouku arkády v severní zdi. V pátém oblouku též stěny se nachází zazděný otvor, jež byl nejdříve otvorem dveřním, druhotně zazděným a upraveným na otvor okenní. Později byl i ten zazděn.

Podlaha v těchto prostorách je v současnosti betonová. Do 90. let 20. století zde však byla podlaha dlážděná cihlami (místy se až do 90. let zachovaly i starší dřevěné kostky). Od stěn se podlaha svažovala směrem do středu prostoru, kde byly po obou stranách středního vyvýšeného pruhu vedeny dvě souběžné odtokové stružky.

Omítky nejsou v hospodářských prostorách zachovány vůbec. Zdá se, že byly nahrazeny rozetřením zdící malty do líce zdiva.

Sklepy

Podzemní prostory pod popisovanou budovou jsou v současnosti, stejně jako budova sama, v poměrně špatném stavu. Jsou zaplaveny vodou, jejíž hladina podle svědectví pamětníků pomalu stoupá. Materiál, v němž jsou podzemní chodby vytesány, je navíc zvětralý, postupně se uvolňuje a chodby zasypává a zavaluje.

Půdorys sklepů je poměrně členitý a spíše než soustavou prostorů by měl být označován soustavou chodeb. Sklepy mají jen jedno podlaží, úroveň podlah ale není možné určit kvůli množství vody a napadaného materiálu. Stejně tak nelze samozřejmě určit ani materiál, jímž jsou podlahy tvořeny.

Jediný známý přístup do sklepů je v současnosti cihlovým křivočarým schodištěm ze severozápadní místnosti – komory – východního křídla, které bylo popsáno výše. V minulosti snad ale byly sklepy přístupné ještě zvenčí areálu tvrže, o čemž svědčí směr a délka jedné z chodeb, vedoucí severním směrem, v porovnání s polohou a hloubkou bývalého příkopu.

Levotočivé křivočaré jednoramenné schodiště, které se stáčí přibližně o 90°, vede ze severozápadní místnosti východního křídla a ústí do prostoru jakési nástupní chodby, z níž lze jít doprava do nejlépe zachované prostory sklepů, nebo doleva do míst, která budou popsána níže. Průnik klenby schodiště a klenby nástupní chodby vytváří v klenbě nástupní chodby trojbokou výseč. Samotná nástupní chodba je obdélná, v hloubkovém směru vůči hlavnímu průčelí zaklenutá cihlovou segmentovou klenbou. Je pravděpodobné, že klenba vznikla soustavou za sebou řazených klenebních pasů, což brání destrukci a zasypání této chodby. Zachováno je i omítnutí stěn a klenby a jejich nabílení.

Prostor vpravo od nástupní chodby by mohl být považován za rozšíření této chodby, protože je proti chodbě jen nepatrně širší. Půdorys tohoto prostoru je obdélný, výrazně delší než širší. Prostor je na svém západním konci ukončen stěnou, v níž je malý výklenek určený snad pro odložení příležitostného osvětlení. Nad koutem tvořeným severní a západní stěnou tohoto prostoru je šikmý světlík čtvercového řezu, dnes nefunkční. Analogicky ke stavu ostatních částí podzemí soudím, že tento prostor je klenutý z cihelných pasů, ne jen vysekaný do masivu. Prostor je omítnutý a omítka je dodnes v dobrém stavu, celistvá a neporušená. Hned na kraji prostoru je v pravé stěně vyryt v omítce nečitelný nápis.

Více členitě a rozsáhle jsou prostory vlevo od nástupní chodby, kde chodba pokračuje a lomí se v pravém úhlu doprava směrem jižním i doleva směrem severním. V místě před zalomením chodby byl dříve pravděpodobně vyzděný cihlový pas, po němž už dnes zůstal jen relikt pilíře. Pas samotný se pravdě-

podobně zhroutil. Podobně byl cihlový pas vyzděn u ústí každé z chodeb, jak se ukáže později.

Hned za reliktem pilíře je v pravé stěně vchod do další chodby. Vchod do chodby je, narozdíl od ostatních, jež jsou pouze zpevněny klenebním pasem, umožněn dveřním otvorem bez zaklenuť, s ostěním vyzděným z kamenů. Chodba sama není, narozdíl od dříve popsaných chodeb, zpevněna klenbou ani klenebními pasy. Přibližně ve dvou třetinách délky chodby se ve stropě nachází světlík obdélného řezu, dnes už nefunkční, protože shora pravděpodobně zakrytý. Díky vyzděnému světlíku je ale zřejmé, že podzemní prostory se nacházejí ve značné hloubce, jíž lze odhadnout na více než pět metrů. Výška chodby se přitom ještě zvětšuje směrem k jižnímu konci chodby. Chodba je ukončena stěnou vytesanou do masivu.

Za reliktem pilíře vlevo se nachází další chodba, vedoucí směrem na sever, a původně pravděpodobně nejdelší ze všech chodeb. Už před rokem 1924 byla ale přepažena cihlovou zdí,³⁵ před níž je dnes ještě zával z napadaného materiálu. Ani tato chodba nebyla pravděpodobně opatřena klenbou. Patrný je jen jeden stlačený klenební pas v místě, které můžeme považovat za začátek chodby. Právě tato chodba vedla přímo směrem k bývalému vodnímu příkopu a mohla tak představovat další vstup do budovy. Podle staršího popisu³⁶ byla i tato chodba opatřena světlíkem, který ale není patrný, pravděpodobně proto, že se nachází až za cihlovým zahrazením.

Ve východní stěně chodby táhnoucí se severním směrem se nacházejí vstupy do dalších dvou chodeb. Vchod té severnější se nachází v místě závalu a snad z důvodů tvrdosti materiálu, do nějž byla tesána, je jen velmi krátká. Jižnější z obou chodeb je místy poměrně vysoká, až dvojnásobně oproti výšce ostatních chodeb, a tvar jejího zastropení napodobuje valené stlačené klenuť. U svého ústí je opatřena segmentovým klenebním pasem.

Kromě dvou popisovaných chodeb v nástupní chodbě a v prostoru vpravo od ní a všech klenebních pasů nejsou nikde patrné stopy omítnutí ani jiných povrchových úprav.

35 CIKHART, R., Lidečovice, rodná tvrz hejtmána Petra Aksamita, In: *Jihočeský sborník historický* 3, 1930, s. 95.

36 Tamtéž.

2. nadzemní podlaží

Východní křídlo

Patro východní křídla se dá popsat jako hloubkový dvoutrakt, jehož levý trakt je ještě předělen zdi, v jejíž síle procházejí dva komíny, na dva příčné trakty.

Komunikace

Vertikální komunikací do patra je schodiště umístěné v síni východního křídla. Schodiště je jednoramenné, přímočaré, lomené ve své horní polovině doleva o 90° a sestavené z dřevěných dubových stupňů. Schodnice jsou tvořeny v dolní části jižní stěnou této části budovy, v horní části východní obvodovou stěnou. Zatímco do jižní stěny jsou stupně zapuštěny, do východní obvodové stěny zapuštěny nejsou. Nad horní částí schodiště je patrný ústupek východní štítové zdi, daný ztenčením obvodových zdí v patře.

Schodiště ústí v patře do komunikace v podobě širší chodby zabírající jihovýchodní část patra křídla. Z ní se vstupuje do místnosti v severovýchodním koutě patra křídla a do místnosti v západní části křídla. Vede odtud také komunikace do krovu. Chodba je obdélná, plochostropá, s viditelným věncem trámů při východní, obvodové, a jižní zdi. Zatímco u východní zdi tento trám ke zdi těsně přiléhá, od strany jižní je trám asi půl metru vzdálen. Do trámu u jižní zdi je trám podélný s východní zdi začepován. Trámy jsou natřeny červenohnědou barvou. Strop je tvořen hranolovými trámky o čtvercovém příčném řezu, skládanými příčně vůči hlavnímu průčelí. Trámky jsou položeny na trám u jižní stěny místnosti a na severní mezitraktové nosné zdi. Mezi trámky jsou ponechány mezery o šířce kolem 2–5 cm. Trámky jsou natřeny stejnou barvou jako trámy věnce, ale byly pobity rákosem, omítnuty a nabíleny, jak o tom svědčí relikty těchto materiálů.

Podlaha chodby je dlážděná keramickou dlažbou tvořící vzor šachovnice v béžové a červené barvě.

Omítka v chodbě je vápenná, silně poškozená a místy úplně chybí. Patro je několik vrstev nátěrů. Stejně jako v ostatních místnostech lze i tady najít širokou škálu odstínů, nejčastěji byly zastoupeny odstíny šedé - na spodních vrstvách - a modré - a to v různé intenzitě. Jediná barva zde zastoupená, kterou nikde jinde nenacházíme, je sytě červená. Nejnovější výmalby mají barvu bílou nebo lehce narůžovělou.

Chodba je osvětlena jedním okenním otvorem umístěným ve východní obvodové zdi. Otvor je umístěný v nice, která je segmentově zaklenuta a jejíž

špalety se mírně rozšiřují směrem dovnitř. Okenní výplň tvoří zdvojené dvoukřídlé okno, výplň vnitřního rámu chybí. Rám byl natřen černě a později přebílen. Pod okenním otvorem je v levém koutě výklenku dodatečně vyzděný útvar o půdorysu písmene L, jenž spolu se stěnami výklenku tvoří obdélný základ pro položení např. prkna na sezení.

V severní zdi této chodby je vstupní otvor do místnosti v severovýchodním koutě východního křídla. Výplň dveřního otvoru, jenž není zaklenutý, tvoří dřevotřísková deska upevněná na pantech, natřená nejnověji tmavě hnědou barvou, pod níž jsou vidět relikty barev jiných odstínů hnědé. Dveře se otevírají směrem do severovýchodní místnosti.

Další dveřní otvor je umístěn v západní stěně chodby a vede do místnosti v jihozápadním koutě patra východního křídla, označované jako komora.³⁷ Tento vstupní otvor je ve výšce přibližně 25 cm od úrovně podlahy. Tento vstup je v současné době bez výplně, ale subtilní dveřní rám nese relikty tmavé barvy, jíž byl natřen, a relikty kování. Dveře se otevíraly směrem ven.

V severozápadním koutě chodby se nachází podesta, jež umožňuje nástup na vertikální komunikaci do krovu. Tu představuje dřevěné jednoramenné přímé schodiště stoupající podél jižní zdi místnosti. Schodnice jsou tvořeny trámy, jež svírají s podlahou úhel přibližně 45°, ploché stupně jsou zasunuty do vodorovných drážek vytesaných do schodnic. Schodiště je natřeno stejnou barvou jako stropní trámy.

Mezi patou schodiště do krovu a schodištěm do patra je zděný hranolový útvar, hmotově připomínající chlebovou pec, jenž skrývá klenbu vstupu na schody do patra a stoupající klenbu průchodu do světnice v přízemí východního křídla. Mimoto na podestu navazuje rub klenutí (snad stoupající klenby) obloukově spojující podestu s jižní zdi místnosti, jenž může mít souvislost s útvarem (snad náběhem klenby) v jihovýchodním koutě bývalé černé kuchyně, o němž jsem se zmiňovala při popisu té části bývalé černé kuchyně, ve které se nachází komín. Přesný tvar klenby je znejasněn jejím zazděním do okolních konstrukcí a i její funkce je neznámá.

³⁷ Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moravec (1890–1913), karton 2, s. 8.

Severovýchodní místnost

Místnost v severovýchodním koutě patra východního křídla, označovaná jako světnice,³⁸ je největší místností patra. Je obdélná, zastropená stejným způsobem jako chodba, ale zde se zachovalo pobití rákosem a omítnutí. Trámy tvořící věnec probíhají v této místnosti kolem východní a severní obvodové zdi. Vstup do místnosti je umožněn dveřním otvorem z chodby. Otvor není klenutý, pod destruovanou omítkou je viditelný dřevěný překlad a špalety otvoru se nerozšiřují. Výplň otvoru byla popsána výše. Podlaha v této místnosti je převážně dřevěná – prkna jsou položena na sraz, ale v jihozápadním koutě místnosti je podlaha cihlová, skládaná do běhounové vazby, protože zde bylo umístěno otopné zařízení. Nad tímto místem je v koutě otvor určený pro odvod dýmu do komína, jenž je zabudovaný v síle zdiva.

Místnost je osvětlena jedním okenním otvorem, který je zaklenutý, a špalety se asi od poloviny šířky zdiva rozšiřují směrem do interiéru. Bankál je vodorovný a má dvě úrovně – v místě, kde se špalety rozšiřují, je o něco nižší než v místě, kde jsou špalety souběžné.

Dalším otvorem v této místnosti je vstupní otvor do místnosti zabírající severozápadní část patra východního křídla. Otvor se nachází v západní stěně největší místnosti. Výplně otvoru tvoří dřevěné jednokřídlé svlakové dveře na pantech natřené tmavou barvou. Dveřní otvor není zaklenut.

Severozápadní místnost

Místnost v severozápadním koutě patra východního křídla je přibližně obdélná, ale její pravidelnost je porušena nepravidelností jižní stěny místnosti, kdy mocnost zdiva stěny je vyšší na jejím východním konci než na západním. Stěna se tedy od západu na východ rozšiřuje. Důvodem je, že na východním konci se v šířce zdiva nachází průlezný komín, jenž zajišťoval vytápění otopného zařízení umístěného v dnešním jihovýchodním koutě místnosti, jak o tom svědčí druhotná zazdívká otvoru nacházejícího se v tomto místě.

Místnost v severozápadním koutě východního křídla je osvětlena jedním okenním otvorem v západní obvodové zdi. Nachází se ve výklenku rozměrově neodpovídajícím velikosti současného okenního otvoru a zdá se, že starší okenní otvor byl druhotně částečně zazděn a výška okenního otvoru tak snížena. Okenní výklenek je segmentově zaklenutý a špalety se rozšiřují směrem

38 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moravec (1890–1913), karton 2, s. 8.

do interiéru. Výplň okenního otvoru tvoří dvoukřídlé sdružené okno s jednou skleněnou tabulí v každém křídle. Rám je natřen žlutě.

Západní místnost

Poslední místností patra východního křídla je malá místnost, označovaná jako komora,³⁹ umístěná nad černou kuchyní. Tato skutečnost silně ovlivňuje dispozici této místnosti. Úroveň podlahy v této místnosti je vyšší, než je úroveň podlahy v ostatních prostorách patra. Rozdíl činní přibližně 50 cm, proto je vstupní otvor umístěn 25 cm nad úroveň podlahy chodby, a ve špaletě, která je v tomto místě metr široká, se nachází ještě jeden stupeň. Podlaha místnosti je tvořena rubem valené klenby černé kuchyně, proto je v půlce šířky místnosti o něco vyšší než při západní a východní zdi místnosti. Strop místnosti je plochý, omítnutý a nabílený, a při západní obvodové stěně probíhá opět trám – součást věnce – který je pobitý rákosem a taktéž omítnutý a nabílený.

Místnost je přibližně obdélná; na levé straně je ale pravidelnost porušena tělesem staršího průlezného komína, vedoucího z prostoru černé kuchyně, a s ním spojenými konstrukcemi. Úhel severovýchodního koutu a pravidelnost navazujících stěn jsou také zdeformovány, tentokrát tělesem druhého průlezného komína, jenž je vybudován v síle zdiva a jenž byl určen k obvodu kouře z topeniště v obytných místnostech patra.

Jižní stěnu místnosti tvoří konstrukce spojené s tělesem komína odvádějícího dým z prostor bývalé černé kuchyně. Ten se v patře projevuje jako kónické, nahoru se zužující těleso, přiklánějící se do jihovýchodního kouta místnosti. Při styku tohoto tělesa s podlahou je zřetelný vyzděný cihlový pás, který komín nese a ohraničuje otvor, jež vytváří průnik komína do klenby černé kuchyně. Mezi horní částí tělesa komína a západní obvodovou zdí je vyzděn segmentový oblouk, jenž snad mohl být rozpěrným obloukem. Horní okraj oblouku je skryt v konstrukci stropu. V jihozápadním koutě místnosti, tedy pod tímto obloukem, je hranolový útvar na čtvercovém půdorysu, spojující podlahu kouta s obloukem. Jeho funkce není objasněna.

Neobvyklá konstrukce se nachází v severovýchodním koutě místnosti, kde je umístěno topeniště v podobě malého krbu, jenž je propojen s průlezným komínem zbudovaným v síle zdiva. V druhotné zazdívkě otvoru mezi krbem a komínem byla nalezena cihla s vyraženým písmenem „CH.“ Podlaha krbu je zvednutá asi o 40 cm nad úroveň podlahy místnosti – krb je založen na pilířích

39 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moravec (1890–1913), karton 2, s. 8.

obdélného půdorysu, které nesou podlahu krbu, a na něž navazují odvodové zdi krbu. Horní zakončení krbu tvoří kovová deska, šikmo zazděná do obvodových stěn krbu.

Lze předpokládat, že krb byl vybudován na místě, kde byl starší otvor vedoucí do komína umožňující přikládání do otopných zařízení umístěných v ostatních místnostech patra.

Místnost je osvětlována jedním okenním otvorem umístěným v západní obvodové zdi budovy. Okenní otvor je segmentově zaklenutý, špalety se mírně rozevírají směrem dovnitř. V současnosti je otvor bez výplně, dříve výplň tvořilo jednoduché dvoukřídlé okno. Na rámu jsou patrné relikty tmavé barvy. Otvor je opatřen kovanou mříží, zvenčí zazděnou do špalety.

Západní křídlo

Západní křídlo nemá 2. nadzemní podlaží.

Krov

Krov objektu je vaznicový s ležatou stolicí. Je rozdělen na dvě v podstatě nezávislé konstrukce. Jeden celek tvoří krov nad západním křídlem a jižní částí krovu východního křídlem, druhý celek tvoří krov nad severní částí východního křídla budovy. Konstrukce krovu nad severní částí východního křídla je valbová a pouze se opírá do konstrukce krovu nad severní částí. Jejím základem je jedna plná vazba, orientovaná hloubkově vůči hlavnímu průčelí.

Základ krovu tvoří pozednice, položená na koruně zdiva. Vazné trámy jsou s pozednicí spojeny kámpováním. Do vazných trámů je následně zapuštěna spodní, pětiboká vaznice. Do ní se opírá šikmá vzpěra, nesoucí vodorovnou rozpěru jediné hloubkově orientované plné vazby. Podepření rozpěry zajišťují šikmé pásky, plátované na rybinu a zajištěné dvěma kolíky na každém konci. Do takto konstruované jediné hloubkové stolice jsou zapuštěny vaznice – dolní, jež se uplatňují pouze na východní a západní straně, a podpírají jen krokve těchto stran, a horní, jež jsou na svém severním konci spojeny třetí vaznicí na ně kolmou. Tato třetí vaznice je s hloubkovou rozpěrou plné vazby spojena příčnou rozpěrou, kterou podporuje ještě šikmý pásek začepovaný do prostřední krokve severní strany krovu.

Na této konstrukci jsou ze tří stran nesoucích střešní krytinu (východní, severní a západní) položeny krokve, spojené ve vrcholu střechy na čep a kolík. Krokve jsou podpírány hambalky, jež nese horní vaznicová konstrukce, a které jsou položeny hloubkově vůči hlavnímu průčelí.

Na východní a západní straně je krov ztužen vůči hlavnímu průčelí podélně orientovanými šikmými sloupky, začepovanými do dolního konce šikmé vzpěry plné vazby a do horní vaznice, čímž je vaznice podepřena. Tyto šikmé sloupky se rozebíhají od dolního konce šikmé vzpěry plné vazby do tvaru písmene V.

Střecha nad západním křídlem je vůči hlavnímu průčelí hloubkově orientovaná polovalba. Základ krovu tvoří pozednice, položená na koruně zdiva. Vazné trámy jsou s pozednicí spojeny kámpováním. Do vazných trámů je následně v hloubkovém směru zapuštěna spodní, pětiboká vaznice. V případě plné vazby je do ní začepována šikmá vzpěra, která vynáší vodorovnou rozpěru. Roh tvořený vzpěrou a rozpěrou je ztužen ještě šikmými pásky, spojenými přeplátováním a zajištěnými čtyřmi kolíky. Do této konstrukce jsou začepovány vaznice. Horní vaznice je začepována do horních konců šikmých vzpěr plné vazby, spodní, která se nachází asi v polovině vzdálenosti mezi spodní pětibokou a horní vaznicí, je do šikmé vzpěry příčného vázání plné vazby zapuštěna.

Na takovéto konstrukci leží krokve, jež jsou spojeny ve vrcholu čepem a kolíkem. V případě jalových vazeb je vazný trám nahrazen krátčetem uloženým do výměny. Kromě krokví jsou na horní vaznici položeny ještě hambalky.

V hloubkovém směru je krov ztužen hloubkově orientovanými šikmými sloupky, začepovanými do dolního konce šikmé vzpěry plné vazby a do spodní strany horní vaznice, čímž je vaznice podepřena. Tyto šikmé sloupky se rozebíhají od dolního konce šikmé vzpěry plné vazby do tvaru písmene V.

Krov nad jižní částí budovy je rozdělen na dvě konstrukčně podobné části. První část se nachází nad obytnými prostorami této části, druhá část nad hospodářskými prostorami. Spojeny jsou jen latěmi. Obě části krovu jsou téměř identické, rozdíl je však v postavení plné vazby, jež se v prostoru nad hospodářskou částí nachází často na krátčeti, zatímco sousední vazný trám nese jen jalovou vazbu. Dalším drobným rozdílem je ztužení vzpěry a rozpěry plné vazby páskem, jež je v prostoru nad hospodářskou částí zajištěn pouze jedním kolíkem na každém konci pásku.

Odlišnou konstrukci má ta část krovu, jež je na východním konci v blízkosti štítu a tvoří polovalbu nad tímto štítem. Na posledních dvou hambalkách u štítové zdi jsou kolmo, tedy v hloubkovém směru, položeny tři souběžné trámy – dva položené v na okrajích rozpěry stolice a jeden uprostřed – spojené s hambalky kámpem a zazděné do štítové zdi. Do jejich východních konců jsou začepovány tři kratší krokve, sbíhající se ve vrcholu střechy, kde jsou tesařsky spojeny se dvěma krokvemi obvyklé délky – součástmi první jalové vazby od východního štítu.

Styk obou krovů je velmi primitivní. Oba krovky nejsou nijak tesařsky ani jinak provázány.

Materiály a konstrukce

Většina svislých konstrukcí objektu nazývaného tvrz Liderovice, je vystavěna ze smíšeného zdiva – lomového kamene (metamorfovaná hornina typu krystalické břidlice) a pálených cihel (většinou v podobě šíber). Opracované kamenné prvky (například v podobě ostění) nebyly v objektu nalezeny.

Použití pouze pálených cihel je zaznamenáno ze svislých konstrukcí jen na štítu hlavního průčelí a štítu západního průčelí, který je dnes kvůli novému přístavku viditelný jen z prostru krovu, a na všech třech komínech, které objekt má. Dále jsou cihlové všechny klenby, na nichž nebyly nalezeny stopy šalování, stejně jako fabionová korunní římsa kolem celého objektu a většina podlah v objektu včetně vertikální komunikace mezi přízemím a sklepy.

Dřevěné konstrukce byly použity jen v krovu – konkrétně bylo použito smrkové dřevo – a jako stupně komunikace mezi přízemím a patrem východního křídla (dubové stupně) a mezi patrem a krovem východního křídla (stupně i schodnice jsou z měkkého dřeva).

Kromě starších materiálů byl nověji v objektu použit i beton na podlahu hospodářských prostor v západním křídle a kvůli zpevnění bortících se klenbových polí pruských klenb v hospodářských prostorech, jejichž rub byl betonem zalit.

Omítky nalezené na objektu jsou většinou hliněné, až přibližně od 2. poloviny 19. století byly používány vápenné nátěry. To platí u venkovních i vnitřních omítek.

Stavební vývoj objektu

Zdá se, že v hmotě objektu nazývaného jako tvrz Liderovice, se projevují pouze dvě výrazné stavební etapy. První renesanční, vznikající před rokem 1623, a druhá barokní, vznikající po roce 1751. Úpravy následující po dvou barokních etapách byly sice výrazné co se týče vnějšího vzhledu budovy, hmotově však tolik významné nebyly. Základem pro posuzování architektonických rysů objektu je fakt, že zatímco v době renesance je budovu nutné řadit do kategorie sídel nižší šlechty, v druhé fázi – o níž můžeme uvažovat od 20. let sedmnáctého století, ale stavebně se projevila až ve 2. polovině 18. století – je s objektem zacházeno jako se stavbou hospodářskou – od této doby je objekt

označován jako ratejna (tzn. obydlí čeledi) s komorou. Nicméně obě fáze se shodují v anonymitě tvůrců, i když kvalita provedení ukazuje na čerpání z místních zdrojů. V detailu, hlavně ve způsobu vnější úpravy fasád, je možné uvažovat o přímé inspiraci nedalekým zámekem v Chotovínách.

Gotika

Přestože existence panského sídla je v Liderovicích potvrzena písemnými prameny už k roku 1400, zdivo, které by svým charakterem odpovídalo gotické době, v objektu nalezeno nebylo. Je možné, že se uchovalo v základech současného objektu a je také možné, že na některých místech vystupuje i nevysoko nad úroveň terénu, nicméně jeho charakter není takový, aby bylo rozpoznatelné. Tomu by odpovídalo tvrzení Sedláčka: „*Tam, kde nyní panský dvůr jest, stávala jejich tvrz, z níž sklepy jen zbyly.*“⁴⁰

Prvky datovatelné do období gotiky tedy v objektu nalezeny nebyly. Důsledkem je, že zůstává neznámá gotická podoba liderovické tvrze a nelze ani s určitostí stanovit půdorys tvrze, její dispoziční řešení nebo její polohu v rámci liderovického hospodářského dvora.

Analogicky s jinými stavbami drobné šlechty lze usuzovat, že gotická tvrz v Liderovicích mohla mít podobu hranolové věže na čtvercovém půdoryse o velikosti přibližně 10 × 10 metrů.⁴¹ V takovém případě by se pravděpodobně nacházela na místě části dnešního východního křídla, v jehož základech mohla zůstat zachovaná.

Na základě jiných analogií⁴² je ale stejně tak možné, že měla půdorys obdélný pro tuto dobu běžnější⁴³ a zabírala plochu celého dnešního východního křídla. Důsledkem toho může být dodnes zachované základní dělení dnešní obytné části do podoby trojprostorového domu, k němuž by bylo možné dohledat analogie u podobných objektů, u nichž se gotické konstrukce zachovaly.⁴⁴

⁴⁰ SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl 4., Praha 1933, s. 260.

⁴¹ Např. ÚLOVEC, J., RYKL, M., Příspěvek k dějinám a stavební podobě tvrze a dvora Kouskova Lhotka, in: *Castellologica Bohemica* 5, Praha 1996, s. 183–204.

⁴² KAŠIČKA, F., ZAHRADNÍK, P., PÍNOVÁ, R., *Kopisty, tvrz – SHP*, rkp., Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 1977.

⁴³ RYKL, M., Trojdílné dispozice u tvrzí vrcholného středověku, in: *Vesnický dům v 16 a 17. století*, Praha 1992, s. 189–198. RYKL, M., Trojdílné dispozice u tvrzí vrcholného středověku, in: *Vesnický dům v 16 a 17. století*, Praha 1992, s. 189–198.

⁴⁴ Četnost výskytu je doložena výrokem „jednalo se o typický trojprostorový objekt, v přízemí klenutý – se vstupním středním prostorem... Viz EBEL, M., MACEK, P.,

Není pravděpodobné, že by tvrz mohla už v gotice zaujímat celou plochu dnešního objektu, tedy půdorys ve tvaru písmene L. Po celé období středověku se totiž v českém prostředí udržují jen dvě základní půdorysná schémata – první představuje obvodovou zástavbu s ústředním prostorem dvora. Druhý, méně častý, je volně stojící stavba, obehnaná opevněním. Od 2. poloviny 14. století se rovněž objevují kombinované typy, kdy se budovy stojící samostatně přesouvají z centra k hradební zdi, kde dominují nad okolní zástavbou. U všech těchto typů se od poloviny 14. století paralelně vyvíjejí trojdílné dispozice.⁴⁵

Vyloučit nelze myšlenku, že se tvrz nacházela mimo dnešní půdorys objektu, ale v jeho bezprostřední blízkosti v areálu dvora. Jako příhodné by se nabízelo místo před východním průčelím dnešního objektu, kam starší literatura umísťuje dnes neexistující architekturu „stejněho stáří s tvrzí,“⁴⁶ která je v popisu z roku 1913 označena za chlévy a záchod.⁴⁷

Umístění středověké stavby na místě dnešního areálu dvora by odpovídala terénní konfigurace, to znamená umístění na jakési malé ostrožně, vytvořené systémem rybníků a jejich propojením dalšími vodotečemi protékajícími příkopem, který se nachází severně od objektu, je s objektem souběžný a odděluje tak objekt – a potažmo celý dvůr – od vesnice. Tato konfigurace odpovídající skromnému obrannému systému nižšího šlechtického sídla naznačuje nejpravděpodobnější polohu středověké tvrze, i když úplně se nedají vyloučit ani jiné možnosti.

Existuje také určitá pravděpodobnost, že gotický objekt existoval úplně mimo areál dvora, do něž je tvrz tradičně lokalizována, a dvůr tvořily pouze hospodářské objekty. V takovém případě by fortifikace byla zajišťována jen soustavou vodotečí a nebylo by využito příhodné zvlnění terénu, které by se uplatnilo jen při obraně dvora. Konkrétní místo mimo areál dvora, do něhož by bylo možné lokalizovat gotickou tvrz, se ale nalézt nepodařilo.

Protože na existenci středověkého šlechtického sídla v Liderovicích usuzujeme pouze z predikátu jejich majitelů (zmínka o existenci budovy tvrze

Bílý újezd – Velemín – SHP, rkp., Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 1988, s. 46.

⁴⁵ RYKL, M., Trojdílné dispozice u tvrzí vrcholného středověku, in: *Vesnický dům v 16 a 17. století*, Praha 1992, s. 189–198.

⁴⁶ CIKHART, R., Tvrz v Liderovicích, in: *Věstník jihočeských muzeí č. 1*, 1912, s. 8. a CIKHART, R., *Krajem božích bojovníků*, Tábor 1935, s. 55 a NA, Indikační skica, Táb. 248 (1830).

⁴⁷ Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moravec (1890–1913), karton 2, Popis dvora, s. 8–9.

je až z roku 1546), existuje také možnost, že gotického sídlo nemělo podobu zděného objektu, ale například objektu roubeného. Další možnost je, že místo tvrze se v Liderovicích nacházel pouze rezidenční dvůr a tvrz byla na dnešním místě vystavěna až v renesanci v podobě, v jaké se částečně dochovala dodnes.

Přestože se mi zdá nejpravděpodobnější, že gotické šlechtické sídlo – at už mělo jakýkoliv charakter – se nacházelo na místě dnešního objektu nebo v jeho bezprostřední blízkosti, bez archeologického průzkumu je toto tvrzení nedoložitelné. Jisté však je, že od renesance můžeme liderovické panské sídlo, renesanční tvrz, ztotožnit s objektem, který jsem zpracovávala, a jenž je tradičně jako tvrz označován.

Renesance

Za nejstarší dosud zachované zdivo objektu lze tak označit obvodové zdivo východního křídla, jež se řadí do doby renesanční, přesněji do období, kdy byla tvrz v držení rodu Sádla. Západní křídlo v této době ještě neexistovalo, zatímco dnešní východní křídlo sloužilo jako obytná budova. Nutno dodat, že se obvodové zdivo z této doby zachovalo pouze do určité úrovně, která se po obvodu východního křídla proměňuje. Na východní obvodové zdi je renesanční zdivo dochováno asi do výše 1,5 metrů, jak lze soudit z technologické spáry dělicí toto průčelí, na severní straně je však zachované zdivo značně vyšší. Díky této skutečnosti je možné, že i čtyři okenní otvory světnice (dvě na východním a dvě na jižním průčelí) mají svůj původ už v době renesanční a lze je ztotožnit s okenním otvorem, jenž se dodnes zachoval v sedmé ose zleva jižního průčelí. Umístění dveřního otvoru je pravděpodobně nezměnné, i když jeho podoba se změnit mohla. O podobě střechy nemáme žádné informace. Destrukce konstrukcí, stejně jako vnější povrchové úpravy z této doby je jistě důsledkem dlouhého, více než stoletého chátrání objektu v době po třicetileté válce.

Co se týče vnitřní dispozice objektu v této době, zůstává do značné míry otázkou. Dá se však předpokládat, že v zásadě se kryla se zachovaným stavem, protože do zdiva v severozápadní místnosti přízemí východního křídla byla do kapes vysekaných do zdi vložena plná valená klenba s pětibokými výsečemi a hřebínky, kterou je možno považovat za renesanční, a funkčnímu rozvržení odpovídá i umístění dveřního otvoru v severním průčelí objektu, pravděpodobně vstupu na prevét. Ve světnici pravděpodobně existovalo otopné těleso obsluhované z prostoru černé kuchyně, jejíž tehdejší podoba však není známa.

Vlivem dějinných událostí následovalo poměrně dlouhé období, kdy v objektu neprobíhaly žádné úpravy a tvrz i celý hospodářský dvůr chátraly. Bylo to zaviněno poškozením objektu během válečných akcí v letech 1619–1620 a následnou konfiskací liderovických i jiných držav rodu Sádla císařem jako trest po porážce českého stavovského povstání. Liderovický dvůr s tvrzí byl prodán Jozue Kořenskému z Terešova, jehož potomci jej vlastnili dalších sto let, nicméně podle dochovaných zpráv neměli zájem o jeho údržbu, a proto se stav celého poplužního dvora stále zhoršoval. To se nezměnilo minimálně až do roku 1751, z kterého pochází stručná zpráva o špatném stavu celého dvora.⁴⁸

Baroko

Někdy po roce 1751 začala druhá významná etapa ve stavebním vývoji liderovické tvrze, přestavba objektu v barokním slohu.

Její první fází byla přístavba dnešního západního křídla k obdélnému objektu obytné budovy. Razantní stavební zásah však neovlivnil pouze půdorys objektu, ale znamenal navýšení východního křídla objektu o jedno patro a ovlivnil pravděpodobně i interiér východního křídla. Z této doby pochází dnes zachovaná konstrukce černé kuchyně, ve které byla vestavěna plná valená klenba a komínové těleso. Z černé kuchyně byly v této době asi obsluhovány obytné prostory. Do světnice byla vestavěna poměrně mohutná placková klenba, jež je založena na pilířích stojících ve všech rozích místnosti. S tím snad souvisela i změna otopného provozu v této části, která by vysvětlovala úpravy nebo zrušení některých otvorů spojujících černou kuchyní se světnicí.

Podoba černé kuchyně se odrazila i v podobě malé místnosti v patře, jež je nad černou kuchyní situována. Provázanost konstrukcí obou prostor vyvolává, že by mohly vznikat nezávisle na sobě. Do patra se přesunuly obytné prostory objektu. Napovídá tomu existence druhého komína vestavěného do křížení vnitřních zdí patra. Tento komín začíná nad úrovní podlahy patra východního křídla a sloužil pro odvod dýmu z kamen vytápějících obytnou prostorou, jež byla asi rozdělena na dvě části, které jsou zachovány dodnes.

Naopak severozápadní místnost přízemí východního křídla, jež je ve všech zmínkách bez výjimky označována jako komora, svou obytnou funkci ztratila. V souvislosti s tím snad v této době ztratilo svou funkci také topeniště

⁴⁸ ÚLOVEC, J., Tvrz v Liderovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 220.

v této místnosti a bylo pravděpodobně odstraněno. Stejně tak byl zazděn i příkladací otvor tohoto topeniště, propojující komoru s černou kuchyní.

Kromě všech těchto více méně drobných rozdílů existuje jeden prvek, jenž činil vnější vzhled renesančního objektu značně odlišným. Tím je existence západního hospodářského křídla. Do hospodářských prostor objektu byly rovněž vestavěny české placky založené na přízedních pilířích. Sedm klenebních polí oddělují klenební pasy. Pouze tady, v hospodářské části, se donedávna zachoval způsob řešení podlahy, jenž opravňuje k datování do tohoto období – dláždění dřevěnými kostkami. Možná už v této době bylo dnes neexistující příčkou odděleno nejvýchodnější klenební pole v hospodářských prostorách objektu, a takto vydělená prostora sloužila jako přípravná krmiv. S takovou funkcí by mohlo souviset i neobvyklé kladení cihel ve vrcholu tohoto klenebního pole.

Samostatnou kapitolou stavební historie liderovické tvrze je existence a výstavba rozsáhlých podzemních prostor. Přestože první zmínka o nich pochází až z roku 1704, je ve skutečnosti pravděpodobné, že vznikly mnohem dříve. Protože nejpozději od roku 1620 nebyly pravděpodobně na tvrzi prováděny skoro žádné úpravy, je nepravděpodobné, že by sklepy mohly vzniknout mezi těmito roky. Je tak oprávněné předpokládat, že byly v základě vybudovány už před tímto datem. Současná podoba sklepů i přístupová cesta k nim schodištěm ze severozápadní místnosti přízemí východního křídla jsou podle všeho barokní.

Z doby této významné barokní přestavby pochází také nejstarší povrchová úprava, jež se alespoň v reliktech na objektu zachovala. Dominantou hlavního průčelí byla iluzivní okna, jež byla namalována nad okenními otvory v jižní části východního a pod okenními otvory patra téhož křídla, čímž bylo opticky vyrovnáno nestejně patrování obou křídel. Zbytek objektu byl natřen bílou barvou, lišila se však struktura omítek. Tektonický systém stavby byl zdůrazněn lizénami, vedoucími svisle podél hran architektonických prvků, a navíc tvořícími rámy kolem iluzivních i pravých oken, čímž byla vytvořena jednotná šambrána okenních otvorů. Byly provedeny v hlazené omítce, zatímco plochy zdiva uvnitř lizénových ráků byly provedeny výrazně plasticky.

Nedlouho po první barokní úpravě objektu se asi projeví problémy se statikou objektu, spojené pravděpodobně s vestavěním kleneb, a podpořené polohou objektu na hraně terénní nerovnosti, sloužící jako vodní příkop. Zdá se, že problémy byly způsobeny rozpínáním klenby a jejím opíráním do ob-

vodových stěn, jež nebyly na takové tlaky dimenzovány. Problém zpevnění byl řešen přistavením osmi mohutných opěrných pilířů – pěti na severním průčelí západního křídla a po jednom na severozápadním, severovýchodním a jihovýchodním rohu objektu.

19. století

Období klasicismu se na budově projevilo hlavně úpravami projevujícími se na vnějším vzhledu. Důležitou konstrukcí vznikající po roce 1815 byl krov. Protože krov není kromě tří kratších krokví tvořících valbovou střechu spojen se štítovou zdí, zdá se, že původně byla střecha sedlová se štítem řešeným například v podobě bednění.

Až nedlouho potom se pravděpodobně podoba střechy změnila ze sedlové na polovalbu a byl vystavěn lichoběžníkový štít, jehož štuková výzdoba nese rysy klasicistního stylu.

Nedlouho potom proběhly v objektu úpravy, jež se dají spojit se změnou způsobu vytápění a vaření. Pravděpodobně došlo k zavedení sporáku do obytné místnosti východního křídla,⁴⁹ která byla příčně rozdělena subtilními příčkami na dvě místnosti a úzkou komunikaci a ke zrušení dýmného provozu v černé kuchyni. Ta byla následně také přepažena příčkou a rozdělena tak na prostor komína a malou místnost, která podobně jako ostatní místnosti přízemí východního křídla získala pouze hospodářskou funkci. Do menšího prostoru komína byla vestavěna pec⁵⁰ a byl proražen otvor vedoucí na podestu schodiště do patra, který sloužil jako obslužný otvor pece. Zastavení vytápění černé kuchyně vedlo možná k potřebě alternativního zdroje vytápění v malé místnosti nad černou kuchyní (označované v popisu z roku 1913 jako komora),⁵¹ kde proražením otvoru do komína a výstavbou malého krbu vznikla neobvyklá konfigurace. V popisu objektu z roku 1913 však existence malého krbu není uvedena, přestože o otopných zařízeních se popis poměrně

49 Popis z roku 1913 uvádí: „každá světnice má 4 plátový sporák na zděné podezdívce, s 1 pečíci troubou, topícími dvířky a roštem.“ Obdobný popis je uveden i u sporáku v severovýchodní místnosti v patře. Viz: Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moraveč (1890–1913), karton 2, Popis dvora Liderovice, s. 7.

50 Pec byla vystavěna na zděné podestě přibližně 1m vysoké, proto se tato prosto-
ra na půdorysu sníženého přízemí projevuje jako zdívo.

51 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moraveč (1890–1913), karton 2, Popis dvora Liderovice, s. 8.

podrobně zmiňuje. Navíc je uvedeno, že v místnosti chybí okenní výplň. Je tedy možné, že krb vznikl až později, v době, kdy místnost sloužila k obý-
vání. Malý krb byl přistaven na místo, kde byl dřív otvor do komína, jehož pomocí se přikládalo do kamen umístěných v obytných místnostech patra.⁵²

Potřeba vyšší úrovně bydlení se odrazila i v přepažení velké místnosti v pa-
tře východního křídla, z níž tak vznikly dvě menší obytné místnosti – vytá-
pěná světnice v severovýchodním rohu a druhá, v této době už nevytápěná
a označovaná jako komora.⁵³ Pravděpodobně obavy z porušené statiky ob-
jektu vedly k podepření valené klenby v komoře přízemí východního křídla
pilířem – pod místem, kde byla příčka v patře vystavěna.

Změnila se i podoba východního průčelí, neboť pravděpodobně v souvis-
losti s přepažením světnice a zmenšením prostoru byly zazděny oba okenní
otvory tohoto průčelí a celé průčelí bylo nově omítnuto a natřeno. Dvěmi
nejčastějšími barvami, jež byly opakovaně na průčelí používány, byla bílá
a odstíny okru a béžové. Nicméně nebyly odstraněny plastické prvky fasády,
takže lizény byly na fasádě jasně zřetelné ještě na počátku 20. století, i když
už nebyly odlišeny barvou ani strukturou novějších omítek a nátěrů.

20. století

Během 19. a 20. století byly prováděny také zásahy v hospodářských pro-
storách objektu. Podle popisu z roku 1913 byly přizpůsobeny jako kravíny
k dvouřadému stání a byly „opatřeny cihelnými žlaby s bortem a kroužky...“⁵⁴ Pro-
tože toto vybavení nebylo zachováno, není jasné, z jakého období pocházelo.
Protože ale v popisu stojí: „žlaby... v dobrém stavu, dlažby, dvéře a okna, jakož
i omítky nacházejí se ve špatném stavu,“⁵⁵ dá se usuzovat, že žlaby byly nedlouho
před tím opraveny nebo nově vybudovány.

52 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velko-
statek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moraveč (1890–
1913), karton 2, Popis dvora Liderovice, s. 8 a osobní vyprávění pana Miroslava Bláhy
(narozeného r. 1932), syna pana Antonína Bláhy, ze dne 1.9.2006.

53 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkosta-
tek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moraveč (1890–1913),
karton 2, Popis dvora Liderovice, s. 8.

54 Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkosta-
tek Chotoviny (II/JH 68), i.č. 76, Pronájem dvora Liderovice – Moraveč (1890–1913),
karton 2, Popis dvora Liderovice, s. 6.

55 Tamtéž, s. 6–7.

V popisu z roku 1913 nacházíme mnoho zmínek o špatném stavu podlah. Dále zmínka „Po čtyřech vyšlapaných cihelných schodech vedle černé kuchyně vystoupí se na odpočívadlo...“⁵⁶ ukazuje, že podlahy byly později – pravděpodobně během 20. let – upravovány. Nejen obnoveny, ale i zvýšeny byly snad v celém přízemí východního křídla a v některých prostorách byly nahrazeny vývojově novějšími dřevěnými prkennými podlahami, resp. v chodbě v patře keramickou dlažbou.

V tomto posledním popsaném stavu existoval objekt označovaný jako liderovická tvrz pravděpodobně až do 50. let 20. století. Další úpravy, týkající se převážně hospodářské části objektu, souvisely s provozem JZD, který vyžadoval jiné podmínky, než hospodaření soukromé. Byly tak provedeny úpravy jižního průčelí – vybourání dveřního otvoru do hospodářských prostor a jeho zvětšení a zničení okenního otvoru v šesté ose zleva jižního průčelí a jeho nahrazení dveřním otvorem s novodobým betonovým překladem, čímž byla porušena kompozice obytné části, už dříve narušená zazděním obou okenních otvorů ve východním průčelí. Hlavním důsledkem správy objektu JZD je však ignorované chátrání celého objektu respektive celého dvora, a to ve značném rozsahu.

V 90. letech byl celý dvůr s objektem liderovické tvrze restituován potomky majitelů z meziválečného období a nyní je využíván k podnikatelským účelům. Hospodářské prostory objektu bývalé tvrze jsou využívány k výrobě a byly v nich provedeny další úpravy.

Pravděpodobně nejcitelnější úpravou hospodářské části je zničení zbytků staré podlahy v podobě dřevěných kostek, jež místy pocházela z doby barokní přestavby tvrze, a její nahrazení betonovou podlahou. Další úpravou bylo předělení hospodářských prostor tenkou příčkou. Další změnou bylo vybourání nových okenních otvorů v jižním i severním průčelí a úprava původních okenních otvorů pro zasazení nových okenních výplní. Kvůli statickým poruchám bylo nutné zajistit klenby nad hospodářskou částí a ruby jednotlivých klenebních polí byly zabetonovány. Přístavbou nového skladovacího přístavku bylo zakryto celé západní průčelí, zazděn byl vstupní otvor v tomto průčelí a na jeho místě byl vestavěn komín. V souvislosti s tím byl upraven i krov, když byla polovalbová střecha provizorně protažena až ke střechě přístavku.

Hodnocení významu objektu

⁵⁶ Tamtéž, s. 7.

Liderovická tvrz je jedním z příkladů poměrně dobře zachované hospodářské architektury, která prošla vývojem od obytně-hospodářské architektury vyšších vrstev – v tomto případě nižší šlechty – k architektuře čistě hospodářské, určené pro bydlení vrstvy nejnižší – zemědělské čeledě.

Podstatou objektu je zachované renesanční jádro. Vysoce hodnotné jsou i barokní úpravy objektu, s otisky starší konstrukce krovu. Výhodou je fakt, že barokní úpravy využily starších konstrukcí a starší podoby objektu, na které navázaly, místo aby renesanční konstrukce nahradily. Z toho důvodu lze obě vývojové fáze považovat za stejně přínosné.

Méně hodnotné nebo dokonce rušivé úpravy objektu pocházející hlavně z období 19. a 20. století jsou navíc snadno odstranitelné a v zásadě neexistuje závažná překážka bránící uvedení objektu do stavu odpovídajícího zásadám památkové péče.

Liderovická tvrz podává přínosný obraz o produktech společnosti své doby a o podmínkách života na venkově jižních Čech. Z tohoto hlediska nelze hovořit v souvislosti s objektem o přínosu pro dějiny umění v úzkém slova smyslu, jde spíše o poznání z hlediska dějin hmotné kultury nebo dějin každodennosti konkrétního prostředí.

Kvality objektu tedy spočívají nejen v jeho konstrukčních prvcích, ale i v kulturně-historické hodnotě objektu; případně je možné hovořit i o přínosu k případné typologii hospodářských staveb renesance a baroka v jižních Čechách.

Hodnotné detaily

Kromě příček vestavěných do obytné části východního křídla jsou hodnotné všechny zděné konstrukce všech průčelí, obvodových i vnitřních stěn, všechny konstrukce kleneb i vnější opěrné pilíře.

Stejně hodnotné jsou dřevěné konstrukce – konstrukce krovu a schodišťové stupně komunikace ve východním křídle z přízemí do patra.

Za hodnotnou považuji i neobvyklou novodobou úpravu části černé kuchyně proměněné v část komínového tělesa s vestavěnou pecí, a malý krb v malé místnosti nad černou kuchyní.

Zvláště hodnotné jsou rozsáhlé podzemní prostory pod objektem, jejichž rozsáhlost, prostornost, ale i hloubka, ve které se nacházejí, vybízejí k dalšímu zkoumání tohoto tématu.

Co se týče úpravy fasády, je velice hodnotná nejstarší nalezená vrstva omítek s malbami iluzivních oken, šambránami a lizénami. Z novějších úprav je hodnotná štuková výzdoba klasicistního štítu východního průčelí včetně

cihlových „mříží“ v okenních otvorech štítu, když štuková výzdoba předpokládána na štítě západního průčelí není zachována.

Za hodnotné lze považovat i nalezené kovové prvky – kované mříže v okně malé místnosti nad černou kuchyní, kování ze svlakových dveří nalezená v severozápadní místnosti přízemí východního křídla (komoře) a části starších kování druhotně použitých na novějších konstrukcích, hlavně dveřních výplní.

Určitou hodnotu mají i zachované dřevěné okenní rámy výplní okenních otvorů v patře.

V neposlední řadě má svou hodnotu i dodnes znatelná terénní konfigurace s relikty vodního příkopu před severním průčelím objektu.

Závady

Závady, jež narušují hodnotu objektu bývalé tvrze a celého dvora, v němž je objekt umístěn, jsou dvojího druhu. Prvním typem závad jsou závady způsobené nedostatkem respektu k památkové hodnotě objektu a jeho necitlivými úpravami, sloužícími aktuálnímu využití objektu.

Druhý typ závad je v současnosti pro objekt tvrze nebezpečnější. Je jím narušení konstrukcí objektu způsobené dlouhodobým neudržováním objektu, navíc spojené se statickými poruchami způsobenými umístěním budovy v terénu.

Oba typy závad spolu však těsně souvisejí, neboť těžké narušení hodnotných konstrukcí vede k jejich likvidaci a nahrazení konstrukcemi novými, z památkového hlediska často závadnými.

Závady, jež narušují památkovou hodnotu objektu bývalé tvrze jsou v současné době omezeny více méně na hospodářskou část objektu, jež je využívána pro podnikání majitele tvrze. Z hlediska vnějšího vzhledu a dispozičního řešení za nejvýraznější narušení považují přístavek, jenž byl v 90. letech přistavěn k západnímu průčelí budovy. Dalším výrazným narušením vnějšího vzhledu je existence subtilní dřevěné kůlové konstrukce zastřešené pultovou střechou z vlnitého plechu (barevně navíc odlišnou od zbytku střechy), jež je přistavěna k západní části jižního průčelí, a slouží jako přístřešek pro potřebné nářadí.

Výhodou obou těchto závad, která snižuje jejich závažnost, je, že jsou obě snadno odstranitelné a jejich výstavba ani odstranění nezanechá na objektu vážnější stopy poškození.

Horší už to je s dalšími závadami, jež výrazně ovlivňují vnější vzhled objektu. První a závažnější je použití novodobých plechových dvoukřídlých vrat

natřených červeně na místě, kde byl starší dveřní otvor do hospodářských prostor. Hlavním problémem těchto vrat je, že původní obvodová stěna objektu musela být kvůli jejich osazení ve značném rozsahu vybourána.

Vybourány byly i nové okenní otvory. Protože však mají stejné proporce jako starší okenní otvory, a také jejich umístění v hlavním průčelí je shodné s umístěním starších okenních otvorů, jejich existence vnější vzhled objektu výrazněji nenarušuje. Více rušivé je pro vnější vzhled objektu použití nových výklopných okenních výplní v nových i ve starších okenních otvorech.

Co se týče obytné části jižního východního křídla objektu, jsou závady zde nalezené spojené s narušením původních okenních otvorů. Nejvýraznějším narušením z dnešního pohledu je nahrazení okenního otvoru v šesté ose otvorem dveřním, prorazeným v 50. letech 20. století. Tento dveřní otvor je ukončen rovným překladem poněkud zapuštěným do síly zdiva, a je vyplněn provizorní dřevotřískovou výplní s osvětlovacím okénkem.

Další závadou spojenou s okenními otvory je zazdění obou otvorů ve východním průčelí. Jejich existence spolu s vnější úpravou fasády byla zásadní pro charakter barokního objektu.

Poslední závadou této části objektu je nedůstojná úprava jediného v současnosti existujícího původního okenního otvoru, jenž je bez výplně, je přehrazen primitivními mřížemi vyrobenými z kuláčů a je částečně zahrazen stavebním materiálem dlouhodobě pod ním uloženým.

Co se týče východního křídla objektu, nenalzáme na fasádách tolik závad, jež by byly způsobeny nedostatkem respektu k památkové hodnotě objektu projevujícím se necitlivými úpravami. Důvodem je to, že tato část objektu byla v posledních téměř padesáti letech využívána jen minimálně a nebyla potřeba ji v zájmu aktuálního využití nijak upravovat. Výjimkou je vzhled obou komínů nad úrovní střechy. Proti dřívějšímu stavu známému z vyobrazení vzniklých ve 30. letech 20. století byly oba komíny sníženy o vysazenou hlavici. Podobně byl z neznámých důvodů zrušen osvětlovací a větrací otvor krovu typu volského oka, umístěný ve střeše nad východním průčelím, vedle dosud existujícího podobného otvoru.

Další nevhodné úpravy objektu zapříčiněné potřebou objektu využívat, jsou však patrné v interiéru. V jeho hospodářské části je nejvýraznějším zásahem předělení bývalých hospodářských prostor příčkou. Ta je však snadno odstranitelná, a proto tento problém nepovažuji za obzvláště závažný.

Jinak je tomu v případě podlahy. Starší cihlová podlaha spolu s relikty původních dřevěných kostek byla zlikvidována i s minimálně půlmetrovou navázkou, jež tvořila podklad podlahy, a byla nahrazena jednolitou betonovou vrstvou.

Třetím nevhodným zásahem je zazdění dveřního otvoru v západním průčelí, a vestavění nového komína do tohoto prostoru.

V obytné části východního křídla jsou nevhodné zásahy staršího data, což ale nesnižuje jejich závadnost. Největší závadou, patrnou na první pohled, a potenciálně ohrožující stabilitu konstrukce je vestavění pilíře pod střed plackové klenby, který může vést k jejímu narušení a sesouvání. Na rozdíl od podobného případu v komoře východního křídla ale tento nepříznivý efekt ve světnici zatím nenastal. V komoře však podepření klenby pilířem hrozí ohrožením samotné existence objektu, protože je narušena funkce klenby v této místnosti, což vede k jejímu praskání a sesouvání. Další závadou, související s vestavbou pilíře do světnice, je vystavění příček, které se o pilíř opírají. S tím souvisí i závadná rozdílná výška podlah v obou částech příčkou oddělených. Poslední úpravou v této části, která má za následek zatření charakteru prostoru, je zazdění niky umístěné ve zdi mezi touto prostorou a komínem.

V patře, které bylo k obytným účelům využíváno mnohem déle, je zásahů patrně víc. Patří k nim nahrazení starších dveřních výplní výplněmi novějšími, a také provizorní zajištění starších konstrukcí. Tyto zásahy jsou nicméně snadno odstranitelné a proto je nepovažuji za příliš závažné.

V prostoru krovu byla provedena řada úprav. Výrazným zásahem vynuceným statickým narušením objektu bylo zabezpečení bortících se kleneb nad hospodářskou částí objektu zalitím jejich rubu vrstvou betonu. Další zásahy se týkají konstrukce krovu. Kromě drobnějších prozatímních oprav povětrnostními vlivy zničené dřevěné konstrukce je to například začlenění konstrukce pultové střechy nad kúlovým přístřeškem do starší konstrukce krovu, a v souvislosti s tím i zničení senného vikýře, který se v těchto místech nacházel. Podobně bylo odstraněno i volské oko ve střeše nad východním průčelím.

Jak už bylo řečeno, v současné době představuje větší ohrožení pro objekt bývalé liderovické tvrze narušení konstrukcí zapříčiněné povětrnostními vlivy, statickými poruchami a dlouhodobým neudržováním objektu.

Závady zapříčiněné povětrnostními vlivy nejvíce ohrožují konstrukci krovu. Na několika místech dlouhodobě – v některých případech i desítky let – do krovu zatéká, což má za následek odehňování trámů. Odehnutí zhlaví výměny, do níž jsou začepována krátkata, vedlo k sesunutí části krovu nad obytnou částí východního křídla objektu. Tato závažná porucha byla prozatímně zajištěna pouze podepřením latěmi. Nejsilněji je narušeno úžlabí, kde se stýkají střechy nad západním a východním křídlem objektu, dále severozápadní část krovu nad východním křídlem, kde chybí krytina na velké ploše

střechy, a dále okolí styku střechy s komínem. V těchto místech je soustavně narušována nejen konstrukce krovu, ale také konstrukce podlahy, jež tvoří zároveň strop patra východního křídla budovy. V místě nad komunikací vedoucí z patra do krovu už stropní trámy úplně odehnlily a propadly se do prostoru komunikace patra, na několika jiných místech je patrná hniloba postihující nejen dřevěné části konstrukce, ale i rákos a nátěr stropu.

Kromě krovu je povětrnostními vlivy silně narušena hlavně povrchová úprava objektu. Jednotlivé vrstvy omítek nebo nátěrů jsou na mnoha místech nerovnoměrně porušeny a omítka není nikde zachována ve větší ploše. Odkrytí jednotlivých vrstev je přitom nerovnoměrné, proto je na objektu patrně mnoho vrstev povrchových úprav najednou. Místy se nezachovala žádná povrchová úprava a zdivo je plně obnaženo.

Na mnohých místech vlivem zatékání dochází ke ztrátě pevnosti zdiva a k jeho samovolnému vydrolování a vylamování. Tímto je nejvíce postižen opěrný pilíř na severovýchodním rohu a dále zdivo (pod úžlabím střechy) – a na tomto místě se vydrolování zdiva projevuje už i v interiéru. Ztráta pevnosti a vypadávání jednotlivých kamenů se však v menší míře projevuje na všech opěrácích, kde jejich destrukci urychluje mechanické působení vegetace, jíž jsou opěráky porostlé.

Další závady, jež se projevují především v interiéru, jsou způsobeny především vztlínáním spodní vody, jejíž hladina se zdvihla pravděpodobně důsledkem melioračních prací v okolí objektu (starší literatura se zmiňuje o zrušení rybníka v sousedství tvrze), což je na první pohled patrné neustálým zvyšováním úrovně hladiny ve sklepech.⁵⁷ Právě tam působením vlhkosti dochází ke snižování pevnosti cihel a tím i k borcení pilířů a klenebních pasů. Stejně se vliv spodní vody projevuje i na schodech do sklepů, kde jsou cihly tvořící stupně zlomitelné pouhou rukou. Velká křehkost se projevuje i na cihlách pouze položených na podlaze přízemí východního křídla tvrze.

Vliv spodní vody se v západním křídle objektu, pravděpodobně díky vyšší úrovni podlah a možná i jistému posunutí vůči zdrojům spodní vody, projevuje mnohem méně. Tuto část budovy však více postihují statické potíže, zapříčiněné asi polohou objektu na hraně terénního zlomu v kombinaci působením tlaků kleneb na zdivo. Jejich nejzřetelnějším projevem je borcení kleneb v hospodářské části objektu a také v komoře v přízemí východního křídla objektu, ale také vyklánění příček vestavěných do obytné části východ-

⁵⁷ Během zpracovávání průzkumu byly v objektu a jeho okolí prováděny odvodňovací práce, které se v objektu projeví značným poklesem vody ve sklepech. Protože ale dlouhodobý trend byl opačný a snižování hladiny jsem nemohla pozorovat delší dobu, upozorňuji ve své práci radši na tento dlouhodobější efekt.

ního křídla. Bránit statickým poruchám, které se pravděpodobně projeví nedlouho po vestavění barokních kleneb, měly nejen přistavené mohutné venkovní opěráky, ale pravděpodobně i pilíř v komoře. Ve skutečnosti má ale pilíř opačný efekt.

Mimo závad, jež mohou mít zásadní význam pro zachování základních historických konstrukcí objektu jsou v objektu zastoupeny i závady drobnějšího charakteru – například narušení okenních a dveřních výplní, narušením prkenných podlah, destrukce omítek v interiéru, korodování kovových prvků apod. Svou roli hraje i působení biotických činitelů.

Náměty

Náměty k prohloubení a upřesnění dosaženého poznání

Průzkum, který byl v objektu tvrze Liderovice proveden, nemohl z nejrůznějších důvodů zajistit objasnění některých otázek. Dosažené poznání nicméně naznačuje, že rozšířením průzkumu za použití potřebných prostředků by se poznání mohlo ještě výrazně znásobit.

Velkou otázkou, která by si sama o sobě zasloužila důkladné řešení, je otázka podzemních prostor pod objektem i jeho okolím. Důkladnější průzkum sklepů by si ale vyžádal nejen vybavení přístroji, ale v zájmu bezpečnosti i pomocné konstrukce zajišťující lepší stabilitu podzemních prostor. Důkladnější poznání podzemních prostor by snad objasnilo nejen jejich skutečné stáří, přesný rozsah a případné další vstupy do podzemí, ale mohlo by vyjasnit i otázku polohy středověkého objektu tvrze, s čímž může být spojena i otázka účelu vybudování takto neobvyklých prostor.

K řešení podobných otázek by jistě napomohl i archeologický průzkum uvnitř i v okolí objektu. Z hlediska polohy středověkého objektu i opevnění celého dvora by bylo vhodné zejména zjištění starších vodotečí i rybníků a případných s tím souvisejících konstrukcí. Důkladnější průzkum by také zasloužil topeništvý systém v přízemí, kde přes veškerou snahu zůstávají některé otázky nezodpovězeny.

Náměty k další péči o objekt a jeho obnovu

Co se týče návrhů na péči o objekt a návrhů na jeho obnovu, existují dva zásahy, které pro zachování objektu považují za naprosto zásadní. Tím prvním je oprava střechy, resp. krovu. Vzhledem k dlouhodobému zanedbávání a značnému poškození je nutné přistoupit k celkové rekonstrukci spojené

s výměnou řady prvků – od vazného trámu po hambalky. Částečná oprava se v tuto chvíli nezdá být účinná.

Druhým podobně naléhavým zásahem by – po konzultacích s odborníky – mělo být odstranění pilíře v severozápadní místnosti východního křídla a zajištění klenby proti zborcení. Zborcení klenby by mohlo mít za následek zřícení zdí členících vnitřní prostory, a vyloučit se nedá ani rozsáhlá destrukce obvodové stěny, nehledě na úplné zničení prostor v patře.

Z hlediska statiky by bylo dále vhodné zabránit sesouvání objektu do vodního příkopu, jež se donedávna projevovalo destrukcí plackových kleneb v hospodářských prostorech.

Dále by bylo vhodné odstranit některé druhotné zadržky. Zatímco opětovné probourání dveřního otvoru severního průčelí východního křídla je asi nežádoucí vzhledem k jeho překrytí opěrákem, opětovnému probourání oken v obytné místnosti (světnici) nebrání ze stavebního hlediska nic. Naopak by se funkčnost místnosti jejím lepším osvětlením jen zvýšila. Analogicky k obnově oken v hlavním průčelí by bylo vhodné upravit také původně okenní, dnes dveřní otvor v jižním průčelí do původní podoby, pravděpodobně identické s dosud zachovaným oknem obytné prostory. Pro doplnění do nejstaršího známého stavu by okenní otvory měly dostat dvoukřídlé šestitabulové výplně.

Bylo by také vhodné zvážit s odborníkem na statiku odstranění pilíře ve světnici východního křídla, s čímž by souviselo i odstranění druhotných příček.

Z hlediska původnějšího vzhledu exteriéru by bylo vhodné zvážit jinou úpravu vrat do hospodářských prostor, například nahrazením vraty jiného tvaru, materiálu a barvy. Poměrně zásadní by také bylo odstranění nového přístavku, přistaveného k západnímu průčelí západního křídla. Jeho existence je ale nepříjemná spíše z estetického hlediska, díky svému volnému napojení nenarušuje konstrukce historického objektu.

Povrchovou ale pro výsledný dojem významnou úpravou je rekonstrukce omítek a maleb z doby kolem roku 1800. Zároveň je ale kvůli jeho hodnotě vhodné zachovat klasicistní štít i se štukovou výzdobou. Ideální podoba obnovy objektu by měla, podle mého názoru, odpovídat stavu objektu v období kolem roku 1820.

Závěr

Přestože v rámci svého potenciálu – vědomostního i technického – jsem při průzkumu liderovické tvrze udělala maximum, zůstává mnoho otázek kolem liderovické tvrze nezodpovězených. Zatímco otázky, které jsem nemohla kvůli objektivním podmínkám plně a uspokojivě vyřešit, jsem uvedla v kapitole „Náměty“, zde zůstává místo na obecnější nebo abstraktnější témata, jejichž zpracování je otázkou dlouhodobějšího rázu, ale hlavně otázkou, která musí být řešena komplexně a na jejíž řešení síly jediného badatele nebo badatelky nestačí. Mám na mysli hlavně otázku sídel nižší šlechty obecně. Přestože architektuře vyšších i nižších vrstev – architektuře vyšší šlechty i architektuře lidové, ať už ve vesnické či městské podobě – je věnováno pozornosti relativně hodně, architektura, která se nachází mezi těmito dvěma kategoriemi, se mi zdá být až na výjimky pořád zanedbávaná, a když už je jí věnována pozornost, tak spíše na úrovni jednotlivých případů, než v rovině obecné či zobecnitelné.

Přitom stavební vývoj sídel nižší šlechty není téma relevantní pouze pro obor stavební historie, ale i pro historické poznání jako takové. Poznání vývoje a podoby sídel totiž považuji za zásadní pro poznání kultury bydlení, respektive dějin každodennosti obecně. A dějiny každodennosti jsou uznávány jako relevantní pro získání komplexního poznání o dané době, umožněného jen mezioborovou spoluprací.

Proto doufám, že v souvislosti s rozvíjejícím se potenciálem bádání bude i tématu architektury a sídel nižší šlechty věnována větší pozornost, stejně jako jejímu propojení s architekturou vyšších i nižších vrstev.

Jinou otázkou, než je poznání, je uchování hodnoty památkových objektů (ať už byly za kulturní památku prohlášeny nebo ne). Na úvahy o koncepci zacházení se sídly nižší šlechty obecně zde není prostor, návrh týkající se konkrétního využití liderovické tvrze zde ale uvést mohu.

Jak už bylo řečeno a jak vyplývá ze stavebního vývoje i z dějin liderovické tvrze, historie objektu je bohatá a v porovnání se životy jeho obyvatel i dlouhá. Stejně, jako se v lidském životě střídají období úspěchů a štěstí s obdobími smutků a pádů, i liderovická tvrz zažila období skvělosti, jež se střídala s obdobími chátrání a rozpadu. A stejně jako v životě lidí, i v případě liderovické tvrze platí, že tato období jsou jednou delší, jednou kratší.

Přestože my lidé jsme zvyklí přemýšlet o dobách úpadku za komunistické totality jako o velmi dlouhém období života, v porovnání se stářím liderovické tvrze není chátrání započaté rokem 1956 a trvající dodnes úsekem zase tak moc dlouhým. Ve srovnání s téměř stopadesátiletým obdobím po roce 1620 je padesátiletý úpadek, který se snad právě blíží ke konci, jen nehlubokým pro-

hybem na sinusoidě existence. A právě tak škody, tímto obdobím napáchané, nejsou tak tragické, aby je šťastnější období nemohlo napravit.

I přes závažné statické poruchy – technologiemi 21. století jistě odstranitelnými – má liderovická tvrz stále potenciál být funkčním a plně využitelným objektem, sloužícím dobře účelu, který mu bude přičten. Jeho výhodou je fakt, že citlivé úpravy odpovídající starší podobě objektu mohou jeho funkčnosti – i v rámci náročných kritérií moderního života – spíše napomoci než uškodit. Bylo by škoda nevyužít takovéto výhody, zvláště když není u staletých objektů právě obvyklá.

Přestože mě zkušenosti s využíváním podobných objektů nejsou velké, myslím si, že má znalost liderovické tvrze mě opravňuje k přednesení návrhu, který považuji za logicky zdůvodnitelný a samozřejmý. Tímto návrhem je využití bývalé obytné části tvrze jako reprezentačního prostoru. Důvodů je několik:

Prvním z důvodů je fakt, že celý hospodářský dvůr je využíván k soukromému podnikání subjektem, který má na témže místě i své sídlo. Je zřejmé, že takováto poměrně velká společnost musí mít své reprezentační prostory, které jistě má, ale přemístění do honosného objektu zrenovované tvrze by jejich kvalitu zřetelně zvýšilo.

Dalším důvodem je poloha obytné části objektu, kterou bych k takovému využití navrhovala. Je umístěna v přední části dvora, vstupním průčelím je orientována směrem k vjezdu do dvora. Zároveň prostor před tímto průčelím, v současnosti nevyužívaný, by po úpravě mohl tvořit dostatečně reprezentativní popředí, přispívající k celkovému vyznění hodnotného objektu. Výhodou tohoto řešení je příznivá jihovýchodní orientace bývalé světnice, která má díky svým dispozicím největší potenciál stát se například reprezentativní zasedací místností.

Přestože péče o objekt jako je liderovická tvrz může být zpočátku nelehkým a nákladným úkolem, věřím, že objekt má potenciál vynaložené úsilí vrátit; tím spíše, že se nachází v rukou potomků vlastníků z 20. let minulého století. Kdo jiný, než následovníci rodinných tradic, by měl být větší zárukou, že s památkou bude zacházeno uctivě a v souladu s její hodnotou.

Seznam pramenů a literatury:

Prameny

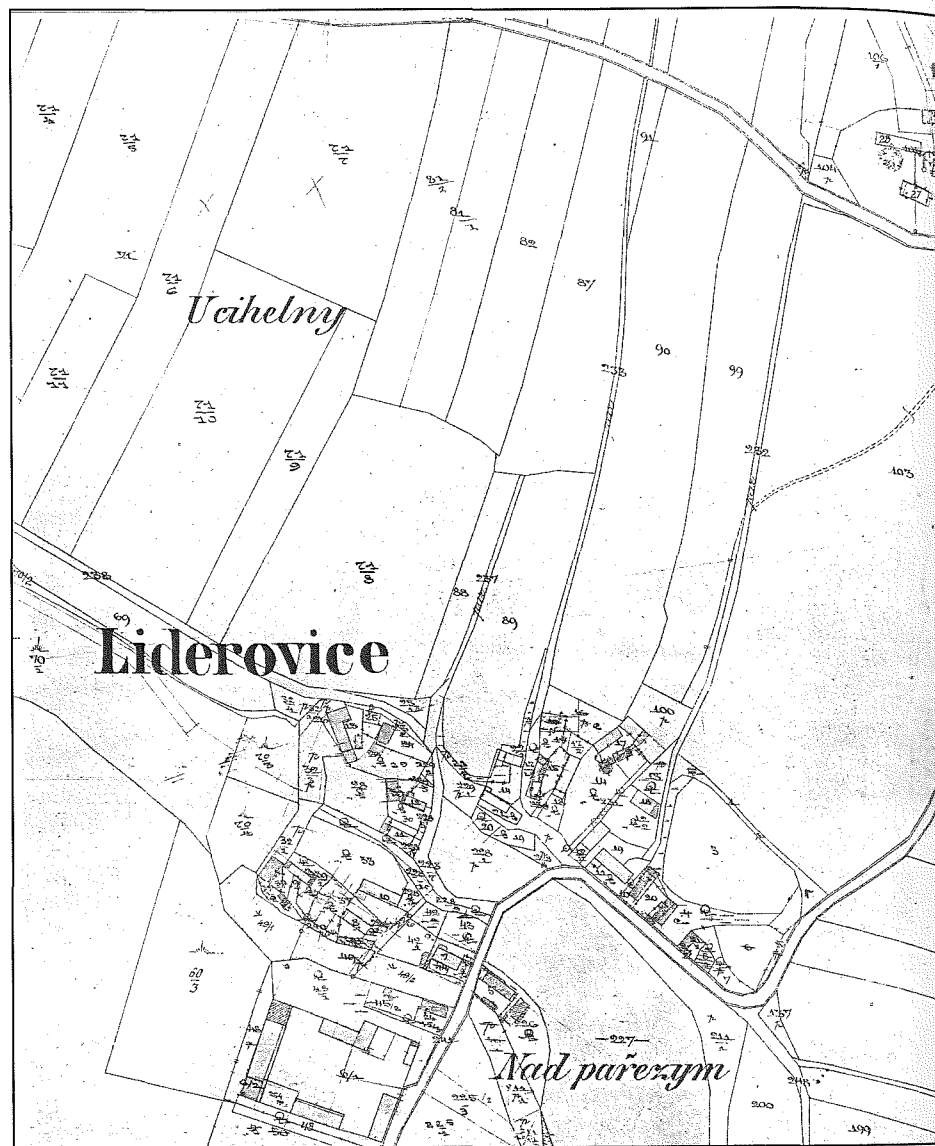
Národní Archiv, Indikační skica, Táb. 248 (1830).
Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, fond: Velkostatek Chotoviny (II/JH 68).

Literatura

- EBEL, M., MACEK, P., *Bílý újezd – Velemín – SHP*, rkp., Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 1988.
- CIKHART, R., Lideřovice, rodná tvrz hejtmána Petra Aksamita,
In: *Jihočeský sborník historický 3*, 1930, s. 93–101.
památky, Praha 1986.
- KOLÁŘ, M., Hrady, tvrze a panská sídla v kraji táborském. In: KOLÁŘ, J. (ed.) *O dějinách Tábora. Sborník historických prací prof. Martina Koláře*, Tábor 1924, s. 275–570.
- MACEK, P., *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, Praha 2001.
- PETRÁŇ, J., a kol., *Dějiny hmotné kultury I. (1) a I. (2)*, Praha 1985.
- Týž, *Dějiny hmotné kultury II. (1) a II. (2)*, Praha 1997.
- PROFOUS, A., Místní jména v Čechách. Díl II. CH–L, Praha 1949.
- RYKL, M., Trojdílné dispozice u tvrzí vrcholného středověku, in: *Vesnický dům v 16 a 17. století*, Praha 1992.
- SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl 4., Praha 1933.
- SVOBODA, L., ÚLOVEC, J., *Encyklopedie českých tvrzí, I. díl. A–J*, Praha 1998.
- ŠOUREK, K., *Pamětní kniha politické obce Chotovín*, rkp., Obecní úřad Chotoviny, nedatováno.
- ÚLOVEC, J., *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech. 1. díl.*, Praha 2003.
- ÚLOVEC, J., Tvrz v Lideřovicích, In: *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu v Táboře 9*, 1999, s. 213–232.
- ÚLOVEC, J., RYKL, M., Příspěvek k dějinám a stavební podobě tvrze a dvora Kouskova Lhotka, in: *Bohemica 5*, Praha 1996, s. 183–204.

Obr. 1 – Letecká mapa Lideřovic. Tvrz označena šipkou.

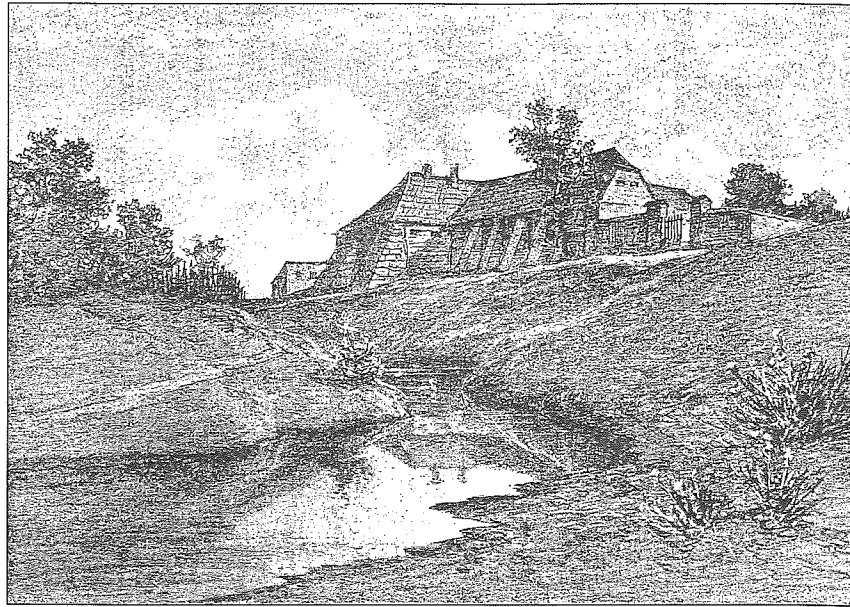
Obr. 2 – Katastrální mapa z roku 1887

Obr. 3 – Hlavní (východní) průčelí objektu (foto autorka)

Obr. 4 – Dvorní (jižní) průčelí objektu (foto autorka)

Obr. 5 – Pohled od severu (kresba Augusta Sedláčka, Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl 4.)

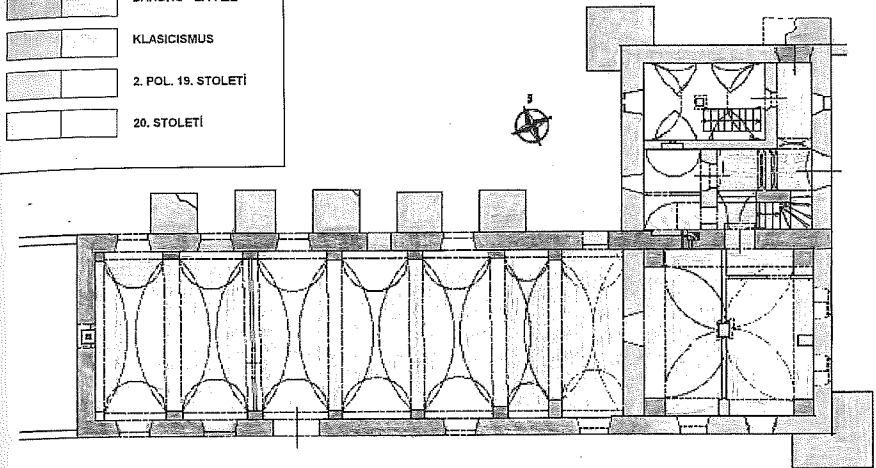

Obr. 6 – Detail severního průčelí se zazděným otvorem

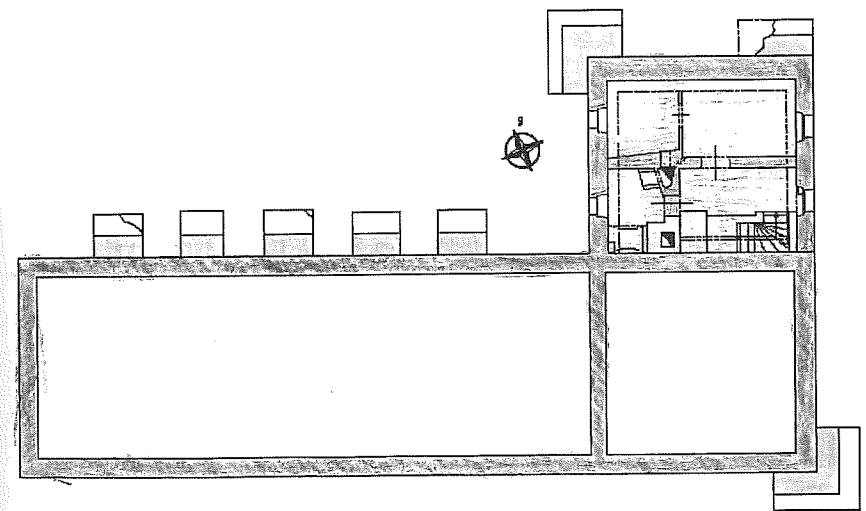
LEGENDA

	RENESSANCE
	BAROKO - 1. FÁZE
	BAROKO - 2. FÁZE
	KLASICISMUS
	2. POL. 19. STOLETÍ
	20. STOLETÍ

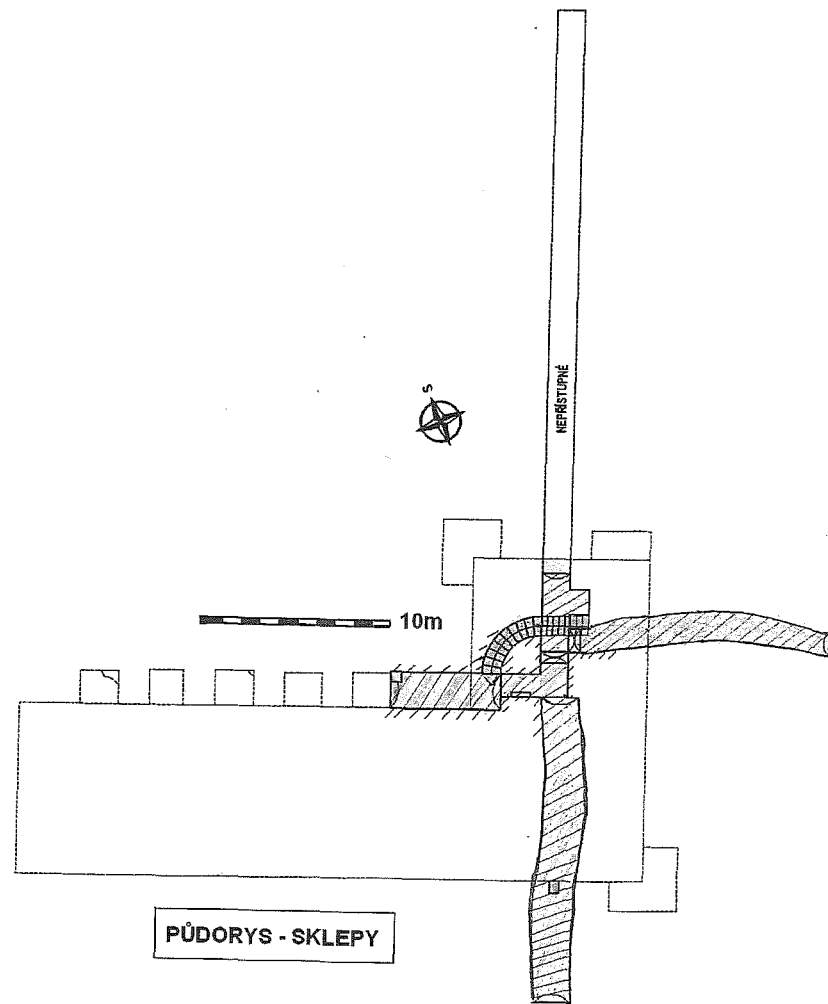
Obr. 7 – Legenda

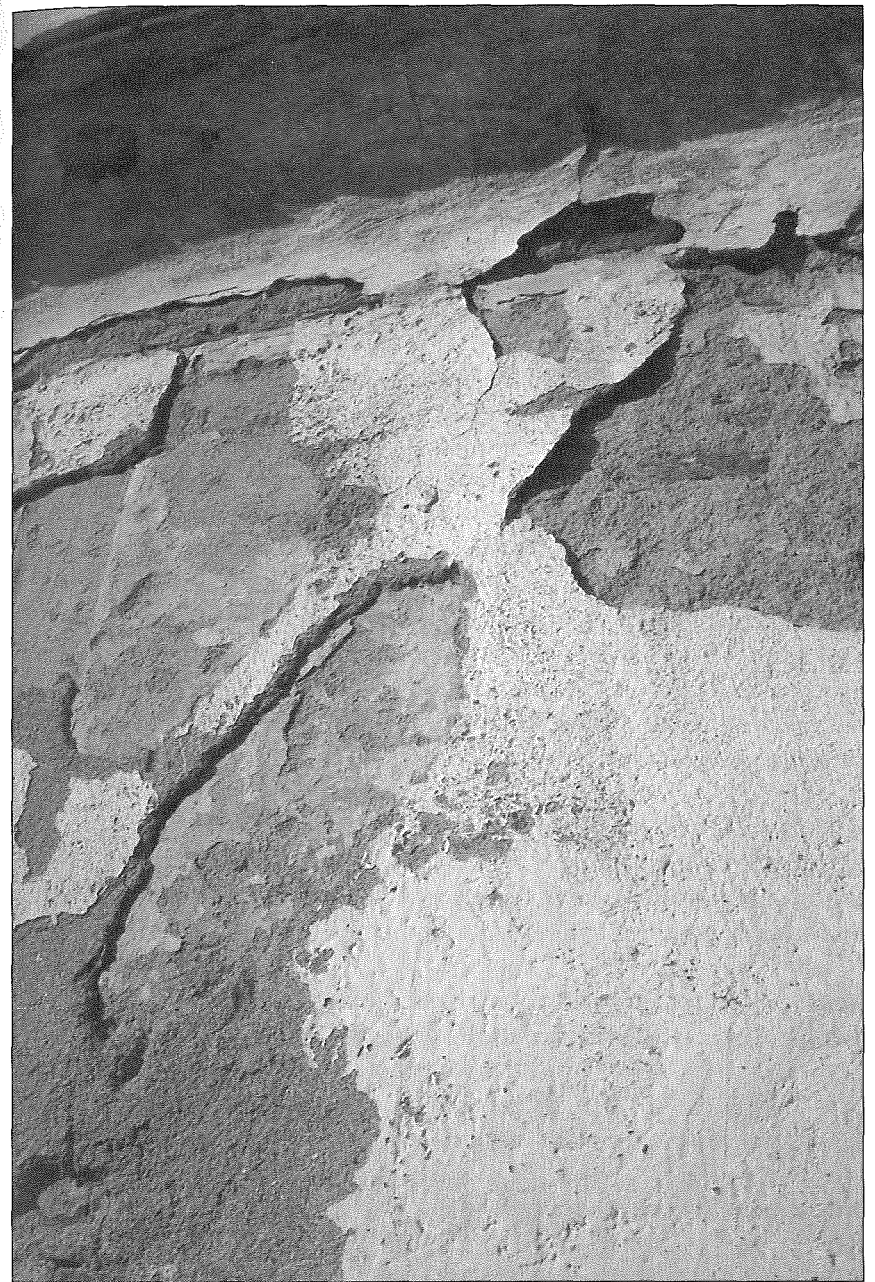
Obr. 8 – Půdorys přízemí – detail

Obr. 9 – Půdorys patra

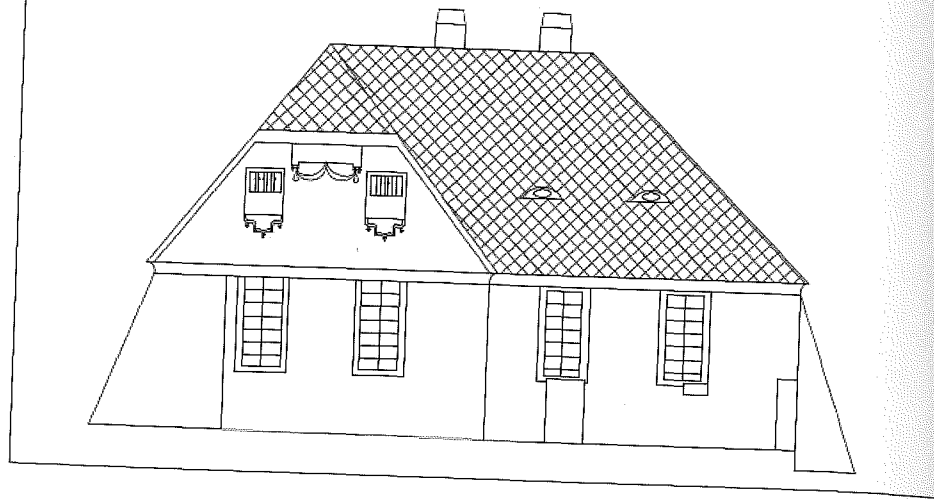

Obr. 10 – Půdorys sklepů

Obr. 11 – Detail fasády východního průčelí s reliktem malby iluzivního okna

LIDEROVICE, č.p. 1
VÝCHODNÍ PRŮČELÍ – IDEÁLNÍ REKONSTRUKCE STAVU Z 20. LET 19. STOLETÍ

Obr. 12 – Rekonstrukce podoby východního průčelí z 20. let 19. st.

Constructional and historical research of Lidervice Fortress

Jana Svobodová

Constructional and historical research of a structure traditionally called Lidervice Fortress – the birthplace of Petr Aksamit – was conducted from summer till winter 2006.

The village of Lidervice is located several kilometers north of Tábor, about 2 km west of Chotoviny. It is a small village with a farm on the southern edge by the road and with the researched fortress in the north-eastern section. On the northern side of the fortress there are the remains of a moat which was, along with several ponds and streams, a part of the fortification system.

The manor was first mentioned in written material in 1400 as a structure owned by Beneš. Soon after 1432 the ownership title to Lidervice passed into the hands of the Aksamit family. The most famous member of the family was Petr Aksamit, the captain of the orphan troop in Hungary.

The next owners of the fortress after the Aksamites were the Sadlo family from the nearby village of Vrážná; they were probably related to the Aksamits. The first express mention of the existence of the fortress dates from 1546; its earlier existence was assumed from the name attribute “of Lidervice”. The Sádlos lost Lidervice after Jindřich joined an uprising as a supporter of the estates party, in consequence of which half of his property was confiscated. Lidervice was sold to Jozue Kořenský of Terešov in 1623.

From 1623 till the mid-18th century the farm and the fortress were abandoned and fell into disrepair. In 1750 Lidervice became a part of the Chotoviny demesne, which contributed to its revival, even though it was not used as the home of a noble family any more but only for farming purposes and to accommodate servants.

After the First World War the Lidervice fortress was bought by Antonín Bláha who owned it until 1956. In 1989 Bláha's descendants regained ownership and have owned the fortress since then.

No relics of the early 15th century architecture were found. It is likely that there are some at the level of the foundations. We are not sure what the fortress looked like in the Middle Ages.

1. it could have been a prismatic tower with a square ground plan approximately 10 × 10 metres large.

2. it might also have a more usual ground plan, a rectangular one covering the area of the northern wing and residential sections of the southern wing. In consequence of this the whole residential portion of the house could have retained the form of a three-sectional house.

3. it is possible that it was located outside the current ground plan of the building, but in its immediate vicinity – on the premises of the farm. The most likely spot is the one in front of the eastern wall of today's building.

4. it is possible that the fortress was not located on the premises of the farm, however, it is not likely with regard to the surrounding terrain.

5. it is also possible that no bricked Gothic structure stood in Liderovice and there was only a wooden fortress or a residential manor.

The oldest constructional phase of the current building is Renaissance. Outer walls have remained and areas in the basement of the northern wing of the building – a chamber with a “comb-shaped” vault and a black kitchen with a cylindrical vault.

After 1623 the fortress fell into disrepair. Changes occurred only in the second half of the 18th century when Baroque modifications were carried out. The building had not been used as a noble manor since the Baroque period; cow sheds and a room for servants were located there (and it was used for the same purpose till the 1970s). Vaults in the whole southern wing and in the corridor of the northern wing originate from the Baroque period. Outer supports were built to prevent the outer walls from gaping. The oldest discovered surface finish dates from the Baroque period as well – painted windows on the facade which invoked the image of a different distribution of floors in each of the wings. Their current look dates from the Baroque period, however, their origin is probably older – from the Renaissance period or even the Gothic.

Other constructional changes took place during the 19th century – the construction of a Classicist gable and creation of a roof framing, bricking-in of window holes in the eastern front of the southern wing, construction of partition walls and columns in the residential room in the southern wing and also under the vault of the ground floor chamber in the northern wing (as a consequence of which the statics of the building were disrupted and the vault showed cracks), and the black kitchen was divided with a partition wall and an oven was built in a hole under the chimney.

The only interesting thing which was constructed in the 20th century was a small fireplace in the northern wing where a Baroque hole for heating used to be located. Other changes carried out during this century were detrimental to the building.

The structure called Liderovice fortress is in bad shape. It is not listed. However, it features the potential to become a functional building – it could be used for entertainment.

Církev československá husitská a památka Jana Žižky

Vladimír Červený

Myslím, že nikomu z přítomných nemusím dokazovat, nakolik si Církev československá husitská váží odkazu Jana Žižky. Od samého okamžiku jejího osamostatnění byla osobnost Žižkova vedle kostnických mučedníků Jana Husa a Jeronýma Pražského nejčastější postavou často připomínaných českých dějin. Je to zcela logické, a tak také rok 1924, pětisté výročí jeho skonu, vyhláší manifestálně naše církve pro sebe i celý národ **Rokem Jana Žižky**. Sérii článků a studií, přednášek a veřejných akcí otevírá 18. číslo Českého zápasu zásadním článkem publikovaným šéfredaktorem Františkem Pokorným. Má snahu znovu připomenout českému národu správné místo tohoto za svého života nikdy neporaženého vojevůdce.

V úvodní kapitole čteme i tato slova: „...*Rozumí dnes Čech té mluvě kamenné sfingy věků? Dovede ocenit a docenit epochy své minulosti? Je schopen z fondu historických zkušeností budovat si přítomnost a budoucnost? Mnozí ano; vždyť zaburácel český lev v legiích za hranicemi – a po druhé v kulturním přerodu na půdě vlasti, a kus jerišské slátaniny se sesypalo.*

Doufejme, že dějinné památníky většiny národa nebudou stále jen němou hádan-kou, kamennou sfingou, mlčenlivým svědkem minulosti, nad níž by český rozum netečně civěl. Doufejme, že to bude významný rok 1924, který zase několik negramotných Čechů naučí čísti v minulosti, kde je tolik povzbuzení a výstrah...

Byl-li Čech ještě nedávno čekatelem své svobody, připravovatelem, musí dnes být tím obezřetnějším jejím strážcem. A k té kvalifikaci je potřeba ještě hodně studia dějin.

Rozhlédněme se do svého okolí, blízkého i vzdáleného, vyvodme důsledky ze svých poznatků nesmlouvavě a důsledně, a uvidíme zázrak nového věku. Pak teprve se zara-đuje plně český lid ze štěstí své nové doby...

V rozsáhlém materiálu – vychází na pokračování po celý měsíc – rozebírá všechna tehdy známá fakta o velkém Janu. Nemluví však především o bojo-vání proti lidem, ale hledá smysl celého tohoto období, jeho způsob myšlení a sem zasazuje vlastní působení Žižkovo.

Karel IV. připravoval české království pro očekávaný příchod Kristův. Jeho syn a nástupce Václav IV. je v těžké situaci; politicky i mocensky se těžce brání proti svému bratru, mocnému panstvu i snahám papežů, kteří jej chtějí vyu-žívat ve svůj prospěch. Když v kritickém roce 1419 Žižka veřejně zasáhne při pražské defenestraci, v jejímž důsledku Václav IV. rozčilením umírá, situace českého království je podobna přetopenému kotli. Když pak na Zikmundovo svolení a za jeho peníze Kutnohorští začínají házet na šestnáct set zajatých

stoupenců přijímání pod obojí do šachet, touha po reformě se mění ve spontánní výbuch davů a postupně v reformaci. Do té doby vcelku neznámý Žižka velice úspěšně přebírá odpovědnost a vedení. Nenechává se oslnit chiliastickým očekáváním příchodu Krista – táborští patrioti si dobře a snadno pamatují datum založení Tábora po vypálení Sezimova Ústí na Popeleční středu – 14. 2. 1420. V té době už Žižka spojil vyjednáváním většinu stoupenců kalicha a jsou připravovány formulace čtyři pražské artikuly jako jednoznačný společný program.

Autor zmiňuje také Žižkův válečný řád, který připomíná až nezvyklou kázeň a odpovědnost bojovníků. Žižka se snaží nejprve vyjednat a dává příležitost k dohodě a míru. Když je však napaden či zrazen, pak je neúprosný. Sám sebe chápe jako Božího rytíře. Kališníci kazatelé stále připomínají události knihy Makabejské a vidí svět kolem sebe v důležitém apokalyptickém konečném zápase dobra a zla. Na rozdíl od tehdy obvyklé praxe však táboři zbytečně nevraždí, třebaže také jsou na dnešní poměry tvrdí, jak bylo tehdy obvyklé. Žižka zná tresty smrti a neváhá jich užít, když hrozí tendence podkopat jednotu hnutí – třeba tak často zmiňování adamité.

Na Čáslavském sněmu 1421 dochází k jeho největšímu vítězství – je vytvořen sbor dvaceti zemských správců a rozhodnutí povolání krále ze zcela jiné dynastie – Korybuta Jagellonce. Nezmocnil se tedy vlády sám pro sebe, ochránil české království od genocidy, jakou krátce před tím prožila jižní Francie. Dal možnost, aby vznikla, žila a obhájila se jiná podoba společnosti, než byla tehdejší podoba církve. Je to znát už samotným jménem „bratrstvo“. V jeho „Polním řádu“ jedním dechem je pod povinností a vzájemnou odpovědností jmenován jak pán, tak robotěz, oba jsou stejně božími bojovníky. Nepřipouští vlažnost a povrchnost. Odmítá se nechávat zatahnout do malicherných teologických pútek a hledá společné oblasti, na kterých pak stojí.

Dne 1. června 1924, v neděli po výročí upálení Jeronýma Pražského, pak připravila československá církev spolu s Kostnickou jednotou, ústředím československých evangelíků, velkou slavnost. Zahájení v chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí s proslovy místního faráře Janeše, který v zastoupení dr. Farského přečetl mj. také omluvu a pozdrav presidenta republiky a dr. F. M. Bartoše, pak manifestační průvod asi deseti tisíc lidí s prapory prošel na vrch Vítkov na Žižkově a tam pokračovaly projevy děkana Husovy fakulty dr. Hrejsy a poslance Ferdinanda Práška.

V této době už probíhají ve většině republiky slavnostní setkávání věřících, ve Smiřicích se slavnostně otevírá nově postavený sbor nebo se pokládají základní kameny na sbory budoucí.

Nás zde v Táboře zaujme zápis z kroniky zdejší náboženské obce:

„...Dne 22. června 1924 konala náboženská obec významnou valnou hromadu, na níž bylo usneseno, že počínajíc letoškem stanoví nábož. obec ČČS v Táboře dnem pouti na Kozí Hrádek vždy tu neděli po 11. září, neboť toho dne roku 1416 byli prohlášeni Mistr Jan Hus a Mistr Jeroným Pražský českou universitou za svaté. V letošním roce se bude konati pout' na Kozí Hrádek v neděli dne 14. září 1924.

Táž valná hromada provedla volbu biskupa západočeské diecéze, který bude zároveň patriarchou církve...“

10. července tiskne v Českém zápase dr. Josef Pešek, onen známý Otecko Pešek z Fučíkovy reportáže, jeden z nejagilnějších učitelů – příslušníků naší církve, velice fundovaný článek „Boží bojovník – nepřemožitelný vůdce“. Znovu podrobně připomíná tehdejší politické a náboženské poměry i skutečnost, že husité vytvářeli spravedlivější prostředí pro život a ze zásady zavrhovali pronásledování židů a kacířů. Válka jim byla jen nutnou sebeobranou, v podstatě vnucenou a nevídanou.

13. července se uskutečnil také dlouho připravovaný Manifestační tábor ve Slezské Ostravě spolu s kladením základního kamene nového sboru. Třicet tisíc účastníků se dvanácti alegorickými vozy prožily velmi krásný den se vzácnými hosty – vládním komisařem Pope, poslancem Sladkým, populárním farářem br. Dlouhým-Pokorným, spisovatelem Sokolem-Tůmou a biskupem Stiborem.

37. číslo ČZ má dvě zajímavé zprávy. Krátkou půlstránkovou Besídku nazvanou „Útok na Tábor“, kde se popisuje, jak katoličtí Orlové, konkurence Sokolů, si na 31. srpna udělali slet a jak to nakonec zmokle skončilo.

Zásadnější však byla velmi podrobná recenze knihy Emanuela Chalupného, zde v Táboře velmi dobře známého, s prostým názvem: „Žižka“. Fundované slovo napsal František Kalous a snaží se vystihnout základní myšlenky. Osobně mám za to, že ani současné znalosti nebudou muset opravovat žádný z výroků tam uvedených.

To už má československá církev za sebou klíčovou událost – svůj první sněm, který dokončil její oddělení od římskokatolické církve a změnu jejího charakteru.

Český Zápas z 2. října přináší zprávu o slavnostech v Táboře. Protože onen rok si prostor na Kozím Hrádku předem zajistila pro sebe Jihočeská společnost pro zachování husitských památek a připomínala Husa, aniž chtěla připomenout jeho náboženský význam, poprvé se uskutečnilo už zmíněné usnesení náboženské obce Tábor a 14. září byla uspořádána husitská pout'. Protože patriarcha dr. Farský právě též den otevíral nový sbor ve Velkém Týnci u Olomouce, zastoupil ho biskup Gustav Adolf Procházka, po jeho smrti zvolený za druhého patriarchu. Čtyřicetiletá kapela železničářů provázela

liturgii na náměstí a pak s více než půlčtvrtá tisícem účastníků se vypravila na zříceniny Kozího Hrádku. Tím počala mnoholetá tradice tábořských husitských poutí na Kozí Hrádek.

Ale to již máme v ruce další, 41. číslo našeho týdeníku z 9. října a to je Janu Žižkovi věnováno cele. Úvodní báseň faráře Ludvíka Láta: „Bratr Jan Žižka z Trocnova“, postila napsaná patriarchou dr. Farským, báseň J. S. Machara – „Žižka“. Dále pokračuje článek Ferdinanda Hrejsy – „Náboženské stanovisko Žižkovo“, báseň Antonína Sovy „Táborské kraje“ a „Řád a manifest bratrstva Žižkova“. Dále následoval pověstný list Žižkův, který vybízí ke kajícímu sejití u Německého Brodu ve středu po velikonocích (1423). Připojeny jsou výňatky z práce prof. Sekaniny a historika Rudolfa Urbánka. Úvahy dr. Hugo Tomana „Žižka a kněží“ a A. Jíla „Po Žižkově smrti“ uzavírají textovou část.

V organizačních zprávách se dozvídáme, kde všude se konaly přednášky, divadelní vystoupení, akademie a slavnostní bohoslužby. Na řadě míst se pokládaly základní kameny pro budoucí sbory. Ty sice většinou nesou jméno Husovo, ale název Žižkův sbor máme zachován alespoň v Trhových Svinech, Červeném Kostelci, Velkém Vřešťově, a Praze Žižkově. Sbor Jana Žižky z Trocnova, který stál ve Strakonících, byl likvidován a zbourán k naší lítosti 30. listopadu 1975.

Víme také o Žižkově zvonici na Dobrošově u Náchoda a Žižkově domě v Příbyslavi, který patří diecézní radě v Brně.

Řada sborů má alespoň tohoto velikána ve své výzdobě. Nejprve zmíním místní – Sbor božích bojovníků v Táboře, kde je výzdoba sochaře Duška. Téhož autora najdeme i ve Vodňanech. Bílkův návrh Žižkova pomníku v Praze – Žižkově, dále obdobná témata ve sborech v Příbrami, Červeném Kostelci, Havlíčkově Brodě, Slezské Ostravě, Vlašimi a mnoha dalších sborech a modlitebnách.

Nebylo v mých silách ani úmyslu připravovat podrobný seznam. Dalo by se také dlouze hovořit a vypočítávat, kdy měl být Jan Žižka zmiňován v kazatelském plánu, při biblických hodinách či pobožnostech, při duchovní péči.

Ani v současnosti nezapomínáme. V uplynulou sobotu 9. října 2004 jste se mohli účastnit už tradičního slavnostního setkání na vrchu Vítkově organizovaného br. patriarchou a toto pondělí pracovního Žižkovského sympozia ve sboru v Praze Žižkově, pod vedením přítomného dr. Hrdličky. Ve stejnou dobu se zde v Táboře kladly jako každoročně věnce k soše Jana Žižky na stejnojmenném náměstí.

Závěrem bych rád citoval asi nejvýstižnější slovo dr. Farského ze spisku „CČS“ z roku 1925, kde shrnuje:

„Hus šel bránit poznané Pravdy a žádal se býti usvědčen protidůvody z Písma. Upálili ho však a proti národu zvedli krutou válku křížovou. Národ se bránil veden

jsa Janem Žižkou. Sedlák Petr z Chelčic u Vodňan nesouhlasil s obranou, maje zato, že křesťan nemá se zbraně ani chápat ani zabíjet člověka. Ale nebýt Žižky, národ by byl zahynul i s Chelčickým, jak se mu málem stalo o 200 let později, na Bílé Hoře, když šel namnoze po stopách Chelčického, ale neměl Žižky.“

Tento příspěvek zazněl na VI. mezinárodním husitologickém sympoziu, které se konalo 12.–14. října 2004. Souhrou nečekaných náhod se do Supplementa 3 ke všem ostatním, kam patřil, nedostal a vydává se proto k výročí letošního.

Historie však přinesla i jiné změny v našem životě.

Setkání v Praze na Vítkově k Žižkovu výročí se pro rekonstrukci památníku už léta nemůže konat a proto je přeloženo do Sudoměře na hráz a místo pověstné bitvy. Tak Vás tedy CČSH a starosta místní obce zvou na novou tradici – sobotní setkání pod Žižkovým palcátem pověstné monumentální sochy.

The Czechoslovak Hussite Church and the Memory of Jan Žižka

Vladimír Červený

After the Czechoslovak (Hussite) Church became independent, Jan Žižka ranked among the most frequently commemorated personalities of Czech history beside the Konstanz martyrs Jan Hus and Jeroným of Prague. The year 1924 was declared the year of Jan Žižka by the Church. The attitude towards Jan Žižka was expressed on pages of a magazine issued by the Czechoslovak Church called the "Český Zápas" (Czech Fight). Žižka's determination, biblical motivation of a God's Knight not showing rapacious tendencies and acting in favour of political consensus in the Czech Kingdom. Beside press declarations, the Czechoslovak Church organized a number of public festivals in 1924. The Church participated in the ceremony of laying the corner stone of the temple of the Czechoslovak Church in Ostrava, Silesia or in celebrations in Tábor and in Koží Hrádek. Žižka was commemorated as a religious authority. He was frequently pictured in new temples and houses of prayer and he was mentioned in religious lessons. He became a permanent element of the ideological basis of the Czechoslovak Church.

Chlumecká nadace a město Chrudim od poloviny 16. do 2. poloviny 17. století

David Novotný

Abstract: *The author deals with the establishment and the significance of the Chlumec foundation with regard to the economic situation and namely the religious life of the royal town of Chrudim in the 16th and 17th centuries. After the failed uprising of Czech estates in 1547 the royal town of Chrudim was afflicted with property confiscation. To compensate for it King Ferdinand I established a foundation funded from the royal demesne of Chlumec nad Cidlinou. The town obtained an annual income of 50 threescores of Czech groschen from the King. The money from this amount was intended for repairs of Chrudim churches, income for priests, maintenance of schools and town fortification walls. After 1611 the foundation was dissolved. Poor economic situation of the Catholic parish in Chrudim resulted in burghers preferring the Capuchin order in the town. The author proved his hypothesis that the parish clergy responded to the growing popularity of Capuchins by developing the cult of the miraculous picture of St. Salvator. At the same time they encouraged the burghers in their effort to revive the Chlumec foundation.*

Key words: *early modern Bohemia, royal towns, church foundation, catholic devoutness, church government, Capuchin monastery*

*„Nadace (nadání) jest zřízení,
jímž se uskutečňuje trvale
věnování určitého majetku
k nějakému účelu společenskému,
jmenovitě všeužitečnému.“¹*

Citovaná definice nabízí zdánlivě velice jednoduché vysvětlení podstaty nadace. Skutečně tomu tak je? Je majetek věnován k „všeúčelnému“ účelu natrvalo? Zřízení nadání, jeho následné fungování a případný zánik v raném novověku ale jistě nelze záměrně vydělovat ze společenského kontextu doby, v níž vzniklo.

Problematika nadací bohužel nenáleží mezi příliš frekventovaná témata české historiografie. Do značné míry se tím ochuzujeme o celou řadu zajímavých informací, které mohou pomoci objasnit další společenské a ekonomické souvislosti. V minulosti byla věnována pozornost zejména nadacím

¹ *Ottův slovník naučný XVII*, Praha 1901, s. 966.

studentským, studijním a náboženským, přičemž v mnoha případech od sebe tyto druhy není možné odlišit.² Poněkud jiný charakter pak měly nadace pro podporu chudých a sirotků, mezi než můžeme s jistotou rezervou řadit i nadace zaopatřující nemajetné šlechtičny.³ Většina autorů shodně zdůrazňuje sociální a ekonomický rozměr existence a fungování nadací. Z časového hlediska je pozornost soustředěna zejména na pobělohorské období, a to z důvodu narůstajícího množství různých odkazů a z nich pramenícího vzniku nadací.⁴ Nadace samotné měly podle účelu, k němuž byly zřízeny, zajišťovat především po materiální stránce existenci kolejí či zaopatřovacích ústavů, umožňovaly studium méně majetným osobám (zpravidla prostřednictvím různých stipendií) nebo materiální zajištění nejchudších. Udělení nadační podpory mohlo být podmíněno příslušností k určité rodině, případně k lokalitě.⁵

Jak přistupovat k nadaci, která se předešlým definicím poněkud vymyká? Byla sice určena na podporu žáků, avšak nebyla nadací studentskou či studijní. Prostředky z ní plynoucí sice měly sloužit k materiálnímu zajištění špitálních chudých a kněžstva, ale nejednalo se o nadaci náboženskou či církevní. Finanční podpora byla geograficky vázána, ovšem nikoliv na původ jednotlivce, nýbrž na město. Chlumecká nadace, zřízená v roce 1562 rozhodnutím Ferdinanda I. pro královské věnné město Chrudim, představuje poněkud specifický případ institucionalizované podpory „právnícké osoby“, na níž dopadl trest za aktivní účast v událostech let 1546–1547.

Narůstající rozpory mezi Ferdinandem I. a českými stavy vyvrcholily v letech 1546–1547 v souvislosti s děním v sousedních německých zemích odbojem

2 Obecný přehled studijních nadací přináší práce *Studijní nadání v království Českém-Studienstiftungen im Königreich Böhmen I–XVIII*, Praha 1894–1916; dále srov. Milan MOKOŘ, *Studentské nadace a jejich zakladatelé v Čechách (1583–1754)*, Folia historica Bohemica (dále FHB) 14, 1990, s. 229–255 (zde i odkazy na další literaturu); Milan MYŠIČKA, *Nadace ke zřízení piaristické koleje v Mostě*, Porta Bohemica 1, 2001, s. 117–124; Eva DOLEŽALOVÁ, *Nadace pro jezuitský seminář a konvikt v Praze jako specifický prvek barokní kultury*, in: (edd.) Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK – Vít VLNAS, *Barokní Praha – barokní Čechie*, Praha 2004, s. 583–587; Jiří POKORNÝ, *České studijní nadace*, in: (edd.) Jan NOVOTNÝ – Jiří POKORNÝ, *Česká akademie věd a umění 1891–1991*, Praha 1993, s. 127–132 ad.

3 K tomu s odkazem na další literaturu Jiří MITÁČEK, *Příspěvek k historii brněnského Paláce šlechtičen*, Vlastivědný věstník moravský 54, 2002, č. 1, s. 78–82.

4 O čemž např. M. MOKOŘ, *Studentské nadace*, zejm. s. 229–230.

5 M. MOKOŘ, *Studentské nadace*, s. 229–255. Za nadace nejsou obvykle považovány fideikomisy (svěčenectví), ať už v jakékoliv podobě (nemovitý majetek, peníze, ceniny). Bohužel na tomto místě není možné řešit otázku, zda fideikomisy za druh nadace považovat lze.

proti králi.⁶ V tehdejších událostech hrála velkou roli většina českých královských měst a Chrudim nebyla výjimkou. Chrudimští byli nuceni po potlačení odporu společně se zástupci dalších měst „všechněch statků pozemských králi postoupiti“ a zaplatit pokutu ve výši 1000 kop grošů českých.⁷ Právě toto postoupení vedlo v konečném důsledku ke zřízení chlumecké nadace. Snad ještě zajímavější než samotný vznik je „druhý život“ nadace, tj. opakované snahy města o její obnovení po roce 1620. Vznik, existenci a snahy o obnovení úzce souvisí s náboženským děním v Chrudimi, městským hospodářstvím a pozemkovou držbou.⁸ Problematiku tak nelze řešit bez exkurzu do městského pozemkového vlastnictví a dvojí konfiskace (sekvestrace) statků roku 1547 a znovu roku 1620. Do jaké míry panovník zabavení městských gruntů (v tomto případě chrudimských) roku 1547 považoval za krok dlouhodobé povahy, případně naopak časově omezený? Bylo v panovníkově zájmu protahovat tento způsob postihu? Rovněž je třeba zvážit vztahy městských poddaných a měšťanů a obecněji význam vlastních poddaných pro město.⁹

6 K této problematice se omezují na nejvýznamnější práce a sborníky z posledních let, srov. Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547 I/2*, Praha 1984; Josef VÁLKA, *Dialog krále se stavovskými obcemi o způsobu vládnutí. Ferdinand I. a počátky absolutismu I*. Časopis Matice moravské (ČMM) 124, 2005, č. 2, s. 429–450; TÝŽ, *Konflikt české zemské obce s králem 1546–1547*, ČČM 125, 2006, č. 1, s. 33–51; TÝŽ, *Trest a obnova pořádku. Normalizace. Ferdinand I. a počátky absolutismu III*, ČMM 125, 2006, č. 2, s. 343–365; Petr VOREL (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, Pardubice 1999; TÝŽ, *Velké dějiny země Koruny české VII*, Praha 2005, zejm. s. 149–213 ad.

7 Sixt z OTTERSDORFFU (ed. Josef JANÁČEK), *O pokoření stavu městského léta 1547*, Praha 1950, s. 90 a 97.

8 K právnímu zajištění pozemkové držby srov. Pavla BURDOVÁ, *Vývoj intabulací desek zemských*, Paginae Historiae (PH), 1992, s. 7–22; též Zdeňka KRÖHNOVÁ, *Vztah panovníka ke královskému městu Chrudimi v druhé polovině 15. a na počátku 16. století*, diplomová práce na FF UK, Praha 1974, s. 59–61.

9 K tomu srov. např. Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Plzeň – obraz města předbělohorské doby*, FHB 15, 1991, s. 101–138; Jaroslav ČECHURA, *České Budějovice – příklad vytvoření městského velkostatku v středověkých Čechách*, Jihočeský sborník historický 54, 1985, s. 161–172; ze zahraničních prací je třeba zmínit podnětnou studii Barbara KRUGRICHTER, *Die Bilder bäuerlich-dörflicher und städtischer Beobachter vom Gegenüber. Ammerkungen zum Forschungsstand*, in: (ed.) Clemens ZIMMERMANN, *Dorf und Stadt. Ihre Beziehungen vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Frankfurt am Main 2001, s. 89–98; dále Edwin Ernst WEBER, *Städtische Territorialherrschaft und bäuerlicher Widerstand im Spätmittelalter und der Frühen Neuzeit*, in: (ed.) C. ZIMMERMANN, *Dorf und Stadt*, s. 105–122 a další. Soustavně vztahy mezi měšťany a městskými poddanými v současnosti z českých historiků sleduje Petr ČERNIKOVSKÝ, *Města severovýchodních Čech jako vrchnosti ve světle konfliktů se svými poddanými*, in: (ed.) Martin ELBEL – Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Miscellanea ze semináře starších dějin*, Olomouc 2005, s. 37–57; TÝŽ,

Město chudé či bohaté? Konfiskace a navrácení městských statků Ferdinandem I.

Chrudim byla lokována nejspíše kolem roku 1265 ve staré sídelní oblasti, a tak již v době svého založení měla vlivné sousedy, zejména podlažický benediktinský klášter, statky olomouckých biskupů s centrem v Jezbořicích, lichnické a pardubické panství. Možnost majetkové expanze tedy byla ve všech směrech poměrně omezená. Drtivá většina městských statků ležela východně od hradeb.¹⁰ Počátkem 15. století lze doložit v majetku města vesnice Kočí, Topol, Vestec, z nichž chrudimští měšťané vybírali „*collecte losunge*“.¹¹ Za husitství Chrudim rozpadu církevního a zeměpanského majetku nemohla využít, poněvadž ten získali vlivní šlechtičtí sousedé města. Městský majetek se později rozrůstal velmi pozvolna a ve srovnání s dalšími královskými městy v okolí (Vysokým Mýtem a Poličkou) navíc nebyl příliš souvislý.¹² Naopak drobný majetek předhusitského chrudimského měšťanstva se rozprostíral od hradeb všemi směry. Nejspíše nevelké dvorce jednotlivých měšťanů však v průběhu 15. století zanikly a staly se součástí větších celků (pardubické panství a morašický statek).¹³ V některých ze vsí, držených v předhusitské

Raně novověké poddanské město jako vrchnost. Náchod a jeho venkovské zázemí v 15.-17. století, in: *Celostátní vědecká konference Historie 2003*, s. 55–87; TÝŽ, *Věnná města severovýchodních Čech a jejich poddaní po třicetileté válce*, in: (ed.) Jan KILIÁN, *Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova*, Mělník 2004, s. 37–47. Konkrétně k Chrudimi srov. *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, Chrudim 1926, s. 345–346; k problematice vzájemných vazeb mezi městem a jeho venkovským zázemím též Státní okresní archiv (SOkA) Chrudim, Archiv města (AM) Chrudim, *Kniha kopuov a prodauov gruntov poddaných k špitálům při městu Chrudimi náležejícím*, inv. č. 370, č. knihy 162, sign. B 20. Například držitel šosovního dvora ve Vlčnově, vladykové z Vrbice, byli spřízněni jak s patrně nejvýznamnějším předbělohorským chrudimským měšťanským rodem Franců z Liblic, tak i s majetnějšími obyvateli městské vsi Kočí.

¹⁰ K otázce podoby pozemkové držby ve středověku v regionu srov. Jaroslav TEP-LÝ, *Feudální pozemková držba v předhusitském Chrudimsku*, Pardubice 1997; dále též Petr VOREL, *Česká léna olomouckého biskupství ve 12.-16. století*, Východočeský sborník historický 1, 1991, s. 49–106.

¹¹ SOkA Chrudim, AM Chrudim, *Rejstřík daní a vydání při městě Chrudimi 1399–1402*, inv. č. 446, č. knihy 226, s. f.

¹² Bohatství města naopak zdůrazňují Jan FROLÍK – Jiří SIGL, *Chrudim v pravěku a středověku. Obrázky z každodenního života*, Chrudim 1998, s. 45; dále Antonín ROUBIC, *Hospodářské a sociální poměry v Chrudimi do konce XV. století*, diplomová práce na FF UP, Olomouc 1956, s. 45–46. Roztříštěnost statků nebyla tak výjimečná, například Kutná Hora vlastnila majetky ve vsi Čepí na Pardubicku, srov. Archiv Národního muzea, Topografická sbírka F, inv.č. 63, č. k. 54.

¹³ Jaroslav MEZNÍK, *Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské*, Praha 1965; pramenné edice Josef EMLER (ed.), *Pozůstatky desk zemských roku 1541*

a husitské době měšťany, později mělo své majetky i město Chrudim (Kočice, Rozhovice, Vlčnov). Otázkou dalšího výzkumu zůstává, zda důvod k této skutečnosti nemůžeme spatřovat právě v držbě částí těchto vsí chrudimskými měšťany. Je totiž možné, že v případě obhájení majetkových nároků měšťanským vlastníkem či jeho s městem spjatým dědicem, mohla daná lokalita v rukou rady a obecních starších spíše skončit. Zároveň zůstává nadále nejasné, jestli v případě nákupu statků šlo městům pouze o získání přímé kontroly nad co nejširším okolím, aby bylo možno uplatňovat bez problémů mílové právo.¹⁴ V případě Chrudimi k jednoznačné interpretaci sice svádí nález zemského soudu ve sporu s majitelem sousedních Slatiňan Zikmundem Šarovcem a následná koupě statku městem.¹⁵ Tento případ, jakkoliv důležitý ve sporech mezi městy a šlechtou na přelomu 15. a 16. století, ale nelze přeceňovat (např. v případě Krchleb na Přeloučsku či Hošťalovic získaných počátkem 16. století Chrudim mohla uplatnit mílové právo jen stěží). Spíše se zdá, že větší význam měly tyto statky pro financování špitálů a záduší.

Roku 1541 zástupci Chrudimi Jiří Kantůrek a Václav Tlouk vložili do zemských desk zápis na majetek města ve Svinčanech a Hošťalovicích Jiřimu Geršdorfovi z Geršdorfu a na Cholticích.¹⁶ Krátká noticka nabývá zcela jiného významu v konfrontaci s chrudimskými městskými knihami. Radní písař snad tehdy zachytil převládající názor a prezentoval prodej jakožto Boží trest za dluhy, do nichž město přišlo pro „*pejchu a nesprávu*“. Navíc další řádky téhož záznamu jednoznačně potvrzují úvahu o tom, že „*lépe méně zboží mítí a dlužna nebyti, nežli maje zboží mnoho, o dluhův nose[m] narážeti*“.¹⁷ Městu tedy spíše než o pozemkový majetek šlo o to, aby nemělo dluhy.¹⁸ V roce 1547 Chrudim o své

pohořelých II, Praha 1872, s. 101; Gustav FRIEDRICH (ed.), *Archiv český XXXVII/III (= Kniha provolací IV. desk dvorských z let 1453–1480)*, Praha 1944, s. 729 a 1659–1666; TÝŽ (ed.), *Archiv český XXXV (= Kniha provolací II. desk dvorských z let 1395–1410)*, Praha 1935, s. 173–176 a 413; TÝŽ (ed.), *Archiv český XXXVI (= Kniha provolací III. desk dvorských Království českého z let 1411–1448)*, Praha 1941, s. 713.

¹⁴ Tak J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudim v pravěku a středověku*, s. 45.

¹⁵ Nález z roku 1493 se týkal sporu o vaření piva, srov. J. EMLER (ed.), *Pozůstatky desk zemských roku 1541 pohořelých I*, Praha 1870, s. 219; ke koupi Slatiňan roku 1525 srov. Karel LÁBLER (ed.), *Listář královského věnného města Chrudimi. Privilegia městská a listy králů českých*, Chrudim 1900, s. 42; k dopadu nálezů a jeho významu v argumentaci ve sporech mezi šlechtou a městy počátkem 16. století srov. František PALACKÝ (ed.), *Archiv český VI*, Praha 1872, s. 254.

¹⁶ Anna VAVROŠKOVÁ (ed.), *Desky zemské království Českého. Kvaterny trhové I (Kvaterny trhové běžný černý od léta 1541–1542)*, Praha 1941, s. 30.

¹⁷ SOkA Chrudim, AM Chrudim, *Liber transactionum ab anno 1505*, inv. č. 365, č. knihy 157, sign. B 7, fol. 79r.

¹⁸ V této souvislosti je třeba upozornit na revizi účtů v letech 1539–1545. Tehdy zdůrazňovali purkmistr a rada města, že revize účtů byla důležitá i pro likvidaci městských

statky přišla.¹⁹ Konfiskace odlehlých Krchleb, Srnojed a Habřinky nepředstavovala příliš fatální ztrátu pro odlehlost těchto statků (o výši případných platů z nich prozatím nelze nic bližšího říci).²⁰ Jejich držba ostatně z Chrudimi nečinila bohatého pozemkového vlastníka. Naopak ztráta Slatiňan (držených v letech 1525–1547) a Rabštejnu (1540–1547), ležících daleko blíže městu, už bolestná nepochybně byla.²¹ Od panovníka tyto statky získal Jan z Pernštejna, který je prodal Heřmanu Lhotskému ze Zásmuk.²² Na rozdíl od později získaných majetků ve Slatiňanech, Rabštejnu, Krchlebech a Habřince náležely jiné městské statky pod „šos“ (vedle toho se objevuje i termín „lozuň“).²³ Zpravidla se jednalo o majetky nejbližší městu, držené již od předhusitských dob (grunty ve vsích Topol, Kočí), které Chrudimi i po roce 1547 zůstaly.²⁴ Závažně poznamenal Chrudimské také zánik pernštejnského dominia s centrem v Pardubicích roku 1560.²⁵ Zisk Pardubic panovníkem (místodržitelem) a jejich zařazení mezi komorní panství definitivně znemožnil, aby Chrudim získala část bývalých statků severně od města nazpět (například koupí). Navíc nyní Pernštejny vystřídal na pardubickém zámku komorní hejtmán, jehož vazby na českou komoru byly neoddiskutovatelné. Na krátkou dobu v 70. letech 16. století

dluhů, srov. Antonín ROUBIC, *K právnímu a správnímu vývoji města Chrudimě do roku 1547*, Časopis Společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 14–20.

¹⁹ Jejich výčet viz Antonín REZEK, *Statky konfiskované roku 1547 a jich rozprodávání*, Památky archaeologické 10, 1878, s. 451–452.

²⁰ Na koupí Krchleb si Chrudim půjčila 100 kop grošů českých od měštana Jiříka Jiskry. Částku po 20 kopách splácelo město Jiskrovi v letech 1502–1524, srov. SOkA Chrudim, AM Chrudim, *Liber contractuum ab anno 1439*, inv. č. 362, č. knihy 154, sign. B 10, fol. 327v Chrudim; též AM Chrudim, *Novodobé výpisy z desk zemských*, inv. č. 442, č. k. 8.

²¹ Panovník koupí Slatiňan městu povolil, ale výslovně zakázal jejich uvedení pod šos, srov. K. LÁBLER, (ed.), *Listář*, s. 42.

²² *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, Chrudim 1926, s. 420–422.

²³ SOkA Chrudim, AM Chrudim, *Rejstřík daní a vydání při městě Chrudimi*, inv. č. 446, č. knihy 226, s. f.; definice obsahu termínu šos je dosti široká, a tudíž ji zde nelze řešit. Další platy, notoricky známé, možná nebyly ani v pramenech uváděny a navíc termíny, označující jednotlivé platy, nebyly ustálené, o čemž přesvědčivě Bořivoj NECHVÁTAL, *Hospodářské postavení Loun v polovině 16. století*, Sborník archivních prací (SAP) 16, 1966, s. 420–497; na totožnost významového obsahu termínů „lozuň“ a „šos“ bez ohledu na příslušnost města k jednotlivým právním okruhům na příkladu Českého Brodu upozorňuje Miloš DVORÁK, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, SAP 32, 1982, s. 170–224.

²⁴ *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 345–350, 448–449, 469–470; též Josef Vítězslav ŠIMÁK, *České dějiny I, díl V*, s. 1241–1246.

²⁵ K němuž Petr VOREL, *Zánik aristokratického dvora pánů z Pernštejna v Pardubicích v roce 1550*, in: (ed.) Marie MACKOVÁ, *Poddanská města v systému patrimoniální správy*, Ústí nad Orlicí 1996, s. 63–77.

k Pardubicím patřilo též sousední panství Heřmanův Městec, a Chrudim tak obklopovaly komorní statky ze severu i ze západu.

Platy z části roku 1547 zabavených statků neplynuly přímo Chrudimi, ale záduším a špitálům. Vlastníkem těchto „špitálních a zádušních“ vesnic bylo samozřejmě město, ale užití platů a úroků z nich bylo předem určeno. Koupí platu k záduší ve výši 15 kop grošů českých z kteréhokoliv svobodného zboží v Čechách Chrudimským již roku 1459 povolil král Jiří z Poděbrad.²⁶ K záduší byl odváděn úrok z luk v okolí města, s nimiž měšťané jinak zcela běžně obchodovali. V Chrudimi samé od 15. století narůstaly i odkazy soukromých osob ve prospěch špitálů. Úzká provázanost záduší a špitálů je pochopitelná; kupříkladu oba chrudimské špitály fungovaly právě u kostelů (sv. Jana Křtitele a sv. Kateřiny).²⁷ Značná počáteční investice (koupě vsi, nemovitosti) do budoucna snímala z města břímě financování těchto institucí a z dlouhodobé perspektivy uvolňovala prostředky, které mohly být využity jiným způsobem. V průběhu 15. století se tedy v Chrudimi a dalších městech vyvinul systém financování špitálů a také záduší, který se už později neměnil. Podmínku pro jeho fungování představovala držba majetků, z nichž plynuly ke špitálům a záduším prostředky, a pravidelné vybírání příslušných platů a úroků městem. Roku 1547 (a snad též po roce 1620) se tento systém zhroutil.

Chrudim představuje zajímavý příklad důsledků zabavení městských gruntů i z jiného důvodu. Postupně se v historiografii města etablovalo tvrzení o bohatství před rokem 1547 a chudobě potom v důsledku konfiskací. Zápis v městské knize z roku 1541 a základní tendence vzniku a vývoje městských statků stavějí do jiného světla názor většiny autorů, kteří se zabývali dějinami Chrudimi od konce 19. století. Tvrzení, že se roku 1547 „z města bohatého stává město chudé“, nemůže při vědomí těchto skutečností obstát.²⁸ Kořeny dodnes živé legendy o tom, že Chrudim patřila mezi zdaleka nejbohatší česká města, však lze dohledat. Tento názor vznikl na základě básně, která je zaznamenána

²⁶ J. EMLER (ed.), *Pozůstatky desk II*, s. 295.

²⁷ Detailní popis příjmů obou špitálů podává *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 314–317. Podobným způsobem byl zajišťován chod špitálů též v jiných městech, srov. Pavel BĚLINA, *Organizace chudinské péče v předhusitském Hradci Králové (s edicí Knihy zádušních odkazů městské obce královéhradecké z roku 1411)*, FHB 3, 1981, s. 77–99; Marie BLÁHOVÁ, *Vývoj špitálů v raněfeudální Evropě a problematika nejstaršího špitálu v Praze*, Documenta Pragensia (DP) 7, 1987, s. 44–61; pozoruhodnou sondu do správy zádušních vesnic přináší Helena CHARVÁTOVÁ, *Knihy výjezdů záduší sv. Mikuláše na Starém Městě pražském z let 1579–1597*, SAP 38, 1988, s. 583–603; Rostislav NOVÝ, *Pražské předhusitské špitály*, DP 7, 1987, s. 62–73; Bohuslav ROUČKA, *Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu*, Právněhistorické studie 12, 1966, s. 41–90.

²⁸ Tak Čeněk FLORIÁN, *Chrudim*, Chrudim 1954, s. 3.

v *Liber memorabilium ab anno 1628*.²⁹ Báseň ale pochází až ze 40. let 17. století a nereaguje na události roku 1547, ale na pozdější dění. Koncem 20. let 17. století Chrudim získala od panovníka své statky podruhé; přišla o ně totiž znovu svou účastí na stavovském povstání proti Ferdinandu II. Město bylo postiženo opakovanou přítomností vojska a peněz na správu města, špitálu, pro kněží, školu a především na kontribuce se nedostávalo. V kontextu dobových událostí se tedy předbělohorská doba (a především její etapa do roku 1547) mohla jevit jako „zlatý věk“, kdy se městu a jeho obyvatelům dařilo, žili v klidu a relativním míru bez hrozby vojenského vpádu. V souvislosti s relativně čerstvou vzpomínkou na druhé navrácení konfiskovaných statků (1628) mohlo dojít k aktualizaci obdobných událostí z roku 1547. Podruhé navrácené statky nedostačovaly po roce 1620 na splácení dluhů zatěžujících Chrudim. Porážka povstání, následné boje a navrácení po Bílé hoře konfiskovaných statků tedy podle mého názoru vedly k aktualizaci starších událostí z doby před více než sedmdesáti lety a vina za chudobu města byla explicitně svalena již na konfiskaci roku 1547.³⁰

Navrácení statků a privilegií královským městům po jejich odebrání v důsledku účasti na nezdařeném odboji proti Ferdinandu I. představovalo logické završení předcházejícího vývoje, který započal právě událostmi roku 1547. Podle všeho s tímto „koncem“ předem počítal i sám panovník.³¹ Potvrzuje se tak skutečnost, že si nejen díky relacím české komory byl velmi dobře vědom, do jaké míry zabavení statků poškozují města a z dlouhodobějšího hlediska i jeho. Města totiž nebyla schopna dostat jeho fiskálním požadavkům.³²

29 SOKA Chrudim, AM Chrudim, *Liber memorabilium ruber ab anno 1628*, inv. č. 333, č. knihy 125, sign. A 2, fol. 81v-82r.

30 Těto skutečnosti nasvědčuje i verš, že „od této chvíle nenadále/ přicházelo tím více dále/ pomalu k svému ztenčení/ předešlých věcí k zmaření“. Potvrzuje vznik básně bez starších předloh až v 17. století. Báseň představuje sice zajímavý projev městského veršotepectví, ale nikoliv relevantní pramen pro rok 1547 a bezprostředně následující události. Naopak může být považována za pramen k událostem po roce 1620, k němuž je ale nutné přistupovat opatrně. SOKA Chrudim, AM Chrudim, *Liber memorabilium ab anno 1628*, inv. č. 333, č. knihy 125, sign. A 2, fol. 81v-82r; též Jiří CHARVÁT, *Stará Chrudim*, Chrudim 1991, s. 20. K problematice kolektivní paměti inspirativně Alan B. SPITZER, *The Historical Problem of Generations*, *American Historical Review* (AHR) 78, 1973, s. 1353-1385; Susan A. CRANE, *Writing the Individual Back into Collective Memory*, AHR 102, 1997, s. 1372-1385.

31 Jaroslav PÁNEK, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547-1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha 1982, s. 21. Zde o předem zamýšleném postupu při trestání účastníků, z nichž měla větší část obdržet formální milost, což pro města platí rovněž.

32 NA v Praze, Stará manipulace (SM), inv. č. 3399, č. k. 2336, sign. S 260/1 (sv. 1). Problém s financováním záduší a špitálů samozřejmě není chrudimským specifíkem,

V případě Chrudimi se v žádostech o navrácení roku 1547 zabavených statků neobjevuje argument hospodářský, tzn. znovuzískání prostoru pro prodej výrobků městských řemesel a uplatňování striktního výkladu mílového práva.³³ Bezprostředně ovšem absence vybíraných platů a úroků dolehla na město v záležitostech špitálů a záduší. Král (stejně jako jiným městům) na základě přimlův udělil městu milost, potvrdil privilegia zabavená v létě 1547 a rovněž navrátil část statků, z nichž vycházely platy ke špitálům a záduším.³⁴ Komisař české komory Kryštof Skuhrovský ze Skuhrova pak roku 1551 Chrudimským na místě zeměpána postoupil ještě Vestec a Kočí a prodal ves Topol.³⁵ Navrácená část statků však na provoz špitálů a zajišťování záduší nepostačovala.

Chrudimští žádali v záležitosti navrácení všech městských statků o přimlůvu nejvyššího písaře Wolfa z Vřesovic, který krátce před eskalací sporu mezi panovníkem a stavy roku 1547 obnovoval jakožto podkomoří městské rady. Zdůrazňovali, že platy z vesnic jsou určeny k záduším, špitálu a na školu. Objevuje se i velice zajímavý argument upozorňující na nevýhodnost této situace pro Ferdinanda I., poněvadž „[z vesnic] plat roční od starodávna s městem Chrudimí do komory krále Jeho Milosti (...) vycházel“. Zcela otevřeně Chrudimští přiznávají, že bezprostředním impulsem k sepsání žádosti Wolfu z Vřesovic z května 1550 bylo rozprodávání vesnic kdysi patřících městu.³⁶ Jejich obava byla v tomto případě oprávněná, jelikož o vesnice byl mezi okolními šlechtici zájem.³⁷

ale byl podle všeho celkem běžný.

33 J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudim v pravěku a středověku*, s. 45.

34 K. LÁBLER (ed.), *Listář*, s. 44-47.

35 NA v Praze, SM, inv. č. 3399, č. k. 2336, sign. S 260/1 (sv. 1); též AM Chrudim, inv. č. 32, 38, 39, 40, č. k. 3. Na hospodaření města nyní dohlížel královský rychtář a v téže době byla zřízena i *Knih kupuov a prodauov gruntov k špitálům při městě Chrudimí náležitých*, SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 370, č. knihy 162, sign. B 20; k podobnému vývoji došlo i ve Vysokém Mýtě a Poličce, srov. Hermenegild JIREČEK, *Královské věnné město Vysoké Mýto. Obraz místopisný, dějepisný, životopisný i statistický*, Vysoké Mýto 1884, s. 49-55; SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Polička II, *Registra urbarní (!)*, č. knihy 66, č. k. 3. Zde výmluvná pasáž o navrácených vesnicích, „z kterejchto vesnic krále Jeho Milosti rychtář a dvě osoby k němu přidané podle těchto register důchody vybíratí a na vychování kněžstva, zákovstva a chudiny v špitále i také na vzpravení (!) města vydávati a z toho ze všeho každého roku počty pořádné v městě Poličce i také v komoře Jeho Milosti královské činivati mají, tolikéž i ti, kdož tak od nich co na vydání takových dotčených potřeb k sobě přijímání.“ Až v roce 1561 dosáhlo město Chrudim „vrchního panství“ nad roku 1547 konfiskovanými statky, které doposud nebyly českou komorou prodány jiným zájemcům. Podobný vývoj nastal i jinde.

36 SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 31, č. k. 3.

37 Již v lednu 1550 psal nový majitel Slatiňan Heřman Lhotský ze Zásbuk, „že někteří dobří lidé mě jsou za to žádali, jestliže by ty vesnice, kteréž Jeho Milost od Chrudimě držeti

Po navrácení zbylých statků zůstaly Chrudimi v podstatě jen vesnice, které byly součástí městského zboží snad už od lokace města (Kočí, Topol), definitivně však přišla o Slatiňany, Rabštejnek a izolované vesnice na Přeloučsku. S majitelem Slatiňan se město dokonce dostalo do sporu a zdá se, že stále počítalo s jejich navrácením. Heřmanu Lhotskému ze Zásmuk Chrudimští údajně měli zabraňovat v přístupu k jeho rybníku a dokonce „poslali ke mně, abych jim spouštěním v gruntech jejich škody nečinil, načež jsem jim dal odpověď, že u sebe toho nemám, abych jim tu co proe (...) na škodu dělali měl“.³⁸ Spory s držiteli Slatiňan pak pokračovaly i za dalších majitelů.³⁹

Zřízení chlumecké nadace roku 1562

Zabavení majetků v roce 1547 a jejich pouze částečné navrácení poznamenalo chrudimské městské hospodářství. Ačkoliv dopad konfiskací nelze z důvodu malého množství a nevhodného geografického rozložení statků přeceňovat, byla jakožto náhrada za část zabavených gruntů (Slatiňany) v roce 1562 zřízena rozhodnutím Ferdinanda I. chlumecká nadace. Její vznik rovněž vedl k přeceňování dopadu konfiskací roku 1547 na celkovou hospodářskou situaci města.⁴⁰

Chrudim měla na základě privilegia Ferdinanda I. obdržet ročně z komorního panství Chlumeck nad Cidlinou 50 kop grošů českých (tj. 100 kop grošů míšeňských) ve dvou splátkách na sv. Jiří a sv. Havla.⁴¹ Zřízení nadace město

ráči, na prodaji (!) byly, že by je chtěli od Jeho Královské Milosti koupiti a hotovými penězi zaplatiti“.³⁸ NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/39.

³⁸ NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/39.

³⁹ Václav Frank z Liběchova dokonce zvedl odpor proti navrácení vrchního panství nad městskými gruntů Chrudimským, srov. SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 42, č. k. 3. Zajímavé je, že odpor vznesl až se značným časovým odstupem od vkladu rozhodnutí z prosince 1561. To by nasvědčovalo eskalaci vzájemných sporů mezi Frankem a Chrudimskými v letech 1561/1562–1565. Později došlo ke sporu o les Čtvrť s Bohuslavem Mazancem z Frymburka, který argumentoval tím, že o les město přišlo roku 1547. Chrudimští však zdůrazňovali příslušnost lesa ke statku Pouchobradý, který byl sice roku 1547 Chrudimi zabaven, ale následně králem prodán Osvaldu ze Šenfeldu a jím pak opět městu.

⁴⁰ Č. FLORIÁN, *Chrudim*, s. 3; též J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 20; *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 323–325.

⁴¹ K hospodaření na komorním panství Chlumeck nad Cidlinou srov. Jaroslav HONC, *Organizace velkostatku Chlumeck nad Cidlinou a poddanské poměry na panství Chlumeckém v letech 1547–1611*, Časopis Národního muzea, řada A, 169, 2000, č. 1–2, s. 21–39.

záhy interpretovalo poněkud odlišným způsobem než sám panovník.⁴² Ten vyhověl žádosti purkmistra a rady města Chrudimi s ohledem na „jejich velikou nemožnost a soužení, tak že nemají zač kněžstva, žákovstva a chudých lidí v špitálních chovatí a též městských zdí opravovatí dáti“.⁴³ Naopak Chrudimští považovali oněch 50 kop grošů především za kompenzaci příjmů ze zabavených a prodaných statků bez ohledu na to, kam peníze z nadace poplynou. Část interpretace okolností zřízení této nadace ze strany Chrudimských zní (při zvážení všech okolností) věrohodněji než poněkud stručné zdůvodnění panovníka, ale přesto obsahuje určité nejasnosti.

Obec předně zdůrazňuje dopad konfiskace roku 1547, přičemž Chrudim „nemálo zboží, statkuov, vsí, rybníkuov a lesů jest mělo, tak že jsou je sobě za padesáti tisícův tehdáž šacovali“.⁴⁴ To je ovšem krajně problematické tvrzení. Město sice přišlo o několik izolovaných statků na Přeloučsku a jinde, ale ty byly menší a patrně nepřilíš cenné. Nabízí se domněnka, že podstatná část této sumy připadala na panství Slatiňany, které Heřman Lhotský ze Zásmuk koupil záhy po konfiskaci od Jana z Pernštejna za 3 824 kop grošů českých.⁴⁵ Ačkoliv mohl být prodej velmi úspěšný a částka adekvátně menší, nelze očekávat až tak propastný rozdíl mezi reálnou a tržní cenou Slatiňan. Město Chrudim navíc část statků (zejména šosovní vesnice) obdrželo zpátky, což jaksi nezdůrazňuje. Další otázky vyvolává výše sumy plynoucí Chrudimi z titulu chlumecké nadace. Jakým způsobem se k částce 50 kop grošů došlo? Domnívám se, že byla odvozena z výše platů, které město získávalo od svých poddaných ve Slatiňanech.⁴⁶ Pokud Ferdinand I. kompenzoval nadací platy ze zabaveného statku,

⁴² Edice privilegia K. LÁBLER (ed.), *Listář*, s. 49, 50 (potvrzení Maxmiliánem II. 1565) s. 50, 51 (Rudolfem II. 1577); dále NA Praha, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9. V poslední době na plat upozornil Jan KILIÁN, *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*, České Budějovice 2005, s. 129.

⁴³ K. LÁBLER (ed.), *Listář*, s. 49.

⁴⁴ NA Praha, SM, inv. č. 502, č. k. 277, C 26/9. Toto tvrzení je však poněkud přehnané, podobně jako v případě Poličky (Josef KRUŠINA, *Z dějin Poličky*, in: (ed.) Josef DRAHOŠ, *Poličko. Vlastivědný sborník*, Pardubice 1958, s. 7–20), odhadující škody způsobené zabavením statků na sumu 100 až 150 000 kop grošů. Pro srovnání Plzeň tehdy držela statky šacované na 80 038 kop gr. českých, Hradec Králové na 35 698 kop gr. českých, srov. M. BĚLOHLÁVEK, *Plzeň – obraz města předbělohorské doby*, FHB 15, 1991, s. 101–138. Ačkoliv podhodnocování statků městy bylo zcela běžné, k čemuž srov. Tomáš STERNECK, *K objektivitě berních příznání z předbělohorské Moravy na příkladu královských měst v brněnském berním kraji*, FHB 21, 2005, s. 83–110, rozdíl rozhodně nemohl být příliš „okatý“. Srov. též NA Praha, SM, inv. č. 3399, č. k. 2336 a 2337, sign. S 260/1 (sv. 1 a 2).

⁴⁵ *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 420–422.

⁴⁶ Tato částka by přibližně odpovídala sumě úroků, které Chrudim získávala ze slatiňanského zboží; případně součtu sumy nájmu, který plynul ze Slatiňan a ze vsí

jeví se takový způsob výpočtu částky logickým. Je-li tato úvaha správná, příjmy ze zabavených statků nebyly zdaleka tak oslnivé, jak město zdůrazňovalo. Toto zdůrazňování hodnoty zabavených statků a chudoby Chrudimi je ovšem pochopitelné v okamžiku, kdy žádá např. o confirmaci privilegia či obnovení nadace.

S částí městských statků učinil Ferdinand I. směnu s Janem z Pernštejna a získal za ně panství Chlumeck nad Cidlinou.⁴⁷ Nepochybuji o tom, že město osudy svých bývalých statků sledovalo (dokazuje to též pozdější sousedský spor s Heřmanem Lhotským ze Zásmyk) a vědělo, jak s nimi česká komora nakládá. Z hlediska panovníka představuje kompenzace příjmů ze zabavených statků z panství jím nově získaného (částečně právě díky konfiskacím) krok utilitární, z pohledu města pak šlo spíše o ironii osudu. Zřízení chlumecké nadace ale mj. potvrzuje úvahu o tom, že panovníkovým cílem nebylo roku 1547 likvidovat městský stav hospodářsky a tím i mocensky, ale pouze městům jasně určit mantinely jejich politických ambicí. Hospodářské „zničení“ obcí (v tomto případě Chrudimi) by představovalo kontraproduktivní krok. Za určitých okolností mohla chlumecká nadace znamenat pro město omezení a jeden z nástrojů, jímž mohl císař jakožto český král zasahovat do poměrů v něm. V prvních desetiletích existence chlumecké nadace ale nedošlo k jakémukoliv pokusu o její využití pro penetraci panovníkovy moci do lokality. Platy z panství Chlumeck nad Cidlinou byly komorními hejtmany odváděny a Chrudimští je kvitovali.⁴⁸

Tuněchody dohromady. Situaci však komplikuje skutečnost, že dosud nejsme schopni přesněji určit, kolik peněz přesně a v jakém poměru vůči ostatním položkám plynulo z těchto statků k záduším, špitálům a škole, srov. *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 323.

⁴⁷ Kromě statků Chrudimi využil panovník ke směně i majetky většiny ostatních východočeských královských věnných měst.

⁴⁸ Odvádění je možné doložit bezprostředně pro léta 1567–1573. Uvážíme-li, jak vehementně město o obnovu platu usilovalo po prodeji Chlumce Vchynským, nevyplácení příslušné částky by nejspíš nezůstalo bez odezvy v pramenech. Srov. NA v Praze, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9.

Chlumecká nadace v kauzách Václava Píseckého a Blažeje Borovského

Chlumecká nadace nezůstala neznámou širšímu okruhu obyvatel Chrudimi. Prokázat obecné povědomí o existenci nadání lze na příkladech Blažeje Borovského a Václava Píseckého. Můžeme předpokládat, že nebyli z řad obyvatel města jedinými, kteří o pravidelném vyplácení příslušné částky Chrudimským věděli. Chlumecká nadace se stala počátkem 17. století jedním z nejdůležitějších bodů suplik obou mužů. Písecký v roce 1602 a Borovský v roce 1610 shodně poukazují i na převážně českobratrský charakter města, což potvrzuje též zpráva komise prošetřující Píseckého stížnost a později sám císař Rudolf II.⁴⁹ Jejich supliky tedy nepostrádají ani určitý náboženský podtón.

Postřihač Václav Písecký upozornil panovníka (českou komoru), že oněch 50 kop grošů českých, plynoucích z chlumeckého panství a majících sloužit k podpoře kostelů, špitálů, školy a na opravu hradeb, není městem k těmto účelům vůbec využíváno. Jeho tvrzení, že „*všecko spustili*“ pak potvrdila i komise s tím, že v kostele sv. Kateřiny nebyl kněz a že v chrámu Nanebevzetí Panny Marie ornáty a kalichy „*velmi zle a nerozšafně od sprostých lidí robotných opatrované, oplesnivělé a téměř shnilé našli*“. Ačkoliv nemohli vyslechnout učitele a žáky chrudimské školy, konstatují, že „*v velikém neřádu, jakž kostely, tak škola trvá a brzkého lepšího opatření a napravení potřebuje*“.⁵⁰ Město v reakci na závěry komise uvedlo, že u sv. Kateřiny farář není pro nedostatek peněz (zdůrazňují zabavení statků roku 1547) a platy z chlumeckého panství využívají pro potřeby špitálů.⁵¹ Rudolf II. Chrudimským poté nařídil, aby se chovali řádně a osazovali kostely vhodnými kněžími.⁵² Celá záležitost ale díky prakticky neustálému suplikování a stížnostem Václava Píseckého (došlo i na urážku podkomořího královských věnných měst Hertvíka Zejdlice ze Šenfeldu), spíše vyzněla do ztracena. Nikdo jednoduše neměl zájem o neustálý neklid v jednom z krajských měst způsobovaný stále týmž jedincem. Chrudim byla schopna odvádět berně, což byl v době války s Turky primární zájem panovníka i komory. Tvrdý zákrok císaře v oblasti církevní, tj. v záležitosti nevhodného

⁴⁹ NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/27; též *Sněmy české X*, Praha 1900, s. 354–355.

⁵⁰ NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/27. Konstatování ostře kontrastuje s domněnkami o vysoké úrovni školy, srov. Čeněk FLORIÁN, *Chrudimská škola, kolébka zdejšího gymnasia I (do doby bělohorské)*, in: (ed.) Jaroslav ADÁMEK, *Památník reálného gymnasia v Chrudimi 1863–1948*, Chrudim 1948, s. 9–12.

⁵¹ NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/27.

⁵² *Sněmy české X*, s. 354–355.

kněze,⁵³ navíc mohl vyvolat nežádoucí odezvu v celém království. Suplika Václava Píseckého je důležitá i z toho důvodu, že nepřímou potvrzuje vyplacení příspěvku z chlumeckého panství městu Chrudimi na počátku 17. století.

V roce 1610 si na chrudimské opakovaně stěžoval panovníkovi Blažej Borovský z Borovna, původně určený jako duchovní správce pro městečko Dašice na komorním panství Pardubice, kde došlo ke sporům mezi dosavadním knězem a obyvateli.⁵⁴ I když jeho místo měl v Dašicích z rozhodnutí konzistorie zaujmout právě Borovský, zůstával nadále v Chrudimi.⁵⁵ Zde působil od roku 1607 a měl s purkmistrem a radou města korektní vztahy. Chrudimští mu dokonce v latinských hexametrech gratulovali k narození syna.⁵⁶ Proč došlo kolem roku 1610 ke změně, prozatím není možné přesně říci. Věc patrně souvisela s úrovní hmotného zajištění kněze Borovského, jeho spíše luterskou náboženskou orientací a neklidnou povahou.

V roce 1610 svolal Borovský poradu kněží chrudimského kraje, protože „*ted málo před kolika nedělemi oznamujíc mi své stížnosti duchovní i svědští (!) lidé, oustně i psané, kterak by v svým náboženství byli obtěžováni od těch, jenž se někdy jmenovali jednoty bratrské.*“⁵⁷ Nejspíše tedy šlo o spory s příslušníky a příznivci jednoty bratrské, bližší informace ale bohužel postrádáme. V červenci roku 1610 defensoři v Praze odsoudili Borovského jako buřiče, protože tupil konzistor, a jeho jméno nařídili vymazat z konzistorních akt.⁵⁸ Po svém odsouzení žádal o přímluvu a pomoc Adama ze Šternberka, Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka a Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. Souvislost svého odsouzení defensorů se spory s radou a obcí města Chrudimi potvrdil Borovský nepřímou i tím, že v téže žádosti o podporu prosil nejvýznamnější katolické šlechtice království zároveň o zásah proti Chrudimským, kteří mu na základě rozhodnutí defensorů odňali děkanský titul a duchovní správcovství v kostele sv. Kateřiny. Zatímco mnozí z obyvatel města podle Borovského prý „*pláčí a nařikají (...) naproti tomu asi deset bakalářův Calvinistův*

53 Podle všeho jím roku 1602 byl v chrámu Nanebevzetí Panny Marie Martin Černovický, srov. SOkA Chrudim, Sběrka rukopisů, *Pomůcky k historii města Chrudimě*, inv. č. 12, sign. L 13.

54 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277–279, sign. C 26/9; C 26/34 a C 26/50; též Zlatuše KUKÁNOVÁ, *Ke struktuře světského kléru v Čechách na počátku 17. století*, PH 1, 1993, s. 37–71.

55 K jeho působení a epigrafické památce na přítomnost v Chrudimi srov. SOkA Chrudim, Pozůstalost Vincence Floriána, *Kostel sv. Kateřiny*, rkp., inv. č. 43, f. 1.

56 *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 195–196.

57 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/50, zde též znění tohoto patentu.

58 SOkA Chrudim, Pozůstalost Antonína Rybičky, *Výpisy o kněžích v Chrudimi*, inv. č. 17.

(!) a pikhartův se veselí a radují“.⁵⁹ Žádá tedy zmiňované šlechtice, aby se přimluvili u panovníka také o jeho opětovné jmenování děkanem v Chrudimi a farářem u sv. Kateřiny. Pokud by se v této souvislosti defensoři zaštiťovali majetátem, mají katoličtí šlechtici poukázat na to, že panovníkovi náleží v Chrudimi dědičná kolatura u sv. Kateřiny, na kterou přispívá platem z panství Chlumeck nad Cidlinou a jejíž stav je katastrofální. O ustanovení „*predikátorem*“ u sv. Kateřiny v Chrudimi žádal Borovský koncem srpna 1610 též českou komoru.⁶⁰ Komorní úředníky upozorňoval, že faráři u sv. Kateřiny působí i v kostele ve vsi Kočí a v dalším chrudimském chrámu sv. Jana Křtitele. Ve všech těchto svatostáncích jsou lidé jeho kázání žádostiví, „*kromě čtyř osob radních*“.⁶¹ Počátkem října 1610 Borovský opět psal české komoře, „*nebo již toho dobře rozumím, co jest na mysli Calvinům (!) chrudimským, že by mě raději sto mil zdáli od Chrudimě viděli, nežli by mě v kapli [jeho] M[ilosti] C[ísařské] kázati Boží slovo slyšeli*“.⁶² Borovský znovu upozornil na jádro celého sporu, neboť v převážně bratrském městě jeho přítomnost v kostele sv. Kateřiny po odsouzení konzistorie vyvolávala obavy. Borovský vyzýval k uplatňování panovníkových patronátních práv, a to krom jiného i z titulu chlumecké nadace. Později přímo specifikoval, že o jeho údajné vyhnání z Chrudimi usiluje purkmistr Samuel Klatovský.⁶³ Blažej Borovský neměl přímo ve městě možnost proti purkmistrovi a radě města, kteří se při jeho odvolání z místa děkana a duchovního správce u sv. Kateřiny opírali o rozhodnutí defensorů, nijak zasáhnout. Situaci tedy řešil stížnostmi české komoře a šlechticům s vazbami na dvůr, přičemž upozorňoval na zneužívání peněz z chlumecké nadace a očerňoval purkmistra v Praze i v Chrudimi. Tím mohl nejspíše vzbudit zájem komory.⁶⁴ Zneužívání chlumecké nadace později představovalo hlavní

59 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/50.

60 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/34; prý zde není přítomen farář již přes padesát let.

61 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 279, sign. C 26/34.

62 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9.

63 Ke Klatovskému srov. NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9; SOkA Chrudim, AM Chrudim, *Liber contractuum ruber ab anno 1607*, inv. č. 375, č. knihy 167, sign. B 16, fol. 49r; též SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Polička I, inv. č. 83, č. k. neuvedeno.

64 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9; „*Aby Jeho Milost Císařská jim, totiž k sv. Kateřině kněze pod jednou dáti chtěla ráčila, jakž oni tím lid straší a děsí a mě u lidí tím zvoškliviti mání, toho já od [jeho] M[ilosti] C[ísařské] a Vašich Milostí nikdy sem nemyslil a nesmyšlím.*“ Borovský asi s podobnou reakcí nepočítal, nicméně je logická, protože neustále zdůrazňoval postavení císaře jakožto kolátora u sv. Kateřiny.

část jeho suplik.⁶⁵ Reakce ze strany města pochopitelně nebyla příznivá, zvláště pokud Borovský chlumeckou nadací zpochybňoval.⁶⁶ Nakonec byl purkmistrem a radou obviněn ze zasahování do městské správy.⁶⁷

Samotný Borovský nenápadně zdůrazňoval, že plat má plynout především ke kostelu sv. Kateřiny a o hlavním chrámu Nanebevzetí Panny Marie se zmiňuje pouze okrajově a v okamžiku, kdy zmínka o něm odpovídá jeho záměrům. Borovskému patrně nešlo pouze o blaho věřících ve městě, kteří přicházejí na jeho kázání „v velkých housích“ a „toho sobě vinšují, kdyby to věc možná byla, z rozkazu a na poručení J[eho] M[ilosti] C[ísařské], abych u sv. Kateřiny některou neděli kázati mohl“,⁶⁸ ale spíše o materiální zajištění jeho samého. V této snaze si počínal úspěšně, protože roku 1611 se purkmistr a rada města usnesli přidat na deputátu knězi v hlavním městském chrámu Nanebevzetí Panny Marie, který vyhrožoval, že „nebude-li mu zouplna, jako jiným kněžím, obzvláště knězi Blažejovi Borovskému z Borovna, dáváno, že se městem opatřiti a hned od sv. Havla [v] obci této pracovati nebude.“⁶⁹ Tehdejší duchovní správce v chrámu Nanebevzetí Panny Marie reagoval s drobným časovým odstupem na předchozí dění a také on se snažil po vzoru Borovského o lepší materiální zajištění svého úřadu.

Jinými slovy tedy tyto informace předchozí tvrzení Borovského poněkud relativizují, především v rovině jeho reálné péče o správu kostela sv. Kateřiny. Borovského supliky ostatně obsahují i požadavky na umožnění kázání v chrámech sv. Jana Křtitele v Chrudimi a sv. Bartoloměje v Kočí. U sv. Kateřiny

65 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9; „Srozuměl jsem tomu, že náká (!) privilegia od Jeho Milosti Císařské na těch 100 kop míšeňských, kteréž se jim vydávají z panství chlumeckého každoročně mají. Avšak toho pilně šetřiti a na [to] se ptáti sluší, dali-li sou na sv. Kateřinu i na faru od množství let jednu kopy na opravu. Jestliže se kostel sv. Kateřiny a i kostel velký ve městě kdy spravoval za čtyři léta nikdy jsem od kostelníkův neslyšel, aby jim krejcar pomohli. Městských pak zdí ani kamenem jedním nepřikryli. U sv. Jana ve špitále pro hanbu svou (ač kdyby se styděli) od mnoha let prkennýho stropu udělali nechť. Při sv. Jiří objednal jsem to při jednom měštěninu, že chtěl dáti kostel hlavní vybiliti a i místy vymalovati, nechťeli dáti z lesův svých a zádušních na lešení, majíc zádušní poddaný.“

66 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9; „Co se týče toho platu z panství J[eho] M[ilosti] C[ísařské] (na faráře u sv. Kateřiny bytných každoročně) z panství chlumeckého, jest jistá pravda, byt pak oni jak chtěli dskami zemskýmí (ač mají-li v nich toho co) se hájiti chtěli.“

67 Borovský a Písecký shodně obviňují purkmistra a radu města z okrádání chudších obyvatel, vdov a sirotků, především v případě kontribucí.

68 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9; pokud musel Borovský žádat císaře a komoru o dovolení kázat u sv. Kateřiny, patrně to s jeho postavením ve městě nebylo tak slavné.

69 SOKA Chrudim, Sběrka rukopisů, Pomůcky k historii města Chrudimi (Extrakt z manuálu pamětního), inv. č. 12, sign. L 13.

i u sv. Jana Křtitele existovaly špitály, k nimž náležely platy ze záduších a špitálských luk a též městských vesnic. Ke sv. Bartoloměji platili sedláci z Kočí a dalších vsí. Proč Borovský nežádal též o právo kázat v hlavním městském kostele Nanebevzetí Panny Marie? Z titulu děkana na to měl právo. Domníval se snad, že hlavní městský svatostánek, symbol města a jeho bratrské orientace, představuje „příliš velké sousto“? Pokud byli obyvatelé skutečně z větší části nakloněni jeho kázáním, jak naznačuje ve svých suplikách, v komplikujících se náboženských poměrech Českého království v dané době by spor většiny stojící za Borovským s bratrskou menšinou v radě města nezůstal bez odezvy a nejspíše by k němu v nějaké podobě opravdu došlo. Nic takového se ovšem v Chrudimi nestalo. Tento fakt sám nabádá při posuzování a interpretaci Borovského suplik k opatrnosti a potvrzuje, že za celým sporem mezi ním a radou města byl spíše hmotný zájem děkana a kněze u sv. Kateřiny na vlastním zaopatření. Borovský ostatně mohl odejít do Dašic. Neučinil tak. Proč? Místo děkana v krajském městě a faráře u sv. Kateřiny, k níž plynuly (či alespoň měly podle něho plynout) platy z komorního panství a městských vsí, bylo zjevně lukrativnější a prestižnější. Usnesení purkmistra a rady města z roku 1611, již po odchodu Borovského z Chrudimi, potvrzuje vzájemnou dohodu města s děkanem a farářem u sv. Kateřiny Blažejem Borovským v záležitosti příjmů, a to bez ohledu na prospěch jeho věrných v Chrudimi.

Pozdější dohoda a naznačená možnost relativizace sporů Borovského s městem by však neměla zastínit fakt, že chlumecká nadace mohla za určitých okolností představovat pro město „danažský dar“, jehož prostřednictvím byl panovník schopen velice účinně zasáhnout do situace v Chrudimi. K tomuto vývoji v době předbělohorské nedošlo. Podle mého názoru lze důvod k této skutečnosti spatřovat především ve vědomí možných konsekvencí podobného zásahu. Náboženský rozměr byl počátkem 17. století ve vztazích zeměpána a měst neoddelitelně přítomen. S ohledem na jednoznačnou náboženskou orientaci panovnické dynastie je zřejmé, jakým směrem by se za takových okolností (i v záležitosti chlumecké nadace) úsilí císaře ubíralo. Po roce 1609, tedy v době suplikování Borovského, by ale podobný postup představoval porušení Rudolfova majestátu. Z reakcí purkmistra a městské rady na supliky Václava Píseckého a zejména Blažeje Borovského je jasně patrné, že si toho město bylo vědomo. Ani ze strany šlechticů, které Borovský žádal o přímluvu, není možné doložit jakoukoliv reakci. V neposlední řadě celá kauza dokazuje, že mezi luterány (k nimž Borovský inklinoval) a českými bratry (tj. kalvinisty dle Borovského) zela hluboká propast. Luteráni si i díky vztahům Habsburků k drážďanskému dvoru byli bližší s katolíky. Zcela jasně to ostatně dokazuje kariéra a jednání drážďanského dvorního kazatele Matyáše Hoě z Hoěneggu.

Chrudimští děkanové pobělohorské doby a snahy o obnovení chlumecké nadace

Krátce po těchto suplikách a žádostech Blažeje Borovského se celá záležitost chlumecké nadace stala zdánlivě bezpředmětnou. Panovník totiž Chlumec nad Cidlinou roku 1610 postoupil Vchynským (Kinským) a nadace de facto přestala existovat. Nový majitel Chlumce Václav Vchynský ze Vchynic a Tetova odmítal nadále vyplácet oněch 50 kop grošů českých a upozorňoval, že mu Matyáš II. Chlumec nad Cidlinou předal bez „všech závad a poplatkův“.⁷⁰ Chlumecká nadace poté figurovala ve vztazích mezi Chrudimí a pobělohorskými panovníky. Po roce 1620 Chrudimští napnuli své síly na znovuoobnovení platu. Tato snaha byla dlouhodobá a definitivně ustala až v samém závěru 17. století. Výrazným způsobem si v ní angažovali chrudimští kapucíni a nepřímo i katoličtí duchovní správci v chrámu Nanebevzetí Panny Marie. Sama nadace s postupem času ustupovala do pozadí a výrazněji se při jednání o jejím obnovení projevila skrytá rivalita mezi světským a řádovým klérem (kapucíny). Odrazem zmiňované rivality byl snad i vznik legendy o zázračném Salvátorském obraze v kostele Nanebevzetí Panny Marie.

Záhy po bitvě na Bílé hoře, o jejímž výsledku a o časově mírně předcházejících pohybech obou armád byli v Chrudimi zpraveni velmi dobře,⁷¹ bylo patrné, že město stihne trest.⁷² Významný představitel profalcké strany primátor Samuel Klatovský spáchal v důsledku změny politické situace a v očekávání trestu sebevraždu. Na základě tvrzení radních se Chrudim stala katolickým městem jednorázově dne 28. června 1622.⁷³ Je samozřejmé, že tomuto tvrzení lze přikládat váhu pouze částečně. Podle všeho se tehdy katolíky stala především reprezentace města, tedy purkmistr a rada.

Chrudim krátce po Bílé hoře nekatolický děkan opustil. Místo zůstalo po jistý čas volné a snaha o konverzi města ke katolictví tak zůstávala v podstatě na bedrech vrchnosti. Tou byla v případě královského věnného města

70 SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7092, č. k. 640.

71 Je to jasně patrné z dopisu tehdejšího radního písaře Daniela Polického do rodné Poličky, k němuž přiložil opis zprávy kutnohorského měšťana Jana Píseckého, srov. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Polička I, inv. č. 338, č. k. neuvedeno. Bohužel je opis této zprávy v současnosti neznámý.

72 Alespoň tak lze interpretovat zápis v chrudimské pamětní knize, srov. SOkA Chrudim, AM Chrudim, *Libér memorabilium*, inv. č. 373, č. knihy 165, sign. A 1, fol. 404v-405r; „Veliká proměna z zvláštního dopuštění Božího následovala, když nešťastně armáda česká od lidu císařského v neděli před sv. Martinem léta 1620 rozražena a rozehnána jest.“

73 NA v Praze; SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9.

sice formálně královna, reálně však spíše císař jakožto český král.⁷⁴ Ferdinand II. byl přímo v Chrudimi zastupován královským rychtářem Václavem Bílkem.⁷⁵ Nejspíše z rychtářovy iniciativy získala Chrudim i nového katolického děkana, kterým byl Jiří Bílek. Shoda jmen není náhodná, jednalo se o bratry. Výsledkem jejich „spolupráce“ pak byl onen akt „hromadné konverze“, k němuž došlo v červnu 1622. Následně byl Jiří Bílek přeložen do Kutné Hory a naopak z Kutné Hory přišel do Chrudimi nový duchovní správce Matyáš Appiani. Volba Appianiho ovšem nebyla šťastná. Děkan obviňoval Chrudimské ze skrytého nekatolictví (v tom měl pravdu), porušování jeho příkazů a z toho, že nesvěti svátky. Naopak Chrudimští nového děkana obviňovali z přemrštěných finančních požadavků (což je nesmírně důležité pro další vývoj kolem chlumecké nadace) a ze zasahování do správy města a porušování cechovních pořádků.⁷⁶ Asi měli pravdu, protože Appiani vyvolával značné kontroverze již ve svém předchozím působení. V lednu 1623 požadoval, aby mu jako předešlým kutnohorským arciděkanům byl vyplácen náležitý deputát,⁷⁷ v říjnu 1625 dokonce obvinil Kutnohorské z náklonnosti k bludům a kacířství, přípravy další rebelie a navrhol do města vyslat vojsko k prosazení katolické víry.⁷⁸

V roce 1629 nastoupil na místo uvolněné odchodem děkana Appianiho benediktin, apoštolský pronotář a překladatel František Řehoř Čichovský.

74 V textu užívám konvenčního termínu „rekatolizace“, přičemž jsem si vědom debat o jeho vhodnosti. K tomuto terminologickému problému Ivana ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích. Pokus o zasazení fenoménu do středoevropských souvislostí*, in: (ed.) TÁŽ, *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*, Praha 2003, s. 14–24.

75 Rychtář Bílek z titulu své funkce oznamoval obyvatelstvu města v únoru 1626, že nekatolíci, pokud nezmění svou víru, musí opustit město. Zároveň sepisoval inventář majetku zanechaného ve městě emigranty, srov. NA v Praze, SM, inv. č. 653, č. k. 363, sign. C 215/C6. Zajímavým příkladem osudu emigranta je mečíř Jan Máj, k němu v omezené míře David NOVOTNÝ, *Chrudimský měšťan Jan Máj a vztahy mezi Chrudimí a Poličkou na přelomu 16. a 17. století*, Chrudimský vlastivědný sborník 11 (CHVS), 2007, s. 145–160.

76 *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 217.

77 NA v Praze, SM, inv. č. 1667, č. k. 1191, sign. K 88/8.

78 NA v Praze, SM, inv. č. 1667, č. k. 1198, sign. K 88/57. Na adresu Appianiho se velmi nelichotivě vyjádřil i Mikuláš Dačický z Heslova. Spory mezi knězem a Kutnohorskými nakonec řešila komise a „tu teěž kněz Apian odtud, ač nerad, jest vyzdvižen a podán do města Chrudimě, a z Chrudimě jakýsi kněz Jiřík, řečený Bílek, podán a nařizen k témuž děkanství do Hor Kutných“. Dačický označuje Appianiho za „lakomce nenasytného, jenž tu hojně peněz nabyl a vyšacoval“. Srov. Mikuláš DAČICKÝ Z HESLOVA (ed. Antonín REZEK), *Paměti II*, Praha 1880, s. 270.

Osobnost Čichovského je poněkud záhadná.⁷⁹ I on dbal o své zajištění po stránce hmotné, na což lze usuzovat z jeho snahy o rozšíření majetku, který patřil k chrudimské faře (děkanství). V roce 1634 získal Čichovský pro kostel Nanebevzetí Panny Marie vinici, a to jako kompenzaci dluhu rytíře Tobiáše Šarfemberka z Lindenthalu vůči rytíři Matyáši Haynovi z Haynbergu.⁸⁰ S ohledem na nedostatek katolických duchovních vykonával Čichovský i další úřady v duchovní správě (k tomu níže). Na rozdíl od tvrzení kronikáře Ceregettiho však příliš velké úspěchy v rekatolizaci kraje neměl. Sám si to uvědomoval a svědčí o tom jeho zpráva nadřízeným.⁸¹ Některé cennosti z chrámového pokladu v kostele Nanebevzetí Panny Marie nechal jakožto „bludařské“ roztavit a zhotovit nové.⁸² Čichovskému pastýřský úřad neustále komplikovala válka. Během švédského vpádu v letech 1639 až 1640 raději opustil Chrudim. Ironií osudu následoval některé ze svých neposlušných oveček, poněvadž také on odešel dočasně na Moravu. Vrátil se roku 1640 a krátce

79 Josef CEREGGETTI (edd. Tilman BERGER – Tomáš MALÝ), *Historia chrudimská, v níž se vypisuje počátek města Chrudimě, jakož také zkáza a zase poznovu vystavení a vše-likých věcí v něm zběhlých*, Chrudim 2005, s. 38–42; k Čichovského překladatelskému dílu Josef JIREČEK, *Rukověť k dějinám literatury české I*, Praha 1875, s. 150; Antonín PODLAHA, *Český slovník bohovědný III*, Praha 1926, s. 341; dále Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Dílo španělského jezuitu Juana Alfonse de Polanco v českém překladu z roku 1639*, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Brno 2005, s. 109–118. Čichovský spravoval svěcené území pro nedostatek kněžstva. I když byl sám příslušníkem benediktinského řádu, zastával de facto úřad kněze světského, a tudíž je na něj v předkládaném příspěvku takto nahlíženo.

80 SOkA Chrudim, AM Chrudim, *Liber vinitorum*, inv. č. 371, č. knihy 163, sign. B 21, fol. 227r.

81 *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, Chrudim 1926, s. 219–221; její body jsou zhruba tyto: Panstvo je ve více vládné a poddaní neochotní; poddaní raději utíkají do hor, jsou-li napomenuti; páni poddaným nedávají dobrý příklad; venkované se při nátlaku ve věcech víry raději přestěhují na Moravu a tady jsou vítáni; predikanti se všude veřejně zdržují; emigranti podněcují poddané k odporu proti rekatolizaci; lid nesvětí svátky; páni zabírají statky uprchlíků a neplatí z nich desátky; páni jsou katolíky na oko a víra je nezajímá; ke svátostem poddaní přistupují pouze ze strachu; patronové nespolupracují s církví a nechtějí obsazovat kolatury. V případě farnosti Heřmanův Městec však své povinnosti zanedbal přímo Čichovský, protože zde do roku 1636 nebyl ustanoven řádný duchovní přes veškerou snahu vrchnosti o rekatolizaci. O vypuzení predikantů z Heřmanova Městce se v roce 1623 a znovu 1624 pokusili Lev Burian a Jan Jetřich Berkové z Dubé, srov. SOkA Chrudim, AM Heřmanův Městec, inv. č. 2658 a 2659, č. k. 252; též *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 221.

82 Monstranci zhotovil kutnohorský zlatník David Klement z 656 uncí stříbra, 24 dukátů na zlacení a z drahých kamenů v hodnotě 60 kop. Společně s kadidelnicí stálo celé dílo přes 878 zlatých rýnských a poprvé byla monstrance i s kadidelnicí „využita“ v roce 1631. Blíže k chrudimskému chrámovému pokladu Karel CHYTIL, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Chrudimském*, Praha 1900, s. 63–67.

nato zemřel.⁸³ Problémy s vojáky měli Čichovského nástupci Diviš Měsíček († 1644) a Pavel Münzer rovněž. Münzer byl snad ještě horším děkanem než Appiani. I on nedbal o řádné služby Boží, urážel měšťany a měl dokonce problémy s alkoholem.⁸⁴ Později se děkany v Chrudimi stali Jan Vojtěch Švanda a Samuel Hattaš. Při vzpomínce na Čichovského předchůdce Appianiho a nástupce Münzera se tedy působení tohoto apoštolského pronotáře ve městě Chrudimi s odstupem času skutečně mohlo jevit jako téměř idylické, což vysvětluje do jisté míry i kladný náhled kronikáře z 18. století Ceregettiho. Krátce po smrti Františka Řehoře Čichovského souhlasil roku 1641 pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch hrabě z Harrachu se zřízením kapucínského kláštera v Chrudimi, i když vlastní realizace tohoto rozhodnutí započala až roku 1656. Otevřela se tak další kapitola v duchovních dějinách města, ale nepředbíhejme.

V závěru 20. let 17. století se chlumecká nadace opět dostala do ohniska zájmů města. Paradoxně k této skutečnosti vedly podobné důvody, díky nimž v roce 1562 nadání vůbec vzniklo. Krátce po Bílé hoře došlo zase k zabavení (sekvestraci) statků. Dočasně byly svěřeny do správy královskému rychtáři, od nějž je získalo město zpět roku 1628. Vedle platů k záduším a špitálům z vesnic (Topol, Vestec, Pohled, Pouchobradý, Kočí a Vlčnov) odvádělo 38 osedlých také 250 kop míšeňských na sv. Jiří a sv. Havla. Nebylo to příliš mnoho a navíc jen ve vesnici Kočí bylo 6 gruntů pustých.⁸⁵ Tento přehled příjmů z chrudimských vsí je mimořádně důležitý. Panovník si však ohledně navrácení statků městům kladl několik podmínek. V první řadě měly platy z vesnic primárně směřovat na kněžstvo, žákovstvo, chudé lidi a špitály. Městské statky bylo možno zadlužit pouze do určité míry a s povolením komory, obecní důchody měly být spravovány řádně a prostředky z nich vydávány jen s vědomím plné rady, na úředníky dohlížel primas a jeden z obecních starších. Zřejmě marně se zakazovalo pořádání „panguetů“ a dále bylo úkolem městské rady poskytnout purkmistrovi za jeho práci řádnou a adekvátní odměnu. Pokud by nebyly účty vedeny řádně, musel to královský rychtář oznámit české komoře. Negativní otisk těchto nařízení nám umožňuje učinit si představu

83 K jeho smrti na základě starších předloh Ceregetti poznamenává: „ (...) skrze kteroužto smrt jeho a smutné rozloučení všechny jeho upřímné očičky veliký zármutek na svých srdcích nesly, čehož také ten dobrý a svatě paměti pastýř náležitě zasluhoval.“ Srov. J. CEREGGETTI (edd. T. BERGER – T. MALÝ), *Historia chrudimská*, s. 40.

84 *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 220–223.

85 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/8.

o obvyklých nepořádkách ve vedení městského hospodářství (nejen) ve 20. letech 17. století.⁸⁶

Tyto problémy zasáhly městské hospodářství v době, kdy na „platební schopnost“ kladla bouřlivá doba značné nároky. Nejedná se v tomto případě pouze o důsledek bojů třicetileté války, ale rovněž o náklady související s vyživováním kléru. Platy odváděné městem Appianimu a Čichovskému byly nepochybně vyšší než v minulosti. Děkan od města ročně obdržel 350 zlatých pro sebe a další částky pro kaplana, kantora, varhaníka, trubače, zvoníka a jiné. Kromě toho mu náležel ještě deputát v celkové výši 768 zlatých. V konfrontaci s částkami plynoucími z městských vesnic se jednalo o značnou sumu.⁸⁷ Tyto částky děkanové skutečně vymáhali, ačkoliv třeba Čichovský roku 1638 působil v Chrudimi bez kaplana a vedle chrudimského spravoval i děkanát dašický.

Uvážíme-li tyto zvýšené finanční nároky v oblasti duchovní správy, dále nedostatečnou výnosnost městských gruntů a především okolnost, že při navrácení statků roku 1628 se město muselo císaři zavázat, že v prvé řadě využije prostředků z městských vsí na kněžstvo, žáky, chudé a špitály, nelze se divit snaze o obnovení chlumecké nadace. Při jejím zřízení v roce 1562 totiž panovník poručil využít oněch 50 kop grošů českých (100 kop míšeňských) právě na kněžstvo, žáky, chudé a špitály. A škola, chudí i špitály rovněž alespoň částečně „spadaly do kompetence“ děkana. Jeho nárokům se město zjevně snažilo čelit pokusem o získání dalších finančních zdrojů (tj. obnovením nadace). Domnívám se tudíž, že ta měla v případě obnovení především ulevit městu od děkanových požadavků, neboť peníze bylo nutno ve válečném čase vydávat jinam a jinak.⁸⁸

Již v roce 1631 se Chrudimští obrátili prostřednictvím supliky na pražské úředníky a požadovali vyplácení příslušné částky po majiteli chlumeckého panství Oktaviánovi ze Vchynic (Kinském). Zdůrazňovali přitom, že díky nedostatku peněz „*obec knězem řádným katolickým opatřena nebyla*“. Komora předala supliku pánu ze Vchynic, jenž návrhy chrudimských odmítl.⁸⁹ Snahy

86 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/8; královskému rychtáři v podstatě zůstal nad statky vrchní dohled i po jejich navrácení. Již v instrukci vydané královským rychtářům Karlem z Liechtenštejna v roce 1622 se jasně praví, že si mají nechat předložit počty od úředníků spravujících statky města, oznámit komoře dluhy, zabránit bezbožnosti, „*ožírání*“ (!) a hraní. Ani později se instrukce nezměnila; srov. NA v Praze, SM, inv. č. 1519, č. k. 960, sign. J 18/18.

87 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9.

88 Město se především snažilo zbavit závazků a přišlo s pozoruhodným plánem oddlužení, o němž J. KILIÁN, *Filip Fabricius*, s. 128–130.

89 NA v Praze, SM, inv. č. 513, č. k. 284, sign. C 37/13.

o obnovení nadace tím ale samozřejmě nekončily. V roce 1636 požádali Chrudimští purkmistra a radu města Poličky o vidimaci příslušného privilegia Rudolfa II. Nicméně nepřišli s žádným konstruktivním řešením vzniklé situace, poněvadž Vchynští (Kinští) pochopitelně stále neměli zájem o placení „ze svého“. Jiný zdroj, odkud by částka mohla plynout, město neuvedlo. Naneštěstí pro Chrudimské v roce 1637 zemřel Ferdinand II., což jejich snahy zbrzdilo. V srpnu 1638 se Chrudimští obrátili na prezidenta komory hraběte Kolovrata se žádostí o obnovení vyplácení oněch 100 kop míšeňských,⁹⁰ avšak v říjnu přišla z Mikulova („*Niclsburg*“) špatná zpráva, neboť díky odjezdu („*Abreiß*“) císaře do Vídně zůstala celá záležitost oficiálně nevyřízena.⁹¹ Z pozdějších pramenů, vzniklých v souvislosti s dalším „kolem“ snah o obnovení nadace za vlády Leopolda I., ovšem jasně vyplývá, že obnovení nadace shodně odmítli Ferdinand II. i Ferdinand III.⁹² Nelze doložit (a zároveň vyloučit) povědomost o tomto výsledku ve městě. Úředníci tedy možná uplatnili poměrně obvyklou taktiku záměrného oddalování oznámení o způsobu vyřízení,⁹³ popřípadě Chrudimští prostě využili nástupu nového císaře k zopakování svých žádostí. V obou eventualitách to v konečném důsledku vedlo pouze k dalšímu suplikování.

Spolupráce města a kapucínů při snaze o obnovení chlumecké nadace v polovině 17. století

Odlíšný charakter měly žádosti Chrudimských o obnovení nadace v době vlády Leopolda I. Do jednání nyní vstoupili kapucíni, jejichž konvent s kostelem sv. Josefa v Chrudimi vznikl roku 1656.⁹⁴ Mimořádnou vážnost a oblibu, kterým se kapucíni u Chrudimských těšili, dokazuje hned celá řada okolností. Především rychle stoupal počet odkazů ve prospěch jejich kostela sv. Josefa.

90 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9.

91 SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7091, č. k. 640.

92 NA v Praze, Nová manipulace (dále NM), sign. C 12/4.

93 K tomuto postupu Václav ŠOLLE, *Konfirmace privilegií českých královských měst za prvních Habsburků ve světle ústředních archivních fondů*, in: (ed.) Karel MALÝ, *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 143–150.

94 Tomáš PAVLÍK, *Kapucínský konvent*, in: (edd.) Pavel KOBETIČ – Ivo ŠULC, *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*, Praha 2005, s. 60; v širších souvislostech a s poněkud odlišným pohledem na věc Pavel PREISS, *České královny z rodu Gonzagů a kapucíni. K habsburskému kultu sv. Heleny jako předobrazu císařoven a sv. Josefa a Svaté rodiny v Čechách*, in: Kořeny a letorosty. Výtvarné kultury baroka v Čechách, Praha 2008, s. 126–152; TÝŽ, *Kapucínský kostel v Chrudimi. Obrazy z hlavního oltáře*, Chrudim 2002.

V letech 1656–1700 kapucíni získali ve 12 odkazech 167 zlatých, zatímco hlavní chrudimský chrám Nanebevzetí Panny Marie ve stejném období získal sice 19 odkazů, ale jejich výše činila 163 zlatých (a to zde tento kostel stál již po staletí). V letech 1701–1760 již odkazy ke kostelu sv. Josefa převažují, neboť ve 32 odkazech získal 5 288 zlatých.⁹⁵ Otázkou zůstává, čím si kapucíni Chrudimské získali. Jedním z důvodů může být již sám charakter řádu. Po městu totiž zřejmě nepožadovali peníze, což se o děkanovi v chrámu Nanebevzetí Panny Marie říci nedá. Je rovněž známo, že kapucíni působili především ve městech a s jejich organismem se dokázali rychle sžít.⁹⁶ Evidentně to platí i v Chrudimi. Respektovali starší a zavedené instituce fungující ve městě; roku 1660 zřídili mariánské bratrstvo, které samo navazovalo na předbělohorský kůr Božího Těla.⁹⁷ Popularitu bratrstva Nejsvětějšího Těla Páně a Neposkvrněného početí Panny Marie to jen posílilo, což nepřímou potvrzuje i *Historia chrudimská* od Josefa Ceregettiho.⁹⁸ O vznik fraternity se zasloužil vedle kapucína Engelberta Bílinského děkan Švanda. Sama skutečnost, že při jeho zakládání musel děkan Švanda požádat o spolupráci kapucíny, nutí k zamyšlení. Proč nezaložil děkan bratrstvo sám, bez kapucínů? Není možné, že by to bez jejich schopností kazatelských a popularity Švanda jednoduše nedokázal? Podobná bratrstva ostatně fungovala zejména při domech jednotlivých františkánských „větví“, a kapucíni tudíž velmi dobře věděli, jak v jejich správě postupovat.

95 Tomáš MALÝ, „Mentalita“, *zbožnost a smrt chrudimského měšťana v raném novověku. Chrudimské křafty ze 16. –18. století*, CHVS 7, 2003, s. 19–70.

96 K františkánům obecně v poslední době Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2001; k problematice přítomnosti a působení kapucínů v českých zemích např. Pacifik Miroslav MATĚJKA, *Prvopočátky kapucínského řádu*, Praha 2002; TÝŽ, *Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, PH 13, 2005, s. 140–269; P. PREISS, *České královny*; Michal TEJČEK, *Kapucíni v Brně v 17.-18. století*, Brno v minulosti a dnes 18, 2005, s. 145–200 ad.

97 Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 16.

98 J. CEREGETTI (edd. T. BERGER – T. MALÝ), *Historia chrudimská*, s. 54; „[...] vyzdvíženo jest v Chrudimi mariánské bratrstvo pod titulem Nejvelebnějšího těla Božího a Nejblahoslavenější Panny Marie neposkvrněného početí. Předním původem V. D. pana děkana chrudimského Vojtěcha Švandy a s pomocí k tomu se vši snažností od dvojctihodného otce duchovního, pana pátera Englberta Bylinského [Bílinského], Řádu svatého Františka Serafinského kapucína, tehdáž kazatele, a až posavád bedlivostí D. V. pánův děkanův chrudimských a pánův kazatelův kapucínských, zdržované jest.“ Bratrstvo fungovalo až do let 1785–86; srov. SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7120, č. k. 641; též AM Chrudim, inv. č. 7122, č. k. 641.

Dohled nad chrudimským bratrstvem společně vykonávali děkanové a kapucíni ještě v 2. polovině 18. století.⁹⁹

Obtížně datovatelný koncept dopisu z městského archivu, dosud neurčitě kladený do let 1651–1654, umožňuje doložit další pokus chrudimských o obnovení nadace. S odkazem na chudobu města a potřebnost jeho obyvatel žádají Chrudimští o obnovení členy visitační komise, která zjišťovala stav Čech po třicetileté válce v souvislosti s přípravou Berní ruly. Jména členů komise, totiž Kryštofa Karla Přehořovského z Kvasejovic, Bernarda Felixe Šmerhovského z Bytkovic, opata kláštera v Plasech Kryštofa Tenglera a pražského měšťana Maxmiliána de Casa (Decasa), dovolují přesněji datovat tento dokument do období podzimu 1653, kdy jmenovaní nejspíš navštívili oblast východních Čech a Polabí.¹⁰⁰ Krátce předtím v červenci 1652 kvitoval městu převzetí vidimusů ohledně chlumecké nadace Samuel Müller z Wildenbergu, což dokazuje dlouhodobější povahu příprav města na další etapu jednání.¹⁰¹ Mimořádného významu v této souvislosti nabývá poslední z dokumentů, jenž se váže k tomuto „kolu“ suplikování. V listopadu 1657 totiž potvrzují pravověrnost Chrudimských pro potřeby dalšího jednání kapucíni.¹⁰² Otázka, proč tak činili právě oni, a nikoliv například děkan, je v náznaku řešena již v předchozím odstavci. Kromě toho je třeba uvažovat ještě o jejich oblíbenosti mezi vlivnými jedinci v české stavovské společnosti, čehož si do určité míry město mohlo být vědomo (tuto úvahu potvrzují následující jednání o chlumecké nadaci v 60. letech 17. století).¹⁰³ Kapucíni nemohli být viněni ze „střetu zájmů“, jelikož jim by z chlumecké nadace přílišný prospěch nekynul, neboť byla podle dikce privilegia císaře Ferdinanda I. a jeho pozdějších konfirmací určena k výživě světských kněží. Bohužel i do této etapy jednání o obnovení nadace zasáhla smrt.

Úmrtí císaře a krále Ferdinanda III. ovlivnilo negativně úsilí Chrudimských, ačkoliv „dobrá naděje k dosažení milostivé resoluci [byla]“.¹⁰⁴ Přes toto

99 Jasně to vyplývá z Ceregettiho formulace „a až posavád bedlivostí D. V. pánův děkanův chrudimských a pánův kazatelův kapucínských, zdržované jest“, J. CEREGETTI (edd. T. BERGER – T. MALÝ), *Historia chrudimská*, s. 54.

100 SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7092, č. k. 640.

101 SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7093, č. k. 640; pražští úředníci byli z nejvyšších míst pověřeni, aby o nadaci zjistili další podrobnosti, srov. NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9.

102 NA v Praze, SM, inv. č. 502, č. k. 277, sign. C 26/9.

103 Srov. vztah rodu Kustošů ke kapucínům níže; dále též Barbora KLIPCOVÁ, „Já mám mnohé a veliké fundací pro rozdílné rády ...“ *Albrecht z Valdštejna jako církevní fundátor*, in: (edd.) Eliška FUCÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA, *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 219–228 ad.

104 SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7094, č. k. 640.

zdržení pokračovalo město ve svých snahách i nadále. Svědčí o tom koncept dopisu podkomořího královských věnných měst Jindřicha Kustoše ze Zubřího a Lipky panovníkovi, který je možno přesněji datovat do roku 1657.¹⁰⁵ Kustoš císaři oznámil neradostný stav Chrudimi po třicetileté válce, kdy „město věnné Chrudim od těch vojenských dlouhotraajících nebezpečných letů k veliké ruině a zkáze od ohně a vyplundrování nejednou, jak skrze lid na onen čas nepřátelský švédský, tak skrze silný kvartírování (!), častý marše, contra marše a partaje lidu Jeho Milosti Císařské, jest přišlo k tomu, [že] do velikých dluhův přivedeno, takže té milosti a pomoci, které při Vaší Královské Milosti skrze svůj ponížný spis poddaně vyhledává, nad předešlá léta a časy velice potřebuje“.¹⁰⁶ Kustoš doporučuje Chrudimi postoupit plat z některého jiného komorního panství v Království českém, a to ve stejné výši jako v letech 1562–1611. Návrh na hrazení nadace z jiného zdroje představuje první konkrétní pokus o řešení složité situace s Chlumcem nad Cidlinou, který ke komorním zbožím dávno nepatřil.

Při zvážení skutečnosti, že Kustoš s věnnými městy z pozice podkomořího jednal jinak dosti nekompromisně a zvýšil deputát, který mu musela odvádět,¹⁰⁷ je jeho podpora Chrudimským možná překvapivá. Každopádně měl Kustoš ke vstřícnosti k metropoli chrudimského kraje více než pádný důvod. Jeho bratr Karel se oženil s Kateřinou Hamzovou ze Zábědovic, jejíž rodina vlastnila nedaleko Chrudimi statky a měla k tomuto městu velice silné vztahy.¹⁰⁸ Především ale měl sám Jindřich Kustoš ze Zubřího za manželku Evu z Glauchova, majitelku statku Třibřichy (tehdy Stribřichy). Paní Eva

105 SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7094, č. k. 640; Kustoš se zde obrací již na Leopolda I., který nastoupil na trůn po otcově smrti 2. dubna 1657 a vystupuje ještě jako královnin podkomoří, přičemž úřad roku 1657 složil. Tento pozoruhodný jedinec, potomek měšťanského rodu z Nového Města pražského, který roku 1630 získal za své služby panský stav, zemřel v roce 1658. Za svůj život vystřídal celou řadu postů. Nejdříve působil ve službách Pernštejnů, poté byl regentem statků Trčků z Lípy, po jejichž mocenské likvidaci v souvislosti s pádem Albrechta z Valdštejna získal z trčkovského majetku Doubravici a Nový Studenec, později byl generál-proviantmistrem, radou, místodržícím a podkomořím věnných měst (1647–1657), srov. též Eduard MAUR, *Český komorní velkostatek v 17. století. Příspěvek k otázce „druhého nevolnictví“ v českých zemích*, Praha 1976, s. 95–98; dále August SEDLÁČEK, *Kustoš ze Zubřího a z Lipky*, in: Ottův slovník naučný XV, Praha 1900, s. 407.

106 SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7094, č. k. 640.

107 J. KILIÁN, *Filip Fabricius*, s. 127, 131–133, 135 a 137 na základě NA v Praze, SM, inv. č. 3832, č. k. 2443, sign. U 2/2. Chrudim platila původně 12 kop grošů českých deputátu, po roce 1647 už 140 zlatých.

108 Ke vztahům Hamzů ze Zábědovic k Chrudimi srov. SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7353, č. k. 644.

byla Chrudimským nejbližším sousedem a držela majetek přímo ve městě.¹⁰⁹ Zlepšení poválečné situace v blízké Chrudimi se tedy manželům Kustošovým mohlo jediné vyplatit, stejně jako přátelské styky s ní. Z konceptu dopisu Leopoldu I. plyne, že Kustoš sdílel s Chrudimskými jejich úctu ke kapucínům.

V dopise z roku 1657 jasně uvádí, že „*nynejšího pak času již všickni od prvního až do posledního, staří, mladí, obojího pohlaví (...) katoličtí jsou, žádného nekatolického, ani čeledi, jak při městě, tak v těch ruinovaných špatných vesničkách jejich, netrpí, (...) vzláště (!) od toho času, co se tu Patres Caputini dostali (kdež již i klášter pro ně vystavený jest). I při tom městě Chrudimi pobožnost se rozmohla, jako v kterém městě v celém tomto Vaší Královské Milosti dědičném království Českém, kdež veliká síla lidu z okolních míst se k službám Božím schází.*“¹¹⁰ Kustoš tedy jednoznačně vyzdvihuje činnost kapucínů, zatímco o ostatních duchovních nápadně mlčí, nezná ani činnost Čichovského, jenž pro tento úspěch snad položil základy. Implicitně také přiznává, že veškeré předchozí snahy o katolickou konverzi krajského města a jeho zázemí se do příchodu kapucínů míjely účinkem. Skutečně tomu tak bylo? Podle všeho ne zcela; úspěchy kapucínů byly zveličovány. V době bezprostředně předcházející Kustošově přímluvě totiž lze na Chrudimsku doložit značné množství nekatolíků (ať již s nadějí na konverzi, případně bez ní).¹¹¹ Bohužel zdůrazňování katolické pravověrnosti, chudoby a potřebnosti (ani to ale nezabránilo Kustošovi i Chrudimským podstatně zvýšit částku, kterou mu byli jako podkomořimu povinni odvádět) nepomohlo k obnovení chlumecké nadace.

Kategoricky se proti obnovení postavili úředníci české komory. Kustoš byl tehdy již po smrti, a tak nemohl vahou své autority hospodářského odborníka a podkomořího žádost Chrudimi podpořit.¹¹² Úředníci komorní puchhalterie v čele s Lorencem Košínem sice konstatují, že 50 kop grošů českých,

109 *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, Chrudim 1926, s. 453–455; původně Třibřichy vyženoil bratr Jindřicha Kustoše Karel. Po Karlově smrti roku 1652 za jeho nezletilou dceru spravovala statek Eva Kustošová z Glouchova, která Třibřichy roku 1656 odkoupila spolu se vsí Dřenice a podacím právem ke kostelu sv. Marka v Markovicích (dnes místní část Chrudim IV).

110 SOkA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7094, č. k. 640; Kustoš o Salvátorském obraze ještě nic netuší.

111 Srov. Lenka MATUŠÍKOVÁ – Alena PAZDEROVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle věry z roku 1651. Chrudimsko I a II*, Praha 2001; na velmi blízkém heřmanoměstském panství byl nekatolík hejtmanem. Přítomnost nekatolického hejtmana dokonce na církevním panství také nebyla nemožná, srov. Hedvika KUCHAROVÁ – Jan PAŘEZ, *Strahovští premonstráti a rekatolizace. Přístupy a problémy*, in: (ed.) Ivana ČORNEJOVÁ, *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*, Praha 2003, s. 36–75. Rozhodující byly zjevně schopnosti, nikoliv víra.

112 NA v Praze, NM, C 12/4.

respektive 100 kop míšeňských, bylo vypláceno od roku 1562 do roku 1610, ale pomoc nebyla činěna „z fundati, ale z almužny (...) a při postoupení v létu 1610 opáčeného panství Chlumeckého pánům ze Vchynic k vyzdvižení přišla“. Postoupení panství se stalo jedním z klíčových bodů, prostřednictvím kterých česká komora zdůvodňovala odmrštění nároků města. Pražští radové dále zdůrazňovali, že samotná confirmace Rudolfem II., s níž Chrudimští ve svých žádostech neustále operují, byla učiněna pouze do vůle císaře. Purkmistr a rada města se pokusili hrot těchto komorních argumentů otupit. Učinili tak zajímavým způsobem. Město zdůrazňovalo, že plat byl odváděn nikoliv do roku 1610, nýbrž až do roku 1616. Tím se v suplikách Chrudimští tentokrát vyhýbali kritickému roku 1610, kdy o Chlumec komora (potažmo císař) přišla. Pokud by byla nadace vyplácena ještě roku 1616, kdy byl Rudolf II. dávno mrtev, vyvracelo by to i argument o omezené platnosti Rudolfovy confirmace. Pražští úředníci lest asi prohlédli, poněvadž v oficiálním stanovisku české komory je u roku 1616, kdy podle oznámení města platy z Chlumce ustaly, učiněna výmluvná poznámka „prej“. ¹¹³ Právě z důvodu postoupení panství Vchynským (Kinským) a nejasné confirmaci privilegia Rudolfem II. odmítli shodně už Ferdinand II. i Ferdinand III. nadaci obnovit. Návrh Jindřicha Kustoše ze Zubřího a z Lipky, aby nyní plat místo z Chlumce nad Cidlinou plynul do Chrudimi z pardubického panství, zamítli v komoře rovněž. Podle mínění úředníků jsou výnosy panství už tak značně zatíženy. ¹¹⁴ Nejspíše vůbec nejdůležitější důvod odmítnutí zůstal v pozadí. Obnovení vyplácení částky by totiž mohlo inspirovat k podobným žádostem další města v Čechách. ¹¹⁵ Na základě dobrozdání radů puchhalterie české komory vznikl i oficiální dokument pro nejvyšší zemské úředníky. ¹¹⁶ Jeho prostřednictvím byly veškeré žádosti Chrudimských o obnovení nadace v roce 1659 odmítnuty a město na další snahy v této oblasti již rezignovalo.

„My ale té Salvátorské lásky se těšíce“

Spolupráce mezi městem a kapucíny při snahách o obnovení chlumecké nadace nezůstaly bez odezvy. Kapucíni byli daleko oblíbenější než duchovní působící u chrámu Nanebevzetí Panny Marie a získávali velké množství

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Potvrzují tak mínění současných autorů o zatížení komorních panství neproduktivními výdaji, srov. E. MAUR, *Český komorní velkostatek*, s. 67–68.

¹¹⁵ NA v Praze, NM, C 12/4.

¹¹⁶ Tamtéž.

prostředků z odkazů. Na rozdíl od jiných však kapucínům dávali své peníze Chrudimští dobrovolně a z vlastní vůle. Naopak děkanovi, kaplanovi a dalším duchovním v kostele Nanebevzetí Panny Marie město prostředky dávat muselo. Ačkoliv i nadále část odkazů plynula k záduší hlavního chrudimského chrámu, bylo to rozhodně nesrovnatelně méně, než kolik získali kapucíni.

Uvědomovali si světští duchovní své „upozadění“ kapucíny? Reagovali na ně? Se značnou mírou pravděpodobnosti ano a v reakci na to se možná zrodila salvátorská tradice. Salvátorský obraz se objevuje na scéně v 70. letech 17. století, kdy zájem o kapucíny ve městě vrcholil. V nejisté době po ukončení ničivé třicetileté války a v čase konfliktů s Turky lidé nalézali jistotu v Bohu. Běžný věřící ovšem s velkou pravděpodobností sofistickým teologickým výkladům příliš nerozuměl, a tak je pochopitelné, že hledal spíše hmotnější a symboličtější výklad, jímž mohla být právě malba. Salvátorský obraz byl před předáním do kostela Nanebevzetí Panny Marie, alespoň podle tvrzení Ceregettiho *Historie chrudimské*, jemuž nemám důvod nedůvěřovat, pro své držitele skutečně zdrojem jistoty a prostředníkem pro kontakt s Bohem. ¹¹⁷ Od jednoho z chrudimských měšťanů se rozhodl získat zázračný obraz děkan Samuel Hattas, neboť „větší cti hoden jest, nežli děleji v domu jeho, aby bez veřejné počestnosti zůstával“. ¹¹⁸ Ačkoliv kronikář zachycuje událost z odstupem sto padesáti let, nevnímali by nejspíš tehdejší obyvatelé Chrudimi situaci jinak.

Děkan nakonec obraz získal. Striktní předpisy pro přezkoumání jeho pravosti bylo ovšem nutné dodržet. ¹¹⁹ Hattas proto o malbě informoval konzistoř a rovněž nechal pod přísahou vyslechnout svědkyni údajného zázraku z roku 1648 a její výpověď nařídil zapsat. ¹²⁰ V dubnu 1676 byl obraz

¹¹⁷ Tak například měšťan Jan Pfeiffer ve zjevně kronikářem Ceregettím upraveném rozhovoru s děkanem Samuelem Hattasem svůj vztah k obrazu vysvětlil následujícím způsobem: „Kdybych to byl vyjevil, již dávno mého potěšení bych zbavený byl. Já ale ve všech potřebách, nouzi, ouzkoostech a protivenstvích k němu jedinký mé outočiště jsem měl a vždyžádanou pomoc jsem obdrž[el] (...).“ Srov. J. CEREGETTI (edd. T. BERGER – T. MALÝ), *Historia chrudimská*, s. 55.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 55.

¹¹⁹ Srov. SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7117, č. k. 641; „Praecipit tamen Sacrum Tridentinum Concilium, ut a veneratione earundem omnis super tollarum, et nemini lucat in loco, vel Ecclesia quomodolibet exempta, (...) [Imaginum] nisi ab ordinis fuerit approbata, nulla etiam admittenda esse nova Misericordia, nisi eodem cognoscente et approbante.“ V roce 1683 nechal pražský arcibiskup Jan Bedřich hrabě z Valdštejna znovu prošetřit zázraky, které se v souvislosti s obrazem udály v letech 1676–1683, srov. SOKA Chrudim, AM Chrudim, inv. č. 7117, č. k. 641.

¹²⁰ Protokol z výslechu byl publikován, srov. *Chrudimsko a Nasavrcko IV*, s. 223. Po zhanobení malby švédskými soldáty a jejím poškození začal vyobrazený Kristus ronit krvavé slzy. Obrazu odkázal už děkan Hattas vinici a pole v hodnotě 1620 zl. Město Chrudim roku 1686 žádalo komoru o souhlas s prodejem „salvátorských“ vinic

slavnostně přenesen a vystaven v kostele. A poměrně rychle se jeho sláva šířila do okolí a dokonce začal být považován za ochranu před morem. Roku 1680 Chrudim totiž mor nezasáhl, zatímco blízké okolí ano. Zásluha za záchranu města se přičítala právě zázračnému obrazu. Při další morové ráně v roce 1713 se k Salvátoru konaly veliké poutě.¹²¹

O nemalé a dlouhotrvající účtě k obrazu svědčí oslavy pořádané roku 1748 na počest stoletého výročí prvního zázraku.¹²² Salvátorský obraz se stal „ochráncem“ města, jelikož „*skrze obzvláštní zřízení a Milost božskou všem horlivým poutníkům a sem utíkajícím křesťanům k duchovnímu a tělesnému prospěchu vystavený stojí, zde časné a v nebi věčně odplatitelem býti račí*“. Pro město Chrudim byl zázračný obraz také zdrojem hrdosti. V roce 1680 se na něj z blízkých Pardubic přijel podívat samotný císař Leopold I., kterého přivítal v Chrudimi kromě magistrátu i děkan Hattaš a který na výzdobu obrazu věnoval 100 dukátů.¹²³

Pokud chtěl věřící pohlédnout na zázračnou malbu, musel navštívit chrám Nanebevzetí Panny Marie. Odkazy ve prospěch obrazu opět plynuly správci tohoto hlavního chrudimského svatostánku. V letech 1701–1760 odkázali Chrudimští ve prospěch obrazu 2 242 zlatých.¹²⁴ Kolik ve prospěch zázračného obrazu darovali poutníci, přicházející do Chrudimi z daleka, a kolik utratili ve městě, dnes již určit nelze. Kapucíni rázem nebyli jedinými, kdo

a roli, aby mohly být uhrazeny dluhy města ve výši 1600 zl. Úředníci komory nebyli návrhem nadšení a doporučovali nejdříve požádat o schválení prodeje konzistor v Praze. Jméni zázračného obrazu chtěli Chrudimští nahradit do budoucna stálým platem. K tomu srov. NA v Praze, NM, C 12/6.

121 J. CEREGETTI (edd. T. BERGER – T. MALÝ), *Historia chrudimská*, s. 56 a 58.

Srov. Jaroslav ADÁMEK – Josef PETRTYL, *Tři sta let salvátorské tradice v Chrudimi*, Chrudim 1948; dále Alena DUFKOVÁ – Tomáš PAVLÍK, *Salvátorská tradice*, in: (ed.) Pavel KOBETIČ – Ivo ŠULC, *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*, Praha 2005, s. 155; dále Pavel PANOCH, *Obraz svatého Salvátora*, in: (ed.) Pavel KOBETIČ – Ivo ŠULC, *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*, Praha 2005, s. 110; Ivo ŠULC, *Legenda o obrazu sv. Salvátora v konfrontaci s historickou skutečností*, in: (ed.) J. KILJÁN, *Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova*, Mělník 2004, s. 97–100.

122 Podobné slavnosti se konaly dále v letech 1798, 1823, 1848, naposledy 1948 a 1998. Ve starších obdobích se zázraky salvátorského obrazu připomínaly po celý oktav. Díky palladiu se rovněž přesunulo datum chrudimské poutě z 15. srpna (Nanebevzetí Panny Marie) na 6. srpna (svátek Proměnění Páně a s ním spojená oslava Salvátora), srov. A. DUFKOVÁ – T. PAVLÍK, *Salvátorská tradice*, s. 155.

123 J. CEREGETTI (edd. T. BERGER – T. MALÝ), *Historia chrudimská*, s. 58.

124 T. MALÝ, „*Mentalita*“, *zbožnost a smrt chrudimského měšťana v raném novověku*, s. 19–70. Je pozoruhodné, že vznik a největší sláva kultu zázračného obrazu časově korelují s úpadkem významu města.

zajistí Chrudimským spásu. Ačkoliv samozřejmě nelze hmotný interes příliš přeceňovat a vědomě tak snižovat či bagatelizovat zbožnost obyvatel města a jeho návštěvníků v době „bohaté“ na válečné události a epidemie, přesto není možné celou záležitost s dary a odkazy přejít mlčením. Na to je množství indicií a shod až příliš vysoké. Je tedy celkem možné, že kromě celé řady jiných aspektů stojí za vznikem salvátorského kultu v Chrudimi i chlumecká nadace. Ta sblížila Chrudimské s kapucíny, na což světský klérus při chrámu Nanebevzetí Panny Marie snad reagoval snahou o posílení své vážnosti ve městě prostřednictvím Spasitelova obrazu.

Plat k „rozmnožení svatě pobožnosti“?

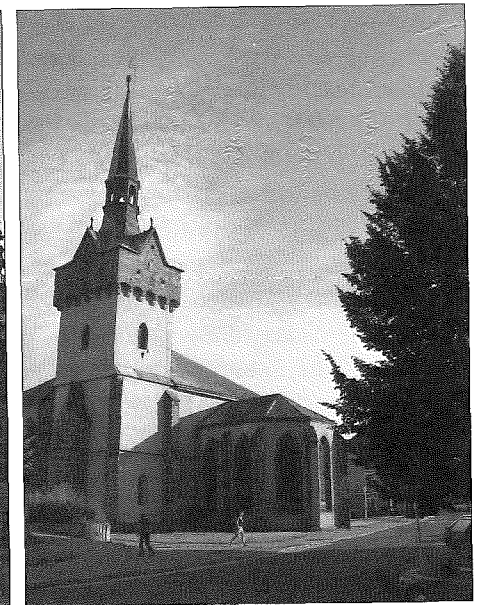
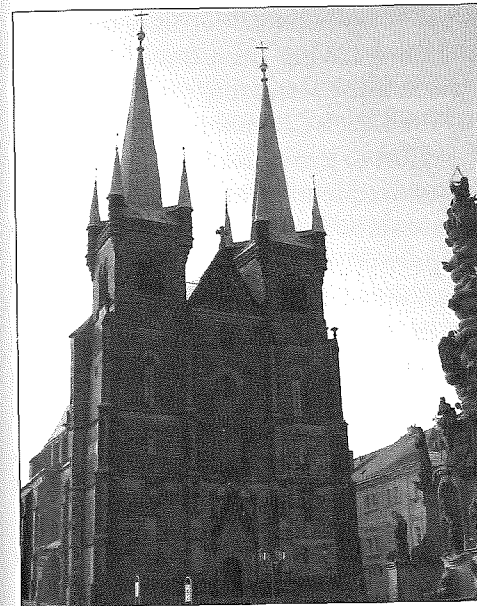
Chlumecká nadace, na jejímž základě mělo purkmistru a radě města Chrudimi plynout ročně ve dvou splátkách 50 kop grošů českých, byla zřízena privilegiem Ferdinanda I. v roce 1562. Panovník zřízení nadace oficiálně zdůvodnil potřebou podporovat chudé ve špitálech, žáky, kněží a přispívat na opravu městských hradeb. Samo město interpretovalo zřízení nadace jakožto odškodnění za konfiskaci majetků v důsledku své účasti na odboji proti králi v letech 1546–1547. Většinou územně roztržštěné chrudimské městské statky sice ani zdaleka nedosahovaly hodnoty, kterou jim později přikládalo samo město, přesto byly konfiskace problémem. Ze vsí plynuly platy k záduším a špitálům, s pomocí příjmů od poddaných vydržovali Chrudimští své kněží a podporovali školu. Citelnou ztrátu v této souvislosti představovala konfiskace největšího městského statku Slatiňany. Nadace plynoucí z komorního panství Chlumeck nad Cidlinou svou výší velmi zhruba odpovídala úhrnu ročních platů ze slatiňanského zboží.

Chrudimská městská reprezentace považovala nadaci za samozřejmost, o jejíž osudy nemusela mít žádné obavy. Každoročně do města přicházelo z Chlumce nad Cidlinou 50 kop grošů českých, aniž habsburští panovníci jejich vyplácení využili k zásahu do dění ve městě. Ačkoliv na zneužívání peněz z chlumecké nadace upozorňovali ve svých supplikách počátkem 17. století Václav Písecký a Blažej Borovský, nevedly jejich stížnosti k adekvátní reakci ze strany panovníka a české komory. Roku 1610 Chlumeck nad Cidlinou získali Vchynští (Kinští) a peníze přestaly plynout. Město samozřejmě usilovalo o obnovení nadace. Marně.

Po bitvě na Bílé hoře sekvestroval panovník obecní statky opět a pod kontrolu purkmistra a rady města se dostaly roku 1628. Mezitím do Chrudimi přišli katoličtí děkanové, kteří kladli na město vysoké finanční nároky. Z tohoto důvodu zesílily ve 30. letech 17. století snahy o obnovení nadace, které přes

dílčí nezmary pokračovaly až do druhé poloviny 50. let 17. století, kdy byly definitivně zamítnuty českou komorou. V poslední etapě snah o její obnovení podpořili město chrudimští kapucíni. Obecně oblíbená větev františkánů začala v Chrudimi zastíňovat světské kněžstvo. To v reakci na omezování svého vlivu začalo ve stále větší míře prosazovat kult chrudimského Salvátorského obrazu, který se stal jedním ze symbolů města. Chlumecká nadace (ať už skutečně fungovala či se o její obnovení město pouze snažilo) tak specificky přispívala ke společenskému, ekonomickému a náboženskému dění v Chrudimi po více než jedno století. Předkládaný příspěvek si kladl za cíl poukázat na kořeny vzniku nadace, jejím prostřednictvím vyvolané konsekvence a pozdější snahy města o obnovení po Bílé hoře ve spolupráci s kapucíny a na následnou reakci ze strany světského kléru.

Chlumecká nadace svým způsobem částečně splňovala definici užitou v záhlaví. Nepochybně byly prostředky z ní užívány k společenskému účelu, rozumíme-li pod onou společností alespoň část obyvatel královského věnného města Chrudimi. Těžko však rozhodnout, zda byla opravdu všeužitečná. A bohužel pro Chrudimské neexistovala trvale.

Chlumeč Foundation and its significance for spiritual and economic life of the town of Chrudim in the early 16th and in the 17th centuries

David Novotný

The royal dowry town of Chrudim lost its assets after its participation in the unsuccessful fight against Ferdinand I. Some of the assets were returned to the town after some time; however, some of them were assigned to Jan of Pernštejn and thus definitely lost by the town. To compensate for the lost assets, Ferdinand I established the Chlumeč Foundation in 1562 through which the town received 50 times five dozens of Czech groschen a year.

These funds were intended for repairs to Chrudim churches and fortification walls, for priests' fees and for administration of schools. Under certain circumstances the ruler could use the Chlumeč Foundation to intercede in internal matters of the town. In 1602 and 1610, two complaints regarding the misuse of funds from the foundation by the municipal council were sent to the ruler, but neither the Emperor nor his representatives in Prague applied their right to interfere.

In 1611 Chlumeč nad Cidlinou demesne was sold to the Vchynský (Kinský) family and the town stopped getting the money. After 1620 town assets were sequestrated, and after they returned to the town's control in 1628, the town attempted to revive the Chlumeč foundation – having been forced to do so by an increasing demand for funds from the municipal treasury (demands from Chrudim Catholic deans, requirements of the Czech Chamber and the army). In 1637 and 1657 the town succeeded in its effort to revive the foundation.

The demands of Catholic deans and their frequently ungodly life resulted in a lack of popularity for these local representatives of the Catholic Church. Burgers started to prefer the local Capuchin monastery and St. Josef's Church from the 1650s. The growing number of bequests in favour of the Capuchins clearly shows their popularity in the town. Priests residing in the Church of the Assumption of the Virgin Mary responded to the situation – at least in my opinion – by fervently supporting the cult of the miraculous Salvátor Picture.

Besides the Capuchins, who cooperated with the Chrudim municipal council in their efforts to revive the Chlumeč Foundation after 1620, life in Chrudim was influenced by the aforementioned Salvátor Picture until the 20th century. This means that we can summarize that the Chlumeč Foundation affected life in the town long after it ceased to exist in 1611.

Palná výzbroj města Tábora v 15. a první polovině 16. století

Rudolf Tecl

Na první pohled značně efektní téma, jež při kritickém zpracování odhaluje dva zásadní, bohužel negativní poznatky. Totiž skoro naprostou absenci jakýchkoliv písemných pramenů vlastní tábořské proveniencí a totožnou situací v dochování, resp. nedochování hmotných památek pro celé zkoumané období.

Můžeme tak pouze závidět kompletnost archivu nedaleké rožmberské, poddanské Soběslavi, kde např. tzv. purkmistrovské účty města již od devadesátých let 15. století obsahují i položky za čištění a mazání obecní zbroje zpravidla místními zámečnickými nebo platněři či od roku 1520 pak i náklady za ošetřování palných zbraní, konkrétně hákovnic. O ojedinělých hmotných artefaktech se zmíníme závěrem, protože případná srovnání s dochovanými městskými zbrojnicemi, např. plzeňskou, nejsou vůbec na místě.

U Tábora a jeho vojenských oddílů jsme tedy odkázáni na nečetné zmínky kronik a letopisů, rozličných listů, později pak i na několik roztroušených údajů, pocházejících výjimečně z tábořské městské knihy.

Počátky tábořské dělostřelby, jak nám to dosvědčují právě písemné prameny, jsou spojeny nepochybně s válečnými úspěchy a zisky Tábořů, lapidárně s jejich trofejemi. Je dobře známo, že při rozbití obležení města Tábora vojsky Oldřicha II. z Rožmberka a jeho dalších spojenců v létě roku 1420 získali obležení i velikou kořist, kde vedle peněz a drahocenností figurovaly i zbraně, děla a dva obléhací praky, z nichž si Tábořští ponechali ale jen jediný.

Mimořádně podrobný „životopis“ pak můžeme sledovat v případě jiné trojejší palné zbraně, pravděpodobně bombardy, známé pod názvem Chmelík. Ta padla husitským bojovníkům do rukou po vzdání se tachovského hradu 14. srpna roku 1427, kde ji uschovali křižáci po útěku od dalšího západočeského města Stříbra. Přes Prahu se jmenovaná „puška“, pocházející z dob „*nebožtíka krále Václava*“, dostala do Tábora. Z listu Oldřicha (II.) z Rožmberka Kašparu Šlikovi někdy z doby po 6. červenci roku 1446 se dovídáme, že kněz Bedřich ze Strážnice požadoval od Tábořských zapůjčení „*chmelíka, pušek i jiných děl*“ při obléhání tvrze Ondřeje Keřského z Paběnic. V Táboře někteří se zapůjčením souhlasili, jiní byli ostře proti, takže Oldřich dále jízlivě konstatuje, že nakonec z toho „*veliká roznice mezi nimi samými na Táboře byla*“. Možná v těchto souvislostech jen marginálně připomenout, že Rudolf Urbánek se při líčení oné události ve svém Věku poděbradském, České dějiny III/2, s. 89 domníval, že Chmelík je jméno puškaře! V majetku města byl Chmelík

plných 120 let. Těžko říci, kde se zde nacházel. Nelze vyloučit, že byl umístěn přímo na táborském náměstí, jak by mohlo vyplývat z úryvku známého listu Eneáše Sylvia Piccollominiho ze srpna roku 1451. „*Dostalo se jim velmi mnoho válečných strojů od poražených nepřátel a z rozbořených měst, kteréžto stroje ukazují na náměstí na postrach sousedům.*“ Je příznačné, že i pozdější papež Pius II. klade akcent na nabytí oněch „strojů“ od nepřátel, aniž by uvedl jediný příklad vlastní táborské výroby, resp. vynálezu (na rozdíl od opevnění).

Definitivně se osud předhusitské bombardy naplnil po nezdařeném stavovském odboji proti panovníkovi roku 1547, v němž se angažovali i Táborští. 28. července téhož roku královští komisaři Adam Řepický ze Sudoměře a Petr Bechyně z Lažan informují krále o svém konání v Táboře, kde vedle příměluvy za město a jeho obyvatele píše i o osudech zdejší městské dělostřelby – „*A také dnes vypravivoše všecku střelbu a což k ní podle artikule V. K. M. náleží, kromě velikého moždiře, kterýž jméno má „chmelík“ a jakž cejkmaistr V. K. M. praví, že se mu zdá, že váží 70 centněřů a pro stížnost toho nemohli sme žádných zde opravných vozů jmíti, aby jej snesti mohli: než proto dali sme jej ven z brány po štemflích vytáhnúti, a tu se zanechal ...*“ Jaký byl konkrétně rozsah zkonfiskované palné výzbroje města v roce 1547, to nám plasticky líčí český list představitelů samosprávy Tábora arciknížeti Ferdinandovi, tentokrát až z 11. dubna roku 1566. Ti informují adresáta o výzbroji města následujícími fakty: „*Nemají střelby obecní veliké, ani prostřední, ani malé. Měli dřívě děla veliká, prostřední i menší, 15 dobrých kusů, nemaly počet hákovnic, polouhákovnic, ručnic dlouhých, prostředních a krátkých, a k tomu prach a koule, též zbroje na několik mnoho pacholků celá a dobré, i jiné zbroje veliký počet. Museli však to všecko vydati králi Ferdinandovi – bylo toho tehdy odvezeno z města přes 40 vozů až po 6 koních.*“

V těchto souvislostech jen závěrem několik slov o zajímavém „fyzickém“ konci táborského Chmelíka. Jeho starý původ se stal důvodem, že byl asi někdy v šedesátých letech 16. století převezzen z Prahy do Kutné Hory k tzv. vyzágrování, tj. metalurgickému zpracování výrobků z děloviny či zvonoviny k docílení maximálního získání stříbra z nich. Z písemností přebohatého archivu města Kutné Hory, z valné části vytěžených již Emanuelem Lemingem, se dovídáme, že ještě roku 1564 ležel „*veliký hmoždýř, 61 centů těžký*“, z Tábora, nezágrovaný v Kutné Hoře, až si na něj vzpomněl známý puškař a litec Tomáš Jaroš z Brna, jemuž bylo uloženo odlít novou fontánu (tzv. zpívající) do královské zahrady na Pražském hradě. Požádal o využití děla na ony účely, aby bylo převezeno zpět do Prahy, protože celkově potřeboval k její výrobě 80 centů mědi a 8 centů cínu. Jeho argumentaci uznal arcikníže Ferdinand a listem ze dne 31. května 1564 nařídil, aby zbraň byla skutečně použita ke slíti fontány a nařídil její transport na Pražský hrad do huti císařského puškaře Křištofa z Schnepergu.

Jiným příkladem, jak se palné zbraně dostávaly na Tábor, je úmluva mezi Oldřichem II. z Rožmberka a knězem Bedřichem ze Strážnice a Táborskými o postoupení Lomnice nad Lužnicí Rožmberkovi z 12. listopadu roku 1435. Zde se kromě jiného výslovně stanoví, že „*spíží, pušky a děla, kteráž jsou na Lomnici, pán má knězi Bedřichovi kázati na Tábor dovésti...*“

A tak již během dvacátých a třicátých let 15. století se v Táboře nepochybně shromáždila početná kolekce dělostřelecké výzbroje, jistě různých typů, ráží, ale i stáří (vzpomeňme na Chmelíka Václava IV.). Část z ní byla použita pro obranné účely města a její účinnost snad dostatečně prověřilo neúspěšné obléhání města roku 1438 vojsky Albrechta Rakouského. Vedle těchto těžších kusů táborské vojenské oddíly používaly i polní, tedy lehčí dělostřelectvo. Bohužel, přímých zmínek během celého 15. století je k dispozici pouze několik. Tak v listu soběslavského hejtmana Jana Bolochovece ze Šatavy, adresovaném Pešíkovi z Bělé, hejtmanu třeboňskému z 26. června roku 1443 píše Jan Bolochovec o „*šermíci*“, kterou měli jeho lidé 24. června s Táborskými, ale „*byli Táboři silní, majíce blíž ke dvěma stoma koní a pěších s vozy a s houfnicemi snad na tři sta...*“ Další zmínka je pak dosti problematičtější. Má se vztahovat k roku 1450 a nachází se v diskutabilní České kronice Václava Hájka z Libočan. Autor s notnou dávkou antipatie líčí údajné loupeživé výpravy táborských houfů k Miličínu, Benešovu a Prčicím a jejich rozličné zločiny. „*V tom Zdeněk z Štermburka a z Konopiště tajně udělal na ně zálohu u Miličina a porazil je na hlavu a zbítí rozkázal, tak že jich jedva čtyři nebo pět ušlo, a vzal jim čtyřicet a pět vozuov z laupeže našpikovaných a tři srubnice a dvě houfnice.*“ Hájkovu zprávu pak doslovně otiskl i Bartoloměj Paprocký ve svém Diadochu z roku 1603, v části věnované stavu panskému.

V každém případě představoval tehdejší celkový táborský arzenál jistě obávanou silou, třebaže, jak již řečeno, zpráv je k dispozici jen minimum. Určitý neklid projevuje helfenburgský purkrabí Jan z Vlasic v listu zaslaném rožmberskému hejtmanu Vilémovi z Tetova z 28. prosince roku 1471, v němž na předním místě udává, že „*tento týden mají děla táborská na Piesek přivésti a žeby chtěli k Malovicóm*“. Na počátku 16. století, jak svědčí list Jana Hartmanického adresovaný Petrovi (IV.) z Rožmberka z 27. listopadu roku 1520 byly táborské vojenské oddíly vyzbrojeny i hákovnicemi.

Dosavadní výzkumy řemeslné výroby v Táboře pro období 15. a počátku 16. století jasně dokázaly silné zastoupení kovářů a dalších příbuzných řemesel (zámečníků, mečířů, nožířů, pasířů aj.). Až na jediný případ, o němž se dále zmíním, se nevyskytuje jakýkoliv doklad či nepřímá indicie, že by se mohly v tomto poměrně dlouhém období vyrábět v Táboře palné zbraně. V jednom ze známých českobudějovických vojenských rejstříků se sice roku 1432 připomíná jako ručitel i „*Bartoš řečený Zelený Puška (!) Hradištský ze Sedlčan*“, což

někteří badatelé, např. August Sedláček, zcela jednoznačně přepisují jako „puškař hradištský“. Je obtížné předpokládat, že se jednalo o vlastního výrobce palných zbraní, spíše se nabízí úvaha, zda nešlo o nájemného odborníka, jenž se o dělostřelbu staral a v době potřeby ji řídil. Bartoš řečený Zelený posléze odchází z Tábora s Janem Roháčem na jeho hrádek Sion u Kutné Hory, při jehož dobytí začátkem září roku 1437 padá do zajetí královských oddílů. Bartošek z Drahonice o něm píše v souvislosti s přivedením zajatců do Prahy jako o jakémsi Zeleném, jenž měl být nejlepším dělostřelcem, což by potvrdovalo premisu, že spíše děla ovládal než vyráběl. A tak dosud jediným autentickým dokladem o existenci puškaře v Táboře během první poloviny 16. století jsou krátké zápisy městské knihy trhové „tzv. staré červené“, první z roku 1523, kde se píše o prodeji haltýře, jenž se nacházel „nad lázní vedle puškařova břehu“ a druhý z roku 1525, v němž „*žirák puškař prodal a vzdal místo ke dvěma haltýřům*“. Bohužel, o oné tábořské postavě nevíme jinak zatím nic víc, protože ani rozsáhlé a zevrubné místopisné dílo zdejšího gymnaziálního profesora Karla Thira, *Staré domy a rodiny tábořské, Tábor 1920*, jej např. vůbec neuvádí.

Skutečnost, že se specializovanou výrobou palných zbraní v Táboře během první poloviny 16. století to nebylo zrovna valné, nepřímou potvrzuje i nedávno publikovaný list tábořské městské rady z 15. června roku 1547, v němž se žádají Budějovičtí, aby se přimluvili u budějovického mistra kovářského, jenž umí vyrábět koule do děl, aby takové Tábořským zhotovil.

Fatální rozsah konfiskace veškeré obecní výzbroje a výstroje města Tábora v létě roku 1547, právě s akcentem na palné zbraně, je zásadní příčinou, proč se zde na rozdíl od několika jiných královských měst nedochoval ani sebemenší pozůstatek původní zbrojnice. Údaje již citovaného listu z roku 1566 jsou však více jak výmluvné. A tak v případě našeho města lze poukázat pouze na jediný autentický hmotný artefakt všeobecně známou, tzv. tábořskou píšťalu. Její popis i vyobrazení přináší řada odborných i populárních publikací. Zapomíná se však na dosti zásadní skutečnost – víceméně záhadné či alespoň nejasné nálezné okolnosti jejího objevení. Mělo se tak stát někdy během roku 1890, záznam původního muzejního inventárního seznamu uvádí, že byla „*vykopána pod dlažbou na Hlavním (dnes Žižkově) náměstí*“. Naproti tomu např. přehledný novinový článek *Za dobré jméno Tábora* od zdejšího gymnaziálního profesora a muzejníka Alexandra Bernarda z roku 1910 přináší upřesnění, že píšťala, „*jediný známý exemplář*“ byl „*vykopaný před prahem samé radnice*“. Kdo ji však vykopal, kdy přesně a za jakých okolností, ale dosud nevíme.

Posléze, spíše pro zajímavost, připomeňme ještě jednu palnou zbraň, jež je v některých dílech mlčky pokládána za nefalšovaný výrobek 15. století. Mám

konkrétně na myslí tarasnici, tvořící mnoho desetiletí část všech expozic tábořského muzea, včetně tzv. experimentální „Husité“ z roku 1972. Zpravidla tvořila dvojici s houfnicí na kolové lafetě, jež byla zhotovena pro Husovu výstavu v Táboře roku 1906 dle originálu v tehdejšímu c. k. vojenském muzeu (Arzenálu) ve Vídni za celkovou cenu tehdejších 1 050 korun. Vytvořili ji dva vídeňští řemeslníci Josef Beran a Leopold Burger. To, že pro ten samý účel vznikla i zdařilá kopie tarasnice, se časem zapomnělo, třebaže jejím tvůrcem byl tentokrát přímo tehdejší tábořský zámečník Karel Krch a za své dílo oproti vídeňským kolegům dostal posléze jen několik desítek korun. Předlohou mu měl být originál uložený v německém Brunšviku, jak nás alespoň informují soudobé popisy Husovy výstavy, zveřejněné v místním tisku.

Ze střípkovitého přehledu, který jen názorně dokumentuje maximálně torzovitou pramennou základnu ke sledované problematice, lze snad učinit či spíše naznačit několik obecnějších postřehů.

Mezi lety 1420 až 1547 shromáždil Tábor pozoruhodnou kolekci palných zbraní, z nichž podstatná část byla získána v rámci vojenské kořisti či odvozem z opuštěného místa. Později lze předpokládat i nákup, zatímco o vlastní výrobě podstatnějšího rozsahu lze odůvodněně pochybovat, třebaže předpoklady k ní zde byly (rozvětvená kovodělná řemeslná výroba, existence hamru a podobně).

Vedle těžké „pevnostní“ disponovalo město, resp. jeho vojenské oddíly, i lehčí polní dělostřelbou a jen těžko odhadnutelným počtem ručních palných zbraní.

Svým spojencům byla v některých urgentních případech dělostřelba i zapůjčována (rok 1446 s negativní reakcí, rok 1471 pak bez komplikací blízkému Písku).

Totální likvidace výzbroje a výstroje města je spojena s rokem 1547 jako součást exemplárního potrestání odbojného Tábora panovníkem.

Bylo by snad záhodno novými exaktními metodami materiálově prozkoumat tzv. tábořskou píšťalu, aby se odkrylo tajemství okolností jejího vzniku, místa a doby.

**František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie*
1377–1378, Argo, Praha 2006, 400 s., 989 Kč.**

Pokud bychom se milovníků výtvarného umění zeptali, která událost dominovala právě uplynulému roku, pravděpodobně by mnozí připomněli výstavu *Karel IV. – císař z boží milosti*, která šíří svého záběru nesporně uspokojila laiky i skutečné odborníky. Snad nebylo náhodou, že téhož roku vyšla práce, která akcentovala lucemburské kontakty s francouzskou královskou dynastií a zaskvěla se velkorysým výtvarným doprovodem. Kniha k sobě rychle upoutala pozornost a již se dočkala nadšených ohlasů v recenzích Petra Čorneje, Pavla Spunara či Václava Bůžka. Bylo však zpracování uvedeného tématu překvapivé? Přední český znalec pozdního středověku František Šmahel se cestě Karla IV. a jeho prvorozence do Francie věnoval nejpozději od roku 2002, kdy vyšla jeho studie o funkcích koní v ceremoniálu tohoto vrcholného panovnického setkání let 1377–1378. Vzniku výtvarně atraktivní knihy předcházely autorovy pobyty ve francouzských muzeích a knihovnách, do příprav byla zapojena řada Šmahelových spolupracovníků a konzultantů. Jádrem historické naráce svého díla Šmahel učinil zprávu Velkých kronik Francie o návštěvě císaře Karla IV., kterou české publikum zná již od roku 1937 v přetlumočení Jakuba Pavla. František Šmahel jeho český překlad nově vydal, upravil a opatřil poznámkami.

Šmahelovu *Cestu* je na první pohled obtížné žánrově zařadit. Ani obligátní předmluva a poděkování spolupracovníkům neprozrazují, zda se jedná o odbornou práci – která nepostrádá poznámkový aparát ani rejstříky – nebo o popularizační, bohatě ilustrovanou publikaci. Zdá se, že autor se u vědomí přitažlivosti svého tématu pokusil obojí spojit. Podmanivá výmluvnost ústředního pramene ve spojení s jeho bohatou obrazovou dokumentací do značné míry předurčila stavbu Šmahelova díla a jeho pojetí lucemburské návštěvy. Jak sám uvedl na úvodní stránce (s. 13): *V prologu více méně postačí naznačit, co předcházelo, a v epilogu pak dopovědět, co po odjezdu obou Lucemburků následovalo. V druhé části knihy přicházejí na řadu exkurzy, sondy a etudy, neboť Relace Velkých kronik Francie zdaleka nezaznamenala vše, co s tímto summitem nejvlivnějších evropských státníků souviselo.* Autor se s chutí chopil pera a Prologu s názvem „Lucemburkové a Francie 1322–1377“ věnoval plných 130 stran. Začal příjezdem Marie Lucemburské a jejího synovce, Václava-Karla do Francie, výstižně zachytil jejich životní prostředí i vlivy, které utvářely duševní i duchovní orientaci budoucího císaře. Zatímco mladý Lucemburk činil první politické kroky po boku diplomaticky zkušeného otce, který mu

významně napomohl k říšskému trůnu, cesta prvního dauphina ke královskému žezlu a plně suverenní byla z řady důvodů poněkud obtížnější. Šmahel se po vylíčení mládí obou hlavních protagonistů let 1377–1378 rozmáchele pouští do líčení dějin Francie, aby nevynechal žádnou z významnějších peripetií stoleté války, pařížskou revoltu roku 1357 ani jacquerie, podrobně zpracovanou již v jeho Husitské revoluci. Co se týče Lucemburka, všímá si zejména jeho vlády v Říši a říšského sněmu v Metách 1356. Ani zde však nechybějí tematické odbočky ke Karlovu dvoru, rezidencím, jeho diplomatům a vztahům k Francii na politické i kulturní úrovni. Šmahel zde nesporně usiloval o tematickou pestrost, zastínil však svou hlavní dějovou osu natolik, že čtenář tohoto Prologu přestává doufat, že na kýženu Karlovu cestu vůbec dojde. Odborníka navíc zarazí, když je Jan Lucemburský zařazen mezi francouzské pairy (s. 35), nebo když Šmahel opakuje klišé Jiřího Spěváčka o znevýhodnění Karla a Jana Jindřicha jejich otcem tím, že král Jan Lucembursko vyhradil pro svého posledního syna (s. 38). Co soudit o údajné pevnosti přátelství Karla Lucemburského s Janem II. Dobrým (s. 30), když se na s. 57 dozvídáme, že *Karel IV. svého švagra Jana II. Dobrého neměl v oblibě*? Pokud nelze prologu upřít rozmanitost historické materie, je třeba dávat pozor na nepřesné formulace. Tak autor na s. 56 zmiňuje mistra královské komory, aby hned vzápětí prohlásil, že *úloha komořího je zřejmá*. Samozřejmě přitom nešlo, jak ukázal již František Kavka, o totožné funkce. Čtyři nejvyšší říšské dvorské úřady Šmahel správně přiřazuje ke čtyřem světským kurfiřtům, aniž by však připomněl, že existovali také stabilní vykonavatelé těchto funkcí, kteří se u dvora patrně zdržovali trvaleji nežli říšská knížata. Evidentní *lapsus calami* představuje výrok, že pražská univerzita byla prvním vysokým učením *na západ od Paříže* (s. 57). Tak rozsáhlý, navíc literárně zdařilý text, by si určitě zasloužil pečlivější redakční revizi.

Za Prologem následuje překlad zprávy o císařově cestě do Francie (nazvané *Relace*) a vyprávění o závěru vlády obou Karlů, zakončené schůzkou Václava IV. s Karlem VI. roku 1398 v Remeši. Během setkání z ledna 1378 se podle Šmahela nestalo nic převratného, jediným konkrétním výsledkem summitu bylo svěření říšského vikariátu v Arelatsku dauphinovi Karlovi, ostatní možné dohody jsou převážně hypotetické. Autor se proto záhy obrací k ceremonálnímu, kulturně-historickému aspektu setkání panovnických dvorů, k jehož sledování skýtá *Relace* jedinečně bohatou látku. Šmahel si neklade otázku po účelu vzniku tak jedinečného textu, jakým *Relace* je, a místy ji pokládá za zcela hodnověrný pramen: *Kdyby totiž již při této příležitosti byly na vybraných místech instalovány umělé fontánky s vínem či mlékem, Relace by to neopomněla uvést* (s. 262). Je proto škoda, že spolu s *Relací* nebyla českému

čtenáři představena stručná memoire, kterou Šmahel nazývá *Paměť* – přesněji přeloženo Memorandum, jak text označil i Heinz Thomas – a která doplňuje či koriguje informace z *Relace*. Přesto ji a další *přidružené písemné prameny* obratně využívá a právě v závěrečné části díla, nazvané “*Exkursy, sondy a etudy*” působí jako kulturní historik nejpřesvědčivěji. Skutečně cenné jsou Šmahelovy studie o družích a funkcích koní u dvora, průběhu slavnostních hostin, jejich stolním náčiní a menu, o kultuře obdarovávání a finančních výdajích na přijetí císařovy suity. Náš historik se svou zálibou v detailu dokáže podat neobyčejně plastický obraz mnoha dějů, které současníci kvůli jejich samozřejmosti mnohdy ani nepokládali za nutné zaznamenávat. Vzhledem k obrovskému rozsahu informací, s nimiž se jako historik setkával, mu nemějme za zlé některá selhání, na něž si dovoluji upozornit. Mistr stájí francouzského krále je na jiném místě označován jako tělesný podkoní (s. 162, 263), členové tělesné stráže téhož krále nenesli palcáty (s. 269), nýbrž spíše jakési velké hole (*bastons*) s rozšířenými konci – zde stačí pozorný pohled na obr. VII. na s. 166. Šmahel se nepochybně přepočítal také při vstupu obou hlavních lucemburských hostů do Paláce Cité, kde prý *Paměť* hovoří o trojicích, ačkoli z dotyčného pramene nic takového nevyplývá (s. 267). Pozorný čtenář mu jistě odpustí i zálibu v neobvyklých výrazech či obratech (depan-dance, velšský princ; krajně podivný pojem “*doľnolatinský*” na s. 279, pozn. 31), nebo poněkud zdlouhavé exkursy do oblastí francouzského královského majestátu a hierarchie královských úřadů (kapitoly III. a IV. posledního oddílu knihy). K tak rozsáhlému tématu, jaké si autor zvolil, nemohlo být samozřejmě řečeno vše, co stimuluje naši zvědavost. Proto zde pro zamyšlení připomínám alespoň dvě podivu hodné situace, kterými se Šmahel nezabýval: koncem roku 1377 poslové francouzského krále *nalezli římského krále, syna řečeného císaře, jenž již dlel v řečeném Lucembursku, kam přijel v přestrojení s malou družinou svých lidí v počtu asi 40 koní* (s. 155–156). Z významového hlediska je neméně zajímavá scéna, kdy během tříkrálové hostiny *byl na stůl přinesen dauphin a postaven dvě stopy před císaře i krále, a přidržoval ho vévoda z Bourbonu* (s. 177). Záhadou ovšem zůstává také to, jak mohlo v náležitě ceremoniální formě proběhnout předání říšského vikariátu, o němž není řeč v *Relaci* ani v *Paměti*.

Pokoušíme-li se tedy kriticky recenzovat nejnovější velké dílo Františka Šmahela, pak nezbyvá než smeknout před množstvím informací, které autor dokázal shromáždit a zapracovat do svěže podaného výkladu. Že se přitom místy neubráníl neúměrně obsírným exkursům – zejména v Prologu – a věcným či interpretačním omylům, lze místy připsat na účet také redaktorům, které je třeba pochválit za skvostnou obrazovou složku tohoto díla. Podstatně

je spíše to, že kniha je pro laické zájemce i medievistickou obec nesporně inspirativní a to nejen ohledně možných komparací a hledání paralel v kulturně-historickém ohledu, ale i po stránce metodologické a formální.

Zdeněk Žalud

HUSITSKÝ TÁBOR

Sborník Husitského muzea 16

Vedoucí redakce: Zdeněk Vybíral

Výkonný redaktor: Jakub Smrčka, Zdeněk Vybíral

Adresa redakce:

ředitelství Husitského muzea,

Mikuláše z Husi 44, 390 01 Tábor,

www.husitskemuzeum.cz, e-mail: vybiral@husitskemuzeum.cz,

tel.: 381 251 885

K vydání připravilo nakladatelství
albis international Kristiny Kaiserové

v Ústí nad Labem roku 2009

nákladem 400 kusů

Grafický návrh obálky: Petr Brátka

Tisk a vazba: Josef Hlávko v Novém Městě nad Metují

ISBN 978-80-86971-84-1